Svetlana Aleksievici

Ultimii martori

(Solo pentru un glas de copil)

Traducere din limba rusă și note

Antoaneta Olteanu

Editura LITERA

2016

clasici
contemporani
LITERA

LITERA®

Poslednie svideteli

Svetlana Aleksievici

Copyright © 2013 Svetlana Aleksievici

Editura Litera

O.P. 53; C.P. 212, sector 4, București, România

tel.: 021 319 63 93; 0752 101 777

e-mail: comenzi@litera.ro

Ne puteți vizita pe

www.litera.ro

Ultimii martori

Svetlana Aleksievici

Copyright © 2016 Grup Media Litera

pentru versiunea în limba română

Toate drepturile rezervate

Editor: Vidrașcu și fiii

Redactori: Florentina Nica, Justina Bandol

Copertă: Flori Zahiu

Tehnoredactare și prepress: Bogdan Coscaru

Seria de ficțiune a Editurii Litera este coordonată

de Cristina Vidrașcu Sturza

ISBN ePUB: 978-606-33-0798-0

ISBN PDF: 978-606-33-0799-7

ISBN Print: 978-606-33-0525-2

Svetlana Aleksandrovna Aleksievici este o scriitoare și jurnalistă din Belarus. S-a născut la Stanislaviv, Ucraina, pe 31 mai 1948, dintr-un tată bielorus și o mamă ucraineană, și a crescut în Bielorusia (denumirea țării în perioada sovietică). După terminarea școlii, a lucrat ca reporter la mai multe ziare locale, înainte de a absolvi Universitatea de Stat din Belarus (1972) și de a deveni corespondent al revistei literare *Neman* din Minsk (1976).
De-a lungul carierei sale de jurnalist, Aleksievici s-a specializat în narațiuni literare întemeiate pe declarațiile martorilor oculari, istorii orale ale mai multor evenimente dramatice din istoria sovietică: al Doilea Război Mondial, războiul din Afghanistan, căderea URSS, dezastrul de la Cernobîl. În urma persecuțiilor politice din partea administrației Lukașenko, a părăsit Belarusul în 2000, trăind timp de un deceniu la Paris, Göteborg și Berlin. În 2011 s-a mutat înapoi la Minsk.
A publicat mai multe volume care s-au bucurat de apreciere, cărți publicate sau în curs de publicare în 43 de limbi și în 47 de țări: *Războiul nu are chip de femeie* (*U voinî ne jenskoe lițo*, 1985), ce cuprinde mărturii ale femeilor care au luptat în al Doilea Război Mondial, titlu vândut în peste 2 milioane de exemplare; *Ultimii martori* (*Poslednie svideteli*, 1985), amintiri ale adulților care în vremea celui de-al Doilea Război Mondial erau copii*; Soldații de zinc* (*Ținkovâe malciki*, 1989), despre experiențele soldaților sovietici în războiul din Afghanistan; *Zacearovannîe smertiu* (*Fermecați de moarte*, 1993), despre sinuciderile provocate de prăbușirea Uniunii

Sovietice; *Dezastrul de la Cernobîl* (*Cernobîlskaia molitva*, 1997), mărturii ale supraviețuitorilor celei mai mari catastrofe nucleare din istorie; și *Vremea second hand* (*Sfârșitul omului roșu sau Vremea dezvrăjirii*, 2013), o încercare de portretizare a „omului sovietic” prin amintirile generațiilor nostalgice de după căderea imperiului comunist.
Svetlanei Aleksievici i s-au acordat numeroase premii pentru cărțile sale, iar în anul 2015 a fost distinsă cu Premiul Nobel pentru Literatură, „pentru scrierile ei polifonice, memorial al suferinței și curajului în epoca noastră”.
ÎN LOC DE PREFAȚĂ,

PENTRU CARE AUTOAREA NU ARE CUVINTE

… un citat: „În timpul Marelui Război pentru Apărarea Patriei (1941–1945) au murit milioane de copii sovietici: ruși, bieloruși, ucraineni, evrei, tătari, letoni, țigani, kazahi, uzbeci, armeni, tadjici…” (Revista Drujba n*arodov, nr. 5/*1985)… și o într*ebare a unui clasic rus: Cândva Dosto*ievski a pus întrebarea: Există oare vreo justificare a păcii, a fericirii noastre și chiar a armoniei eterne, dacă în numele lor, pentru un fundament mai solid, se va vărsa fie și cea mai mică lacrimă a unui copil nevinovat? Și a răspuns tot el: Lacrima aceasta nu justifică niciun progres, nicio revoluție. Niciun război. Ea mereu va cântări mai mult. Doar o mică lacrimă… „ÎI ERA FRICĂ SĂ SE UITE ÎNAPOI…” Jenia Belkevici – 6 *ani*
În prezent e muncitoare.
Iunie, ’41…
Îmi aduc aminte. Eram micuță, dar îmi aduc aminte totul…
Ultimul lucru pe care mi-l mai amintesc din viața de dinainte este o poveste, pe care mi-o citea mama înainte de culcare. Povestea mea preferată, despre peștișorul de aur. Mereu îi ceream și eu câte ceva peștișorului de aur: „Peștișorule de aur… Micule peștișor de aur…”. Și surioarea mea îi cerea, dar altfel: „Din porunca știucii, din voința mea…” Voiam să me[1] rgem vara la bunica, și tata să meargă cu noi. El era așa de vesel!Dimineață m-am trezit îngrozită: se auzeau niște sunete necunoscute…
Mama și tata credeau că dormim, dar eu stăteam în pat alături de surioara mea și mă prefăceam că dorm. Și am văzut: tata a sărutat-o multă vreme pe mama, i-a sărutat fața, mâinile, și m-am minunat: niciodată n-o mai sărutase așa. Au ieșit din casă ținându-se de mână, eu am sărit la fereastră: mama se agățase de gâtul tatei și nu-i dădea drumul. El s-a desprins din strânsoare și a luat-o la fugă, ea l-a ajuns și iar s-a agățat de el, și striga ceva. Atunci am început și eu să strig: „Tată, tată!”
S-au trezit și sora mea și frățiorul Vasia; surioara a văzut că plângeam și a început și ea să strige: „Tată!” Tata ne-a văzut și – îmi aduc aminte ca acum – și-a pus mâinile în cap și a plecat, ba chiar a luat-o la fugă. Îi era frică să se uite înapoi…
Soarele îmi lumina fața. Era așa de cald… Nici acum nu pot să cred că tatăl meu a plecat în dimineața aceea la război. Eram micuță, dar parcă-mi dădeam seama că-l văd pentru ultima oară, că n-aveam să-l mai întâlnesc

vreodată. Eram mică… mică de tot…
Și așa mi s-a întipărit în minte că război e atunci când nu e tata…
Apoi mai țin minte ceva: cerul negru și un avion tot negru. Lângă drum e întinsă mama noastră, cu brațele desfăcute. O rugăm să se ridice, dar în zadar. Soldații au acoperit-o cu un impermeabil și au îngropat-o în țărână, chiar acolo. Noi strigam și-i rugam: „N-o băgați pe mama în groapă! O să se trezească și o să plecăm mai departe”. Prin țărână se târau tot felul de gândaci mari… Nu-mi puteam imagina cum avea să trăiască mama în pământ alături de ei. Cum o s-o găsim noi mai târziu, când ne-om întâlni? Cine-i va scrie tatei? Unul dintre soldați m-a întrebat: „Fetițo, cum te cheamă?” Dar eu uitasem… „Fetițo, care e numele tău de familie? Cum o cheamă pe mama ta?” Nu mai țineam minte… Am stat lângă movilița mamei până s-a făcut noapte, când ne-au luat și ne-au pus într-o căruță plină de copii. O conducea un bătrân, ne aduna pe toți de pe drum. Am ajuns într-un sat, și ne-au luat pe la case oameni străini.
Multă vreme n-am vorbit. Nu făceam decât să mă uit în jur.
Apoi, țin minte, e vară, o vară plină de soare. O femeie străină mă mângâie pe cap. Încep să plâng și încep să vorbesc… Să povestesc despre mama și tata. Cum tata a fugit de noi și nici nu s-a uitat în urmă… Cum zăcea mama întinsă… Cum se târau gândacii prin țărână…
Femeia mă mângâie pe cap. Și în clipele acestea înțeleg: seamănă cu mama mea…

[1] Formulă magică din basmele populare rusești

„PRIMA ȘI ULTIMA MEA ȚIGARĂ” *Ghena Iușkevici – 12 ani*
În prezent e ziarist.

Soare… Și o liniște stranie. O tăcere de neînțeles… Dimineața primei zile de război…
Vecina noastră, soție de militar, a ieșit cu ochii în lacrimi. I-a șoptit ceva mamei, dar i-a făcut semn să tacă. Toți se temeau să rostească cu voce tare ce se întâmplase, chiar dacă deja știau, numai pe unii apucaseră deja să-i anunțe. Dar se temeau să nu fie numiți instigatori. Panicarzi. Și asta e chiar mai rău decât războiul. Se temeau… Așa mi se pare acum… Și, desigur, nimeni nu credea. Cum așa?! Armata noastră e la graniță, conducătorii noștri sunt la Kremlin! Țara, apărată cum se cuvine, e inaccesibilă străinilor! Așa credeam pe atunci… Eram pionier.
Au dat drumul la radio. Așteptau cuvântarea lui Stalin. Era nevoie de vocea lui. Dar Stalin tăcea. Apoi a vorbit Molotov… Toți ascultau. Și Molotov a spus: „E război”. Oricum, nimeni nu l-a crezut. Unde e Stalin?
Asupra orașului au venit avioane… Zeci de avioane necunoscute. Cu cruci pe ele. Au acoperit cerul, soarele. Mai mare groaza!! Au început să cadă bombele… Se auzeau mereu explozii. Răpăiau. Totul se întâmpla ca în vis… Nu în realitate… Deja nu mai eram mic, țin minte ce simțeam. O groază care-mi cuprindea tot corpul. Toate cuvintele, gândurile. Ieșeam fuga din case, alergam care încotro pe străzi… Mi se părea că orașul nu mai există, că sunt numai ruine. Fum. Foc. Cineva a spus: trebuie să fugim la cimitir,

doar n-o să bombardeze cimitirul! De ce să-i bombardeze pe morți? În cartierul nostru, era un cimitir evreiesc mare, cu copaci bătrâni. Și toți au dat buzna, s-au adunat acolo mii de oameni. Unii îmbrățișau pietrele funerare, se ascundeau în spatele mormintelor.
Acolo am stat cu mama până s-a făcut noapte. În jur nimeni nu rostea cuvântul „război", auzeam un alt cuvânt – „provocare". Îl repeta toată lumea. Se vorbea că din clipă în clipă trupele noastre trebuiau să treacă la ofensivă. Stalin dăduse ordinul. Și oamenii credeau.
Dar toată noaptea au urlat sirenele uzinelor de la periferiile Minskului…
Primii morți…
Primul… Am văzut primul cal omorât… apoi o femeie omorâtă… M-a uimit. Îmi imaginam că în război sunt omorâți numai bărbații.
M-am trezit a doua zi dimineață… Mi-a venit să sar din pat, dar imediat mi-am adus aminte – e război; și am închis ochii. Nu puteam să cred.
Afară deja nu se mai trăgea… Era liniște. Câteva zile a fost liniște. Și deodată a început vânzoleala… Trece, de exemplu, un om alb, alb din cap până-n picioare, plin de făină, și duce în cârcă un sac alb. Altul fuge… Îi cad din buzunare cutii de conserve, în mâini are tot cutii de conserve. Bomboane… Pachete de tutun… Unul ține o căciulă plină cu zahăr… O oală cu zahăr… De nedescris! Unul cară un sul de material, altul merge înfășurat cu totul în stambă albastră, roșie… E de râs, dar nimeni nu râde. Au fost bombardate depozitele de marfă, un magazin mare de lângă noi… Lumea a dat fuga să vadă ce-a mai rămas din ele. La uzina de zahăr, câțiva s-au înecat în cazanele cu sirop de melasă. Groaznic! Tot orașul spărgea semințe. Găsiseră pe undeva vreun depozit cu semințe. Sub privirile mele a năvălit în magazin o femeie… N- avea nimic: nici sac, nici plasă, așa că și-a dat jos furoul, ciorapii împletiți. Și le-a umplut cu crupe de hrișcă. Le-a târât… Și toate astea, nu știu de ce, în tăcere. În momentele acelea, oamenii nu vorbeau…
Când am chemat-o pe mama, în magazin rămăsese numai mușt ar – borcane galbene cu mușt ar. „Să nu iei nimic!" m-a rugat mama. Mai târziu a recunoscut că-i fusese rușine, pentru că toată viața mă învățase astfel. Chiar și când făceam foamea și ne aduceam aminte de zilele acelea, tot nu ne părea rău de nimic. Așa era mama mea!
Prin oraș… Pe străzile noastre se plimbau liniștiți soldați germani. Filmau totul și râdeau. Înainte de război, aveam la școală un joc preferat, desenam nemți. Îi desenam cu dinții mari. Cu colți. Și uite-i, acum merg pe aici… tineri, frumoși… cu grenade arătoase, băgate în turetcile întoarse ale cizmelor solide. Cântă la muzicuță, ba chiar fac glume cu fetele noastre frumoase…
Un neamț în vârstă trăgea după el o ladă grea. M-a chemat și mi-a făcut semn: Ajută-mă! Lada avea două mânere, am apucat-o de ele. Când am dus-o unde trebuia, neamțul m-a bătut pe umăr și a scos din buzunar un pachet de țigări. „Uite", cică, „plata ta".
Am ajuns acasă. N-am mai avut răbdare, m-am așezat pe un scaun în bucătărie și am aprins o tigară. Nici n-am auzit bubuitul ușii. Intră mama:

— Fumezi?
— Mmm…
— Ale cui sunt țigările?
— Ale unui neamț.
— Fumezi, și încă țigări de-ale dușmanului! Asta e trădare de patrie.
A fost prima și ultima mea țigară.
O dată, seara, mama s-a așezat lângă mine:
— Nu pot răbda să fiu aici. Mă-nțelegi?
Voia să lupte. Din primele zile. Ne-am hotărât să-i căutăm pe ilegaliști, nu ne îndoiam că există. Nu ne îndoiserăm nicio clipă.
— Te iubesc cel mai mult pe lume, a spus mama. Dar tu mă-nțelegi? Mă ierți dacă o să se-ntâmple ceva cu noi?
M-am îndrăgostit de mama, de-atunci am ascultat-o fără cârtire. Și asta mi-a rămas mai apoi pentru toată viața…
„BUNICA SE RUGA… SE RUGA SĂ-MI VINĂ SUFLETUL ÎNAPOI…” Natașa G*olik – 5 ani*
În prezent e corector.
Am învățat să mă rog… Îmi aduc aminte adesea că în război am învățat să mă rog…
Lumea spunea că e război; la cinci ani, bineînțeles, eu nu-mi imaginam absolut nimic, nicio grozăvie. Dar cuprinsă de groază, culmea, de groază, am adormit. Și am dormit așa două zile. Întinsă, ca o păpușă. Toți credeau că murisem. Mama plângea, bunica se ruga. S-a rugat două zile și două nopți.
Apoi am deschis ochii, și primul lucru pe care mi-l amintesc e o lumină aprinsă, strălucitoare, neobișnuită. O percepeam dureros. Aud vocea cuiva și o recunosc: vocea bunicii. Bunica stă în picioare în fața icoanei și se roagă. „Bunico… Bunico…!”, am strigat-o, dar nu s-a întors. Nu-i venea să creadă că o strigam… Eu deja mă trezisem… deschisesem ochii.
— Bunico, am întrebat mai târziu, cum te-ai rugat când am murit?
— M-am rugat să-ți vină sufletul înapoi.
Peste un an bunica a murit. Știam deja să mă rog. Și m-am rugat ca sufletul ei să vină înapoi.
Dar n-a mai venit…
„ERAU ÎNTINȘI, ROZALII, PE CĂRBUNI…” Kati*a Koroliova – 13 ani*
În prezent e inginer hidrotehnist.
Am să vă povestesc despre miros… Cum miroase războiul…
Înainte să înceapă războiul terminasem clasa a șasea. Pe atunci, așa era regula, ca, începând din clasa a patra, toți elevii să dea examene la sfârșit de an școlar. Așa că, dădeam ultimul examen. Era iunie, iar lunile mai și iunie din ’41 au fost reci. Dacă la noi liliacul înflorește cam prin mai, în anul acela a înflorit la jumătatea lui iunie. Și pentru mine, începutul războiului a rămas asociat cu mirosul de liliac. Cu mirosul de mălin… Pentru mine, copacii ăștia miros mereu a război.
Locuiam la Minsk, noi ne-am născut la Minsk. Tata era dirijor de orchestră militară, mergeam cu el la parade. Aveam și doi frați mai mari. Bineînțeles, fiind mezina familiei, eram iubită și răsfățată de toată lumea.

Mă aștepta vara, mă aștepta vacanța, prilej de mare bucurie. Făceam sport – mergeam la Casa Armatei Roșii și înotam în piscina de acolo. Eram foarte invidiată, până și de băieții din clasă, iar eu mă dădeam mare că știu să înot bine. Pe 22 iunie, într-o duminică, trebuia să se serbeze inaugurarea lacului Komsomolski. Se săpase multă vreme la el, până și școala noastră fusese construită cu muncă voluntară. Eu mă pregăteam să mă scald printre primii. Păi cum altfel?
Dimineața, era obiceiul la noi în clasă să mergem după franzele proaspete. Asta era obligația mea. Pe drum m-am întâlnit cu o prietenă, ea mi-a spus că începuse războiul. Pe strada noastră erau multe livezi, toate casele păreau îngropate în flori. Iar eu îmi spuneam: „Ce război? Ce i-o fi trecut ăsteia prin minte?”
Acasă, tata punea samovarul… Nici n-am apucat să-i povestesc, că au început să vină în grabă vecinii, și pe buzele tuturor era un singur cuvânt: „Război! Război!” Iar a doua zi la șapte dimineața, fratele meu cel mare primise deja ordin de chemare la comisariatul militar. Ziua a dat fuga la serviciu și a primit lichidarea. A venit acasă cu banii și i-a spus mamei: „Eu o să plec pe front, mie nu-mi trebuie nimic. Ia banii ăștia, cumpără-i Katiei un palton nou!” Eu, care tocmai trecusem în clasa a șaptea – elevă mare de-acum –, visam la un palton bleumarin din stofă cadrilată, cu guleraș gri de astrahan. Și el știa asta.
Parcă văd și acum: când a plecat pe front, fratele meu mi-a dat banii pentru palton. Și noi trăiam modest, ne lipseau destule. Mama însă mi-ar fi cumpărat paltonul, din moment ce o rugase fratele meu. Dar n-a mai apucat să facă nimic…
La Minsk au început bombardamentele și m-am mutat cu mama într-un beci de piatră, la vecini. Aveam eu o pisică preferată, foarte sălbatică, nu ieșea niciodată din curtea noastră, dar când au început bombardamentele și noi am fugit la vecini, a venit ață după mine. Eu o alungam: „Du-te acasă!”, dar ea se ținea scai. Se temea să rămână singură. Bombele germane veneau cu un fel de vâjâit, cu un urlet. Eu aveam ureche muzicală, așa că suntele astea mă afecteau teribil. Era atât de groaznic, că mi se umezeau palmele. În beci, împreună cu noi, se afla și băiatul vecinilor, un puști de patru ani. Nu plângea, doar făcea ochii mari.
Mai întâi au ars case ici și colo, apoi s-a aprins tot orașul. Oamenilor le place să se uite la foc, la un foc de tabără de pildă, dar e cumplit când arde o casă; iar aici focul venea din toate părțile, cerul și străzile erau acoperite de fum. Și, din loc în loc, câte o lumină puternică… Țin minte trei ferestre deschise la o casă din lemn, cu niște cactuși înfoiați pe pervaz. Oameni nu mai erau deja, numai cactușii înfloriseră… Aveai sentimentul că nu sunt flori roșii, ci flăcări. Că ard florile…
Am fugit…
Pe drum, în sate, oamenii ne dădeau pâine și lapte, n-aveau altceva de mâncare. Bani nu luaserăm deloc. Eu plecasem cu un șal, iar mama, cine știe de ce, fugise în palton și în pantofii cu toc înalt. Primeam de mâncare așa, fără niciun ban, nimeni nu pomenea de asta. Veneau valuri de

refugiați…
Apoi, cineva a transmis că drumul din fața noastră e tăiat de un motociclist german. Am fugit înapoi prin aceleași sate, pe lângă aceleași femei cu ulcele de lapte. Am ajuns pe strada noastră… În urmă cu câteva zile, aici fuseseră verdeață, flori; acum totul era pârjolit. Nici măcar din teii seculari nu mai rămăsese nimic. Totul arsese până la țărâna galbenă. Unde dispăruse cernoziomul pe care creștea totul? Nu mai era decât țărâna galbenă… Numai țărâna. De parcă am fi stat lângă niște morminte proaspăt săpate…
Rămăseseră numai furnalele albe ale uzinelor, albe pentru că se căliseră în flacăra puternică. Totul era de nerecunoscut… Toată strada arsese. Arseseră bunicile și bunicii, și mulți copii mici, pentru că nu fugiseră odată cu ceilalți; crezuseră că n-o să-i atingă focul. Dar el nu cruțase pe nimeni. Mergeam și dădeam peste câte un cadavru negru, deci aici arsese un om bătrân. Iar dacă vedeam de la distanță ceva mic, rozaliu, însemna că e un copil. Erau întinși, rozalii, pe niște cărbuni… Mama și-a dat jos baticul și m-a legat la ochi… Așa am ajuns până la casa noastră, până la locul unde în urmă cu câteva zile se afla casa noastră. Nu mai era nicio casă. Ne-a întâmpinat pisica, se salvase ca prin minune. S-a lipit de mine, atât. Niciuna din noi nu putea să vorbească… N-a mieunat, până și pisica a tăcut câteva zile. Toți tăceam.
I-am văzut pe primii nemți – nici măcar nu i-am văzut, i-am auzit: toți aveau cizme cu blacheuri, făceau zgomot mare. Bubuiau pe caldarâmul nostru. Și mi se părea că până și pământul suferă sub picioarele lor.
Și liliacul înflorise așa de tare în anul acela… Și mălinul înflorise așa de tare…
„ORICUM O VREAU PE MAMA” *Zina Kosiak – 8 ani*
În prezent e coafeză.
În ’41…
Terminasem clasa întâi, și părinții mă duseseră pe vară în tabăra de pionieri Gorodișce, de lângă Minsk. Am ajuns acolo, m-am scăldat o dată, iar peste două zile – războiul. Au început să ne trimită din tabără. Ne-au urcat în tren și ne-au dus. Zburau avioane germane, iar noi strigam: „Ura!” Nu ne dădeam seama că puteau fi avioane străine. Până au început să bombardeze… Atunci au dispărut toate culorile… Toate culorile… A apărut pentru prima oară cuvântul „moarte”, toți începuseră să rostească cuvântul acesta de neînțeles. Iar mama și tata nu erau lângă mine…
Când am plecat din tabără, fiecare a primit într-o față de pernă fie niște crupe, fie zahăr. Nici cei mai mici nu au fost uitați, tututor li s-a dat câte ceva. Toți voiau să ia cât mai multe alimente pe drum, și le păzeau ca pe ochii din cap. Dar în tren am văzut soldați răniți. Gemeau, aveau dureri cumplite, și noi am vrut să le dăm tot ce primiserăm. Spuneam că le dăm de mâncare tații lor. Tuturor militarilor le spuneam „tată”.
Ni s-a povestit că Minskul arsese tot, că acolo erau deja nemții și că noi mergem în spatele frontului, acolo unde nu e război.
Ne-au purtat așa mai bine de o lună. Ne trimiteau într-un oraș, ajungeam la destinație, dar nu ne puteau lăsa acolo, pentru că nemții erau deja aproape.

Și așa am ajuns până în Mordovia.
E un loc foarte frumos, de jur-împrejur sunt numai biserici. Casele sunt joase, iar bisericile, înalte. N-aveam pe ce dormi, dormeam pe paie. Când a venit iarna, aveam numai o pereche de ghete la patru persoane. Și apoi a început foametea. Nu numai copiii de la orfelinat n-aveau ce mânca, mureau de foame și oamenii din jurul nostru, pentru că dăduseră totul pentru front. La noi erau două sute cincizeci de copii. O dată ne-au chemat la masa de prânz, și nu era nimic de mâncare. Stau în sala de mese educatoarele și directorul și se uită la noi cu ochii plini de lacrimi. Și aveam noi un cal, Maika… Era bătrân și foarte blând, aduceam apă cu el. A doua zi l-au omorât pe acest Maika, și ni s-au dat apă și câte o bucățică el… Dar multă vreme ne-au ascuns acest lucru. N-am fi putut să mâncăm… Pentru nimic în lume! Era singura ființă prietenoasă din casa noastră de copii. Și mai erau și doi motani flămânzi. Niște schelete! Bine, ne spuneam noi mai târziu, din fericire, motanii erau așa de slabi, că nu a trebuit să-i mâncăm.
Mergeam cu niște burți mari… Eu, de exemplu, puteam să mănânc o găleată de supă, pentru că în supa aia nu era nimic. Oricât mi-ar fi turnat, aș fi mâncat întruna. Ne-a salvat natura, eram ca niște rumegătoare. Primăvara, pe o rază de câțiva kilometri în jurul orfelinatului nu înflorea niciun copac, pentru că noi mâncam toți mugurii, jupuiam chiar și scoarța tânără. Mâncam iarbă, mâncam absolut tot ce găseam. Ni s-au dat niște jachete, și în jachetele astea făcuserăm niște buzunare, și țineam la noi iarbă și o rumegam. Vara ne-a salvat, dar iarna a fost foarte greu. Copiii mici – eram vreo patruzeci – am fost instalați separat. Noaptea erau numai plânsete. Îi strigam întruna pe mama și pe tata. Educatoarele și profesoarele evitau să rostească în prezența noastră cuvântul „mamă”. Ne spuneau povești și alegeau cărți în care să nu fie acest cuvânt. Dacă cineva rostea deodată „mama”, imediat începea plânsul. Un plâns nepotolit.
M-am dus din nou la școală în clasa întâi. S-a întâmplat așa: terminasem clasa întâi cu diplomă de merit, dar, când am venit la casa de copii și am fost întrebați cine are reexaminare, am spus că eu, pentru că așa credeam, că reexaminarea este chiar diploma de merit. În clasa a treia am fugit din casa de copii. M-am dus s-o caut pe mama. M-a găsit în pădure, flămândă și epuizată, moș Bolșakov. Când a aflat că sunt de la casa de copii, m-a luat în familia lui. Am trăit alături de bunica, soția lui. M-am întremat și am început să-i ajut prin gospodărie: adunam iarbă, pliveam cartofi, făceam de toate. Mâncam pâine, dar o pâine amară cu prea puține cereale. În făină se amestecau de toate: lobodă, flori de alun, cartofi. Nici acum nu pot să mă uit liniștită la iarba grasă și mănânc multă pâine. Nu pot să mă satur de ea… De zece ani…
Câte țin totuși minte! Țin minte multe…
Îmi aduc aminte de o fetiță nebună, care se strecurase în grădina de legume a cuiva, găsise o gaură de șoarece și stătea de strajă lângă ea. Voia să mănânce. Îmi amintesc fața ei, chiar și sarafanul micuț pe care-l purta. O dată m-am apropiat de ea, și mi-a povestit despre șoricel… Am stat amândouă și l-am pândit…

Tot războiul am așteptat ca, atunci când avea să se termine, să înham calul și să merg cu moșul s-o căutăm pe mama. În casa noastră se opreau evacuați, și eu îi întrebam pe toți: „N-ați întâlnit-o cumva pe mama mea?” Evacuații erau mulți, așa de mulți, că în fiecare casă exista câte un ceaun cu urzici calde. Dacă vin oamenii, să aibă ceva cald de îmbucat. Altceva nu aveai ce să le dai… Dar ceaunul cu urzici exista în fiecare casă… Țin minte foarte bine asta. Eu adunam urzicile alea.
Războiul s-a terminat… Aștept eu o zi, două, nu vine nimeni după mine. Mama nu vine, tata, știam, în armată. Am tot așteptat așa două săptămâni, mai mult n-am mai avut putere. M-am urcat într-un tren, m-am băgat sub o banchetă, și m-am dus… Unde? Nu știam. Credeam (doar aveam încă minte de copil) că toate trenurile duc la Minsk. Și la Minsk mă așteaptă mama! Că apoi o să vină și tata… Erou! Cu decorații, cu medalii.
Ai mei au dispărut undeva, în timpul unui bombardament… Mi-au povestit mai apoi vecinii: plecaseră amândoi să mă caute. Dăduseră fuga la gară…
Am cincizeci și unu de ani, am deja copiii mei. Dar oricum o vreau pe mama…
„NIȘTE JUCĂRII NEMȚEȘTI AȘA DE FRUMOASE…” Tais*a Nasvetnikova – 7 ani*
În prezent e învățătoare.
Înainte de război…
Cum îmi amintesc că era? Totul era bine: grădinița, spectacolele de teatru pentru copii, curtea noastră. Fetițele și băieții. Citeam mult, îmi era frică de râme și-mi plăceau câinii. Locuiam la Vitebsk, tata lucra la direcția pentru construcții. Din copilărie cel mai adânc mi s-a întipărit în minte cum m-a învățat tata să înot în Dvina.
Și, după aceea, școala. De la școală am rămas cu această impresie: o scară foarte lată, o vitrină transparentă de sticlă, și foarte mult soare, și foarte multă bucurie. Aveam senzația că viața e o sărbătoare.
Dar, în primele zile de război, tata a plecat pe front. Țin minte despărțirea de la gară… Tata încerca tot timpul s-o convingă pe mama că avea să-i alunge pe nemți, dar că noi trebuie să ne refugiem. Mama nu înțelegea: de ce? Dacă rămânem acasă, ne găsește mai repede. Imediat. Iar eu repetam mereu: „Tăticule drag! Să te întorci cât mai repede! Tăticul meu drag…”
Tata a plecat, și peste câteva zile am plecat și noi. Pe drum am fost bombardați tot timpul, era ușor să fim bombardați, din moment ce garniturile din spatele frontului se succedau la fiecare cinci sute de metri. Eram îmbrăcate lejer: mama avea o rochiță de satin cu picouri albe, iar eu, un sarafan roșu de stambă cu floricele. Toți adulții spuneau că roșul se vede foarte bine de sus, și, imediat ce începea un raid, toți se ascundeau prin tufișuri, iar pe mine mă acopereau care cu ce putea, ca să nu se vadă sarafanul meu cel roșu, că eram ca un felinar.
Beam apă din mlaștini și șanțuri. Am început să ne îmbolnăvim de stomac. Și eu m-am îmbolnăvit… Trei zile și trei nopți nu mi-am venit în fire… Mai târziu, mama povestea cum am fost salvată. Când ne-am oprit la Breansk, pe linia ferată vecină a fost adusă o garnitură militară. Mama avea douăzeci și

șase de ani, era foarte frumoasă. Garnitura noastră a stat multă vreme pe loc. Ea a ieșit din vagon, și un ofițer din garnitura aceea i-a făcut un compliment. Mama l-a rugat: „Plecați, nu pot să vă văd zâmbetul. Fata mea moare”. Ofițerul era medic militar. A sărit în vagon, m-a examinat și l-a chemat pe tovarășul lui: „Adu repejor niște ceai, pesmet și beladonă”. Da, pesmetul acela soldățesc… O sticlă de un litru cu ceai concentrat și câteva tablete de beladonă mi-au salvat viața.
Cât timp am mers așa până la Aktiubinsk, toți cei din garnitura noastră s-au îmbolnăvit. Noi, copiii, nu eram lăsați acolo unde se aflau cei care muriseră, eram feriți de imaginea aceasta. Auzeam numai discuții: acolo au fost îngropați atâția, acolo atâția… Mama venea albă la față, îi tremurau mâinile. Iar eu o tot întrebam: „Dar unde au dispărut oamenii ăia?”
Nu țin minte niciun peisaj. Lucru de-a dreptul uimitor, pentru că mie îmi plăcea natura. Am reținut doar tufele sub care ne ascundeam. Nu știu de ce, mi se părea că nicăieri nu e nicio pădure, că mergem prin mijlocul câmpurilor, prin mijlocul unui pustiu. O dată m-am speriat atât de tare, că după aceea nu mi-a mai fost frică de niciun bombardament. Nu fuseserăm avertizați că trenul urma să staționeze zece – cincisprezece minute. Adică puțin. Trenul a plecat, iar eu am rămas singură… Nu mai țin minte cine m-a luat pe sus… Pur și simplu am fost aruncată în vagon… Dar nu în vagonul nostru, ci în penultimul… Atunci m-am speriat pentru prima oară că o să rămân singură, iar mama o să plece mai departe. Cu ea alături, nimic nu era înfricoșător. Dar atunci am înghețat de spaimă. Și, până n-a venit iute mama, până nu m-a luat în brațe, am rămas mută, nimeni nu putea scoate nimic de la mine. Mama era lumea mea, universul meu. Dacă mă durea ceva, o apucam de mână, și durerea mă lăsa. Noaptea dormeam mereu lângă ea, cu cât mă strângeam mai mult în ea, cu atât mi-era mai puțin frică. Dacă mama era aproape, mi se părea că totul redevenea ca odinioară, acasă. Că, dacă închizi ochii nu vezi niciun război. Mamei nu-i plăcea să vorbească despre moarte. Iar eu o tot întrebam…
De la Aktiubinsk am plecat la Magnitogorsk, acolo locuia fratele tatei. Înainte de război avusese o familie mare, cu mulți bărbați, dar, când am ajuns noi, în casă erau numai femei. Toți bărbații plecaseră la război. La sfârșitul lui ’41 au primit două înștiințări de deces – muriseră băieții unchiului…
Din iarna aceea îmi mai aduc aminte de vărsatul de vânt, de care ne-am îmbolnăvit toți din școală. Și de niște pantaloni roșii… Pe cartele, mama primise un cupon de finet bordo, și din el mi-a făcut pantaloni. Copiii mă tachinau spunându-mi „călugărul în pantaloni roșii”. Îmi venea foarte greu. Puțin mai târziu, am primit pe cartele niște galoși. Mi-i legam cu o sfoară de picior și așa alergam în ei. La călcâie mă frecau mereu, așa că trebuia să-mi pun ceva sub tălpi ca să-mi stea călcâiul mai sus și să nu mai fac răni. Dar era o iarnă așa de friguroasă, că tot timpul îmi înghețau mâinile și picioarele. La școală se strica adesea încălzirea centrală, iar în clase înghița apa pe podea, și noi ne dădeam pe gheață printre bănci. Purtam paltoane și mănuși cu un deget, dar le tăiam la degete, ca să putem ține tocul. Îmi

amintesc că toți citeam mult… ca niciodată… Reciteam biblioteca pentru copii, pe cea de adolescenți, și începuseră să ne dea cărți pentru adulți. Unele fete se temeau, nici băieților nu le plăcea, săreau peste paginile unde se pomenea despre moarte. Dar eu le citeam…
La un moment dat a nins mult. Toți copiii au alergat afară și au făcut un om de zăpadă. Iar eu eram nedumerită: cum poți să faci un om de zăpadă și să te bucuri, dacă e război?
Adulții ascultau tot timpul radioul, fără radio nu puteau trăi. Și noi la fel. Ne bucuram de fiecare foc de artificii de la Moscova, trăiam fiecare comunicat. Ce se întâmplă acolo, pe front? Printre ilegaliști, printre partizani? Apăruseră filme despre bătălia de la Stalingrad și bătălia pentru Moscova, și noi le-am văzut de câte cincisprezece – douăzeci de ori. Dacă le dădeau de trei ori la rând, de trei ori la rând ne uitam la ele. Ni le arătau în școală, nu aveam o sală de spectacole specială, erau proiectate pe coridor, iar noi stăteam pe jos, câte două – trei ore. Am înțeles cum e moartea… Mama m-a certat din cauza asta. Îi consulta pe doctori, de ce sunt eu așa… De ce mă preocupă lucruri așa de mature, ca moartea? Cum să mă învețe să gândesc ca un copil?…
Reciteam povești… Povești pentru copii… Ce am remarcat iar? Cât de mulți oameni sunt omorâți în ele. E mult sânge. Asta am descoperit…
La sfârșitul anului ’44… Am văzut primii prizonieri nemți… Mergeau într-o coloană lungă pe stradă. Și, lucru care m-a uimit, oamenii se apropiau de ei și le dădeau pâine. Asta m-a surprins așa de mult, că am dat fuga la mama la serviciu s-o întreb: De ce ai noștri le dau nemților pâine? Mama nu a spus nimic, doar a început să plângă. Tot atunci am văzut primul mort în uniformă nemțească – unul a mers ce a mers în coloană și a căzut. Coloana a stat puțin pe loc și a pornit apoi mai departe, iar lângă el au pus un soldat al nostru. M-am apropiat și eu în grabă… Mă atrăgea să privesc moartea de aproape, să fiu lângă ea. Când se anunța la radio despre pierderile dușmanului, mereu ne bucuram… Și aici… am văzut… Omul parcă dormea… Nici măcar nu era culcat, ci stătea în fund, contorsionat, cu capul lăsat puțin pe un umăr. Nici nu știam: să-l urăsc sau să-mi fie milă de el? Era un dușman. Dușmanul nostru! Nu mai țin minte dacă era tânăr sau bătrân. Doar foarte obosit. Și atunci mi-a fost greu să-l urăsc. I-am povestit mamei și de asta. Și din nou a început să plângă.
În dimineața zilei de 9 mai ne-a trezit cineva care striga foarte tare în scara blocului. Era încă foarte devreme. Mama s-a dus să vadă ce se întâmplase și a venit fuga înapoi, pierdută: „Victorie! Oare chiar e victorie?” Era foarte ciudat: războiul se terminase, un război așa de lung. Unii plângeau, alții râdeau, alții strigau… Cei care pierduseră persoane dragi plângeau, dar se bucurau totuși pentru Victorie! Unul avea o mână de crupe, altul niște cartofi, altul sfeclă – totul s-a strâns într-un apartament. N-o să uit niciodată ziua aceea. Da, dimineața aceea… Spre seară deja nu mai era același lucru…
În timpul războiului, nu știu de ce, toată lumea vorbea încet, ba chiar în șoaptă, mi se părea, iar acum, deodată, toți au început să vorbească tare. Am stat tot timpul printre adulți, ne serveau cu câte ceva, ne alintau și pe

urmă ne alungau: „Duceți-vă afară! Azi e sărbătoare”. Și ne chemau înapoi. Niciodată n-am fost așa de mult îmbrățișați și sărutați ca în ziua aceea.
Dar eu sunt un om fericit, tatăl meu s-a întors din război. A adus niște jucării frumoase pentru copii, nemțești. Nu puteam să pricep cum de asemenea jucării frumoase puteau fi germane…
Și cu tata am încercat să vorbesc despre moarte. Despre bombardamente, când eram refugiate eu și mama… Cum, de-a lungul drumului, de o parte și de alta, erau întinși soldații noștri morți, cu fețele acoperite de crengi. Îi bâzâiau muștele… Detașamente întregi de muște… Despre neamțul mort… I-am povestit de tatăl prietenei mele, care se întorsese din război și peste câteva zile murise de o boală de inimă. Nimeni nu putea pricepe: Cum poți să mori după război, când toți sunt fericiți?
Tata tăcea…
„O MÂNĂ DE SARE… TOT CE RĂMĂSESE DIN CASA NOASTRĂ…” Mișa Mai*orov – 5 ani*
În prezent e doctor în științe agricole.
În timpul războiului îmi plăceau visele… Îmi plăceau visele despre viața trăită pe timp de pace, despre cum o duseserăm înainte de război…
Primul vis…
Bunica terminase treaba în gospodărie… Aștept momentul acesta. O văd cum trage masa spre fereastră, întinde materialul, pune pe el vată, o acoperă cu altă bucată de material și începe să coasă plapuma. Și eu am de lucru: pe o latură a plapumei, bunica înfige niște cuișoare, de fiecare leagă pe rând niște sfoară pe care o dă cu cretă, iar eu o trag pe latura cealaltă. „Trage, Mișenka, mai tare!” mă roagă bunica. Eu trag și ea, buf! îi dă drumul; și dunga albă de cretă se conturează pe satinul roșu sau albastru. Liniile se întretaie, apar astfel romburi, pe care o să alerge dungile firelor negre de ață. Operațiunea următoare: bunica întinde niște tipare de hârtie, și pe plapuma marcată apare desenul. E foarte frumos și interesant. Bunica mea e meșteră și la croit cămăși, mai ales gulerele îi ies bine. Mașina ei de mână Singer lucrează și când eu dorm. Și când doarme bunicul.
Al doilea vis…
Bunicul face muncă de cizmărie. Și aici am treabă – să ascut niște cuișoare din lemn. Acum sunt numai blacheuri – cu cuișoare din fier, dar care ruginesc, și atunci blacheul cade repede. Poate și atunci se foloseau cuișoare din fier, dar eu le țin minte pe cele de lemn. Trebuia să strunjești o bucată de lemn de mesteacăn neted, vechi, fără niciun ciot, și s-o lași să se usuce sub grindă, apoi să bați cepuri cu grosimea de trei centimetri și lungimea de vreo zece centimetri și să le usuci din nou. Din cepurile astea erau sparte niște așchii transversale groase de doi – trei milimetri. Cuțitul de cizmărie e ascuțit, și cu el e ușor să cioplești marginea unei bucățele de o parte și de alta: o prinzi în bancul de lucru, hâr, hâr, și bucățica e ascuțită, după care poți pili din ea un cuișor. Cu o sulă specială de cizmărie, bunicul face o gaură în talpa cizmei, pune cuișorul, dă o lovitură cu ciocănelul de cizmărie, și acesta e fixat în talpă! Cuișoarele se bat pe două rânduri nu numai pentru că e frumos, ci și pentru că încălțămintea e mai rezistentă așa;

la umezeală, cuișoarele uscate de mesteacăn se umflă și țin și mai bine talpa, care nu se mai desprinde până nu se tocește de atâta purtat.
Bunicul mai coase pâslari, mai bine zis, pune a doua talpă la pâslari, ca să fie și mai rezistenți și să poți merge cu ei fără galoși. Sau coase o bucată de piele subțire la partea din spate a pâslarului, ca ea să nu se frece așa de repede în galoși. Sarcina mea e să răsucesc un fir de in, să-l dau cu smoală și să ung ața cu ceară, apoi s-o bag în ac. Dar acul de stopat de cizmărie este un bun de mare preț, de aceea bunicul folosește cel mai adesea fir de păr, cel mai obișnuit fir de păr din coama unui vier sălbatic – ba chiar și domestic, dar acela e mai moale. Are un snop întreg de asemenea fire. Cu ele poți să coși și talpa și să cârpești ceva într-un loc incomod: firul de păr e flexibil și intră unde vrei.
Al treilea vis…
Copiii mai mari au organizat un teatru în magazia mare din vecinătate, se joacă o piesă despre grăniceri și spioni. Biletele costă zece copeici, dar eu nu am nici măcar o monedă, și ei nu mă lasă să intru. Încep să urlu: „Și eu vreau să văd războiul!” Intru pe ascuns în magazie, „grănicerii” de acolo au uniforme adevărate. E un spectacol impresionant…
Până și visele mi s-au întrerupt…
În scurtă vreme, am văzut uniforme de soldat la noi acasă… Bunica le dădea de mâncare unor soldați obosiți și prăfuiți, iar ei spuneau: „Neamțul are noroc”. Am început să mă țin de capul bunicii: „Dar cum sunt ei, nemții?”
Încărcăm în căruță boccele, apoi eu sunt pus deasupra lor… Mergem undeva… ne întoarcem… În casa noastră sunt nemți! Seamănă cu soldații noștri, numai că au altă uniformă și sunt veseli. Eu, bunica și mama locuim acum în spatele sobei, iar bunicul, în magazie. Bunica nu mai coase plăpumi, bunicul nu se mai ocupă de cizmărie. O dată, trag la o parte perdeluța: într-un colț, lângă fereastră, văd un neamț cu căști, care învârte manetele stației radio. Se aude muzică, apoi clar rusește… În acest timp, celălalt neamț întinde unt pe pâine, mă vede și-mi face semn cu cuțitul chiar pe lângă nasul meu. Eu mă ascund în spatele perdelutei și nu mai ies de după sobă.
Pe stradă, pe lângă casa noastră, este dus un om într-o uniformă decolorată, cu mâinile legate cu sârmă. E negru tot… Apoi l-am văzut spânzurat lângă sovietul sătesc. Se spunea că fusese pilot al nostru. Noaptea l-am visat spânzurat în curtea noastră…
Din acele zile… Îmi aduc aminte totul în negru: tancuri negre, motociclete negre, soldați germani în uniforme negre. Nu sunt sigur că în realitate totul era negru, dar așa am reținut eu. Așa a rămas în amintirea mea… ca un film alb-negru… Nu mergeam la școală încă, dar știam să citesc și să socotesc. Număram tancurile, erau multe, așa de multe, că zăpada albă se înnegrea.
Sunt înfofolit în ceva negru și ne ascundem în mlaștină. Toată ziua și toată noaptea. Noaptea e rece. Țipă cu glas îngrozitor niște păsări necunoscute. Mi se pare că luna strălucește foarte tare. Mi-e groază! Dar dacă o să ne vadă sau o să ne audă câinii ciobănești germani? Uneori ajungea până la noi lătratul lor răgușit. A doua zi dimineață – acasă! Vreau acasă! Toți vor acasă, la căldură! Dar casa noastră nu mai este, a rămas numai un morman de

cărbuni fumegând. Un loc ars… Ca după un incendiu mare… Găsim în cenușă un bolovan de sare, care la noi stătea pe marginea sobei. Am adunat cu grijă sarea, apoi și pământul amestecat cu sare și le-am vărsat într-o cofă. Era tot ce rămăsese din casa noastră…
Bunica a tăcut, a tăcut, iar noaptea a început să bocească: „Ah, tu, căsuța mea! Ah, tu, căsuța mea! Aici m-am veselit când eram fatăăăăă… Aici au venit pețitoooriiiii… Aici am făcut copiiiiiii…” Umbla prin curtea noastră neagră, ca o arătare.
Dimineață, când deschid ochii – dormeam pe pământ. În grădina noastră de legume…
„ȘI AM SĂRUTAT TOATE PORTRETELE DIN MANUAL…” Zina *Șimanskaia* – *11 ani*
În prezent e casieră.
Privesc în urmă zâmbind… Cu uimire. Oare asta mi s-a întâmplat mie?
În ziua când a început războiul eram la circ. Întreaga familie. La matineu. Fără să bănuim nimic. Nimic… Toată lumea știa deja, mai puțin noi. Noi băteam din palme, râdeam. Era acolo un elefant mare, ditamai elefantul, dansau niște maimuțici… Așa deci… Ieșim noi veseli de acolo și oamenii mergeau plângând: „E război!” Toți copiii: „Uraaaaa!” Se bucurau. Acum o să le arătăm noi, o să-i ajutăm pe soldații noștri. O să devenim eroi. Cel mai mult îmi plăceau cărțile de război. Despre lupte, fapte de eroism… Tot felul de visuri… Mă aplec deasupra vreunui soldat rănit, îl scot din fum, din foc… Acasă, tot peretele de deasupra biroului meu e acoperit cu fotografii din ziare. Acolo sunt Voroșilov, Budionnîi…[2]
Eu și prietena mea ne deciseserăm s-o ștergem la războiul din Finlanda, iar băieții pe care îi cunoșteam noi, la cel din Spania. Războiul ni se părea cel mai interesant eveniment din viață. Cea mai mare aventură. Visam la el, eram copiii vremurilor noastre. Buni copii! Prietena mea purta mereu o budionovkă[3] veche, am și uitat de unde făcuse rost de ea, dar era căciulița ei favorită. Și cum am plecat noi la război? Imediat vă povestesc… Ea a rămas peste noapte la mine, ei, desigur, intenționat, iar în zori ne-am strecurat amândouă încetișor din casă. Pe vârfuri… Pst!… pst!… Am luat cu noi ceva alimente. Dar fratele meu mai mare, se vede treaba, ne urmărise cum tot șușoteam în ultimele zile și acum îndesam întruna ceva în saci. În curte ne-a ajuns și ne-a adus înapoi. Ne-a ocărât și m-a amenințat că îmi aruncă din bibliotecă toate cărțile de război. Toată ziua am plâns. Așa eram noi!
Și acum era vorba de un război adevărat…
Peste o săptămână, în Minsk au intrat trupele germane. Pe nemți nu i-am reținut imediat, am reținut dotările lor. Mașini mari, motociclete mari… La noi nu exista așa ceva, nu mai văzusem așa ceva… Oamenii amuțiseră și înțepeniseră. Mergeau cu privirile înspăimântate… Pe garduri și pe stâlpi apăruseră afișe și manifeste străine. Ordine străină. Se instalase o „nouă ordine”. După un timp, s-au deschis din nou școlile. Mama a spus că războiul e una, școala-i alta; oricum ar fi fost, trebuia să învăț. La prima oră, profa de geografie, cea care ne predase și înainte de război, a început să vorbească împotriva puterii sovietice. Împotriva lui Lenin. Mi-am spus: N-o să învăț

într-o asemenea școală. Nuuuu… Nu vreau! M-am dus acasă și am sărutat toate portretele din manual… Toate portretele iubite…
Nemții au năvălit în apartamente, căutau mereu câte ceva. Ba evrei, ba partizani… Mama mi-a spus: „Ascunde-ți cravata de pionier!” Ziua îmi ascundeam cravata, dar noaptea, când mă duceam la culcare, mi-o puneam. Mama se temea: dacă nemții vin și noaptea? Încerca să mă convingă, plângea. Eu o așteptam până adormea, până se liniștea totul în casă și afară. Atunci scoteam din dulap cravata roșie, scoteam cărțile sovietice. Și prietena mea făcea la fel. Ea își proteja și budionovka.
Acum mă minunez și eu: Oare chiar așa eram?

[2] Kliment Efremovici Voroșilov (1881–1969) și Semion Mihailovici Budionnîi (1883–1973), mareșali ai Uniunii Sovietice
[3] Chipiu militar din postav, cu vârful ascuțit, ca de coif. Numele provine de la mareșalul Budionnîi, ale cărui trupe au fost printre primele dotate cu noua piesă de uniformă.
„EU L-AM ADUNAT CU MÂINILE MELE… E ALB, ALB…” Jenea Se*lenea – 5 ani*
În prezent e ziarist.
În duminica aceea… 22 iunie…
Plecasem cu fratele meu după ciuperci. Era deja vremea hribilor albi. Pădurea noastră e mică, știam acolo fiecare tufă, fiecare poieniță, unde cresc diferite soiuri de ciuperci, poame și chiar flori. Unde e răchițica, unde e sunătoarea cea galbenă. Iarba-neagră liliachie… Ne întorseserăm deja acasă, când am auzit un bubuit ca de tunet, venit din cer… Am ridicat capul: deasupra noastră erau vreo douăsprezece – cincisprezece avioane… Zburau sus, foarte sus; nu știam ca avioanele noastre să zboare vreodată atât de sus. Se auzea bubuitul: uuuuuu!
Atunci am văzut-o pe mama: alerga spre noi – plânsă, ciufulită, cu vocea sacadată. Asta mi-a rămas impresia primei zile de război – mama nu ne striga cu blândețe, ca de obicei, ci: „Copii! Copiii mei!” Avea ochii mari, nu mai avea față, numai ochi…
Peste două zile, probabil, a ajuns în sătucul nostru un grup de soldați ai Armatei Roșii. Prăfuiți, asudați, cu buzele uscate, beau cu sete apă de la fântână. Și cum au mai prins viață!… Cum s-au mai luminat la față când au apărut pe cer patru avioane de-ale noastre! Am observat pe ele niște stele roșii clare. „Ai noștri! Ai noștri!” strigam împreună cu soldații. Dar, deodată, nu se știe de unde, au țâșnit niște avioane mici negre, s-au învârtit în jurul alor noastre, ceva a pârâit undeva, a bubuit. Știți, ca și cum… ai rupe o mușama sau o pânză… dar un sunet mai puternic… Încă nu știam că așa pârâie de la înălțime rafalele de mitralieră. În urma avioanelor noastre atacate s-au întins niște dâre roșii de foc și fum. Bu-bum! Soldații stăteau în picioare și plângeau, fără să se rușineze de lacrimile lor. Am văzut prima oară… prima oară… un soldat al Armatei Roșii plângând… În filmele de război la care mergeam să mă uit, la noi în sat, nu plângeau niciodată.
Iar după aceea… mai târziu, peste vreo câteva zile, din satul Kabaki a dat

fuga sora mamei, tanti Katia. Neagră, îngrozită. Povestea că în satul lor au venit nemții, i-au adunat pe activiști și i-au dus la marginea satului, iar acolo i-au împușcat cu mitralierele. Printre cei uciși se afla și fratele mamei, deputat al sovietului sătesc. Comunist de multă vreme.
Și acum țin minte cuvintele mătușii Katia:
— I-au crăpat capul, eu i-am adunat creierul cu mâinile mele… E alb, alb…
A stat la noi două zile. Și povestea întruna… Repeta… În aceste două zile i-a albit părul. Și, când stătea alături de mătușa Katia, mama o îmbrățișa și plângea. Iar eu o mângâiam pe mama pe cap. Mi-era frică.
Mi-era frică să nu încărunțească și ea…
„VREAU SĂ TRĂIESC! VREAU SĂ TRĂIESC!…” Vase*a Harevski – 4 ani*
În prezent e arhitect.
De la imaginile astea, de la focurile astea… Asta e bogăția mea… Ăsta e luxul prin care am trecut…
Nimeni nu mă crede… Nici mama nu m-a crezut… Când, după război, am început să-mi amintesc, s-a minunat: „N-ai cum să-ți aduci aminte așa ceva, erai mic. Ți-a povestit cineva…”
Dar nu, îmi aduc aminte chiar eu…
Țâșnesc bombele, iar eu mă agăț de fratele meu mai mare: „Vreau să trăiesc! Vreau să trăiesc!” Mi-era frică să mor, deși ce puteam ști eu pe atunci despre moarte? Îmi aduc aminte chiar eu…
Mama ne-a dat mie și fratelui meu ultimii doi cartofi, ea n-a făcut decât să se uite la noi. Știam că sunt ultimii cartofi. Am vrut să-i las și ei o bucățică… Și n-am putut. Nici fratele meu n-a putut… Ne era rușine. Groaznic de rușine.
Nu, chiar eu…
L-am văzut pe primul nostru soldat… Cred că era tanchist, uite, nu știu precis… Și am alergat la el: „Tata!” Iar el m-a ridicat în brațe spre cer: „Fiule!”
Țin minte tot…
Țin minte cum vorbeau adulții: „E mic. Nu înțelege”. Iar eu eram surprins: „Ce ciudați sunt adulții ăștia! Cum de sunt ei convinși că eu nu înțeleg nimic? Înțeleg tot”. Chiar mi se părea că înțeleg mai mult decât ei, pentru că eu nu plângeam.
Războiul este manualul meu de istorie. Singurătatea mea… Am pierdut timpul copilăriei, ea a dispărut din viața mea. Sunt un om fără copilărie, în loc de copilărie, am avut războiul.
Așa, în viață, m-a mai tulburat după aceea iubirea. Când m-am îndrăgostit…
Am cunoscut iubirea…
„PRIN BUTONIERA PENTRU NASTURE…” Inna *Levkevici – 10 ani*
În prezent e inginer constructor.
Chiar în primele zile… Chiar de dimineață…
Deasupra noastră au început să cadă bombele… Pe pământ erau stâlpi și cabluri. Oameni speriați, toți fugeau din case. Toți fugeau afară din casele lor, dar, oricum, se avertizau unii pe alții: „Ai grijă, e un cablu!”, ca nimeni să nu se împiedice și să cadă.
În dimineața zilei de douăzeci și șase iunie, mama a dat salariile – era

contabil la uzină –, iar seara ne refugiam deja. Și, când am plecat din Minsk, am văzut cum ardea școala noastră. Pe toate ferestrele târșneau flăcări… Așa de vii… Așa de… așa de puternice, până la cer… Plângeam în hohote. Mama avea patru copii, trei mergeau pe jos, iar cea mică, în brațe la ea. Mama era încă neliniștită că luase cheia, dar uitase să încuie apartamentul. Încercase să oprească niște mașini, strigase și se rugase: „Luați-i pe copiii noștri, noi mergem să apărăm orașul”. Refuza să creadă că nemții erau deja la Minsk. Orașul fusese predat.
Pentru ea era ciudat și de neînțeles ce se întâmpla sub privirile noastre. Mai ales moartea… Lângă cei uciși erau răsturnate ceainice și oale. Incredibil de multe. Totul arsese… Parcă fugeam pe cărbuni aprinși… Eu fusesem mereu prietenă cu băieții. Am crescut cam zvăpăiată. Mi se părea interesant să văd cum zboară bombele, cum șuieră și cum cad. Eram la un moment dat întinsă la pământ, acoperită cu paltonul; și prin butoniera pentru nasture mă uitam atent… Lumea aleargă… Ceva atârnă de un copac… Când mi-am dat seama că în copac atârnă ceva dintr-un om, am înțepenit. Am închis ochii…
Sora mea Irma avea șapte ani, ea ducea primusul și pantofii mamei și se temea groaznic să nu-i piardă. Erau niște pantofi noi, de un roz pal, cu toc pătrat. Mama îi luase din întâmplare, poate și pentru că erau lucrul cel mai frumos pe care îl avea…
Și cu cheia, și cu pantofii ne-am întors repede în oraș, unde totul arsese. Curând, am început să ne luptăm cu foamea. Culegeam și mâncam lobodă, mâncam flori! S-au terminat repede și lemnele. Nemții incendiaseră livada mare a colhozului din afara orașului – se temeau de partizani –, așa că ne duceam cu toții și tăiam de acolo buturugi, ca să avem ceva lemne, să încălzim soba acasă. Din drojdie făceam ficat: prăjeam drojdia în tigaie și căpăta gust de ficat. Mama îmi dădea bani să cumpăr pâine la piață, și acolo, o femeie bătrână vindea iezi, și eu mi-am imaginat că o să-mi salvez familia dacă o să cumpăr unul. Iedul o să crească și o să avem mult lapte. Și am cumpărat un ied de toți banii pe care îi aveam la mine. Nu mai țin minte cum m-a certat mama, atât îmi amintesc că, vreo câteva zile la rând, am stat flămânzi: banii se terminaseră. Fierbeam niște zeamă, i-o dădeam iedului să mănânce, îl luam cu mine în pat ca să-i fie cald, dar el tot îngheța. Și curând a murit… A fost o tragedie… Am plâns toți foarte mult, nu i-am lăsat să-l scoată din casă. Cel mai mult am plâns eu, mă consideram vinovată. Mama l-a scos noaptea, pe furiș, și ne-a spus că fusese mâncat de șoareci.
Dar, în timpul ocupației, am ținut toate sărbătorile din mai și octombrie. Sărbătorile noastre! Ale noastre! Cântam mai ales, familia noastră iubește muzica. Chiar dacă aveam cartofi fierți, uneori și o singură bucățică de zahăr pentru toți, în ziua respectivă ne străduiam să pregătim ceva cât de cât mai bun, chiar dacă a doua zi rămâneam flămânzi. Dar am ținut toate sărbătorile. Intonam în șoaptă cântecul preferat al mamei: „Dimineața colorează zidul vechi de la Kremlin…” Neapărat…
O dată, o vecină copsese plăcinte ca să le vândă și ne-a propus: „Luați angro de la mine și le vindeți la bucată! Sunteți tinere, aveți picioarele iuți”. M-am hotărât să mă apuc de treaba asta, știind că mamei îi era greu să ne

hrănească singură pe toți. Vecina aduce plăcintele, eu și sora mea Irma stăm și ne uităm la ele:
— Irma, nu ți se pare că plăcinta asta e mai mare ca ailaltă? zic eu.
— Așa mi se pare…
Nici nu vă imaginați cât de mult voiam să gustăm o bucățică.
— Hai să rupem puțin, după aceea mergem să le vindem.
Am stat așa două ore și n-am mai avut ce duce la piață. Apoi vecina a început să fiarbă pernuțe – un fel de bomboane, de mult nu mai există – nu știu de ce – în magazine. Ne-a dat pernuțele să le vindem. Iar am început cu Irma să vorbim despre ele:
— Uite, pernuța asta e mai mare, mult mai mare decât celelalte. Hai, Irma, s-o lingem puțin!
— Hai!…
Aveam un palton la trei persoane, o singură pereche de pâslari. Adesea stăteam acasă. Încercam să ne spunem povești unul altuia… Niște cărți… Dar nu era interesant. Pentru noi interesant era să visăm cum se va termina războiul și cum vom începe să trăim după război. Cum o să mâncăm numai plăcinte și bomboane.
Când s-a terminat războiul, mama a îmbrăcat o bluziță de crep. Nu mai țin minte cum de-i rămăsese, pentru că toate lucrurile bune le schimbaserăm pe alimente. Bluzița avea manșete negre și mama le îndoia ca să nu aibă nimic sumbru în ținută, ci să fie luminoasă.
Imediat ne-am dus la școală și din primele zile am început să învățăm cântece pentru paradă…
„AM AUZIT NUMAI ȚIPĂTUL MAMEI…” Lida *Pogorjelskaia – 8 ani*
În prezent e doctor în biologie.
Toată viața am ținut minte ziua aceea… Prima zi fără tata…
Eu voiam să dorm. Mama ne-a trezit dimineață devreme și ne-a spus: „E război!” Ce vis mai e și ăsta? Am început să ne pregătim de plecare. Încă nu ne era frică. Toți ne uitam la tata, iar el era liniștit, ca de obicei. Era activist de partid. Fiecare, a spus mama, trebuie să ia ceva cu el. Eu nu m-am gândit la nimic, dar sora mea cea mică și-a ales o păpușă. Mama l-a luat în brațe pe fratele meu mai mic. Tata ne-a ajuns când eram deja pe drum…
Am uitat să precizez că locuiam în orașul Kobrin, în apropiere de Brest. Iată de ce războiul a ajuns la noi chiar din prima zi. Nici n-am apucat să ne dezmeticim. Adulții mai că nu vorbeau, mergeau în tăcere pe jos, pe cai. Și ți se făcea frică. Toată lumea mergea întruna, oamenii sunt mulți și tac cu toții.
Când ne-a ajuns tata din urmă, ne-am mai liniștit. Tata era stâlpul familiei, pentru că mama se căsătorise de foarte tânără, la șaisprezece ani. Nici nu știa să facă de mâncare. Tata era orfan, știa de toate. Țin minte ce ne mai plăcea când tata avea timp și putea să ne gătească ceva gustos. Pentru toată familia era sărbătoare. Acum nimic nu mi se pare mai gustos decât grișul pe care ni-l făcea tata. Cât timp am mers singuri, l-am tot așteptat. Cu niciun chip nu puteam să ne imaginăm să rămânem fără el în timpul războiului. Așa era familia noastră.

Nimeriserăm pe lângă un convoi mare de care… Se mișca încet. Uneori, toată lumea se oprea și se uita la cer. Căutau din ochi avioanele noastre… În zadar…
La amiază, am văzut niște soldați încolonați. Mergeau călare și erau îmbrăcați în uniforme noi ale Armatei Roșii. Caii erau sătui, voinici. Nimănui nu i-a trecut prin minte că ar fi putut fi diversioniști. Ne-am zis: „Sunt ai noștri!” Ne-am bucurat. Tata le-a ieșit în întâmpinare, și eu am auzit țipătul mamei… N-am auzit împușcătura… Numai țipătul mamei: „Aaaaaa! Îââââî! …” E vocea mamei sau nu? A mamei! Țin minte că soldații nici măcar n-au descălecat… Când mama a început să strige, eu am luat-o la fugă. Toți au zbughit-o care încotro… Fugeam în tăcere. Auzeam numai cum țipă mama… Am alergat până ce m-am împiedicat și am căzut în iarba mare…
Caii noștri au rămas pe loc până seara. Au așteptat. Noi ne-am întors acolo când a început să se însereze. Am văzut-o numai pe mama stând și așteptând. Cineva a spus: „Ia uitați-vă, a albit!” Țin minte cum cei mari au săpat o groapă, cum ne-au împins apoi de la spate pe mine și pe surioara mea: „Mergeți! Luați-vă rămas-bun de la tata!” Eu am făcut doi pași, dar n-am putut să merg mai departe. M-am așezat pe pământ. Surioara mea s-a pus alături. Frățiorul nostru dormea, era mititel de tot, nu înțelegea nimic. Iar mama noastră era întinsă, inconștientă, într-o căruță, nu ne lăsau să ne ducem la ea.
Așa că niciunul dintre noi nu l-a văzut pe tata mort. Nu ne-a rămas așa în memorie. Eu mi-l aminteam tot timpul, nu știu de ce, într-un veston alb. Tânăr și frumos. Chiar și acum, când sunt mai în vârstă decât era el.
În regiunea Stalingrad, unde am fost evacuați, mama lucra la colhoz. Mama, care nu știa să facă nimic – să prășească răsadurile, să deosebească ovăzul de grâu –, devenise fruntașă. Nu-l mai aveam pe tata, și nu eram singurii. Altul nu avea mamă. Sau frate. Sau soră. Sau bunic. Dar nu ne simțeam orfani. Tuturor le era milă de noi și ne creșteau. O țin minte pe tanti Tania Morozova. Îi muriseră ambii copii, trăia singură. Și ea își rupea de la gură pentru noi, ca mama noastră. Era o străină, dar în timpul războiului s-a apropiat de noi. Când a mai crescut, frățiorul nostru spunea că nu avem tată, dar avem două mame: pe mama noastră și pe tanti Tania. Așa am crescut toți… Cu două, trei mame…
Mai țin minte că, pe drum, când mergeam să ne refugiem, am nimerit sub bombardament și am fugit să ne ascundem nu la mama, ci la soldați. După ce s-a terminat bombardamentul, mama ne-a ceartat că fugiserăm de la ea. Degeaba: cum au început din nou bombele, am fugit tot la soldați.
Când Minskul a fost eliberat, ne-am hotărât să ne întoarcem acasă, în Bielorusia. Mama noastră e născută la Minsk, dar când am coborât în gara din Minsk, nu mai știa încotro să meargă. Era cu totul alt oraș. Numai ruine… Nisip din pietre…
După război studiam deja la Academia Agricolă din orașul Gorki… Locuiam la cămin, stăteam câte opt fete în cameră. Toate eram orfane. Nu fuseserăm cazate separat – eram prea multe. Și nu eram singura cameră. Țin minte că noaptea țipam toate… Eu săream din patul de fier și începeam să bat în ușă,

voiam să plec undeva… Fetele mă prindeau, și atunci începeam să plâng. La fel și ele. Plângea toată camera. Și a doua zi dimineață trebuia să mergem să audiem cursurile.
Odată, pe stradă, am întâlnit un bărbat care semăna cu tata. Cu tatăl meu. M-am ținut mult după el… Doar nu-l văzusem pe tata mort…
„NOI CÂNTAM, IAR SOLDAȚII PLÂNGEAU…” Volo*dea Cistokletov – 10 ani*
În prezent e muzician.
Era o dimineață frumoasă…
Marea de la începutul zilei. Albastră și liniștită. Erau primele zile, venisem la sanatoriul pentru copii Sovet-Kvadze de la Marea Neagră. Am auzit bubuitul avioanelor… Am sărit în apă, dar și acolo, sub apă, se auzea. Nu ne-am speriat, am început să ne jucăm „de-a războiul”, fără să bănuim că undeva era deja război. Nu în joacă, nu cu manevre militare, ci de-adevăratelea.
Peste câteva zile am fost trimiși acasă. Eu, la Rostov. În oraș căzuseră deja primele bombe. Toată lumea se pregătea de lupte de stradă: se săpau tranșee, se ridicau baricade. Oamenii învățau să tragă. Iar noi, copiii, păzeam lăzile în care se puneau sticle cu amestec incendiar, aduceam nisip și apă, în caz că ar fi luat foc ceva.
Toate școlile se transformaseră în spitale militare. În școala noastră, nr. 70, era instalat spitalul militar de campanie pentru răniți ușor. Acolo au trimis-o pe mama. Primise permisiunea să mă ia și pe mine, ca să nu rămân singur acasă, iar când ne-am refugiat, unde se ducea spitalul, acolo ne duceam și noi.
După un bombardament, îmi aduc aminte de un morman de cărți în mijlocul cărămizilor sparte; am ales una, se numea *Viața animalelor*. Mare, cu niște ilustrații frumoase. N-am dormit toată noaptea, nu mă puteam opri din citit… Țin minte că nu luam cărți de război, nu voiam deloc să citesc despre război. Doar despre animale și păsări…
Noiembrie ’42… Directorul spitalului militar a ordonat să mi se dea uniformă; e adevărat, a trebuit să fie modificată urgent. O lună întreagă însă n-au reușit să-mi găsească cizme. Așa am devenit elevul spitalului militar. Un soldat. Ce făceam? Bandajele te puteau scoate pur și simplu din minți. Mereu lipseau. Trebuia să le speli, să le usuci, să le faci sul. Ia încercați să faceți mii de suluri pe zi! Iar eu mă descurcam chiar mai repede decât adulții. Mi-a ieșit bine și prima țigară artizanală… Când am împlinit doisprezece ani, un sergent-major de cazaci mi-a întins zâmbind un pachet de mahorcă, ca unui militar cu drepturi depline. Am început să fumez… Pe ascuns, să nu mă vadă mama… Așa credeam eu, desigur. Eh, era groaznic… Foarte greu m-am obișnuit cu sângele. Mi-era frică de cei arși, cu fețele lor negre…
La un moment dat au fost bombardate niște vagoane cu sare și parafină, și am luat totul la mână. Sarea a ajuns la bucătari, parafina, la mine. A trebuit să deprind o îndeletnicire neconsemnată în niciun opis militar – să fac lumânări. Era mai rău decât cu bandajele! Aveam sarcină să fac lumânările astfel încât să ardă cât mai mult, atunci când nu era curent electric, în timpul bombardamentelor. Medicii nu întrerupeau operațiile nici în timpul

bombardamentelor, nici când erau trageri. Atâta doar, noaptea închideau ferestrele. Le acopereau cu cearșafuri, cu pături.
Mama plângea, iar eu visam să fug pe front. Nu credeam că aș fi putut fi omorât. O dată ne-au trimis după pâine… Doar ce ne-am îndepărtat puțin, și a început tirul de artilerie. Trăgeau cu mortiere. Un sergent a fost omorât, eu am suferit o contuzie. Mi-am pierdut graiul, iar când, peste un timp, am reînceput să vorbesc, m-am trezit ușor bâlbâit. Așa sunt și acum. Toți s-au minunat că rămăsesem în viață, dar eu aveam un alt sentiment: Oare s-ar fi putut să fiu omorât? Cum să mă omoare pe mine? Am mers cu spitalul militar prin toată Bielorusia, prin Polonia… Am învățat cuvinte poloneze…
La Varșovia, printre răniți se afla și un ceh – trombonist la Opera din Praga! Directorul spitalului s-a bucurat de prezența lui și, când cehul s-a mai întremat, l-a rugat să meargă prin saloane, să caute muzicanți. Au încropit o orchestră minunată. Pe mine m-au învățat să cânt la violă, la chitară am învățat singur. Noi cântam, iar soldații plângeau… Cântam cântece vesele…
Așa am ajuns până în Germania…
Într-un sătuc german distrus am găsit o bicicletă pentru copii, căzută pe undeva. M-am bucurat. M-am urcat pe ea și am început să merg. Ce bine mergea! În timpul războiului nu văzusem niciun obiect pentru copii. Uitasem că există așa ceva – jucării pentru copii…
Uitasem, pentru că eu am fost copil în timpul războiului…
„LA CIMITIR, MORȚII ERAU LA SUPRAFAȚĂ, DE PARCĂ MAI FUSESERĂ OMORÂȚI O DATĂ…” Vane*a Titov – 5 ani*
În prezent e agronom specialist în ameliorarea solului.
Cerul negru…
Avioane negre, pântecoase… Bubuie la joasă înălțime. Chiar deasupra pământului. Ăsta este războiul, așa cum mi-l amintesc… Îmi amintesc frânturi…
Eram bombardați, și noi ne ascundeam în livadă, după niște meri bătrâni. Toți cinci. Mai aveam patru frățiori, cel mai mare avea zece ani. El ne învățase cum trebuie să ne ascundem de avioane – după niște meri mari, cu frunziș des. Mama ne-a adunat și ne-a dus în beci. Dar era înfricoșător acolo. Erau șoareci cu ochi mici, sfredelitori, care scânteiau în întuneric cu o strălucire nefirească. Și noaptea chițăiau ușurel. Se jucau.
Când soldații germani au intrat în casă, ne-am ascuns în spatele sobei, sub niște cârpe vechi. Am stat întinși și am închis ochii. Așa, nu ne mai era chiar atât de frică.
Au dat foc satului nostru. Au bombardat cimitirul. Oamenii au alergat într-acolo: morții erau la suprafață, deasupra pământului, de parcă mai fuseseră omorâți o dată… Era și bunicul, murise recent. I-au îngropat din nou…
Și în timpul războiului, și după război, ne jucam „de-a războiul”. Când ne săturam de „albi și roșii”, de „Ceapaev”, ne jucam „de-a rușii și nemții”. Luptam. Luam prizonieri. Organizam execuții. Ne puneam pe cap căști de soldați, de-ale noastre și nemțești; se găseau peste tot – în pădure, pe câmp. Nimeni nu voia să fie neamț, din cauza asta ne luam chiar la bătaie. Ne jucam în adăposturi adevărate și în tranșee. Mai întâi ne luptam cu bețe,

apoi treceam la lupta corp la corp. Iar mamele ne certau…
Noi ne miram, fiindcă înainte de război nu ne certauseră pentru asta…
„ȘI MI-AM DAT SEAMA CĂ E TATA… ÎMI TREMURAU GENUNCHII…”
Lionea H*osenevici – 5 ani*
În prezent e constructor.
Mi-au rămas în minte culori…
Aveam cinci ani, dar țin minte foarte bine… Casa bunicului meu, galbenă, din lemn; dincolo de gardul de scânduri, pe iarbă, sunt niște bușteni. Nisipul alb în care ne jucam era parcă decolorat. Alb de tot. Și îmi mai amintesc că mama ne dusese pe mine și pe surioara mea să ne fotografieze undeva în oraș; Ellocika plângea, iar eu o alinam. S-a păstrat fotografia asta a noastră, singura de dinainte de război… Nu știu de ce, o țin minte verde.
Mai apoi toate amintirile mele sunt în culori închise… Dacă primele au tonuri luminoase – iarba e verde-verde, un fel de acuarelă strălucitoare, nisipul alb-alb, și casa din lemn galbenă-galbenă –, după aceea, totul capătă culori sumbre: eu, sufocat de fum, sunt scos și dus undeva, afară; lucrurile noastre, tot felul de boccele; nu se știe de ce e un singur scaun… gol… Oamenii stau în jurul lui și plâng. Și eu, și mama mergem mult pe străzi, mă țin de fusta ei. Tuturor celor cu care ne întâlnim mama le repetă o singură propoziție: „Ne-a ars casa”.
Înnoptăm într-o scară de bloc. Mi-e frig. Îmi încălzesc mâinile în buzunarul de la bluza mamei. Pipăi acolo ceva rece – cheia de la casa noastră…
Deodată, mama nu mai e. Dispare, rămân bunica și bunicul. Am un prieten cu doi ani mai mare, Jenea Savocikin. El are șapte ani, eu, cinci. Învăț să citesc pe o carte de povești de frații Grimm. Mă învață bunica, ea are metoda ei; când se supără mai încasez și câte un bobârnac în frunte: „Of, băiete!” Și Jenea mă învață. Când citește cartea, îmi arată literele. Dar cel mai mult îmi place să ascult povești, mai ales pe cele spuse de bunica. Vocea ei seamănă cu a mamei. Într-o seară, vine o femeie frumoasă și aduce ceva foarte gustos. Din spusele ei, înțeleg că mama trăiește, că și ea, ca și tata, luptă. Și strig fericit: „Mama o să se întoarcă repede!” Vreau să alerg în curte și să-i dau vestea prietenului meu, dar primesc de la bunica o bătaie cu cureaua. Bunicul îmi ia apărarea. După ce s-au dus ei la culcare, adun toate curelele și le arunc în dulap.
Mi-e foame tot timpul. Mă duc cu Jenea în lanul de secară care crește chiar în spatele caselor. Frecăm spicele în mâini și ronțăim boabele. Câmpurile sunt deja ale nemților, și spicele sunt tot ale lor… Când vedem vreo mașină, ne pitim. Din ascunzătoarea noastră mă trage cu de-a sila afară un ofițer în uniformă verde cu epoleți strălucitori și parcă mă bate cu o cravașă sau cu o curea. Sunt împietrit de groază, nu simt nicio durere. Deodată, o văd pe bunica: „Domnișorule, dragul meu, dă-mi nepoțelul! Te rog cu Dumnezeu, dă-mi-l!” Stă în genunchi în fața ofițerului. Ofițerul pleacă, eu rămân întins pe nisip. Bunica mă duce pe brațe în casă. Abia îmi mișc buzele. După asta bolesc multă vreme…
Mai țin minte că pe stradă trec căruțe, multe căruțe. Bunicul și bunica deschid porțile. La noi se instalează refugiați. După ceva timp, se

îmbolnăvesc de tifos. Sunt luați, mi se explică, și duși la spital. Apoi se îmbolnăvește și bunicul. Eu dorm cu el. Bunica slăbește și ea din ce în ce mai mult și abia mai merge prin cameră. Ziua, eu mă duc cu băieții la joacă. Când mă întorc seara, nu sunt nici bunicul, nici bunica, nu găsesc pe nimeni acasă. Vecinii îmi spun că și ei au fost duși la spital. Mi-e frică – sunt singur. Deja bănuiesc că din spitalul unde au fost duși refugiații, iar acum bunicul și bunica, nu se mai întoarce nimeni. Mi-e groază să stau singur în casă, noaptea casa e mare și necunoscută. Chiar și ziua mi-e frică. Mă ia la el un frate al bunicului. Am deci un bunic nou.
Minskul e bombardat, ne ascundem în beci. Când ies apoi la lumină, soarele mă orbește, și huruitul motoarelor mă asurzește. Pe stradă trec tancuri. Mă ascund după un stâlp. Deodată, văd pe un turn o stea roșie. Ai noștri! O iau imediat la fugă spre casa noastră: dacă au venit ai noștri, înseamnă că a venit și mama! Mă apropii de casă – lângă pridvor stau niște femei cu pușți; mă apucă de mână și încep să mă ia la întrebări. Una dintre ele mi se pare cumva cunoscută. Seamănă cu cineva. Se apropie mai mult de mine, mă îmbrățișează. Celelalte femei încep să plângă. Apoi strig: „Mama!” Și ele dispar undeva…
Curând, mama a adus-o de la casa de copii pe surioara mea; ea nu m-a recunoscut, mă uitase de tot în timpul războiului. Dar eu eram așa de bucuros că am din nou o surioară!
Am venit de la școală și l-am descoperit, dormind pe canapea, pe tata. Se întorsese din război. I-am scos din porthart actele și le-am inspectat și mi-am dat seama că e tata. Am stat atunci și m-am uitat la el până s-a trezit.
Tot timpul mi-au tremurat genunchii…
„ÎNCHIDE OCHII, BĂIETE!… NU TE UITA!…” Volodea *Parabkovici – 12 ani*
În prezent e pensionar, beneficiază de pensie specială.
Am crescut fără mama…
Nu reușesc să-mi aduc aminte de mine când eram mic… Mama mea a murit când eu aveam șapte ani. Am trăit la o mătușă. Pășteam vacile, pregăteam lemnele pentru foc, alergam caii noaptea. Făceam treabă și în grădina de legume. Iarna mă dădeam cu sania de lemn și cu niște patine făcute artizanal, tot de lemn, căptușite cu fier și prinse de opinci cu niște sfori; mă dădeam și cu niște schiuri făcute din scânduri și doage de la butoaiele stricate. Mi le făceam singur…
Țin minte și acum când am încălțat primele ghete cumpărate de tata și ce supărat am fost când le-am zgâriat de un ciot în pădure. Îmi părea așa de rău, încât m-am gândit: „Mai bine m-aș fi zgâriat la picior, că mă vindecam”. În aceleași ghete am plecat cu tata din Orșa, când orașul a fost bombardat de avioanele fasciste.
Trăgeau direct în noi… Oamenii cădeau la pământ… În țărână, în iarbă… „Închide ochii, băiete!… Nu te uita!…” mă ruga tata. Mi-era frică să privesc până și cerul – era negru de avioane – sau pământul – peste tot erau numai oameni morți. Un avion a trecut jos, aproape de noi… Tata a căzut și nu s-a mai ridicat. M-am aplecat deasupra lui: „Tată, deschide ochii!… Deschide ochii, tată!…” Niște oameni strigau: „Nemții!” și m-au tras după ei. Eu nu

pricepeam că tata n-avea să se mai ridice și așa a trebuit să-l abandonez în praf, pe drum. N-avea nicio pată de sânge pe el, pur și simplu rămăsese tăcut, întins pe pământ. Am fost smuls de lângă el, dar multe zile după aceea mergeam și mă tot uitam în urmă – îl așteptam pe tata să mă ajungă. Mă trezeam noaptea și îi auzeam vocea… Nu puteam să cred că nu mai există. Rămăsesem singur, doar în costumul meu de postav.
După multe peregrinări – am mers cu trenul, pe jos – am fost luat la casa de copii din orașul Melekess, regiunea Kuibîşev. De câteva ori am încercat să fug pe front, dar n-am izbutit niciodată. Mă prindeau și mă trimiteau înapoi. M-a salvat, în mod paradoxal, un necaz. Tăiam lemne în pădure și n-am ținut bine toporul; a sărit când am lovit copacul și mi-a atins un deget de la mâna dreaptă. Educatoarea m-a bandajat cu baticul ei și m-a trimis la policlinica din oraș.
În timp ce mă întorceam spre casa de copii, împreună cu Sașa Leapin, care fusese trimis să mă însoțească, lângă sediul Comitetului Orășenesc de Comsomol am văzut un marinar cu o bonetă cu panglici. Lipea un anunț pe un panou. Ne-am apropiat și am citit pe el regulile de admitere la școala de cadeți a marinei militare din insulele Solovki. Efectivul școlii de cadeți era format numai din voluntari. Aveau întâietate la admitere copiii de marinar și cei din orfelinate. Parcă aud și acum vocea celui care lipea anunțul:
— Ei, ce vreți, să fiți marinari?
I-am răspuns:
— Suntem de la casa de copii.
— Atunci intrați la Comitetul Orășenesc și scrieți cererea!
Nu se poate descrie entuziasmul care ne-a cuprins în clipa aceea. Însemna că aveam să ajung pe front! Și eu, care nu mai credeam că voi putea să-l răzbun pe tata! Să ajung la război.
Am intrat la Comitetul Orășenesc de Comsomol și am scris cererea. Peste câteva zile eram deja examinat de comisia medicală. Unul dintre membri s-a uitat la mine:
— E foarte mic și slăbuț.
Dar altul, în uniformă de ofițer, a oftat:
— Nu-i nimic, o să crească.
Am primit uniformă după ce cu mare greutate s-a găsit mărimea potrivită pentru mine. Când m-am văzut în oglindă în uniformă militară, cu bonetă, am fost fericit. După o zi și o noapte ne îndreptam deja cu vaporul spre insulele Solovki.
Totul e nou și neobișnuit. Noapte adâncă… Stăm pe punte… Marinarii ne trimit la culcare:
— Băieți, mai bine duceți-vă în cabină! Acolo e cald.
Dimineață devreme am văzut mănăstirea care strălucea în lumina soarelui și pădurea parcă aurie. Erau insulele Solovki, unde se înființase prima școală de cadeți a marinei militare din țară. Dar, până începeam cursurile, a trebuit să construim școala, mai bine zis, niște bordeie. Solul din Solovki este numai piatră. N-aveam suficiente fierăstraie, topoare, lopeți. Am învățat să facem totul cu mâna: să săpăm pietrișul greu, să tăiem copacii seculari, să scoatem

buturugile, să facem dulgherie. După muncă, mergeam să ne odihnim în corturile reci, pe saltele și perne umplute cu iarbă, așezate pe cetină. Ne înveleam cu mantalele. Singuri ne spălam lucrurile – în apă cu gheață –, și plângeam, așa de tare ne dureau mâinile.
În ’42 am depus jurământul militar… Ni s-a dat câte o bonetă cu inscripția „Școala de cadeți a FMM”, dar, din păcate pentru noi, nu cu panglici lungi pe umeri, ci cu o panglică în partea dreaptă. Am fost echipați cu puști. La începutul lui ’43 am nimerit, pentru efectuarea serviciului, pe torpilorul de gardă Soob*razitelnîi. Pe*ntru mine totul era nou: crestele valurilor tăiate de botul navei, dâra „fosforescentă” lăsată de elicele care învârteau neobosit apa sărată a mării… Ți se tăia răsuflarea…
— Ți-e frică, băiete? m-a întrebat comandantul.
— Nu, am răspuns eu fără să stau o clipă pe gânduri. E frumos!
— Dacă n-ar fi fost război, ar fi fost frumos, a mai spus comandantul și, nu știu de ce, s-a întors cu spatele.
Aveam paisprezece ani…
„FRĂȚIORUL NOSTRU PLÂNGE CĂ NU FUSESE CÂND ERA TATA…” Lari*a Lisovskaia – 6 ani*
În prezent e bibliotecară.
Mi-l amintesc pe tata… Și pe frățiorul meu…
Tata era partizan. Nemții l-au prins și l-au executat. Mama a aflat de la niște femei că fuseseră omorâți – tata și alți câțiva. S-a repezit spre locul unde zăceau toți întinși pe pământ… Atât mi-a rămas toată viața în minte, că era frig, iar pajiștile se acoperiseră cu o pojghiță de gheață. Și ei stăteau întinși pe pământ, numai în ciorapi…
Mama era însărcinată, cu frățiorul nostru.
Trebuia să ne ascundem, pentru că familiile partizanilor erau arestate, cu copii cu tot… Duse în mașini acoperite cu pânză de cort…
Am stat multă vreme la vecini în beci. Deja venise primăvara… Stăteam pe cartofi, iar cartofii creșteau. Noaptea, când dormi, iese câte un lăstar și te gâdilă pe la nas. Ca un gândăcel. Gândăceii trăiau prin buzunarele mele. În șosete. Nu-mi era frică de ei nici ziua, nici noaptea.
Am ieșit din beci, și mama l-a născut pe frățiorul meu. El a crescut, a început să vorbească. Ne aducem noi aminte de tata:
— Tata era înalt…
— Puternic… Ce mă mai arunca în sus!
Eu și sora mea vorbim, iar frățiorul nostru întreabă:
— Dar eu unde eram?
— Tu nu existai pe atunci…
Și el începe să plângă că nu fusese acolo când era tata…
„PRIMA A VENIT FETIȚA ACEASTA…” Nina *Iaroșevici – 9 ani*
În prezent e profesor de educație fizică.
În casă, toți erau extrem de emoționați, avusese loc un eveniment important…
Seara, la fata cea mare venise logodnicul s-o pețească. Toată lumea discutase până noaptea târziu când să pună nunta, unde să se căsătorească

tinerii, câți musafiri să invite. Și, chiar de dimineață, tata a fost chemat la comisariatul militar. Prin sat oamenii începuseră să șoptească deja: E război! Mama se frământa: ce să facă? Eu mă gândeam la un singur lucru: să treacă ziua aceea. Nimeni nu-mi explicase că războiul nu ține numai o zi – două, ci poate să dureze chiar foarte mult.
E vară, o zi caniculară. Eu vreau să mă duc la râu, dar mama ne pregătește de plecare. Mai aveam un frate, tocmai fusese externat; făcuse o operație la un picior și mergea în cârje. Dar mama a hotărât: „Trebuie să plecăm toți”. Unde? Nimeni nu știa nimic. Am mers pe jos vreo cinci kilometri. Fratele meu șchiopăta și plângea. Unde să mergem așa cu el? Ne-am întors. Tata ne aștepta acasă. Toți bărbații care se duseseră dimineață la comisariatul militar se întorseseră, nemții ocupaseră deja centrul nostru raional, orașul Sluțk.
Au apărut primele bombe – iar eu stăteam și mă uitam după ele până cădeau pe pământ. Cineva m-a sfătuit să țin gura deschisă ca să nu mă asurzească. Degeaba: deschizi gura, îți acoperi urechile, dar tot auzi cum zboară. Șuieră așa de groaznic, că ți se întinde pielea nu numai de pe față, ci de pe tot trupul. Aveam în curte agățată o căldare. Când totul s-a potolit, am dat-o jos și am numărat cincizeci și opt de găuri. De sus, căldarea albă păruse o femeie cu basma, și mitraliorii din avioane trăseseră în ea…
Nemții au intrat în sat în niște mașini mari, acoperite cu crengi de mesteacăn. Așa se împodobea și la noi pe la nunți. Rupeau întruna o grămadă de crengi de mesteacăn… Ne uitam la ei prin gardul de nuiele – pe atunci nu aveaum garduri de lemn, ci de nuiele. De răchită… Ne uitam cu atenție… Păreau oameni ca toți oamenii… Eu voiam să le văd capetele. Nu știu de ce, aveam impresia că nu erau capete de om… Deja se zvonea că omoară oameni, că-i ard. Că merg în mașini și râd. Veseli, bronzați.
Dimineața făceau gimnastică în curtea școlii. Se stropeau cu apă rece, își suflecau mânecile, urcau pe motociclete și plecau. Veseli, bronzați…
După câteva zile, la capătul satului, lângă fabrica de lapte, au săpat o groapă mare, și în fiecare zi, la cinci – șase dimineața, de acolo se auzeau împușcături. Când începeau să tragă, nici cocoșii nu mai cântau, se ascundeau. Spre seară mergeam cu tata – eu călare, el ținând calul de frâu – în apropierea gropii aceleia. „Mă duc”, zice el, „să văd și eu ce e”. Acolo fusese împușcată verișoara lui. Eu, după el.
Deodată, tata se răsucește și nu mă lasă să văd groapa: „Întoarce-te! N-ai voie mai departe”. Atât am văzut, când am trecut pârâul, că apa din el era roșie… Și cum s-a ridicat un stol de ciori. Erau așa de multe, că am început să țip… După asta, tata n-a mai putut să mănânce nimic câteva zile. Cum vedea o cioară, fugea în casă, tremura tot, parcă era cuprins de friguri…
La Sluțk, în parc, au spânzurat două familii de partizani. Era un ger năprasnic, și spânzurații înghețaseră atât de tare că, atunci când bătea vântul, trosneau. Precum copacii înghețați din pădure… Așa un sunet…
Când am fost eliberați, tata a plecat pe front. Cu armata. În lipsa lui am primit prima mea rochie din timpul războiului. Mi-a cusut-o mama din obiele albe, pe care le vopsise cu cerneală. Numai că pentru o mânecă nu-i mai

ajunsese cerneala. Eu voiam să le arăt prietenelor rochia cea nouă și stăteam la portiță într-o parte, adică arătam mâneca cea bună, pe cealaltă o ascundeam spre casă. Mi se părea că sunt așa de elegantă, de frumoasă!
La școală, în banca din fața mea, stătea o fetiță Ania. Tatăl și mama ei muriseră, iar ea trăia cu bunica. Se refugiaseră de pe lângă Smolensk. A primit de la școală palton, pâslari și niște galoși strălucitori. Învățătoarea i le-a adus și le-a pus pe bancă. Iar noi amuțiserăm, pentru că niciunul dintre noi nu avea asemenea pâslari sau palton. O invidiam. Unul dintre băieți a înghiontit-o și i-a spus: „Ce noroc pe tine!" Ea a pus capul pe bancă și a început să plângă și a plâns întruna patru ore.
Tata s-a întors de pe front, și toată lumea a venit să-l vadă. Să ne vadă și pe noi, pentru că se întorsese tatăl nostru.
Și prima a venit fetița aceasta…
„EU SUNT MAMA TA…" Tama*ra Parhimovici – 7 ani*
În prezent e secretară-dactilografă.
Tot războiul m-am gândit la mama. Am pierdut-o din primele zile…
În timp ce dormim, tabăra noastră de pionieri este bombardată. Sărim toți din corturi, alergăm și strigăm: „Mamă! Mamă!" Educatoarea mă ia de umeri și mă scuturăsă mă liniștesc, dar eu strig întruna: „Mamă! Unde e mama mea?" Până ce mă lipește de ea și îmi spune: „Eu sunt mama ta".
Pe patul meu atârnau o fustiță, o bluziță albă și cravata roșie. Le-am îmbrăcat și am pornit pe jos către Minsk. Pe drum, mulți copii au fost întâmpinați de părinți, dar mama mea n-a venit. Și deodată se duce vorba: „Nemții sunt în oraș…" Ne-am întors cu toții din drum. Cineva mi-a spus că o văzuse pe mama moartă.
Și aici nu-mi aduc bine aminte…
Nu mai știu cum am ajuns la Penza, cum am fost dusă la casa de copii, nu mai țin minte… Sunt niște pagini albe în memorie… Doar atât îmi amintesc, că eram multe, dormeam câte două în pat. Dacă una începea să plângă, începea și cealaltă: „Mamă! Unde e mama mea?" Eram mică, voia să mă înfieze o doică. Iar eu mă gândeam la mama…
Plec din sala de mese, și copiii strigă în cor: „A venit mama ta!" Îmi răsună în urechi: „Mama taaaaa… Mama taaaaa…" Eu o visam pe mama în fiecare noapte. Pe mama mea adevărată. Și, deodată, ea apare în realitate! Dar mie mi se pare că visez. O văd într-adevăr și nu îmi vine a crede. Câteva zile au încercat să mă convingă, dar eu mă temeam să mă apropii de ea. Dacă e vis? Dacă e un simplu vis? Mama plângea, iar eu strigam: „Nu te apropia! Mama mea a fost omorâtă". Mi-era frică… Mi-era frică să cred în fericirea mea…
Și astăzi… Toată viața am plâns în momentele fericite. Mă năpădesc lacrimile. Toată viața… Soțul meu… Suntem îndrăgostiți de mulți ani. Când m-a cerut în căsătorie – „Te iubesc. Hai să ne căsătorim!" –, eu aveam ochii în lacrimi… El s-a speriat: „Te-am jignit?" „Nu! Nu! Sunt fericită!" Dar niciodată nu pot fi pe deplin fericită. Nu reușesc. Mă tem de fericire. Mi se pare mereu că acuși-acuși o să se termine. Tot timpul trăiește în mine acest „acuși-acuși". O frică din copilărie…
„AM RUGAT-O: PUTEM SĂ-L LINGEM?…" Vera *Tașkina – 10 ani*

În prezent e muncitoare.
Înainte de război plângeam mult…
Murise tata. Mama a rămas cu șapte copii. Trăiam în sărăcie. Greu. Dar mai târziu, în timpul războiului, viața asta pașnică ni s-a părut o fericire.
Adulții plâng – e război –, dar noi nu ne speriem. Noi ne jucam adesea „de-a războiul”, și cuvântul ăsta nu ne era bine cunoscut. Nu înțelegeam de ce mama plângea toată noaptea – avea ochii roșii. Abia mai târziu am înțeles…
Mâncam… apă… La prânz, mama punea pe masă o oală cu apă fierbinte. Și noi o turnam în castroane. Seara la cină, pe masă e tot oala cu apă fierbinte. Apă incoloră, fierbinte, iarna nici n-aveam cu ce s-o colorăm, dacă nici iarbă nu era.
De foame, fratele meu a mâncat cărbuni din sobă. A ros la ei toată ziua. Când am băgat de seamă, în sobă se făcuse o gaură. Mama a luat ultimele lucruri din casă, s-a dus la piață și le-a dat pe cartofi și pe porumb. A fiert atunci mămăligă, a împărțit-o, și noi ne uitam la castron. Am rugat-o: Putem să-l lingem? Și l-am lins pe rând. Iar după noi a mai lins și pisica, și ea flămândă. Nu știu ce-a mai găsit. După noi nu mai rămăsese niciun strop. Nici miros de mâncare nu mai era. Și mirosul fusese lins.
Și tot timpul îi așteptam pe ai noștri…
Când au început să bombardeze avioanele noastre, eu n-am fugit să mă ascund, ci să văd bombele noastre. Am găsit o schijă…
— Unde tot umbli? mă ia în primire mama, speriată, acasă. Ce ascunzi acolo?
— Nu ascund. Am adus o schijă.
— O să te omoare până la urmă.
— De ce, mamă? Doar e o schijă de la bomba noastră. Cum să mă omoare?
Multă vreme am păstrat-o…
„… O JUMĂTATE DE LINGURIȚĂ DE ZAHĂR ÎN PLUS” Emma *Levina – 13 ani*
În prezent e muncitor tipograf.
Din ziua aceea mai era exact o lună până să împlinesc paisprezece ani.
— Nu! Nu plecăm nicăieri, absolut nicăieri! Ia uite ce-ați mai inventat, război! Nici n-apucăm noi să ieșim din oraș, că se și termină. Nici gând! Nu plecăăăm!
Așa vorbea tatăl meu, membru de partid din 1905. Nu o dată fusese închis în temnițele țariste. Luase parte și la Revoluția din Octombrie.
Și totuși a trebuit să plecăm. Am udat bine, bine florile de la fereastră – aveam o mulțime –, am închis ușile și ferestrele, am lăsat deschisă numai o ferestruică pe unde să iasă pisica. Am luat cu noi strictul necesar. Tata i-a convins pe toți: peste câteva zile ne întoarcem. Minskul ardea…
N-a venit cu noi și sora noastră mijlocie, era cu trei ani mai mare ca mine. Multă vreme n-am știut nimic de ea. Ne-am frământat mult. Asta se întâmpla în timpul refugiului… în Ucraina… Am primit de la sora noastră o scrisoare de pe front, apoi alta, și încă una. Mai târziu a sosit o scrisoare de mulțumire din partea unității de comandă în care slujea ea ca instructor sanitar. Cui nu i-a arătat-o mama? Era mândră. Președintele colhozului ne-a

dat, drept răsplată, un kilogram de făină de furaj. Și mama i-a servit pe toți cu turte gustoase.
Făceam tot felul de munci agricole, deși eram orășeni get-beget. Dar lucram bine. Sora mea cea mare, care înainte de război fusese judecător, învățase să conducă tractorul. Dar în curând au început să bombardeze Harkovul, și am plecat mai departe.
Pe drum am aflat că suntem duși în Kazahstan. În același vagon cu noi erau vreo zece familii. O fată era însărcinată. La un moment dat, au apărut avioanele și au început să bombardeze trenul, nimeni n-a apucat să sară din vagon. Și atunci auzim un țipăt: gravida își rupsese un picior. Nu pot să uit nici acum grozăvia asta. Biata femeie intrase în travaliu, și tatăl ei se apucase s-o moșească. Sub privirile tuturor. Bubuituri, sânge, mizerie. Se năștea un copil…
Am plecat de lângă Harkov vara, iar în gara de destinație am ajuns spre iarnă. Am pătruns în stepele kazahe. Multă vreme n-am putut să ne obișnuim cu lipsa bombelor, cu faptul că nimeni nu trage în noi. Dar mai aveam un dușman – ploșnițele! Uriașe, mijlocii, mici, negre, cenușii… De toate soiurile. Dar la fel de nemiloase. Nu ne dădeau pace nici ziua, nici noaptea. Ba mint! Când trenul se punea în mișcare, nu ne mai pișcau așa de rău. Se linișteau. Dar cum intram în casă… Doamne Dumnezeule, ce chin!… Doamne Dumnezeule! Spatele și mâinile îmi erau numai răni, supurau. Când îmi dădeam jos bluzița, mi-era mai bine, dar nu mai aveam ce să îmbrac. Oricum, a trebuit s-o ard până la urmă, fiindcă era plină de ploșnițe. Și m-am acoperit cu un ziar, umblam îmbrăcată în ziar. Aveam o bluziță din ziar. Gazda ne-a spălat cu apă așa de fierbinte, că acum, dacă m-aș spăla cu ea, mi s-ar lua pielea. Dar atunci… Era o fericire de nedescris – apă caldă. Fierbinte!
Mama noastră era o gospodină minunată, o bucătăreasă neîntrecută. Numai ea era în strae să gătească un popândău ca să-l poți mânca, deși carnea de popândău nu e tocmai comestibilă. Când o pui pe masă… împrăștie de la un kilometru un miros respingător. Dar altă carne nu se găsea. Așa că mâncam și popândăi.
Alături de noi locuia o femeie foarte bună. A văzut cât sufeream și i-a spus mamei: „Să mă ajute prin gospodărie fiica dumneavoastră!” Tare slăbănoagă mai eram! Ea s-a dus la câmp, iar pe mine m-a lăsat cu nepotul. Mi-a arătat unde găsesc mâncare și pentru el, și pentru mine. M-am dus eu la masă, m-am uitat la mâncare, dar mi-a fost frică să iau. Mi se părea că, dacă iau ceva, dispare totul ca un vis. Ce să mai vorbim de mâncat, până și cu degetul mi-era frică să ating ceva – numai să nu dispară toate. Mai bine mă uit la ele – și așa am făcut multă vreme. Și dintr-o parte, și din spate. Mă temeam să închid ochii. Și uite așa n-am pus nimic în gură toată ziua. Iar femeia asta avea vacă, oi, găini. Îmi lăsase unt, ouă…
Seara când a venit, m-a întrebat:
— Ai mâncat?
I-am răspuns:
— Am mâncat…

— Ei, atunci du-te acasă! Ia asta și du-i-o mamei! Mi-a dat o pâinișoară. Mâine să vii din nou!
Am plecat acasă, și femeia a venit imediat după mine. M-am speriat: Doar n-o fi dispărut ceva? Dar ea m-a sărutat plângând:
— Ce-ai făcut, prostuțo, n-ai mâncat nimic? De ce e totul neatins pe masă?
Și mă mângâia întruna pe cap.
Iernile în Kazahstan sunt grele. N-aveam cu ce face focul. Balega de vacă a fost salvarea noastră. Ne sculam dis-de-dimineață și așteptam să iasă vacile din curți, și ne repezeam cu căldarea. Alergam de la o vacă la alta. Nu numai eu, ci toți refugiații de acolo. Adunam câte o căldare plină, o vărsam lângă casă și repede înapoi. Apoi amestecam totul cu paie, lăsam la uscat și făceam un fel de turte negre. Cu astea ne încălzeam.
Tata a murit… Probabil i-a plesnit inima de supărare. Avea de mult probleme de sănătate.
Eu am fost luată la școala de meserii. Am primit uniformă – palton, pantofi – și o cartelă de pâine. Înainte avusesem părul scurt, dar acum deja îmi crescuse, îmi făceam codițe. Mi-au dat carnetul de comsomolist, am fost fotografiată pentru ziar. Țineam carnetul în mână, nu în buzunar. Un lucru așa de prețios… mi-era frică să-l pun în buzunar. Dacă-l pierdeam? Imi bătea inima ca un ciocan. Dacă m-ar vedea tata acum, ce fericit ar fi!
Astăzi îmi spun: „Ce vremuri îngrozitoare, dar ce oameni minunați erau!” Și sunt uimită. Cum eram pe atunci! Cum credeam! Nu vreau să uit asta… Nu mai cred de mult în Stalin, în ideile comuniste. Aș vrea să uit perioada asta a vieții mele, dar păstrez în inimă și celelalte emoții. Sentimentul acela înălțător. Nu vreau să uit sentimentele acelea… Sunt prețioase…
În seara când am fost primită în Comsomol, mama a făcut acasă ceai adevărat, cu esență. Păi astfel, pentru un asemenea prilej? Și mie, sărbătorita, mi-a dat o jumătate de linguriță de zahăr în plus…
„CĂSUȚĂ, SĂ NU ARZI! CĂSUȚĂ, SĂ NU ARZI!…” Nina *Raciţkaia – 7 ani*
În prezent e muncitoare.
Îmi aduc aminte frânturi… Uneori foarte limpede…
Cum au venit nemții pe motociclete… Fiecare avea câte o căldare, și zornăiau din ele. Iar noi ne ascundeam. Eu mai aveam doi frățiori mai mici, de patru și doi ani. Ne ascundeam sub pat și toată ziua rămâneam acolo. Până încetau ei cu pârâitul…
Mă miram foarte tare că tânărul ofițer fascist care venise să locuiască la noi purta ochelari. Eu îmi imaginam că ochelari au numai profesorii. El locuia cu ordonanța lui într-o jumătate de casă, iar noi în cealaltă. Fratele meu cel mai mic răcise și tușea foarte rău. Avea febră mare, ardea tot și plângea noaptea. A doua zi dimineață, ofițerul a intrat în jumătatea noastră de casă și i-a spus mamei că, dacă *Kinder*[4] mai plânge și nu-l lasă să doarmă noaptea, „puf-puf” și a arătat spre pistolul lui. Noaptea, cum fratele nostru începea să tușească sau să plângă, mama îl lua în plapumă, fugea afară cu el și acolo îl legăna, până adormea sau se liniștea. Puf-puf…
Ne luaseră tot, făceam foamea. Nu ne lăsau la bucătărie, acolo își făceau numai ei de mâncare. Fratele cel mic simțea mirosul și se târa către el. O

dată au făcut supă de mazăre, mirosea foarte bine. Peste cinci minute, din bucătărie s-a auzit strigătul înfiorător al fratelui meu. Turnaseră apă clocotită pe el pentru că îi rugase să-i dea de mâncare. Era așa de flămând, că a venit la mama să-i spună: „Hai să fierbem rățușca mea!” Rățușca era jucăria lui preferată, nu lăsa pe nimeni s-o atingă. Dormea cu ea.
Să vedeți discuțiile noastre de copii.
Stăm noi și ne gândim: Dacă prindem un șoarece (în timpul războiului se înmulțiseră, și în casă, și pe câmp), oare am putea să-l mâncăm? Oare pițigoii se mănâncă? Dar coțofenele? De ce mama nu ne face supă din râmele grase?
Nici nu lăsau să crească cartofii, scormoneau cu mâinile prin pământ și verificau: sunt mari sau mici? De ce cresc așa de încet și porumbul, și floarea-soarelui…?
În ultima zi înainte de a se retrage, nemții ne-au dat foc la casă. Mama stătea în picioare, se uita la foc și nu-i curgea nicio lacrimă. Iar noi trei alergam și strigam: „Căsuță, să nu arzi! Căsuță, să nu arzi!” N-am apucat să scoatem nimic din ea, eu mi-am luat numai abecedarul. Tot războiul l-am păzit, avusesm grijă de el. Dormeam cu el, mereu îl țineam sub pernă. Tare mai voiam să învăț. Mai târziu, când, în ’44, am intrat în clasa întâi, abecedarul meu a fost singurul la treizeci de copii. Unul în toată clasa.
Mi-a rămas în memorie și prima serbare de după război ținută la școală. Cum am cântat, am dansat… Am bătut din palme așa de mult, că nu mai puteam de durere… Eram veselă, până ce un băiat a ieșit pe scenă și a început să recite o poezie. Recita cu voce tare, poezia era lungă, dar am auzit un cuvânt – „război”. M-am uitat în jur: toți erau liniștiți. Pe mine m-a cuprins frica: abia s-a terminat războiul, și iar e război? Nu puteam să aud cuvântul ăsta. Am zbughit-o acasă. Am ajuns într-un suflet, mama făcea de mâncare la bucătărie: deci nu era niciun război. Am fugit înapoi, la școală, la serbare, și am bătut din nou din palme.
Tatăl nostru nu s-a mai întors din război, mama a primit o hârtie în care se spunea că dispăruse fără urmă. După ce mama a plecat la serviciu, ne-am adunat toți trei și am plâns că nu mai e tata. Am întors casa cu susul în jos, căutam hârtia în care se scria despre el. Credeam că acolo nu scrie că tata e mort, ci dispărut fără urmă. Dacă am fi rupt-o înseamnă că am fi primit vești despre tatăl nostru. Dar n-am găsit hârtia. Când a venit de la serviciu mama, nu putea pricepe de ce era dezordine în casă. M-a întrebat: „Ce-ați făcut aici?” În locul meu a răspuns fratele cel mic: „L-am căutat pe tata…”
Înainte de război îmi plăcea când tata ne spunea povești; știa multe și avea talent de povestitor. După război n-am mai vrut să citesc povești…

[4] Copil (în limba germană în original)
„A VENIT ÎN HALAT ALB, CA MAMA…” Sașa *Suetin – 4 ani*
În prezent e lăcătuș.
Îmi duc aminte de mama… Imagini disparate…
Prima imagine…
Mama e mereu în halat alb… Tata era ofițer, mama lucra la spitalul militar.

Asta mi-a povestit mai târziu fratele meu mai mare. Dar eu țin minte numai halatul alb al mamei… Nici fața nu mi-o mai amintesc, doar halatul alb… Și încă ceva: o bonețică albă, care se afla mereu pe o măsuță; stătea dreaptă, nu culcată, așa de apretată era.
A doua imagine…
Mama n-a venit acasă… Mă obișnuisem ca tata să nu vină, dar mama se întorcea mereu înaintea tuturor. Eu și fratele meu stăm singuri în apartament câteva zile, nu ieșim nicăieri: dacă apare deodată mama? Ne bat la ușă niște oameni străini, ne îmbracă și ne duc undeva. Eu plâng:
— Mama! Unde e mama mea?
— Nu mai plânge, o să ne găsească ea, mă liniștește frățiorul meu, mai mare cu trei ani ca mine.
Ne aflăm într-o încăpere lungă – o fi casă, o fi grajd? −, pe niște priciuri. Mi-e foame tot timpul și îmi sug nasturii de la cămașă; seamănă cu dropsurile pe care ni le aducea tata din delegație. O aștept pe mama.
A treia imagine…
Un bărbat ne înghesuie pe mine și pe fratele meu într-un colț al priciurilor, ne acoperă cu pătura, aruncă deasupra niște cârpe. Încep să plâng, el mă mângâie pe cap, și mă liniștesc.
Așa se întâmplă în fiecare zi. O dată însă m-am plictisit să stau așa sub pătură. Încep să plâng încet, apoi mai tare. Cineva ia cârpele de pe mine și de pe fratele meu și trage pătura. Când deschid ochii, văd lângă noi o femeie în halat alb:
— Mamă! mă târăsc spre ea.
Și ea mă mângâie. Mai întâi pe cap… Apoi pe mână… Apoi scoate ceva metalic dintr-o cutiuță. Dar eu nu acord nici cea mai mică atenție acestui fapt, văd numai halatul și boneta albă.
Deodată, simt o durere puternică în mână. Am un ac sub piele. Nici nu apuc să strig, că-mi pierd cunoștința. Când îmi revin, deasupra mea se află bărbatul care ne ascundea. Alături este întins și fratele meu.
— Nu te speria! spune bărbatul. Nu e mort, doarme.
— Nu e mama?
— Nu…
— A venit în halat alb, ca mama… repet eu întruna.
— Ți-am făcut o jucărie.
Și îmi întinde o mingiuță din cârpe.
Iau jucăria și nu mai plâng.
După aceea nu mai țin minte. Cine și cum ne-a salvat din lagărul de concentrare german? Acolo li se recolta sânge copiilor pentru soldații nemți răniți… Toți copiii mureau… Cum am ajuns eu și fratele meu la casa de copii și cum, la sfârșitul războiului, am primit vestea că părinții noștri muriseră? Ceva s-a întâmplat cu memoria mea. Nu mai țin minte chipuri, cuvinte…
Războiul s-a sfârșit. Am intrat în clasa întâi. Unii citeau de două – trei ori o poezie și o rețineau. Eu o citeam de zece ori și nu puteam s-o rețin. Dar, nu știu de ce, profesorii nu-mi puneau patru. Altora le puneau, mie nu.
Asta e povestea mea…

„TANTI, LUAȚI-MĂ ȘI PE MINE ÎN BRAȚE!…” Mari*na Karianova – 4 ani*
În prezent lucrează în cinematografie.
Ce nu-mi place să-mi aduc aminte… Nu-mi place. Asta e, nu-mi place…
Dacă i-ați întreba pe toți ce înseamnă copilăria, fiecare ar spune câte ceva. Dar pentru mine copilăria înseamnă mama, și tata, și apoi bomboane. Toată copilăria i-am vrut pe mama și pe tata, și bomboane. În timpul războiului n-am gustat nicio bomboană, dar nici n-am văzut vreuna. Prima bomboană am mâncat-o la câțiva ani după terminarea războiului… la vreo trei ani… Deja eram mare. Zece ani.
Nu credeam că există cineva care să nu vrea bomboane de ciocolată… Ei, cum așa? Nu se poate…
Pe mama și pe tata nu i-am mai găsit niciodată. Nici numele adevărat nu mi-l știu. Am fost găsită la Moscova, în Gara de Nord.
— Cum te cheamă? m-au întrebat la casa de copii.
— Marinocika.
— Și numele de familie?
— Nu-l mai țin minte…
Au scris Marina Severnaia[5].
Tot timpul mi-era foame. Dar și mai mult, voiam să îmbrățișez pe cineva, să mângâi pe cineva. Și era puțină tandrețe, era război pretutindeni, toată lumea suferea. Merg pe stradă și în fața mea o mamă își duce copiii. Pe unul îl ia puțin în brațe, îl pune jos, apoi îl ia pe celălalt. Se așază pe o bancă și îl pune pe cel mic pe genunchi. Eu stau în picioare, așa, stau și mă tot uit. Mă apropii de ei: „Tanti, luați-mă și pe mine în brațe!…” Ea s-a mirat…
Am rugat-o din nou: „Tanti, vă rog…”

[5] De la adejectivul *severnîi*, „de nord”, după denumirea gării
„… ȘI O LEGĂNA CA PE O PĂPUȘĂ” Dima *Sufrankov – 5 ani*
În prezent e inginer mecanic.
Înainte de asta, îmi era frică numai de șoareci. Și, deodată, au apărut atâtea feluri de frică… Mii de feluri…
În conștiința mea de copil nu s-a întipărit așa de puternic cuvântul „război” cât m-a speriat cuvântul „avioane”. „Avioane!” Mama ne culege de pe sobă. Ne e frică să ne dăm jos de acolo, ne e frică să ieșim din casă, până îl dă jos pe unul, se urcă altul la loc. Suntem cinci. Și mai e și pisica.
Avioanele trag în noi…
Frățiorii mai mici… Pe ei i-a legat mama de ea cu niște ștergare, iar cei mari alergau singuri. Când ești mic, trăiești în altă lume, nu privești de la înălțime, ci trăiești aproape de pământ. Avioanele sunt cu atât mai înfricoșătoare, la fel și bombele.
Țin minte că îi invidiam pe gândaci: sunt așa de mici, că mereu pot să se ascundă undeva, se strecoară sub pământ… Îmi imaginam că, după ce o să mor, o să mă fac animal sălbatic și o să fug în pădure.
Avioanele trag în noi…
Verișoara mea de cinci ani îl ducea pe frățiorul ei de trei. Alerga, alerga, dar n-a mai avut putere și a căzut. Au stat așa în zăpadă toată noaptea. El a

degerat, ea a supraviețuit. Oamenii au săpat o groapă să-l înmormânteze, dar ea nu-i lăsa: „Mișenka, nu muri! De ce mori?”
Am fugit de nemți și am trăit în mlaștină… pe niște insulițe… Ne-am făcut un adăpost și am trăit acolo. Era ca un grajd: numai lemne goale și o gaură sus, pentru fum… Iar pe jos, pământ. Și apă. Și iarna, și vara am locuit acolo. Am dormit pe cetină de pin. Într-o zi ne-am întors cu mama din pădure în sat, voiam să luăm ceva din casa noastră. Acolo erau nemții și pe cei care s-au întors i-au adunat la școală. Ne-au pus în genunchi și au îndreptat mitralierele spre noi. Noi, copiii, eram chiar în dreptul țevilor.
Auzim că se trage în pădure. Nemții atunci: „Partizanii! Partizanii!” Și sar în mașini. Au plecat în grabă. Iar noi ne-am întors în pădure.
După război, mi-a fost frică de glonț. Cum vedeam o schijă, mă lua frica să nu explodeze încă o dată în aer. Fetița vecinilor avea trei ani și două luni… Mi s-a întipărit asta în minte… Mama ei repeta deasupra sicriului: „Trei ani și două luni… Trei ani și două luni…” Găsise o grenadă și o legăna ca pe o păpușă. O învelise în cârpe și o legăna așa. Grenada e măruntă, ca o jucărie, numai că e grea. Mama ei nici n-a apucat să mai ajungă…
După război, în satul nostru, Starâe Golovciți, din raionul Petrikovski, încă doi ani au tot îngropat copii. Peste tot erau fiare – tancuri negre avariate, blindate, bucăți de mine, de bombe… Noi nu aveam jucării… Mai târziu, au început să le adune și să trimită fierul vechi pe la uzine. Mama ne-a explicat că din el urma să se facă tractoare. Strunguri, mașini de cusut… Eu, dacă vedeam un tractor nou, nu mă apropiam de el, mă așteptam să sară în aer și să se facă negru, ca un tanc…
Știam din ce fel de fier fusese făcut…
„PĂRINȚII ÎMI CUMPĂRASERĂ DEJA ABECEDAR…” Lili*a Melnikova – 7 ani*
În prezent e profesoară.
Trebuia să intru în clasa întâi…
Părinții îmi cumpăraseră deja abecedar și ghiozdan. Eram cea mai mare dintre surori. Raia avea cinci ani, iar Tomocika noastră, trei. Trăiam la Rossonî, tatăl nostru era directorul ocolului silvic, dar cu un an înainte de război a murit. Trăiam cu mama.
În ziua în care a venit războiul peste noi, toate trei eram la grădiniță, inclusiv cea mică. Toți părinții și-au luat copii, dar noi am rămas, după noi nu venea nimeni. Ni s-a făcut frică. Mama a sosit ultima, lucra la ocol. Dăduseră foc la niște hârtii, le îngropaseră, și ea întârziase.
Ne-a a spus că urma să fim evacuați. Ni s-a dat o căruță. Trebuia să luăm cu noi strictul necesar. Țin minte că pe hol era un coș, am pus coșul în căruță. Surioara mea a luat cu ea o păpușă, dar mama nu voia s-o ia, era prea mare… Sora mea a început să plângă: „N-o las!” Am plecat din Rossonî, și căruța noastră s-a răsturnat cu tot cu coș, din care a căzut încălțămintea. În grabă, mama încurcase coșurile și îl luase pe cel în care ținea pantofii pentru reparat.
Nici n-am apucat să strângem încălțămintea, că au și năvălit avioanele și au început să bombardeze și să tragă cu mitralierele. Păpușa noastră a fost ciuruită, dar surioara mea a rămas teafără, fără nici cea mai mică

zgârietură. Plângea: „Oricum n-o las”.
Ne-am întors și am început să trăim alături de nemți. Mama ducea la vânzare haine de-ale tatei. Țin minte că prima dată a dat un costum pe mazăre. O lună am mâncat supă de mazăre, dar până la urmă s-a terminat. Aveam o plapumă mare, veche, umplută cu vată. Mama a făcut din ea niște cizme vătuite, în caz că le voia cineva, îi plătea cum putea. Când aveam supă de tăieței, când un ou pentru toate… Dar cel mai adesea nu aveam nimic. Mama ne îmbrățișa și ne mângâia…
Nu ne-a spus că îi ajută pe partizani, dar eu bănuiam. Pleca adesea și nu spunea unde. Când se ducea să schimbe câte ceva, știam, dar acum pleca și atât. Mă mândream cu mama și le spuneam surioarelor mele: „În curând o să vină ai noștri. O să vină nenea Vanea”. Era fratele tatei, lupta ca partizan.
În aceeași zi, mama a turnat niște lapte într-o sticlă, ne-a sărutat și a plecat după ce a încuiat ușa cu cheia. Toate trei ne-am băgat sub masa de pe care atârna o față de masă mare. Sub ea era cald, și ne jucam de-a mama. Deodată, auzim un pârâit de motociclete, apoi o bătaie înfricoșătoare în ușă și o voce de bărbat rostește stâlcit numele mamei. Am simțit că nu-i a bună. Lângă fereastra dinspre grădina de legume aveam o scară. Am coborât pe ea neobservate. Repejor. Am luat-o pe o surioară de mână, pe cealaltă am pus-o pe după gât – asta însemna la noi „hopa sus” – și am ieșit în stradă.
Acolo se adunase multă lume. Și copii. Cei care veniseră după mama nu ne știau, așa că nu au dat de noi. Au spart ușa… Și o văd pe mama apărând pe drum, mică, așa slăbuță. Și nemții au văzut-o. Au luat-o la goană în sus, pe deal, au prins-o, i-au legat mâinile la spate și au început s-o lovească. Noi am rupt-o la fugă strigând toate trei, cât ne ținea gura: „Mama! Mama!” Au împins-o în atașul motocicletei, ea a mai apucat să strige spre o vecină: „Fenia, draga mea, ai grijă de copiii mei!” Vecinii ne-au cules de pe drum, dar se temeau să ne ia la ei acasă: dacă vin și după noi? Și ne-am dus să plângem în șanț. Acasă n-aveam cum să ne ducem, ni se povestise deja cum în satul vecin pe niște părinți îi ridicaseră, iar copiilor le dăduseră foc – îi închiseseră în casă și le dăduseră foc. Ne era frică să intrăm în casa noastră… Asta a durat probabil vreo trei zile. Stăm când în coteț, când în grădina noastră de legume. Vrem să mâncăm, dar nu punem mâna pe nimic din grădină, pentru că mama se supără dacă rupem prea devreme morcovii, când încă n-au crescut, sau dacă stricăm mazărea. Nu luăm nimic și ne spunem una alteia că, pasămite, mama o să se supere dacă distrugem grădina în lipsa ei. Sigur așa crede ea. Nu știe că nu punem mâna pe nimic. O ascultăm. Copiii trimiși de vecini ne aduc care napi fierți, care cartofi, care sfeclă…
Apoi ne-a luat la ea tanti Arina. Îi rămăsese un băiat, pe doi îi pierduse când plecase cu refugiații. Tot timpul ne aduceam aminte de mama, și tanti Arina ne-a dus la comandantul închisorii; l-a rugat să i se permită o vizită. Comandantul i-a spus că e imposibil să vorbim cu mama, singurul lucru pe care ni l-a permis a fost să trecem pe lângă ferestruica ei.
Am trecut pe lângă ferestruică, și eu am văzut-o… Am trecut așa de repede, că numai eu am văzut-o, surioarele mele n-au apucat. Avea fața roșie; mi-am

dat seama că o bătuseră tare. Și ea ne-a văzut și a strigat doar: „Copilași! Fetițele mele!” Și nu s-a mai uitat pe fereastră. Apoi ni s-a spus că ne văzuse și-și pierduse cunoștința…
Peste câteva zile am aflat: că fusese împușcată. Eu și surioara Raia înțelegeam că mama nu mai e, dar cea mai mică, Tomocika, spunea: „O să se întoarcă mama, și o să vă spun dacă mă supărați, dacă nu mă luați în brațe”. Când ni se dădea de mâncare, cea mai bună bucățică i-o dădeam ei. Așa, țin minte, făcea și mama…
După ce au împușcat-o pe mama, a venit la noi acasă o mașină… Au început să ia lucruri… Vecinii ne-au chemat: „Duceți-vă, cereți-le să vă dea pâslarii, paltoanele! Acuși vine iarna, și voi sunteți în haine de vară”. Stăm noi trei – Tomocika la mine în cârcă –, și eu zic: „Nene, dați-i pâslarii!” În timpul ăsta unul din ei îi luase și-i ducea în mână. Nici n-am apucat să termin de vorbit, că el m-a împins cu piciorul, și surioara mea a căzut și s-a lovit cu căpșorul de o piatră. A doua zi dimineață am văzut în locul acela o umflătură mare, care creștea. Tanti Arina avea un șal gros, i l-a legat pe cap, dar umflătura tot se vedea. Noaptea o îmbrățișam, însă căpșorul ei era tot mai mare. Mi-era frică să nu moară.
Au aflat de asta partizanii și ne-au luat la ei. În detașamentul de partizani, toți ne alinau cum puteau, ne iubeau foarte mult. Chiar am uitat o vreme că nu aveam mamă și tată. Unuia i se rupsese cămașa, au răsucit o mânecă, au desenat doi ochi, un nas – și ne-au dăruit o păpușă. Ne-au învățat să citim; despre mine făcuseră chiar și versuri, despre faptul că nu-mi plăcea să mă spăl cu apă rece. Dar astea erau condițiile în pădure. Iarna se spălau cu zăpadă…
Lilia stă în cădiță, Strigă tare din băiță: „Ah, cât mi-e de ciudă Că e apa udă!” Când situația a devenit periculoasă, am fost duse înapoi la tanti Arina. Comandantul detașamentului, legendarul Piotr Mironovici Mașerov, ne-a întrebat: „Ce vă trebuie? Ce-ați vrea?” Nouă ne trebuiau foarte multe, aveam nevoie în primul rând de niște bluze militare. Și ni s-au cusut niște rochii din același material ca al bluzelor militare. Niște rochii, așa, verzui, cu buzunare tighelite. Ne-au făcut la toate trei pâslari, ne-au cusut hăinuțe de blană, ne-au împletit mănuși. Țin minte că ne-au dus la tanti Arina într-un car și ne-au dat niște săculeți cu făină, crupe. Până și bucăți de piele, ca să ne poată face ea niște ghetuțe.
Și, când au venit s-o percheziționeze pe tanti Arina, ea a spus că suntem copiii ei. Multă vreme au interogat-o pentru că noi erm albe, iar fiul ei arăta mai oacheș. Bănuiau ei ceva… Ne-au suit în mașină pe noi, pe tanti Arina și pe băiatul ei și ne-au dus în lagărul de concentrare de la Igrițki. Era iarnă, toți dormeam pe jos, pe scânduri fuseseră așternute numai paie. Ne-am culcat așa: eu, apoi micuța Toma, lângă Raia, apoi tanti Arina și băiatul ei. Eu am nimerit la margine, lângă mine se schimbau adesea oamenii. Noaptea mă atingea câte o mână rece și îmi dădeam seama că omul murise. Dimineață mă uitam – parcă e viu, doar că e rece. O dată m-am speriat… Am văzut cum șobolanii îi mâncaseră unui mort buzele și obrajii. Erau grași și obraznici… Cel mai mult de ei mă temeam… Cât stătuserăm în detașamentul

de partizani, micuței noastre îi dispăruse umflătura de la cap, dar în lagărul de concentrare i-a apărut din nou. Tanti Arina ascundea tot timpul inflamația asta, pentru că știa: dacă vedeau că fetița e bolnavă, o împușcau. I-a înfășurat capul cu niște șaluri groase. Noaptea, o auzeam cum se ruga: „Doamne, dacă ai luat-o pe mama lor, lasă copiii!” Și eu mă rugam... Eu ceream să rămână măcar Tomocika noastră. Era așa de micuță, încât nu avea cum să moară.
Din lagărul de concentrare ne-au dus undeva... Ne-au transportat în vagoane pentru vite... Pe jos era balegă de vacă. Țin minte numai că am ajuns în Letonia, și acolo ne-au luat la ei locainicii. Pe Tomocika au luat-o prima. Tanti Arina i-a dat-o în brațe unui leton bătrân și a căzut în genunchi: „Salvați-o! Salvați-o!” Bătrânul i-a spus: „Dacă ajung cu ea până acasă, o să trăiască. Dar până acolo trebuie să merg pe jos doi kilometri. Prin râu, apoi prin cimitir...” Fiecare am nimerit la altcineva. Și pe tanti Arina au separat-o de noi...
Apoi am auzit... Ni s-a spus că e Victorie. M-am dus la oamenii la care stătea sora mea Raia:
— Mama nu este... Să mergem s-o luăm pe Toma a noastră. Și trebuie s-o căutăm pe tanti Arina.
Așa ne-am înțeles și am pornit după tanti Arina. Mare minune că am găsit-o! De fapt am am găsit-o pentru că ea cosea foarte bine. Intrăm într-o casă să bem puțină apă și cineva ne întreabă: unde mergem? îi răspundem că o căutăm pe tanti Arina. Fetița proprietăresei răspunde imediat: „Haideți cu mine, vă arăt eu unde locuiește”. Mult s-a mai bucurat tanti Arina când ne-a văzut! Slăbuțe ca niște scândurele. Era sfârșitul lui iunie, vremea cea mai grea: recolta veche fusese consumată, cea nouă încă nu se copsese. Mâncam spice încă verzi: le frecam în palmă și le înghițeam; nici nu apucam să le mestecăm, așa ne era de foame.
Nu departe de locurile unde trăiam noi se afla orașul Kraslava. Tanti Arina a spus că trebuie să mergem în orașul acela, la casa de copii. Ea era deja bolnavă și a rugat pe cineva să ne ducă acolo. Am ajuns dimineață devreme, iar poarta era încă închisă; omul acela ne-a lăsat lângă fereastra casei de copii și a plecat. Cum a răsărit soarele, din casă au ieșit în fugă copiii cu pantofiori roșii, în chiloței, fără maiouri, cu prosopelele în mâini. Alergau la pârâu, și râdeau. Și noi ne uitam... Nu credeam că poate exista o asemenea viață. Copiii au observat cum stăteam noi jerpelite, murdare, și au început să strige: „Au venit unele noi!” Le-au chemat pe educatoare. Nimeni nu ne-a cerut niciun act. Ne-au adus imediat o bucată de pâine și conserve. Noi nu mâncam, de frică să nu ni se termine fericirea. Era ireal... Ne-au liniștit: „Fetelor, stați puțin aici, iar noi ne ducem să încălzim baia. O să vă spălăm și o să vă arătăm unde puteți locui”.
Seara, a venit directoarea, ne-a văzut și ne-a spus că trebuie să ne ducă la centrul de primire a copiilor din Minsk, urmând ca de acolo să ne repartizeze la o casă de copii, pentru că la ei era supraaglomerat. Când am auzit că trebuie să ne mutăm iar, am început să plângem și s-o implorăm să ne primească acolo. Directoarea ne-a rugat: „Copii, nu plângeți! Nu pot să

vă mai văd lacrimile”. A dat un telefon undeva și ne-au lăsat în casa aceea de copii. Era o casă de copii foarte frumoasă, minunată, asemenea educatoare probabil acum nu mai există. Foarte sufletiste! Cum de mai puteau fi așa după război?
Eram foarte iubite. Ne învățau cum să ne comportăm unii cu alții. Iată o întâmplare. Ni s-a spus că, atunci când servești pe cineva cu bomboane, nu trebuie să le scoți tu din pungă, ci trebuie s-o întinzi persoanei respective să-și ia singur. Iar cel servit trebuie să ia o singură bomboană, nu toată punga. Un băiat a lipsit de la lecția aceea. Vine la un moment dat sora unei fetițe și aduce o cutie cu bomboane. Fetița, elevă la casa de copii, îi întinde cutia cu bomboane acelui băiat, și el o ia pe toată. Noi râdem. Nedumerit, el întreabă: „Păi ce trebuie să fac?” I se răspunde că trebuia să ia o singură bomboană. El a înțeles: „Așa e, mereu trebuie să împarți. Altfel, mie mi-e bine, iar de voi e rău”. Într-adevăr, am fost învățați să ne comportăm astfel încât să le fie tuturor bine, nu unuia singur. Învățam ușor, doar trecuserăm prin atâtea. Eram deja maturi.
Fetele mai mari le coseau tuturor serviete din fuste vechi. La toate sărbătorile, fără excepție, directoarea casei de copii făcea din aluat crud o clătită uriașă, ca un cearșaf. Și fiecare tăia câte o bucățică și făcea colțunași, care cum voia: mici, mari, rotunzi, triunghiulari…
Adunați mai mulți laolaltă, rareori ne aduceam aminte de părinți. Dar la izolator, când eram bolnavi, stăteam în pat și nu făceam nimic, numai despre ei vorbeam, cum ajunsese fiecare la casa de copii. Un băiat mi-a povestit că toți ai lui arseseră, li se dăduse foc cât timp el fusese plecat cu calul în satul vecin. Spunea că-i pare tare rău de mama, de tata, dar cel mai mult, de mica Nadenka. Îi dăduseră foc și micii Nadenka, înfășată în scutecele ei albe. Sau, când ne adunam în vreo poieniță în cerc, strânși unii în alții, povesteam despre casă. Despre cum trăiserăm înainte de război.
La casa de copii este adusă la un moment dat o fetiță. Și este întrebată:
— Cum te numești?
— Maria Ivanovna.
— Cum o chema pe mama ta?
— Maria Ivanovna.
Fetița răspundea numai „Maria Ivanovna”. Pe învățătoarea noastră o chema tot Maria Ivanovna, iar pe fetița asta Maria Ivanovna.
De Anul Nou a recitat o poezie a lui Samuil Marșak: *Am avut o găină frumușică*. Și copiii au poreclit-o Găină. Copii, ce să le faci! Se săturaseră să-i spună Maria Ivanovna. Și se întâmplă ca un băiat de la noi să se ducă la prietenul lui la școala de meserii, superioară celei în care învățam noi. Și s-au certat ei acolo, iar băiatul de la noi i-a spus celuilalt Găină. Acela s-a supărat: „De ce-mi spui Găină? Chiar semăn cu o găină?” Băiatul nostru i-a explicat: „La casa de copii e o fată care seamănă foarte mult cu tine. Are același nas, aceiași ochi, și noi îi spunem Găină”.
S-a dovedit că fetița era sora bună a acelui băiat. Când s-au întâlnit, și-au amintit cum mergeau cu căruța… Cum bunica le încălzea ceva într-o cutie de conserve, cum fusese omorâtă în timpul bombardamentului… Cum o

vecină bătrână, o prietenă a bunicii, o striga pe bunică după ce murise: „Maria Ivanovna, ridicați-vă, v-au rămas doi nepoți… Cum ați putut să muriți, Maria Ivanovna? De ce ați murit, Maria Ivanovna?” Se pare că fetița ținuse minte toate astea, dar nu era convinsă că fuseseră reale, că i se întâmplaseră aievea. Îi rămăseseră în urechi doar două cuvinte: Maria Ivanovna.

Toți ne-am bucurat că își găsise fratele, pentru că toți aveam pe cineva, iar ea nu avea pe nimeni. Eu, de exemplu, aveam două surori, altul, un frate sau niște veri. Iar cei care nu aveau pe cineva se înrudeau într-un fel: hai să fii tu fratele meu sau hai să fii tu sora mea! Și așa se apărau unul pe altul, își purtau de grijă unul altuia. În casa noastră de copii se adunaseră unsprezece Tamare: Tamara Necunoscuta, Tamara Neștiuta, Tamara Anonima, Tamara cea Mare, Tamara cea Mică…

Ce mai țin minte? Că nu prea ne certam în casa de copii. Iarna ne dădeam cu sania împreună cu copiii care aveau părinți, și am văzut cum o mamă îl ceartă și chiar îl lovește pe copilul ei pentru că își pusese cizmele pe piciorul gol. Când noi alergam cu pâslarii trași pe piciorul gol nu ne certa nimeni. Pe urmă special îmi puneam așa pâslarii, ca să fiu certată. Tare îmi doream asta.

Învățam bine și am fost rugată să-l ajut la învățătură pe un băiat de la țară. Învățam împreună – cei de la casa de copii și cei de la țară. Trebuia să mă duc la el acasă. Îmi era frică și-mi spuneam: „Oare cum or fi lucrurile acolo, cum și unde or locui ei, cum trebuie să mă port?” Un cămin era pentru noi un ideal inaccesibil, lucrul cel mai dorit.

Am ciocănit la ușă la ei și mi s-a oprit inima…

„… NICI NU ERAU LOGODIȚI, ȘI NICI SOLDAȚI NU ERAU…” Vera Nov*ikova – 13 ani*

În prezent e dispecer la un depou de tramvaie.

Câți ani au trecut!… Și tot groaznic e…

Îmi aduc aminte o zi însorită; vântul gonește funigeii. Arde satul nostru, arde casa noastră. Ieșim din pădure. Copiii mai mici strigă: „Foc de tabără! Foc de tabără! Ce frumos!” Dar ceilalți plâng, mama plânge și își face cruce. A ars casa… Am săpat în cenușă, dar n-am găsit nimic, numai niște furculițe arse. Soba rămăsese așa cum era, acolo fusese mâncare – niște blinii amărâte. Gogoși din cartofi. Mama a scos tigaia din cenușă cu mâna și ne-a îndemnat: „Mâncați, copii!” Dar nu le puteam mânca, miroseau a fum. Până la urmă le-am mâncat, pentru că nu mai aveam nimic altceva în afară de iarbă. Iarba și pământul ne mai rămăseseră.

Câți ani au trecut… Și tot groaznic e…

Verișoara mea a fost spânzurată… Soțul ei era comandantul detașamentului de partizani, și ea era însărcinată. Cineva a turnat-o la nemți, și ei au venit, au adunat tot satul în piață și au ordonat să nu plângă nimeni. Lângă sovietul sătesc era un copac mare, au dus acolo un cal. Verișoara mea stătea în picioare pe o sanie… Avea o coadă lungă… I-au pus lațul, ea și-a scos coada din el, sania a fost trasă de cal, și fata a început să se învârtă… Femeile au început să strige… Strigau fără lacrimi, doar din gură, nu aveau

voie să plângă… De strigat, puteai striga, dar să nu plângi, să nu-ți pară rău. Veneau și-l omorau pe cel care plângea. Niște adolescenți de șaisprezece – șaptesprezece ani au fost împușcați… pentru ca plânseseră.
Așa de tineri… Nici nu erau logodiți, și nici soldați nu erau…
De ce v-am povestit? Acum mi-e și mai groază decât atunci. De aceea nici nu vreau să-mi amintesc…
„MĂCAR UN COPILAȘ SĂ RĂMÂNĂ…” Sașa *Kavrus – 10 ani*
În prezent e doctor în științe filologice.
Eram la școală…
Ieșiserăm să ne jucăm afară, ca de obicei. În clipa aceea au apărut avioanele fasciste și au aruncat bombe asupra satului nostru. Nouă ni se povestise deja despre luptele din Spania, despre soarta copiilor spanioli. Acum bombele cădeau asupra noastră. Femeile bătrâne se lăsau în ghenunchi și se rugau… Mi s-a întipărit pentru toată viața în minte vocea lui Levitan car[6] e anunța declanșarea războiului. Nu mai reținn discursurile lui Stalin. Oamenii stăteau zile întregi lângă difuzorul sătesc și așteptau; eu stăteam lângă tata…
În satul nostru Brusî din raionul Meadelski a intrat prima dată un detașament de pedeapsă. Au deschis focul, au împușcat toți câinii și toate pisicile, apoi au început să ne interogheze unde locuiesc activiștii. În casa noastră, înainte de război, fusese sovietul sătesc, dar niciun om n-a arătat spre tata. Nu l-au trădat… Noaptea am avut un vis. Se făcea că eram împușcat, zăceam pe pământ și mă gândeam, dar, nu știu de ce, nu muream…
Am reținut un episod: cum nemții au început să fugărească găinile. Prind câte una, o ridică și o răsucesc până rămân cu capul în mână. Și hohotesc. Iar mie mi se părea că găinile noastre țipă ca oamenii… Cu voci omenești… La fel și pisicile, și câinii, când au fost împușcați… Până atunci nu mai văzusem pe cineva să moară. Nici om, nici alte vietăți. Doar o dată văzusem în pădure niște pui de pasăre morți, atât. Nu mai pomenisem moarte…
Satul nostru a fost incendiat în ’43… În ziua aceea săpam cartofii. Vecinul meu Vasili luptase în Primul Război Mondial și știa puțin limba germană. A spus: „Mă duc să-i rog pe nemți să nu dea foc la sat. Aici sunt copii”. S-a dus, și i-au dat foc chiar lui. Au dat foc la școală, au ars toate cărțile, grădinile noastre de legume, livezile.
Unde să ne ducem? Tata ne-a dus la partizani, în pădurile Kozinskie. Pe drum am întâlnit oameni dintr-un alt sat care fusese incendiat. Spuneau că în față sunt nemții și se îndreaptă spre noi. Ne-am ascuns într-o groapă: eu, fratele meu Volodea, mama cu surioara cea mică și tata. Tata a luat o grenadă și ne-am înțeles că, dacă ne observă nemții, trage de inel. Deja ne luaserăm rămas-bun. Eu și fratele meu ne scoseserăm curelele și ne făcuserăm lațuri ca să ne spânzurăm; ni le puseserăm de gât. Mama ne sărutase pe toți. Am auzit cum i-a spus tatei: „Măcar un copilaș să rămână…” Atunci tata a spus: „N-au decât să fugă. Sunt tineri, poate se salvează”. Mie îmi părea așa de rău de mama, că n-am plecat. N-am putut să plec…

Auzim la un moment dat – lătrat de câini, ordine străine, împușcături. Iar pădurea la noi avea numai copaci răsturnați, brazi, nu se vedea nimic la zece metri. Totul se întâmpla aproape, dar auzeam vocile din ce în ce mai departe. Când s-a potolit totul, mama nu s-a putut ridica, i se tăiaseră picioarele. Tata a dus-o în brațe.
Peste câteva zile am dat de partizani, îl știau pe tata. Abia mai mergeam, eram flămânzi. Aveam picioarele numai răni. Mergem noi așa, și un partizan mă întreabă: „Ce-ai vrea să găsești sub un pin: bomboane, biscuiți? O bucățică de pâine?" Eu răspund: „O mână de gloanțe". Partizanii și-au amintit apoi multă vreme de vorbele astea. Așa de tare îi uram pe nemți pentru tot… Și pentru mama…
Trecem noi pe lângă niște copaci arși. Grânele nu sunt secerate, cartofii cresc. Merele sunt toate căzute pe pământ, perele… Dar oameni nu sunt… Pisicile și câinii fug. Sunt singuri. Nu sunt oameni. Nici țipenie de om. Niște pisici flămânde…
Țin minte că, după război, în satul nostru era un singur abecedar, iar prima carte pe care am găsit-o și am citit-o a fost o culegere de probleme de aritmetică.
Am citit-o ca pe o poezie…

[6] Crainic rus renumit pentru vocea sa
„ÎȘI ȘTERGE LACRIMILE CU MÂNECA…" Oleg *Boldîrev – 8 ani*
În prezent e maistru.
Se pune întrebarea: ce e mai bine, să-ți aduci aminte sau să uiți? Poate e mai bine să taci. Eu mulți ani am uitat…
… Până la Tașkent am mers o lună. O lună! Era hăt, în spatele frontului. Tata a fost trimis acolo, ca specialist. Acolo au fost mutate uzinele, fabricile. Toată țara s-a mutat în spatele frontului, departe. Bine că e o țară mare.
Atunci am aflat că fratele meu mai mare murise la Stalingrad. Tare mai voia să meargă pe front! Pe mine nu voiau nici să mă ia la uzină, că eram mic. „Mai ai juma de an până faci zece", dădea din cap mama. „Scoate-ți din cap gândurile astea copilărești!" Și tata se încrunta: uzina nu e grădiniță, trebuie să muncești ca toți ceilalți, câte douăsprezece ore. Și încă cum!
Uzina făcea mine, proiectile, bombe pentru avioane. Adolescenții erau admiși la șlefuire… Produsele turnate din metal erau șlefuite manual… Metoda era simplă – printr-un furtun curgea, cu mare presiune, un șuvoi de nisip înfierbântat până la cincizeci de grade; când sărea dinspre metal, nisipul îți ardea plămânii, te izbea în față, în ochi. Rar putea sta cineva mai mult de o săptămână. Trebuia să ai caracter.
Dar în '43… Împlineam zece ani, și tata m-a luat totuși cu el. M-a dus în atelierul său, al treilea, în secția unde se turnau focoasele pentru bombe.
Lucram în trei: eu, Oleg și Vaniușa; ei erau numai cu doi ani mai mari ca mine. Adunam focoasele, iar Iakov Mironovici Sapojnikov (numele lui mi s-a întipărit în minte!), un maistru foarte priceput în munca sa, le suda. Apoi trebuia să ne urcăm pe o ladă, să ajungem până la menghină, să strângem mufa focosului și, cu ajutorul unei roți cu tarod, să calibrăm decupajul

interior al mufei. Am învățat repede să facem asta… După aceea, totul era și mai simplu: puneam capacul și… în ladă. Când se umplea, o puneam la locul ei cu ajutorul mașinii de încărcat. Era cam grea, ce-i drept, avea până la cincizeci de kilograme, dar în doi ne descurcam. Pe Iakov Mironovici nu-l deranjam: el făcea munca cea mai delicată, de cea mai mare răspundere, sudatul!
Cea mai neplăcută era flama aparatului electric de sudură. Chiar dacă încercai să nu te uiți la scânteile albastre, în douăsprezece ore tot prindeai o grămadă de „steluțe”. Din cauza asta, aveam ochii parcă plini de nisip. Îi frecam, dar degeaba. De aceea poate, sau din cauza bubuitului monoton al motorului care producea curent pentru aparatul de sudură, ori pur și simplu de oboseală, uneori tare aveam chef să dormim. Mai ales noaptea. Să dormim! Să dormim!
Dacă vedea și cea mai mică posibilitate să ne dea o pauză, Iakov Mironovici ordona:
— Marș în sala electrozilor!
Nu era nevoie să mai spună a doua oară: în toată uzina, nu era colț mai comod și mai cald decât cel unde se uscau electrozii cu aerul fierbinte. Urcați pe o poliță caldă de lemn, adormeam instantaneu. Peste vreo cincisprezece minute Iakov Mironovici venea și ne trezea.
O dată, m-am trezit ceva mai devreme, până să ne scoale el. Și-l văd pe nenea Iașa că se uită la noi… Trage de timp… Și-și șterge lacrimile cu mâneca…
„ATÂRNA DE FRÂNGHIE CA UN COPIL…” Liub*a Aleksandrovici – 11 ani*
În prezent e muncitoare.
Nu vreau… Nici nu vreau să repet cuvântul ăsta, „război”…
Războiul a ajuns repede până la noi. Pe 9 iulie, după câteva săptămâni, țin minte, se purtau deja lupte pentru centrul nostru raional, Senno. Au apărut atâția refugiați, că nu mai aveau unde să se ducă, nu erau case suficiente. La noi, de exemplu, se instalaseră vreo șase familii cu copii. Și tot așa la fiecare.
Mai întâi veneau oameni, dar după aceea a început și evacuarea animalelor. Țin minte foarte bine, pentru că a fost îngrozitor. Niște scene îngrozitoare. Cea mai apropiată gară de noi e gara Bogdan; există și acum, între Orșa și Lepel. În direcția asta au fost evacuate animalele nu numai din sovietul nostru sătesc, ci din toată regiunea Vitebsk. Era o vară călduroasă, fuseseră gonite cirezi mari de animale: vaci, oi, porci, viței. Caii erau duși separat. Cei care le mânau obosiseră în așa hal, că le era totuna câte animale sunt și unde le duc. Vacile mergeau nemulse, intrau în curte și stăteau lângă pridvor până erau mulse. Erau mulse și pe drum, pe pământ… Cel mai mult sufereau porcii, pentru că ei nu suportă căldura mare și drumul lung. Mergeau și cădeau. De căldură, toate cadavrele se împuțeau; și era îngrozitor, seara mi-era frică să ies din casă. Peste tot cai morți… oi… vaci… Nu apucau să le îngroape, și cu fiecare zi, din cauza căldurii, se făceau tot mai mari, se umflau… Noaptea țipam de groază.
Țăranii știu ce înseamnă că crești o vacă, ce greu e. Ce răbdare îți trebuie,

cât timp! Plângeau când vedeau cum mor animalele. Doar nu erau copaci, să cadă mute, toate zbierau, răgeau, mugeau… Gemeau…
Am reținut cuvintele bunicului: „Ei, dar animalele astea nevinovate de ce mor? Nici măcar nu pot să spună”. Bunicul nostru era cărturar, citea mereu seara.
Înainte de război, sora mea mai mare lucrase la Comitetul Raional de Partid și acum fusese lăsată în ilegalitate. Aducea acasă multe cărți din biblioteca lor de acolo, portrete, steaguri roșii. Le îngropaserăm în livadă, sub meri. La fel și carnetul ei de partid. Le îngropaserăm noaptea, dar eu aveam așa un sentiment, că roșul… culoarea roșie… se vede și din pământ. Că pământul din livada noastră e roșu…
Cum au venit nemții, nu știu de ce, nu țin minte… Țin minte că erau deja acolo de mult și că ne-au adunat pe toți, tot satul. Ne-au pus în bătaia mitralierelor și ne-au ordonat să spunem unde sunt partizanii, la cine vin. Toată lumea tăcea. Atunci au scos din rând pe fiecare al treilea om ca să-i împuște. Au omorât șase oameni: doi bărbați, două femei și doi adolescenți. Apoi au plecat.
Peste noapte căzuse zăpadă proaspătă… Era Anul Nou… Dar sub zăpada aia proaspătă erau trupurile celor uciși. Niște femei bătrâne au dat foc la niște lemne, ca să mai încălzească puțin pământul și să sape mormintele. Multă vreme au lovit cu lopețile în pământul înghețat…
În curând, nemții s-au întors… Peste câteva zile… Ne-au adunat pe noi toți copiii – eram treisprezece – și ne-au pus în fața coloanei lor; se temeau de minele partizanilor. Noi mergeam înainte, iar ei după noi. Dacă trebuia, de exemplu, să se oprească și să scoată apă din fântână, ne trimiteau pe noi înainte. Am mers așa vreo cincisprezece kilometri. Băieților nu prea le era frică, dar fetele mergeau și plângeau. Iar ei veneau în urma noastră, cu mașinile… N-aveai cum să fugi… Țin minte că mergeam desculți, și abia venise primăvara. Erau zilele babelor…
Vreau să uit…
Nemții mergeau prin case, le adunau pe mamele ai căror copii se duseseră la partizani și le tăiau capetele în mijlocul satului… Ni s-a ordonat: „Priviți!” Într-o casă n-au găsit pe nimeni, au prins și au spânzurat un motan. Atârna de frânghie ca un copil…
Vreau să uit tot…
„ACUM O SĂ FIȚI COPIII MEI…” Nina *Șunto – 6 ani*
În prezent e bucătăreasă.
Vai, vai, vai! Inima imediat a început să sufere…
Înainte de război, locuiam numai cu tata… Mama murise. Când tata a plecat pe front, am rămas cu mătușa. Mătușa noastră locuia în satul Zadorî din raionul Lepelski. La o lună după ce tata ne-a adus, ea s-a lovit la ochi într-o creangă, a făcut o infecție în sânge și a murit. Singura noastră mătușă. Și am rămas doar eu cu fratele meu mai mic. Am plecat noi să-i căutăm pe partizani, nu știu de ce, eram siguri că tata e acolo. Înnoptam pe unde puteam. Țin minte, când era furtună, ne opream în câte o căpiță de fân; dădeam la o parte fânul, făceam o gaură și ne ascundeam acolo. Erau mulți

copii ca noi. Toți își căutau părinții, chiar dacă știau că fuseseră omorâți. În orice caz, așa ne spuneau, că și ei își caută părinții. Sau vreo rudă.
Am mers… Am tot mers… Într-un sat, la o casă era o fereastră deschisă… Și se vedea că acolo făcuseră nu de mult plăcintă cu cartofi. Când ne-am apropiat, fratele meu a simțit mirosul plăcintelor și a leșinat. Eu am intrat în casa respectivă, să cer o bucățică pentru fratele meu, pentru că altfel nu și-ar fi revenit. Nu eram în stare să-l car în brațe, nu aveam putere. N-am găsit pe nimeni în casă, dar nu m-am putut abține și am rupt o bucățică de plăcintă. Am stat așa și am așteptat stăpânii, să nu creadă că furăm. A venit stăpâna, locuia singură. Nu ne-a lăsat să plecăm: „Acum o să fiți copiii mei…” Cum a spus asta, eu și fratele am adormit la masă. Acolo ne era așa de bine… Deodată, aveam și noi o casă…
În curând, satul a fost incendiat. Toți locuitorii, inclusiv noua noastră mătușă. Noi am supraviețuit pentru că dimineață devreme plecaserăm să culegem poame din pădure… Am stat pe un delușor și ne-am uitat la foc… Înțelegeam ce se petrece… Nu mai știam încotro s-o apucăm. Cum să mai găsim o altă mătușă? Mai ales că pe asta o și îndrăgiserăm. Chiar ne vorbiserăm să-i spunem „mamă”. Așa de bună era, mereu ne săruta înainte de culcare.
Ne-au luat partizanii. Din detașamentul de partizani am fost trimiși cu un avion dincolo de linia frontului…
Ce mi-a mai rămas din timpul războiului? Nu mai înțeleg noțiunea de oameni străini, pentru că eu și fratele meu am umblat printre străini. Am fost salvați de oameni străini. Cum să fie străini pentru mine? Toți sunt oameni de-ai noștri. Cu acest sentiment trăiesc…
„LE SĂRUTAM MÂINILE…” Davi*d Goldberg – 14 ani*
În prezent e muzician.
Ne pregăteam de sărbătoare…
În ziua aceea se celebra deschiderea solemnă a taberei noastre de pionieri Talka. Așteptam să vină în vizită grăniceri, și dimineață plecaserăm în pădure după flori. Făcuserăm o gazetă de perete de sărbătoare, împodobiserăm arcada de la intrare. Locul era minunat, vremea era frumoasă… Vacanță! Nici bubuitul avioanelor, ce se auzise toată dimineața, nu ne alarmase, așa de fericiți eram.
Deodată, suntem adunați în careu și ni se spune că dimineață devreme, în timp ce noi dormeam, Hitler ne-a atacat țara. În mintea mea, războiul era asociat cu evenimentele de la Halhân-Gol[7], ceva îndepărtat și de scurtă durată. Fără îndoială, armata noastră era invincibilă și imbatabilă, aveam cele mai bune tancuri și avioane. Toate astea ni se spuseseră și la școală, dar și acasă. Băieții erau foarte convinși, însă fetele plângeau mult, se speriaseră. Cei mai mari dintre noi primiseră sarcină să meargă prin detașamente și să le liniștească, mai ales pe cele micuțe. Seara, băieții în vârstă de paisprezece – cincisprezece ani au primit carabine de calibru mic. Grozav! În general, ne mândream, umblam cu nasul pe sus. În tabără erau patru carabine, stăteam și apăram tabăra câte trei oameni. Chiar îmi plăcea. Și mergeam în pădure cu carabina aia, mă puneam la încercare dacă mi-e

frică sau nu. Nu voiam să fiu lași.
Am așteptat câteva zile să vină ai noștri să ne ia. Dar n-a venit nimeni, așa că am plecat singuri la gara Puhovici. Am stat mult acolo. Ofițerul de serviciu ne-a informat că de la Minsk nu mai vine nimic, legătura e întreruptă. Deodată, unul dintre copii strigă că se apropie un tren greu, greu. Ne-am pus pe șine. Mai întâi am făcut cu mâna, apoi ne-am scos cravatele roșii și le-am fluturat ca să oprim trenul. Mecanicul ne-a văzut și a început să dea din mâini disperat că nu poate opri; dacă îl oprea, nu mai putea porni. „Dacă puteți, aruncați copiii pe platformele de la coada trenului!”, striga el. Acolo erau oameni care ne strigau și ei: „Salvați copiii! Salvați copiii!”
Trenul a trecut cu viteză mai mică. De pe platformele vagoanelor, răniții întindeau mâinile și-i prindeau pe copii. Așa i-am urcat pe toți în trenul acela. A fost ultimul de la Minsk…
Am mers multă vreme… Trenul se deplasa încet. Vedeam deslușit: pe terasament zăceau morți, aranjați cu grijă, ca niște traverse. Mi-a rămas în minte cum am fost bombardați, cum tot șuierau schijele. Cum, în gări, niște femei ne dădeau de mâncare; aflaseră deja, nu se știe de unde, că vine un tren cu copii. Și noi le sărutam mâinile. Cu noi se afla și un bebeluș, mama lui fusese omorâtă în timpul unei rafale de artilerie. O femeie din gară l-a văzut, și-a scos basmaua de pe cap și ne-a dat-o pentru scutece…
Gata! Atât! Mă tulbură foarte tare… N-am voie să mă emoționez. Mi-e inima bolnavă. Vă spun, dacă nu știți: cei care au fost copii în timpul războiului mor adesea mai devreme decât părinții lor care au luptat pe front. Mai devreme ca foștii soldați.
Deja mi-am îngropat o mulțime de prieteni…

[7] Serie de bătălii desfășurate în 1939, în valea râului Halhân-Gol, între URSS şi Mongolia, pe de o parte, și Japonia și Manciuria, pe de cealaltă
„MĂ UITAM LA EI CU OCHI DE FETIȚĂ…” Zina *Gurskaia – 7 ani*
În prezent e rectificatoare.
Mă uitam la ei cu ochi de fetiță… Fetiță de la țară. Cu ochii larg deschiși…
Am văzut de aproape primul neamț… Înalt, cu ochi albaștri. Și m-am minunat: „E așa de frumos și omoară”. Erau frumoși…
Probabil este cea mai puternică impresie a mea. Prima mea impresie de război…
Eram mama, două surioare, un frățior și o găină. Ne rămăsese o singură găină, care locuia cu noi în casă, dormea cu noi, se ascundea cu noi de bombe. Se ținea după noi ca un cățeluș. Oricât de foame ne era, am păstrat găina. Și ne era așa de foame, că mama fiersese în iarnă un cojoc vechi și toate bicele, iar nouă ne mirosea a carne. Frățiorul meu era bebeluș… Fierbeam un ou în apă opărită și-i dădea apa aia în loc de lapte. Atunci a încetat și el să mai plângă și n-a mai murit…
În jur nemții omorau oameni. Omorau întruna… Oameni, cai, câini… În timpul războiului au pierit toți caii noștri. Toți câinii. E adevărat, pisicile au scăpat.

Ziua vin nemții: „Maică, dă niște ouă! maică, dă niște slănină”! Te împușcă. Și noaptea, partizanii… Partizanii trebuiau să supraviețuiască în pădure, mai ales iarna. Îți băteau noaptea în geam. Îți luau lucrurile ba cu vorba bună, ba cu forța… Nouă ne-au luat vaca… Mama plângea, partizanii plângeau și ei… Nu se poate povesti. Nu se poate povesti, draga mea! Nu! Nu!
Mama și bunica lucrau împreună: mai întâi punea mama jugul pe după gât, apoi bunica venea în urma ei cu plugul… Pe urmă se schimbau, cealaltă se făcea cal. Eu visam să cresc mai repede… Îmi părea rău de mama și de bunica…
După război, în tot satul erau un singur câine (se aciuase unul străin) și găina noastră. Dar noi nu mâncam ouăle. Le adunam ca să scoatem pui.
Când m-am dus la școală, am rupt de pe pereți o bucată de tapet vechi – ăsta era caietul meu. În loc de gumă aveam un dop de sticlă. Cum a crescut sfecla, toamna, ne-am bucurat fiindcă o frecam și făceam cerneală din sucul ei. Trebuie lăsat o zi, două și se face neagru. Și așa aveam cu ce să scriem.
Și mai țin minte că mie și mamei ne plăcea să brodăm la gherghef, dar neapărat să facem floricele în culori vesele. Nu-mi plăceau firele negre.
Nici acum nu-mi place negrul…
„MAMA N-A ZÂMBIT NICIODATĂ…” Kima *Murzici – 12 ani*
În prezent e reglor de aparatură radio.
Familia noastră…
Eram trei surori, Rema, Maia și Kima. Rema este Electrificarea și Pacea, Maia este 1 Mai, Kima este Internaționala Comunistă de Tineret[8]. Astea erau numele pe care ni le dăduse tata. El era comunist, intrase de tânăr în partid, și așa ne educase. La noi în casă erau multe cărți, portretele lui Lenin și Stalin. În primele zile de război le-am îngropat în magazie, am păstrat numai *Copiii căpitanului Grant* de Jules Verne. Doar cartea preferată. Tot războiul am citit și răscitit din ea.
Mama se ducea într-un sat de lângă Minsk, schimba șaluri pe alimente. Avea ea o pereche de pantofi buni. Și și-a dus și singura rochie de crep. Eu și Maia stăteam și o așteptam: se mai întoarce sau nu? Încercam să ne abatem una alteia gândurile de la asta, ne aduceam aminte cum, înainte de război, alergam la lac, ne scăldam, ne bronzam, cum dansam în echipa de amatori a școlii. Aleea lungă de la școală! Mirosul de dulceață de vișine pe care mama o făcea în curte, pe pietre… Așa de îndepărtat era totul și așa de frumos! Vorbeam despre Rema, sora mai mare. Tot războiul cam crezut că murise. Pe 23 iunie a plecat la muncă, la uzină, și nu s-a mai întors acasă…
S-a terminat războiul, mama scrisese peste tot să întrebe de ea, o căutase. Exista un birou de adrese, unde se înghesuiau mulți oameni; toți căutau pe cineva. Acolo duceam scrisorile mamei. Dar pentru noi nu era nicio scrisoare. În zilele de duminică, mama stătea la fereastră și aștepta să vină poștărița. Și ea mereu trecea pe lângă casa noastră…
O dată se întoarce mama de la serviciu, și se oprește o vecină pe la noi. O întreabă pe mama: „Dansați?” Și ține ceva în mâna ascunsă la spate. Mama a ghicit că era o scrisoare. Nu-a dansat, în schimb s-a așezat pe bancă și n-a mai putut să se ridice. Nici să vorbească.

Așa am găsit-o pe sora noastră. Fusese evacuată. Mama a zâmbit. În tot timpul războiului, până când n-am revăzut-o pe sora noastră, mama n-a zâmbit niciodată…

[8] În rusă: *elektrificațiia i mir, Kommunisticeskii International Molodioji* (n. red.)

„NU M-AM PUTUT OBIȘNUI CU NUMELE MEU…” Lena *Kravcenko – 7 ani*
În prezent e contabilă.

Desigur, nu știam nimic despre moarte… Nimeni n-apucase să-mi explice, și am dat deja de ea…

Când mitralierele răpăie din avion, ți se pare că toate gloanțele vin spre tine, în direcția ta. Mă rugam: „Mămico, culcă-te peste mine…!” Ea se culca, și atunci nu vedeam și nu auzeam nimic.

Cel mai groaznic a fost s-o pierd pe mama… Am văzut o femeie tânără moartă, la pieptul căreia sugea un copil… Tocmai fusese omorâtă. Copilul nu plângea. Iar eu am stat alături…

Numai să n-o pierd pe mama…! Mă ține tot timpul de mână și mă mângâie pe cap: „O să fie bine. O să fie bine”.

Am mers cu o mașină, și tuturor copiilor li se puneau pe cap niște căldări. Eu n-am ascultat-o pe mama…

Apoi, țin minte, ne mână repede într-o coloană… Și acolo o iau pe mama de lângă mine… Eu mă prind cu mâinile de ea, mă agăț de rochia ei de marchizet. Nu era îmbrăcată de război, era rochia ei de sărbătoare, cea mai elegantă. Eu nu-i dau drumul, plâng… Un neamț mă alungă mai întâi cu automatul, iar de jos, de la pământ, când cad, cu cizma. Mă ia o femeie. Și, nu știu de ce, mă trezesc cu ea într-un vagon. Mergem. Unde? Ea îmi spune „Anecika”… Dar eu cred că am alt nume… Parcă țin minte că am altul, dar care, am uitat. Îngrozită… Îngrozită că mi-au luat mama… Unde mergem? Mi se pare, așa am înțeles din discuțiile adulților, că ne duc în Germania. Îmi amintesc ce gândeam: Ce nevoie au nemții de mine, așa mică? Ce-o să fac eu acolo la ei? Când s-a lăsat întunericul, femeile m-au chemat la ușă și m-au împins pur și simplu din vagon: „Fugi! Poate te salvezi!”

Am căzut într-un șanț, unde am și adormit. Era frig și am visat că mama mă acoperă cu ceva cald și-mi spune cuvinte de alinare. Visul ăsta l-am avut toată viața…

La douăzeci și cinci de zile după încheierea războiului am găsit-o numai pe mătușa noastră. Ea mi-a spus numele meu adevărat, și multă vreme nu m-am putut obișnui cu el…

Nu răspundeam când mă striga așa…

„BLUZA LUI DE MILITAR ERA JILAVĂ…” Vali*a Matiușkova – 5 ani*
În prezent e ingineră.

O să vă minunați! Aș vrea să-mi aduc aminte de ceva amuzant. Vesel. Îmi place să râd, nu vreau să plâng. Ooof!… deja plâng…

Tata mă duce la maternitate la mama și-mi spune că în curând o să cumpărăm un băiat. Vreau să mi-l imaginez pe frățiorul meu. Îl întreb pe tata: „Cum e?” El îmi răspunde: „Mic”.

Deodată, eu și tata suntem undeva sus, și pe fereastră iese fum. Tata mă duce în brațe, și eu îl rog să ne întoarcem după gentuța mea. Fac nazuri. Tata tace și mă strânge cu putere, așa de tare, că abia mai pot să respir. În curând, tata dispare, eu merg pe stradă cu o femeie. Mergem de-a lungul unui gard de sârmă în spatele căruia sunt prizonieri. E cald, ei cer de băut. Am în buzunar numai două bomboane. Arunc peste gard bomboanele astea. Dar de unde le am? Nu mai țin minte. Cineva aruncă niște pâine… Castraveți… Gardianul trage, noi fugim…
E uimitor, dar țin minte toate astea… În detaliu…
Apoi îmi aduc aminte că sunt la un punct de triaj pentru copii, înconjurat de un gard de sârmă. Ne păzeau niște soldați nemți cu câini ciobănești germani. Acolo erau și copii care încă nu puteau să meargă, ci se târau de-a bușilea. Când voiau să mănânce, lingeau pe jos… Mâncau murdărie… Mureau repede. Ni se dădea mâncare proastă – un fel de pâine de la care ni se umfla limba, că nici nu mai puteam să vorbim. Numai la mâncare ne era gândul. Mâncam micul dejun și deja ne gândeam ce-o să primim la prânz. Terminam pânzul și ne întrebam ce e la cină. Ne-am târât pe sub gardul de sârmă și am pornit spre oraș. Aveam un singur scop – gropile de gunoi. Simțeam o bucurie de nedescris când găseam câte o pieliță de scrumbie sau niște coji de cartofi. Cojile de cartofi le mâncam crude.
Țin minte că am fost prinsă la gunoi de un nene. M-am speriat:
— Nene, nu mai fac.
El a întrebat:
— A cui ești?
— A nimănui. Sunt de la punctul de triaj pentru copii.
M-a dus acasă la el și mi-a dat de mâncare pe săturate. În casa lui erau numai cartofi. I-a fiert și am mâncat un castron întreg de cartofi.
De la punctul de triaj am fost dusă la o casă de copii, vizavi de Facultatea de Medicină; tot acolo era și spitalul militar german. Îmi amintesc ferestrele scunde, obloanele grele care se trăgeau noaptea.
Acolo eram bine hrăniți și m-am întremat. Mă iubea foarte tare o femeie care făcea curățenie acolo. Îi părea rău de toți, dar de mine în mod special. Când au venit să ne ia sânge, toți s-au ascuns: „Vin doctorii…” Ea m-a băgat într-un ungher. Și tot timpul repeta că semăn cu fiica ei. Alții se băgaseră sub pat, dar îi scoseseră de acolo. Îi ademeniseră. Ba că le dau o bucățică de pâine, ba că le arată o jucărie. Rețin o minge roșie…
„Doctorii” plecau, iar eu mă întorceam în cameră… Parcă văd: stă întins pe pat un băiețel cu mâna atârnată din care curge sânge. Și alți copii plâng… La două – trei săptămâni, copiii se schimbau. Unii erau duși undeva, din ce în ce mai palizi, slabi, alții erau aduși în loc, cărora le dădeau de mâncare.
Medicii nemții credeau că sângele copiilor în vârstă de până la cinci ani ajută la însănătoșirea rapidă a răniților. Că are de un efect de întinerire. Acum știu…
Dar atunci… Voiam să primesc o jucărie frumoasă, o minge roșie…
Când nemții au început să plece din Minsk – se retrăgeau – femeia asta care m-a salvat ne-a scos pe poartă: „Dacă aveți pe cineva, duceți-vă și căutați-l!

Dacă nu, mergeți în orice sat, o să vă ajute oamenii”.
Și am plecat. Am trăit la o bunică… Nu mai țin minte nici numele ei, nici satul, doar că fata ei fusese arestată; și am rămas noi singure, bătrâna și fetița. Timp de o săptămână am avut o bucățică de pâine.
Despre faptul că soldații noștri ajunseseră în sat am aflat ultima. Eram bolnavă. Cum am auzit, m-am ridicat din pat și am dat fuga la școală. L-am văzut pe primul soldat și m-am lipit de el. Țin minte că bluza lui de militar era jilavă.
Ce l-am mai îmbrățișat și sărutat și cât am mai plâns!…
„DE PARCĂ O SALVASE PE FATA LUI…” Ghen*ea Zavoiner – 7 ani*
În prezent e reglor de aparatură radio.
Ce păstrez cel mai mult în amintire? Din acele zile negre…
Cum l-au luat pe tata… Era în pufoaică, nu mai țin minte cum arăta la față, mi-a dispărut total din memorie. Îmi amintesc mâinile lui… erau legate cu niște funii. Mâinile tatei… Dar oricât m-aș strădui, nici pe cei care au venit după el nu-i mai reține…
Mama nu plângea. A stat toată ziua la fereastră.
L-au ridicat pe tata, iar noi am fost mutați în ghetou, am început să trăim în spatele sârmei ghimpate. Casa noastră se afla lângă drum, și în fiecare zi în curtea noastră zburau bețe. Vedeam un neamț lângă portița noastră: când câte un grup era dus la execuție, el îi lovea pe oameni cu bețele alea. Bețele se rupeau, și el le arunca în spate, în curtea noastră. Voiam să-l văd mai bine, nu numai din spate, și o dată am reușit: era un om mic, cu chelie. Scrâșnea și pufnea. Copil fiind, m-a cutremurat faptul că era un om așa de obișnuit…
Pe bunica noastră am găsit-o moartă în apartament… Am îngropat-o noi… Era veselă și înțeleaptă, îi plăcea muzica germană, literatura germană…
Într-o zi mama s-a dus să schimbe niște lucruri pe alimente, dar în ghetou a început pogromul. De regulă, ne ascundeam în beci, dar atunci ne-am urcat în pod. O parte a lui era complet distrusă, și asta ne-a fost salvarea. Nemții au intrat în casă și înfigeau baionetele în tavan. N-au urcat în pod tocmai pentru că era stricat. În beci au aruncat grenade.
Trei zile a durat pogromul, și trei zile am stat în pod. Mama nu era cu noi, dar numai la ea ne gândeam. După ce s-a terminat, ne-am așezat lângă poartă și am așteptat: aveam să mai trăim sau nu? Deodată, de după colț a apărut fostul nostru vecin și a trecut pe lângă noi fără să se oprească, dar am auzit: „Mama voastră trăiește”. Când mama s-a întors, stăteam toți trei și ne uitam la ea; nimeni nu plângea, nu mai aveam lacrimi, simțeam o mare ușurare. Ne dispăruse și senzația de foame.
Stăm cu mama lângă sârma ghimpată, iar prin fața noastră trece o femeie frumoasă. Se oprește lângă noi și-i spune mamei: „Ce milă mi-e de voi!” Mama îi răspunde: „Dacă vă e milă, luați-o pe fiica mea la dumneavoastră!” „Bine”, a încuviințat femeia după ce a stat puțin pe gânduri. Restul discuției dintre ele a fost în șoaptă.
A doua zi, mama m-a adus la poarta ghetoului:
— Ghenecika, o să iei căruciorul cu păpușa și o să te duci la tanti Marusia

(vecina noastră).
Îmi amintesc ce purtam atunci: o bluză bleu și un pulovăraș cu niște pomponele albe – hainele mele cele mai bune, de sărbătoare.
Mama mă împinge pe poarta ghetoului, dar eu mă lipesc de ea. Mă împinge din nou, și ochii i se umplu de lacrimi. Și țin minte cum a plecat… Unde era poarta, unde era postul de pază…
Așa că am împins căruciorul încotro mi-a cerut mama; am fost îmbrăcată într-un cojocel și suită într-o căruță. Tot drumul am plâns și am repetat: „Mamă, unde ești tu, acolo sunt și eu… Unde ești tu…”
Am ajuns într-un sat, și m-au așezat pe o laviță lungă. În familia la care nimerisem erau patru copii, și m-au mai luat și pe mine. Vreau să știe toți numele femeii care m-a salvat – Olimpia Pojarițkaia din satul Grenevici, raionul Volojiński. Familia lor a fost stăpânită de groază tot timpul cât am stat eu acolo. Puteau fi împușcați în orice clipă… Toți, inclusiv cei patru copii, pentru că ascundeau un evreu evadat din ghetou. Eu eram moartea lor… Dar ce inimă mare trebuie să fi avut femeia asta! O inimă neomenesc de mare… Imediat ce au apărut nemții, m-au trimis undeva. Pădurea era aproape, asta m-a salvat. Tare rău îi părea femeii; îi era milă și de copiii ei, dar și de mine. Orice se dădea ne împărțea tuturor, iar când ne săruta, ne săruta pe toți. Și-i mângâia pe toți la fel. Îi spuneam „mamusea”. Undeva se afla mama mea, iar aici era „mamusea”…
Când s-au apropiat tancurile de sat, eu pășteam vacile; le-am văzut și m-am ascuns, nu-mi venea să cred că sunt tancurile noastre. Când am distins pe ele stelele roșii, am ieșit în drum. Atunci a venit în grabă femeia din sat, era așa de fericită, așa de frumoasă, voia atât de mult să le spună o vorbă bună, să le arate că și ei contribuiseră la victorie. Și le-a spus cum m-a salvat pe mine, o fetiță evreică… Un soldat m-a strâns la piept, și eu eram așa de subțirică încât am dispărut sub mâna lui. Apoi a îmbrățișat-o pe femeie – cu o asemenea expresie pe chip, de parcă o salvase pe fata lui. Ne-a spus că toți ai lui muriseră, așa că, după încheierea războiului, avea să se întoarcă și să mă ia cu el la Moscova. Eu însă nu voiam, deși nici măcar nu știam dacă mama mai trăiește sau nu.
Au venit grabnic alți oameni, care m-au îmbrățișat. Toți au recunoscut că bănuiseră pe cine ascundea femeia din sat.
Apoi a venit și mama după mine… A intrat în curte și a îngenuncheat în fața femeii aceleia și a copiilor ei…
„PÂNĂ LA DETAȘAMENT M-AU DUS PE BRAȚE… ERAM LOVIT DIN CAP PÂNĂ-N PICIOARE” Volo*dea Ampilogov – 10 ani*
În prezent e lăcătuș.
Aveam zece ani, bietul de mine, zece ani… Și războiul… Blestematul ăsta de război!…
Mă jucam în curte cu băieții de-a v-ați ascunselea. A intrat o mașină mare, din care au sărit niște soldați nemți, ne-au prins și ne-au aruncat în remorca acoperită cu prelată. Ne-au dus la gară. Mașina s-a apropiat cu spatele de vagonul trenului și am fost aruncați acolo ca niște saci. Pe paie.
Vagonul era arhiplin, așa că la început am putut sta numai în picioare. Nu

era niciun adult, numai copii și adolescenți. Am mers așa două zile și două nopți, cu ușile închise; nu vedeam nimic, auzeam doar țăcănitul roților pe șine. Ziua se mai strecurau printre crăpături câteva raze de lumină, dar noaptea era îngrozitor, așa că toți plângeau: ne duc departe, iar părinții noștri nu știu unde suntem. A treia zi s-a deschis ușa, și un soldat a aruncat în vagon câteva pâini. Cine a fost mai aproape a apucat să ia ceva, și într-o clipă pâinea a fost înghițită. Eu eram în partea cealaltă a ușii și n-am văzut nici urmă de pâine, un moment doar mi s-a părut că am simțit mirosul ei, când am auzit strigătele celorlalți. Doar mirosul.
Nici nu mai știam de câte zile eram pe drum… Nu mai aveam nici ce respira, pentru că în același vagon ne făceam și nevoile. Toate nevoile… Trenul a început să fie bombardat… acoperișul vagonului în care eram eu s-a spart. Nu eram singur, ci cu un prieten, Grișka; și el, ca și mine, avea zece ani, înainte de război învățaserăm în aceeași clasă. De cum a început bombardamentul, ne-am ținut unul de altul, să nu ne pierdem. Când a fost distrus acoperișul, ne-am hotărât să ieșim din vagon pe sus și să fugim. Să fugim! Ne era clar – ne duceam spre vest. În Germania…
În pădure era întuneric, și, când ne-am uitat în jur, trenul nostru ardea ca o vâlvătaie, cu o flacără imensă. Am mers toată noaptea, iar spre ziuă ne-am apropiat de un sat. Dar nu mai era niciun sat pe locul acela… Asta am văzut prima dată: rămăseseră niște sobe negre. Niște monumente negre. Se lăsase ceața, și mergeam ca printr-un cimitir… Căutam de mâncare, dar sobele erau goale și reci. Spre seară, am dat iar de rămășițele unui incendiu stins și de sobe goale… Am tot mers așa… Deodată, Grișa a căzut și a murit, îi cedase inima. Nu m-am mișcat toată noaptea de lângă el, am așteptat să se lumineze. Dimineață am făcut în nisip o groapă cu mâinile și l-am așezat în ea. Voiam să țin minte locul, dar cum aș fi putut când în jur totul mi-era necunoscut?
Merg în continuare, și mă ia amețeala de foame. Aud deodată: „Stai! Băiete, unde mergi?” Întreb: „Cine sunteți?” Ei răspund: „Suntem de-ai noștri. Partizani”. De la ei am aflat că ajunsesem în regiunea Vitebsk, nimerisem chiar la brigada de partizani Alekseevskaia…
Când m-am mai întremat i-am rugat să mă lase și pe mine să lupt. Dar ei făceau glume pe seama mea și m-au trimis să ajut la bucătărie. S-a întâmplat însă ceva… A fost noroc… De trei ori au trimis iscoade la gară, și nu s-au mai întors. După a treia oară, comandantul detașamentului i-a aliniat pe toți și a spus:
— Eu nu mai pot să trimit pe nimeni a patra oară. Să plece voluntari…
Eu mă aflam în rândul al doilea și am auzit:
— Cine se oferă voluntar?
Am ridicat mâna cât am putut. Aveam o pufoaică lungă, de-i atârnau mânecile până la pământ. Mâna mea era ridicată, dar nu se vedea, pentru că o acopereau mânecile, și nu puteam să-mi scot mâinile din ele.
Comandantul a ordonat:
— Voluntarii – un pas înainte!
Am făcut și eu un pas înainte.

— Băiete… a zis comandantul… Băiete…
Mi-au dat o tolbă și o căciulă veche cu urechi; într-o parte era deja ruptă.
Imediat ce am ieșit la drumul principal, am avut senzația că sunt urmărit. Mă uit în spate, nimeni. Am observat însă trei pini stufoși. M-am uitat cu atenție și am zărit acolo niște lunetiști nemți. Pe cei care ieșeau din pădure îi doborau. N-ai cum să scapi de un lunetist. Ei, dar la marginea pădurii am apărut eu, un copil cu o tolbă, și nu s-au legat de mine.
M-am întors în detașament și i-am raportat comandantului că în pini se ascund lunetiști nemți. Noaptea, partizanii i-au luat prin surprindere fără vreun schimb de focuri, și i-au adus vii în detașamentul nostru. Așa am fost eu prima dată iscoadă…
La sfârșitul lui ’43, în satul Starâe Celnîşki din raionul Bețenkovici am fost prinși de trupele SS. Am fost bătut cu vergi de metal, lovit cu picioarele încălțate în cizme de piele. Niște cizme ca de piatră… După tortură, am fost scos afară și udat cu apă. Era iarnă, pe mine s-a format o pojghiță însângerată de gheață. Nu-mi dădeam seama ce se auzea alături. Făceau o spânzurătoare. Am văzut-o când am fost ridicat și așezat pe o buturugă. Ultimul lucru pe care mi-l amintesc e mirosul de lemn crud… Un miros viu…
Lațul s-a întins, dar au apucat să-l rupă… Partizanii organizaseră o ambuscadă. Când mi-am venit în fire, l-am recunoscut pe medicul nostru. „Încă două secunde, și gata, n-aș mai fi putut să te salvez”, mi-a spus el. „Dar ai noroc să trăiești, băiete”.
Până la detașament m-au dus pe brațe, eram lovit din cap până-n picioare. Aveam asemenea dureri, încât mă întrebam dacă o să mai trăiesc sau nu.
„DE CE SUNT AȘA DE MIC?…” Sașa *Strelțov – 4 ani*
În prezent e aviator.
Tata nici nu m-a văzut…
M-am născut în lipsa lui. Se întorsese din războiul din Finlanda, și, când a început Războiul pentru Apărarea Patriei, a plecat pentru a doua oară de acasă.
În amintirile pe care le am legate de mama, mergem amândoi prin pădure, și ea mă îndrumă: „Nu te grăbi!… Ascultă cum cad frunzele! Ascultă foșnetul pădurii!…” Stăm în drum, și ea-mi desenează păsări, pe nisip, cu un bețișor.
Mai țin minte că îmi doream să fiu înalt și o întrebam pe mama:
— Tata e înalt?
Și ea răspundea:
— E foarte înalt și frumos. Dar niciodată nu se laudă cu asta.
— Atunci eu de ce sunt așa de mic?
Apoi am crescut… Nu aveam nicio fotografie a tatei, dar eu voiam să mă conving că semăn cu el.
— Semeni. Semeni foarte mult, mă liniștea mama.
În ’45 am aflat că tata murise. Mama îl iubea așa de mult, că a înnebunit… Nu mai recunoștea pe nimeni, nici măcar pe mine. Și, atât cât îmi mai amintesc, mai târziu a fost mereu cu mine numai bunica. Pe bunica o chema Șura; ca[9] să nu ne încurcăm, ne înțeleseserăm: eu eram Șurik, iar ea, Sașa.
Bunica Sașa nu-mi spunea povești; din zori până-n noapte spăla și înălbea

rufe, ara, fierbea, ducea vaca la păscut. Iar în zilele de sărbătoare îi plăcea să-și aducă aminte cum mă născusem eu. Și chiar acum, când povestesc, îi aud vocea în urechi: „Era o zi călduroasă. Lui moș Ignat îi fătase vaca, iar în livada lui Iakimușka cel bătrân intrase cineva. Și ai venit tu pe lume…”
Pe deasupra casei noastre zburau tot timpul avioane… Avioane rusești. În clasa a doua m-am hotărât fără ezitare să mă fac aviator.
Bunica s-a dus la comisariatul militar. I s-au cerut documentele mele, dar nu le avea; luase, în schimb, înștiințarea care anunța moartea tatălui meu. S-a întors acasă și a spus: „După ce scoatem cartofii te duci la Minsk, la liceul Suvorov”.
Înainte să plec, a împrumutat de la cineva niște făină și mi-a făcut o mulțime de plăcinte. Comisarul militar m-a urcat în mașină și mi-a spus: „Este un privilegiu care ți se acordă în onoarea tatălui tău”.
Atunci am mers cu mașina pentru prima oară în viață.
Peste câteva luni, a venit bunica la liceu și mi-a adus cadou un măr. M-a rugat: „Mănâncă-l!”
Dar eu nu voiam să mă mai despart de darul de la ea…

[9] Diminutiv de la Aleksandr, Aleksandra (ca și Sașa)

„VENEAU LA MIROSUL DE OM…” Nadi*a Saviţkaia – 12 ani*
În prezent e muncitoare.

Îl așteptam pe fratele meu să vină din armată… Ne scrisese că urma să vină în iunie…
Ne gândeam că se întoarce fratele meu și o să-i construim o casă. Tata adusese deja lemnele cu caii, seara ședeam pe ele și țin minte că mama îi spunea tatei că o să facă o casă mare. O să aibă mulți nepoți.
A început războiul, și, bineînțeles, fratele meu nu s-a mai întors din armată. Noi eram cinci surori și un frate; el era cel mai mare. Cât a ținut războiul, mama a plâns și l-a așteptat. Așa îmi amintesc, că-l așteptam în fiecare zi.
Am auzit că prizonierii noștri de război fuseseră duși undeva, cel mai probabil prin părțile noastre. Mama a copt zece pâinici, le-a pus într-o bocceluță, și am plecat. N-am avut ce lua cu noi, dar pe câmp secara era coaptă. Am rupt o mulțime de spice, le-am frecat și am strâns boabele. Așa am dat de o patrulă de nemți care păzeau lanurile. Ne-au vărsat boabele și ne-au făcut semn să ne aliniem ca să ne împuște. Noi am început să plângem, iar mama le-a sărutat cizmele. Ei stăteau călare. Mama i-a apucat de picioare, le-a sărutat și-i ruga: „Domnișorilor! Fie-vă milă!… Domnișorilor, sunt toți copiii mei. Vedeți, numai fetițe”. Ei s-au răzgândit și au plecat.
Cum au plecat, eu am început să râd. Râd și râd, trec așa vreo zece minute, și eu râd întruna. Douăzeci de minute… Cad la pământ de râs. Mama mă ceartă, dar degeaba mă roagă – nimic. Am râs tot drumul. Am ajuns acasă, și eu nu mă opresc din râs. Mă acopăr cu perna, nu pot să mă liniștesc, nicidecum. Am râs așa toată ziua. Lumea credea… Înțelegeți… se îngroziseră… se temeau să nu mă fi scrântit, să nu-mi fi pierdut mințile.
Și acum fac la fel: dacă mă sperii, încep să râd tare. Tare de tot.

În ’44 ai noștri ne-au eliberat și atunci am primit scrisoare că fratele meu murise. Mama a plâns amarnic, și de atâta plâns a orbit. Locuiam în afara satului, în niște adăposturi nemțești, pentru că satul arsese complet, inclusiv casa noastră veche și lemnele pentru casa cea nouă. Nu ne mai rămăsese nimic, găsiserăm în pădure niște caschete de soldați și în ele făceam mâncare. Căștile nemțești erau mari, cât niște ceaune. Mâncam ce găseam prin pădure. Ne era groază să mergem după fructe sălbatice și ciuperci. Rămăseseră mulți câini ciobănești germani, săreau pe oameni, îi mușcau pe copiii mici. Fuseseră obișnuiți cu carne de om, cu mirosul ei proaspăt… Dacă ne duceam în pădure, ne adunam în grupuri mari, de câte douăzeci de oameni. Mamele ne învățau că trebuie să strigăm, ca să speriem câinii. Până umpleam un coș, strigam atât, că rămâneam fără glas. Răgușeam. Ni se umflase gâtul. Și câinii erau mari, ca niște lupi.
Veneau la mirosul de om…
„DE CE AU ÎMPUȘCAT-O ÎN FAȚĂ? MAMA ERA AȘA DE FRUMOASĂ…”
Volo*dea Korșuk – 7 ani*
În prezent e profesor, doctor în științe istorice.
Locuiam la Brest… Chiar la graniță…
Seara am fost la film toți trei: eu, mama și tata. Se întâmpla rar să mergem toți trei undeva, pentru că tata era mereu ocupat. Era șeful secției raionale pentru educație și pleca mereu în delegații.
Ultima seară de dinaintea războiului… Ultima noapte…
Dimineață, când mama a venit la mine să mă trezească în grabă, în jur se auzeau numai bubuituri, pocnete, huruieli. Era foarte devreme, ne-am uitat pe geam, țin minte, și am văzut că era încă întuneric. Părinții se agitau, făceau valiza, și parcă nu găseau nimic din ce-ar fi trebuit să ia.
Aveam casa noastră și o livadă mare. Tata plecase undeva, și la un moment dat eu și mama ne-am uitat pe fereastră: în livadă erau niște soldați care vorbeau într-o rusă stricată, îmbrăcați în uniforma noastră. Mama mi-a spus că sunt diversioniști. Dar eu nu înțelegeam: cum să fie deodată diversioniști în livada noastră, unde, pe măsuță, mai rămăsese samovarul pus cu o zi în urmă? Unde erau grănicerii noștri?
Am plecat pe jos din oraș. Casa din piatră de vizavi s-a făcut praf, sub ochii mei, iar pe fereastră a zburat un telefon. Patul aterizase în mijlocul străzii, și pe el era întinsă o fetiță învelită cu pătura. Aveai impresia că patul fusese scos de undeva și pus acolo, întreg-întreguț doar cu pătura puțin arsă pe margini. Chiar de la marginea orașului se întindeau lanurile de secară, și cum din avioane se trăgea în noi cu mitralierele, nimeni nu mergea pe drum, ci prin lanurile acelea.
În pădure nu ne-a mai fost așa de frică. De acolo am văzut pe drum multe mașini. Veneau nemții, erau veseli, râdeau zgomotos. Auzeam o limbă necunoscută, plină de „r”-uri…
Părinții mei se întrebau tot timpul: „Unde sunt ai noștri? Unde e armata noastră?” Eu îmi imaginam că vine Budionnîi călare pe calul său de luptă și îi pune pe fugă pe nemți… Cavaleria noastră nu are egal – așa mă convinsese nu demult tata.

Am mers multă vreme. Noaptea intram în sate, primeam de mâncare, ne încălzeam. Mulți îl cunoșteau pe tata, și el îi știa pe mulți. Am intrat într-un sat, țin minte și acum numele învățătorului de acolo, Pauk. Avea două case – una nouă și una veche. Ne-a propus să rămânem la el, ne-a oferit una dintre case, dar tata a refuzat. Ne-a condus atunci până la drumul principal, mama a încercat să-i dea niște bani, dar el a scuturat din cap și a spus că pentru prietenie, în momente grele, nu se dau bani. Am reținut asta.
Așa am ajuns noi până în orașul Uzdî, locul de baștină al tatei. Ne-am stabilit la bunicul, în satul Mrociki…
Era vară când am văzut prima dată un partizan în casa noastră, și de atunci mi-i imaginez ca pe niște oameni în salopete albe de camuflaj. În curând, tata a plecat cu ei în pădure, iar eu am rămas cu bunicul și cu mama.
Într-o seară, mama cosea ceva… Ba nu… Stătea la masa mare și broda ceva la gherghef, iar eu eram pe sobă. Nemții au intrat în casă cu starostele, care a arătat spre mama: „Ea e!” Mamei i s-a ordonat să-și strângă lucrurile ca să plece cu ei. Atunci m-am speriat foarte tare. au dus-o în curte, m-a chemat să-și ia rămas-bun, și eu m-am băgat sub laviță, de unde nu m-au mai putut scoate…
Mama a fost pusă împreună cu alte două femei ai căror bărbați erau partizani și dusă de acasă. Nimeni nu știa unde, încotro. A doua zi au fost găsite toate trei în apropierea satului, întinse în zăpadă… Toată noaptea ninsese… Când a fost adusă mama, am aflat și că fusese împușcată în față; avea pe obraz câteva găuri negre de gloanțe. Îl tot întrebam pe bunicul: „De ce au împușcat-o în față? Mama era așa de frumoasă…” A fost îngropată… După sicriu am mers eu, bunicul și bunica. Oamenii se temeau, veneau noaptea să-și ia rămas-bun… Toată noaptea se deschidea ușa la noi, dar ziua eram singuri. Nu puteam pricepe de ce o omorâseră, doar nu făcuse nimic rău… Stătea și broda…
O dată, noaptea, a venit tata și a spus că mă ia cu el. Am fost fericit, mai ales că viața mea printre partizani s-a deosebit de cea de la bunici. Tata pleca în misiune, iar eu eram lăsat la cineva în sat. Îmi amintesc că femeii la care mă lăsase o dată i-a fost adus pe o sanie soțul ucis. Ea se lovea cu capul de masa pe care se afla sicriul și repeta un singur cuvânt: „Irozii”.
Tata n-a venit multă vreme, și eu îl așteptam și-mi spuneam: „Nu am mamă, bunicii îmi sunt departe, ce-o să fac singur dacă și pe tata o să-l aducă mort pe sanie?” Când s-a întors, mi s-a părut că trecuse o veșnicie. Dar, așteptam, îmi promisesem mie însumi să-i vorbesc numai cu „dumneavoastră”. Voiam să-mi arăt în felul ăsta iubirea și dorul față de singurul om apropiat pe care-l mai aveam. La început, tata n-a băgat de seamă modul meu de a mă adresa, dar mai târziu m-a întrebat: „De ce-mi spui «dumneavoastră»?” I-am mărturisit promisiunea pe care mi-o făcusem și motivul ei. Iar el mi-a explicat: „Și eu numai pe tine te am, de aceea trebuie să ne spunem pe nume. Suntem, unul pentru altul, oamenii cei mai apropiați de pe lume”. L-am rugat să nu ne mai despărțim niciodată. „Ești deja adult, bărbat”, încerca el să mă convingă.
Îmi aduc aminte cum mă liniștea. Când se trăgea în noi… stăteam întinși pe

pământul rece de aprilie, iarbă încă nu era… Găsise o groapă mai adâncă și mi-a spus: „Întinde-te dedesubt, nu deasupra! Dacă mă omoară, tu ai să rămâi în viață”. În detașamentul de partizani tuturor le era milă de mine. Țin minte, a venit un partizan bătrân, mi-a dat jos căciula și m-a mângâiat pe cap îndelung, i-a spus tatei că avea și el pe undeva pe cineva care fuge tot așa. Când am mers prin mlaștină, cu apa până la brâu, tata a încercat să mă ducă în spate, dar a obosit repede. Atunci partizanii au început să mă care pe rând. N-o să uit asta niciodată. N-o să uit cum au găsit puțină ștevie mi-au dat-o mie, iar ei s-au culcat flămânzi.
… La casa de copii din Gomel, unde am fost duși cu avionul eu și alți copii de partizani imediat ce orașul a fost eliberat, cineva mi-a dat niște bani de la tata – o bancnotă mare, roșie. M-am dus cu băieții la piață și de toți banii ăia am cumpărat bomboane. Erau foarte multe, ajungeau pentru toți. Educatoarea m-a întrebat: „Ce-ai făcut cu banii de la tata?” Am recunoscut că îi cheltuisem pe toți pe bomboane… „Atât?” s-a mirat ea.
După ce Minskul a fost eliberat, a venit după mine un bărbat care a spus că mă duce la tata. A fost greu să ne urcăm în tren. Bărbatul a reușit, dar pe mine m-au băgat pe geam.
Imediat ce m-am întâlnit cu tata, l-am rugat din nou să nu ne mai despărțim niciodată, niciodată, pentru că e tare rău să fii singur. Țin mine că nu m-a întâmpinat singur, ci cu o nouă mamă. Ea mi-a strâns capul la piept, iar eu eram așa dornic de mângâiere maternă, și atingerea ei m-a făcut să mă simt atât de bine, că am adormit imediat în mașină, pe umărul ei.
La zece ani am intrat în clasa întâi. Dar eram mare și știam să citesc, așa că peste jumătate de an am fost mutat în clasa a doua. Știam să citesc, însă nu să și scriu. Am fost scos la tablă, și trebuia să scriu un cuvânt cu litera „u”. Stăteam în picioare și mă întrebam cu groază cum se scrie litera „u”. Dar mă pricepeam deja să trag cu pușca. Și încă bine…
Într-una din zile, n-am mai găsit în dulap pistolul tatei. Am răscolit tot dulapul, nici urmă de el.
— Cum? Și acum ce-o să faci? l-am întrebat pe tata când s-a întors de la serviciu.
— O să-i învăț pe copii, a răspuns el.
Am rămas nedumerit… Credeam că se ocupa numai cu războiul…
„CERI SĂ FII ÎMPUȘCAT…” Vase*a Boikaciov – 12 ani*
În prezent e maistru.
Iarna lui ’41… Multă vreme mi-am amintit de întâmplările de atunci… Au fost ultimele zile ale copilăriei…
În vacanța de iarnă, toată școala noastră a luat parte la un joc militar. Înainte de asta, am studiat pregătirea în formație, am meșterit niște pușți din lemn, ne-am cusut combinezoane de camuflaj și uniforme pentru sanitari. Șefii de la unitatea militară au venit cu avioane „kukuruznik”[10]. Era un entuziasm general!
În iunie, deasupra noastră zburau deja avioane nemțești care parașutau iscoade. Erau tineri în vârstă de douăzeci și doi – douăzeci și șase de ani, în niște sacouri gri cadrilate, cu șepci. Împreună cu adulții, i-am prins pe câțiva

dintre ei și i-am predat sovietului sătesc. Am fost foarte mândri că luaserăm parte la o operațiune militară care ne amintea de joaca din iarnă. Dar în curând au apărut alții… Ăștia nu mai purtau sacouri cadrilate și șepci, ci uniforme verzi cu mâneci suflecate, cizme cu turetci late și blacheuri la tocuri; în spate aveau ranițe grele, iar într-o parte – cutiile lungi ale măștilor de gaz și automatele fixate în bandulieră. Sătui, masivi. Cântau și strigau: Zwei *Monat – Moskau kaput. Ta*ta mi-a tradus: zwei *Monat îns*eamnă „două luni”… Numai două luni? Doar atât??? Războiul ăsta nu semăna deloc cu cel din jocul nostru, care îmi plăcuse așa de mult.
În primele zile, nemții nu s-au oprit în satul nostru Malevici, mergeau spre gara Jlobin. Acolo lucra tatăl meu. Numai că el nu se mai ducea la gară, aștepta ca din clipă-n clipă să se întoarcă trupele noastre și să-i alunge pe nemți spre graniță. Așa credeam și noi și-i așteptam pe ai noștri. De la o zi la alta. Iar ei… soldații noștri… zăceau răpuși peste tot: pe drumuri, în păduri, în șanțuri, pe câmp, în grădini, în mlaștini… Erau morți. Fuseseră doborâți împreună cu puștile lor, cu grenadele lor. Era cald și se umflau de căldură. Se înmulțeau pe zi ce trecea. O armată întreagă. Nu-i îngropa nimeni…
Tata a înhămat calul și am pornit pe câmp. Am început să-i adunăm… Am săpat gropi… Așezam câte zece – doisprezece oameni pe un rând… Servieta mea de școală se umpluse de acte. După adrese, așa reținn, erau născuți în regiunea Kuibîşev, orașul Ulianovsk.
Peste câteva zile, i-am găsit în afara satului, pe tata și pe prietenul meu credincios, Vasia Șevțov, în vârstă de paisprezece ani. Vasea fusese străpuns cu baioneta de trei ori. În ziua aceea se duseseră să adune morți fără mine… Am mers cu bunicul acolo, dar a început bombardamentul, și nu am putut să-l înmormântăm pe tata. După aceea n-am mai găsit nimic din el. Nici măcar o urmă. Am ridicat o cruce la cimitir și asta a fost tot. Doar o cruce. Sub ea am îngropat costumul de sărbătoare al tatei…
Peste o săptămână n-am mai putut aduna soldații… Nu mai puteam să-i ridicăm… De sub bluzele lor țâșnea apa… Le strângeam puștile. Livretele militare.
Bunicul a fost și el omorât apoi în timpul unui bombardament…
Cum să trăiesc mai departe? Cum să trăiesc fără tata? Fără bunicul? Mama plângea fără oprire. Ce să fac cu armele pe care le adunasem și le îngropasem la loc sigur? Cui să i le dau? N-aveam cu cine să mă sfătuiesc. Mama plângea întruna.
Iarna am intrat în legătură cu ilegaliștii. S-au bucurat de darul meu. Armele au ajuns la partizani…
A trecut o vreme, nu mai țin minte cât… Poate vreo patru luni. În ziua aceea, îmi amintesc, adunam de pe câmp niște cartofi înghețați din recolta de anul trecut. M-am întors acasă ud, flămând, cu o căldare plină. Numai ce m-am descălțat de opincile ude, că s-a auzit un ciocănit în acoperișul beciului în care locuiam. Cineva a întrebat: „Boikaciov e-aici?” Când m-am arătat la ferestruica beciului, am primit ordin să ies. În grabă, în loc de căciula cu urechi mi-am pus o budionovkă, pentru care am și fost aspru mustrat.
Lângă beci stăteau trei cai pe care se aflau nemți și polițiști[11]. Un polițist a

descălecat, mi-a aruncat o curea de gât și a legat-o la șa. Mama i-a rugat: „Lăsați-mă să-i dau de mâncare!” A scormonit în beci după o turtă din cartofi înghețați, dar ei au dat bice cailor și au pornit imediat la trap. Și m-au tras așa vreo cinci kilometri până la satul Vesiolîi.
La primul interogatoriu, ofițerul fascist mi-a pus niște întrebări simple: numele, prenumele, anul nașterii, cine sunt tata și mama. Traducător era un polițist tânăr. La sfârșitul interogatoriului a spus: „Acum o să mergi să cureți camera de tortură. Să ai mare grijă acolo, la bancă…” Mi s-a dat o căldare cu apă, o mătură, o cârpă și m-au dus…
Acolo am dat peste un tablou îngrozitor: în mijlocul camerei se afla o bancă lată, cu niște curele fixate de ea cu cuie. Trei curele – pentru a lega omul de gât, de mijloc și de picioare. Într-un colț erau niște bețe groase de mesteacăn și o căldare cu apă. Apa era roșie. Pe jos, numai bălți de sânge, urină și fecale…
Am tot cărat apă, cârpa cu care spălam rămânea tot roșie.
Dimineață, m-a chemat ofițerul:
— Unde sunt armele? Cu care dintre ilegaliști ții legătura? Ce misiuni ai primit?
Întrebările curgeau una după alta.
I-am răspuns că nu știam nimic, doar eram încă un copil, că de pe câmp nu adunasem arme, ci cartofi înghețați.
— Bagă-l în beci! i-a ordonat ofițerul unui soldat.
M-au coborât într-un beci cu apă rece. Înainte de asta, mi-au arătat un partizan care tocmai fusese scos de acolo. Nu rezistase torturii și se înecase… Și acum zăcea afară…
Apa îmi venea până la gât… Simțeam cum îmi bate inima și cum îmi pulsează sângele în vene, cum sângele încălzește apa din jurul trupului meu. Nu mă gândeam decât să nu-mi pierd cunoștința, să nu înghit apă, să nu mă înec.
Al doilea interogatoriu: îmi pun țeava pistolului în ureche; o împușcătură – a plesnit o scândură uscată. Trăseseră în podea! O lovitură cu bâta pe șira spinării – cad… Deasupra mea stă cineva mare și greu, miroase a salam și a rachiu. Îmi vine să vomit, dar nu am ce. Aud: „Acum o să lingi cu limba tot ce ai dat pe jos… Cu limba, ai înțeles?… Ai înțeles, copil roșu?”
În celulă nu adormeam, ci-mi pierdeam cunoștința de durere. Uneori visam că sunt la școală, în careu, și învățătoarea Liubov Ivanovna Leașkevici spune: „La toamnă o să veniți în clasa a cincea, dar acum la revedere, băieți! Peste vară, toți o să creșteți. Vasea Boikaciov e cel mai mic acum, dar va crește cel mai mare”. Liubov Ivanovna zâmbește… Alteori sunt cu tata pe câmp, îi căutăm pe soldații noștri morți. Tata e undeva în fața mea, iar eu stau lângă rămășițele vii ale unui om… Ni se întâmplase așa ceva… Am găsit nu un om, ci ceea ce rămăsese din el… Chiar în primele zile. „N-am nici picioare, nici mâini, împușcă-mă, fiule!…” Cineva îl legase, dar nu mai apucase să-l ia… Am fugit îngrozit… l-am chemat pe tata…
Bătrânul care se afla în celulă cu mine mă trezește:
— Nu mai țipa, fiule!

— Dar ce strig?
— Ceri să fii împușcat…
Au trecut zeci de ani, dar eu tot uimit sunt: Am rămas în viață?! Nu pot să scap de sentimentul ăsta…

[10] E vorba de avioane Antonov-2, folosite mai ales în scop utilitar, în agricultură (*kukuruz* în limba rusă înseamnă „porumb”)
[11] Referire la unitățile de poliție formate de ocupanții germani în mare parte din colaboraționiști locali. Pe teritoriul sovietic, astfel de unități au fost formate în țările baltice, Bielorusia și Ucraina.
„NU AVEAM NICI MĂCAR BĂSMĂLUȚĂ…” Nadi*a Gorbaciova – 7 ani*
În prezent lucrează la televiziune.
Din război mă interesează lucrurile imposibil de explicat… Și acum mă gândesc încă mult la el…
Nu mai țin minte cum a plecat tata pe front.
Nu ne-a spus nimeni. Am fost cruțați. Dimineață, tata ne-a dus pe mine și pe sora mea la grădiniță, ca de obicei. Seara, firește, am întrebat de ce lipsește tata, dar mama ne-a liniștit: „O să se întoarcă în curând. Peste câteva zile”.
Îmi aduc aminte un drum… Mergeau mașini, în remorci mugeau vaci, guițau porci. Într-o mașină, un băiat ținea în mâini un cactus și, din cauza hurducăielii, era aruncat cu tot cu cactus dintr-o parte în alta… Pe mine și pe sora mea ne amuzau țopăielile lui. Eram copii, priveam câmpurile, fluturii. Ne plăcea să mergem cu mașina. Mama ne proteja, stăteam sub „aripile” ei. Cumva înțelegeam că se întâmplase o nenorocire, dar mama era cu noi, și acolo unde mergeam totul avea să fie bine. Ea ne apăra de bombe, de discuțiile serioase ale adulților, de tot ce era rău. Dacă am fi putut citi chipul mamei, am fi priceput totul. Dar eu nu țin minte decât o libelulă mare care se așezase pe umărul surioarei mele. Am început să strig: „Un avion!”, iar adulții, nu știu de ce, au sărit din remorci și au ridicat capetele spre cer.
Am ajuns la bunicul, în satul Gorodeț, raionul Sennenski. Avea familie mare, iar noi ne-am instalat în bucătăria de vară. Ni se spunea „vilegiaturiști”, și așa ni s-a păstrat numele până la sfârșitul războiului. Nu-mi aduc aminte să ne fi jucat; în orice caz, nu jocuri de vară. A crescut și frățiorul nostru cel mic, îl țineam noi în brațe, pentru că mama săpa, sădea, cosea. Ne lăsa singuri: trebuia să spele vasele, să frece podelele, să facă focul în sobă, să adune lemne pentru a doua zi, să aducă apă; noi nu puteam ridica o căldare de apă, aduceam doar o jumătate. De cu seară mama stabilea: tu ești șefă la bucătărie, iar tu ai grijă de frățiorul vostru. Și fiecare răspundea de sarcina ei.
Se aciuaseră la noi o pisică, apoi un câine. Făceau parte din familie: oricât ne era de foame, împărțeam totul egal cu ei. Dacă se întâmpla să nu ne ajungă atunci fiecare încerca să le pună pe ascuns deoparte câte o bucățică. Când pisica a fost omorâtă de o schijă, mi s-a părut o pierdere așa de mare, că avea să ne fie imposibil să trecem peste ea. Două zile am plâns. Am îngropat-o cu alai, cu jale mare. I-am pus o cruce mică, am sădit flori, le-am udat.

Și acum, când îmi aduc aminte de suferința noastră, de cât am plâns, nu mai pot să țin altă pisică. Când era mică, fetița mea m-a rugat să-i cumpăr un cățeluș, dar n-am putut.
Mai târziu s-a întâmplat ceva cu noi… Am încetat să ne mai temem de moarte…
Au sosit multe mașini mari nemțești, ne-au scos pe toți afară din case. Ne-au aliniat și ne-au numărat: *Ein, zwei, drei*… Mama era a noua, iar al zecelea a fost împușcat. Vecinul nostru… Mama îl ținea în brațe pe frățiorul nostru și atunci l-a scăpat.
Am reținut mirosuri… Când văd acum nemți în filme, le simt mirosul – de piele, de postav bun, de sudoare…
Nu vorbeam despre moarte… În familia noastră ne străduiam să vorbim cât mai puțin despre asta. Așa conveniserăm. Căci moartea era peste tot…
Într-una din zile zi, sora mea avea grijă de fratele nostru, iar eu pliveam în grădina de legume. Când mă aplec asupra cartofilor, nu mă vede nimeni. Știți cum e, cât ești copil totul ți se pare mare și înalt. Când am observat avionul, se învârtea deja în jurul meu, și l-am văzut foarte clar pe pilot. Avea o față tânără. S-a auzit un tir scurt de automat, poc, poc! Avionul s-a întors… Pilotul nu voia să mă omoare, se distra – abia atunci am priceput și eu, cu mintea mea de copil. Dar nu aveam nici măcar băsmăluță. Cu ce să mă acopăr?…
Deci ce înseamnă asta? Cum să-ți explici? E interesant: Oare mai trăiește pilotul ăla? Ce-și aduce el aminte? Ce povestește? În ce cuvinte?
V-am spus… Din război mă interesează lucrurile inexplicabile… Nu încetez să mă gândesc la el…
Depășeam momentele când ni se decidea soarta – dacă murim de glonț sau de groază – și venea o perioadă de alcamie. Un necaz a trecut, dar oamenii nu știau la ce să se aștepte. Și se râdea mult. Începeau să-și arunce ironii, să facă glume unul pe seama altuia: cine unde se ascunsese, cum fugiseră, cum zburase glonțul și nu nimerise pe cineva. Țin minte foarte bine asta. Până și noi, copiii, ne adunam și râdeam unul de altul – care se speriase și care nu. Râdeam și plângeam în același timp.
Mă gândesc la război ca să înțeleg… Altfel, de ce aș face-o?
Aveam două găini. Tăceau când le spuneam: „Nemții, liniște!” Stăteau liniștite împreună cu noi sub pat, niciuna nu cotcodăcea. Apoi, când am văzut la circ găini dresate, nu m-am mirat… Iar ale noastre ouau în fiecare zi fără excepție, sub pat, în cutie – două ouă pe zi. Ne simțeam așa de bogate!
Am făcut totuși bradul de Anul Nou. Desigur, mama nu uita că eram copii. A decupat din cărți desene și a făcut globuri din hârtie – o parte albă, alta neagră, ghirlande din fire vechi. Iar în ziua aceea toți ne zâmbeam într-un fel aparte; în loc de daruri (din care nu aveam), ne lăsaserăm în brad bilețele.
În bilețelul meu, îi scrisesem mamei: „Mămico, te iubesc foarte mult. Foarte, foarte mult!” Ne dăruiam cuvinte.
Au trecut anii… Am foarte multe cărți, dar n-am înțeles despre război cu mult mai mult decât am înțeles atunci, pe când eram copil. Despre asta am

vrut să vă povestesc…
„NU MAI AVEAM CU CINE SĂ MĂ JOC…” Vali*a Nikitenko – 4 ani*
În prezent e inginer.
În memoria de copil rămâne întipărit totul, ca într-un album. Ca niște fotografii disparate…
Mama mă îndeamnă:
— Hai să fugim, mai repejor!… Pasul mai vioi, mai vioi!…
Are mâinile ocupate. Iar eu fac nazuri:
— Mă dor picioruşele.
Frățiorul meu, în vârstă de trei ani, mă împinge:
— Să fuzim (el nu-l rostea pe „g”), că ne prind nemții!
Și „fuzim” cu toții în tăcere.
Îmi ascund capul și păpușa de bombe, deși biata de ea a rămas fără mâini și fără picioare. Și plâng s-o lege mama…
Cineva i-a adus mamei un manifest… Știu ce înseamnă asta… E o scrisoare importantă de la Moscova, o scrisoare bună. Ea și bunica spun, îmi amintesc bine, că unchiul nostru e la partizani. Vecină cu noi era familia unui polițist. Și știți cum sunt copiii: ies la joacă și fiecare se laudă cu tatăl său. Un băiat spune:
— Tatăl meu are un automat…
Și eu vreau să mă laud:
— Nouă ne-a adus unchiul un manifest…
Mama polițistului a auzit asta, și a venit la mama s-o prevină: familia noastră e în pericol de moarte, dacă fiul ei aude ce spun eu sau ce vorbesc copiii.
Mama m-a chemat de afară și m-a întrebat:
— Scumpa mea, n-o să mai povestești, da?
— Ba da!
— Nu ai voie să povestești.
— El de ce poate, și eu nu?
Mama a scos atunci o nuielușă din mătură, dar i-a fost milă să mă lovească. M-a pus la colț.
— N-o să mai faci, da? Altfel o s-o omoare pe mama.
— O să vină unchiul nostru cu avionul din pădure și o să te salveze.
Așa am adormit eu la colț…
Casa noastră arde, sunt scoasă pe brațe adormită. Paltonul și ghetuțele mi-au ars. Merg îmbrăcată cu sacoul mamei, care-mi atârnă până-n pământ.
Locuim într-un bordei mic. Ies din el și adulmec mirosul terciului de grâu dres cu slănină. Nici acum nu există pentru mine mâncare. Cineva strigă: „Au venit ai noștri!” În grădina de legume a lui tanti Vasilisa – așa îi spune mama, dar copiii îi spun „baba Vasia”– se află o bucătărie de campanie. Terciul ni-l împărțeam în ceaune, exact așa țin minte. Nu mai știu cum îl mâncam, nu aveam linguri…
Eu primesc o cană cu lapte; uitasem de el în timpul războiului. Mi-au pus laptele într-o cană, pe care am scăpat-o și care s-a spart. Mă bufnește plânsul, și toți cred că plâng din cauza cănii sparte. Dar eu plâng că am irosit laptele. E așa de gustos, și mă tem că n-o să-mi mai dea.

După război, au început bolile. Toată lumea zăcea – copii, adulți. Zăceau mai ceva decât în timpul războiului. De neînțeles, nu?
Epidemie de difterie… Mureau copiii pe capete. Am fugit, din camera în care stăteam încuiată, la înmormântarea a doi băieți gemeni din vecini cu care eram prietenă. Port sacoul mamei și stau cu picioarele goale lângă sicriele mici. Mama mă ia de acolo de mână. Se așteaptă, și ea, și bunica, să fac și eu difterie. Dar nu, doar tușesc.
Aproape că nu rămăseseră copii în sat. Nu mai aveam cu cine să mă joc…
„DESCHID FEREASTRA ȘI ARUNC FOILE ÎN VÂNT…” Zoia *Majarova – 12 ani*
În prezent e funcționar poștal.
În război am văzut tot timpul un înger… Dar nu mi-a apărut imediat…
Prima dată mi-a apărut în vis, în timp ce ne duceau în Germania. În vagon… De acolo nu se vedea nicio steluță, niciun petic de cer. Dar el a venit. Îngerul meu…
Nu vă e frică de mine? De ceea ce vă spun?… Îmi dau seama după voce… Când spun că am văzut un înger… Nu oricine mai vrea să mă asculte după ce încep să povestesc. Toată lumea se teme de mine. De sărbători mă cheamă rar în vizită, la masă. Chiar și vecinii mei. Dar eu tot povestesc… Poate că am îmbătrânit, cine știe? Încep și nu mă mai pot opri…
În timpul războiului… O s-o iau cu începutul… În primul an, am locuit cu mama și cu tata. Am secerat și am arat, am cosit și am treierat. Am dat totul nemților: grâne, cartofi, mazăre. Ei veneau toamna, călare. Mergeau prin curți și adunau – cum îi zicea? am și uitat cuvântul ăsta – obrocul. Îi însoțeau polițiștii noștri, îi cunoșteam pe toți. Din satele vecine. Așa am trăit. Pot să spun că ne obișnuiserăm. Hitler, ni se spunea, e deja aproape de Moscova, lângă Stalingrad.
Noaptea veneau partizanii… Ei povesteau cu totul altceva: pentru nimic în lume Stalin n-o să dea Moscova. Nici Stalingradul n-o să-l dea…
Iar noi trăiam… Seceram și aram… Serile, duminicile și în zilele de sărbătoare aveam dansuri. Dansam pe stradă. Aveam un acordeon.
Țin minte ce s-a întâmplat în duminica Floriilor… Am rupt noi ramuri de salcie și ne-am dus la biserică. Ne-am adunat pe stradă, îl așteptam pe acordeonist. Și atunci au năvălit nemții. În niște mașini mari acoperite, cu câini-lupi după ei. Câinii erau toți negri, răi. Ne-au înconjurat și ordonă: „Urcați în mașini!” și ne înghiontesc cu paturile armelor. Unii plâng, alții strigă… Până să vină părinții noștri, noi eram deja suiți, așezați sub prelată. În apropiere era gara, ne-au dus acolo. Niște vagoane goale stăteau pregătite, ne așteptau. Un polițist mă trage în vagon, dar eu mă smucesc. Atunci el își înfășoară coada mea pe mână.
— Nu mai striga, proasto! Führerul vă eliberează de Stalin.
— Da’ ce să facem noi acolo, în străinătate?
Până atunci făcuseră propagandă să mergem în Germania. Ne promiteau o viață frumoasă.
— O să ajutați poporul german să învingă bolșevismul.
— Eu vreau la mama!

— O să trăiești într-o casă cu acoperiș de ardezie și o să mănânci bomboane de ciocolată.
— Vreau la mama!…
Offf! Dacă omul și-ar cunoaște dinainte soarta, n-ar mai trăi nici până dimineață.
Ne-au încărcat și ne-au dus. Am mers multă vreme – cât, nu știu. În vagonul în care stăteam eu, toți erau din regiunea noastră, Vitebsk. Din tot felul de sate. Toți tineri, dar și de vârsta mea. Mă întrebau:
— Tu cum ai nimerit aici?
— De la dansuri.
De foame și de frică, mi-am pierdut cunoștința. Stau întinsă cu ochii închiși. Și atunci, prima dată… acolo… l-am văzut pe înger… Un îngeraș cu aripioare ca de pasăre. Și văd că vrea să mă salveze. „Cum să mă salveze”, îmi spun, „dacă e așa de mic?” Atunci l-am văzut prima dată…
Setea… Ne chinuia pe toți, voiam întruna să bem. Tot corpul mi se uscase pe interior, așa de tare, că limba îmi ieșise din gură, nu mai puteam s-o bag la loc. Ziua mergeam cu limba scoasă, cu gura deschisă. Noaptea era puțin mai bine.
Un veac o să țin minte asta… N-o să uit toată viața…
Într-un colț, erau niște căldări unde făceam treaba mică – atunci când făceam. Și o fetiță… S-a târât până la căldările alea, a cuprins una cu brațele, și-a lipit buzele de ea și a început să bea cu înghițituri mari… Și după aceea a început să vomite… Vomită tot și iar se târăște la găleată… Și iar vomită…
Offf! Dacă omul și-ar cunoaște soarta dinainte…
Am reținut orașul Magdeburg… Acolo am fost tunse la zero și ne-au uns pe corp cu o soluție albă. Preventiv. Ne ardea trupul ca focul din cauza ei. Ni se cojea pielea. Ferească Dumnezeu! Nu mai voiam să trăiesc… Nu-mi mai era milă de nimeni: nici de mine, nici de mama, nici de tata. Când ridicam ochii, îi vedeam acum pe nemți în jur. Cu câinii-lupi. Niște câini cu ochi înfricoșători. Un câine nu privește niciodată omul drept în ochi, își ferește privirea, dar ăștia se uitau fix în ochii noștri… Nu mai voiam să trăiesc… Era cu mine și o fetiță cunoscută; nu știu cum, o luaseră împreună cu mama ei. Poate că mama ei sărise în mașină după ea, nu știu…
N-o să uit asta toată viața…
Biata fetiță plângea întruna, pentru că atunci când ne duseseră la tratamentul preventiv, se pierduse de mama ei. Mama ei era tânără, frumoasă… Noi mergeam mereu pe întuneric, nimeni nu deschidea nici măcar o ușă; erau vagoane de marfă, fără geamuri. Tot drumul, fetița nu și-a văzut mama. O lună întreagă. Stă ea așa și plânge, și o femeie bătrână, tunsă la zero, întinde mâinile spre ea, s-o mângâie. Și fetița fuge, se ferește, până când femeia asta îi vorbește: „Drăguța mea…” Doar după voce și-a dat seama că era mama ei.
Offf! Dacă am ști…
Ne era în permanență foame. Nu mai țin minte pe unde am fost, pe unde ne-au dus. Denumiri, nume… Din cauza foamei, trăiam parcă în vis…

Căram niște lăzi, țin minte, la o fabrică de gloanțe și praf de pușcă. Totul mirosea acolo a chibrituri. Miros de fum… Nu era fum, dar mirosea a fum…
Îmi amintesc că am muls vaci la un *Bauer*[12]. Am tăiat lemne… douăsprezece ore pe zi…
Eram hrăniți cu coji de cartofi, cu napi și cu ceai cu zaharină. Ceaiul mi-l lua o fată din Ucraina. Era mai mare și mai puternică. Spunea: „Eu trebuie să supraviețuiesc. Mama mi-a rămas singură acasă”.
Pe câmp, fredona cântece ucrainene, foarte frumoase.
O singură dată, într-o singură seară, nu pot să vă povestesc tot, nu apuc, nu rezist…
Unde se întâmpla asta? Nu-mi aduc aminte… Eram deja în lagăr… se vede că ajunseserăm la Buchenwald…
Acolo descărcam mașini cu cadavre și le așezam în grămezi – un strat de cadavre, un strat de traverse acoperite cu smoală. Strat după strat… Și tot așa, de dimineață până noaptea, pregăteam rugurile. Ruguri din… Ei, se înțelege… Din cadavre… Și printre morți mai nimereau și oameni vii, care voiau să ne spună ceva. Câteva vorbe. Dar noi nu aveam voie să ne oprim lângă ei, nici măcar să-i ascultăm…
Offf! Viața omului… Nu știu dacă arborilor le e ușor să trăiască, tuturor viețuitoarelor pe care le-a domesticit omul. Animale, păsări… Dar despre om știu…
Voiam să mor, nu-mi mai era milă de nimeni… Uneori mă pregăteam: din clipă în clipă; găsisem și un cuțit… Noaptea venea la mine îngerul meu… Nu mai știu cu ce cuvinte mă alina, dar erau blânde. Se chinuia mult să mă facă să mă răzgândesc… Când le povesteam altora despre îngerul meu, toți credeau că am înnebunit. De mult nu mai întâlnisem oameni pe care-i știu, numai străini, necunoscuți. Nimeni nu voia să fie prieten cu nimeni, pentru că a doua zi unul sau altul avea să moară. Ce rost avea să faci cunoștință? Dar o dată am îndrăgit o fetiță… Mașenka… Era bălaie și liniștită. Am fost prietene o lună. În lagăr, o lună e o viață întreagă, o veșnicie. Ea a venit prima la mine:
— N-ai un creion?
— Nu.
— Dar niște foi de hârtie?
— Nici. Dar la ce-ți trebuie?
— Știu că în curând o să mor și vreau să-i scriu o scrisoare mamei.
În lagăr, nu era permis să ții nimic – nici creion, nici hârtie. Dar pentru ea am găsit. Se făcea plăcută tuturor – așa bălaie și liniștită, cu vocea ei blândă.
— Cum o să trimiți scrisoarea? am întrebat-o.
— Deschid noaptea fereastra… și arunc foile în vânt…
Nu știu, avea poate opt ani sau zece. Cum să ghicești numai după niște oscioare? Acolo nu umblau oameni, ci scheletele lor… În curând, s-a îmbolnăvit, n-a mai putut să se ridice și să meargă la muncă. Am rugat-o… În prima zi, chiar m-am dus până la ușa ei – se sprijinea în ușă, dar nu putea să meargă. Două zile a stat la pat, iar în a treia au venit după ea și au dus-o

pe targă. Din lagăr era o singură ieșire – prin horn… Știam toți. Direct în cer…
N-o să uit asta toată viața…
Când s-a îmbolnăvit… Discutam noaptea:
— La tine vine îngerul?
Voiam să-i povestesc despre îngerul meu.
— Nu. La mine vine mama. Mereu într-o bluză albă. Țin minte bluza asta albă a ei cu niște albăstrele brodate.
Toamna… am prins toamna… Prin ce minune? Nu știu… Dimineața ne scoteau la muncă pe câmp. Adunam morcovi, tăiam varză, îmi plăcea munca asta. De mult nu mai ieșisem pe câmp, nu mai văzusem nimic verde. În lagăr nu se văd nici cerul, nici pământul de fum. Hornul e înalt, negru. Zi și noapte iese fum din el… Pe câmp am văzut o floricică galbenă, și uitasem că mai cresc și flori. Am mângâiat floricica… Și alte femei au mângâiat-o. Știam că aici era adusă cenușa din crematoriul nostru, și fiecare avea pe cineva mort. Unul își pierduse sora, altul, mama… Eu, pe Mașenka…
Dacă știam că voi supraviețui, i-aș fi cerut adresa mamei ei… Dar nu mă gândisem…
Cum de am supraviețuit, după ce am murit de o sută de ori? Nu știu… Îngerul meu m-a salvat. M-a convins. Și acum îmi apare, îmi plac nopțile în care luna strălucește cu putere în fereastră. Cu o lumină albă…
Dumneavoastră nu vă e frică de mine? Nu vă temeți să mă ascultați?…
Offf…

[12] Țăran (în limba germană în original)
„CĂUTAȚI AICI!…” Volo*dea Barsuk – 12 ani*
În prezent e președinte al Consiliului Republican al Societății Sportive „Spartak”.
Imediat ne-am dus la partizani…
Toată familia: tata, mama, eu și fratele meu mai mare. Lui i s-a dat o pușcă. Îl invidiam atunci, dar el m-a învățat să trag cu pușca.
O dată, fratele meu nu s-a mai întors din misiune… Mama a refuzat mult timp să creadă că murise. La detașament ajunsese vestea că un grup de partizani înconjurat de nemți se aruncase în aer cu ajutorul unei mine antitanc, ca să nu fie luați prizonieri. Mama bănuia că acolo se aflase și Aleksandr al nostru. El nu fusese însă trimis cu grupul acela, deși ar fi putut să li se alăture. Mama s-a dus așadar la comandantul detașamentului și i-a zis:
— Presimt că acolo este și fiul meu. Dați-mi voie să mă duc după el!
I s-au dat câțiva camarazi și ne-am dus. Ca să vezi ce înseamnă inima de mamă! Locuitorii îi îngropaseră deja pe cei morți. Partizanii încep să scormonească într-o parte, dar mama le indică în alt loc: „Căutați aici!…” Așa au făcut și l-au găsit pe fratele meu. Era de nerecunoscut, se înnegrise de tot. Mama l-a știut după tăietura din dreptul apendicelui și după pieptănul din buzunar.
Mereu îmi aduc aminte de ea…

Țin minte cum am fumat prima dată. Ea ne-a văzut și l-a chemat pe tata:
— Uite ce face Vovka al nostru!
— Ce face?
— Fumează.
Tata a venit la mine, mi-a aruncat doar o privire:
— Las' să fumeze! vorbim noi după război.
În timpul războiului mă gândeam neîncetat cum trăiam noi înainte. Eram cu toții laolaltă, câteva familii de rude într-o casă mare, în veselie și înțelegere. În ziua de salariu, tanti Lena cumpăra multe plăcinte și brânzeturi și le împărțea tuturor copiilor. Au murit și ea, și soțul, și fiul ei. Au murit toți unchii mei…
S-a terminat războiul… Îmi aduc aminte cum mergeam pe stradă cu mama; ea căra niște cartofi, primise câțiva de la uzina la care lucra. Din ruinele unor construcții iese un prizonier german și se apropie de noi:
— *Mutter, bitte, Kartofel*[13]…
Și mama spune:
— Nu-ți dau. Poate că tu l-ai omorât pe fiul meu.
Neamțul a amuțit. Mama a plecat, apoi s-a întors, a scos câțiva cartofi și i-a dat:
— Na, mănâncă!…
Acum amuțisem eu… Cum așa? De câteva ori iarna ne dăduserăm pe derdeluș pe cadavrele înghețate ale unor nemți – multă vreme le-am găsit în afara orașului. Ne dădeam ca pe sănii… Îi loveam pe morți cu picioarele, săream pe ei… Continuam să-i urâm…
Dar mama m-a învățat să iubesc. Asta a fost prima mea lecție postbelică de iubire…

[13] Maică, te rog, niște cartofi (în limba germană în original)

„PE BUNICUL L-AM ÎNGROPAT LÂNGĂ FEREASTRĂ…" Vari*a Vârko – 6 ani*
În prezent e țesătoare.

Țin minte o iarnă, o iarnă rece… În iarna aia a fost omorât bunicul nostru…
În curtea casei noastre, lângă poartă.
L-am îngropat la noi, lângă fereastră…
Nu ne-au lăsat să-l îngropăm în cimitir, pentru că lovise un neamț. Polițaii ne păzeau poarta și nu lăsau pe nimeni să intre în curte. Nici rudele, nici vecinii. Mama și bunica au făcut singure sicriul din niște lăzi. Tot ele l-au și spălat, deși nu se cuvenea să facă asta cei apropiați, ci niște străini. Așa sunt obiceiurile noastre. Îmi amintesc discuțiile din casă… Ele au dus și sicriul… până la poartă… Polițaii au țipat la ele: „Întoarceți-vă! Altfel, vă împușcăm pe toți! Îngropați-l ca pe un câine, în grădina de legume!"
Și așa au ținut-o trei zile… Ele se duceau la poartă, ei le trimiteau înapoi. Le goneau…
A treia zi, bunica a început să sape o groapă lângă fereastră… Afară erau minus patruzeci de grade – bunica n-a uitat asta cât a trăit. E cumplit să îngropi un om pe un asemenea ger. Probabil că eu aveam pe atunci șapte ani, ba nu, poate chiar opt, pentru că o ajutam. Iar mama mă scotea din

groapă plângând. Țipând.
Acolo… Pe locul unde se află bunicul a crescut un măr. În loc de cruce. E deja bătrân acum…
„… DEASUPRA TASAU ȘI CU LOPEȚILE, CA SĂ FIE FRUMOS” Leon*id Șakinko – 12 ani*
În prezent e pictor.
Cum ne-au împușcat…
Ne-au strâns în casa brigadierului… Pe toți din sat… Era o zi călduroasă, iarba era caldă. Unii stăteau în picioare, alții, pe jos. Femeile aveau batice albe, copiii erau desculți. Acolo ne adunam mereu la sărbători și cântam. Când începea secerișul, când se termina. Și, la fel, unii stăteau în picioare, alții pe jos. Și mitingurile se făceau acolo.
Acum nimeni nu mai plângea, nu mai vorbea… Chiar și atunci m-a uimit asta. Citisem că, de regulă, oamenii plâng și țipă când presimt moartea – dar atunci nu țin minte să fi vărsat vreo lacrimă, câtuși de mică… Acum, când îmi amintesc, mă gândesc: poate că asurzisem în clipele acelea și nu mai auzeam nimic. De ce nu vedeam lacrimi?
Copiii se adunaseră într-un grup separat, deși de obicei nu se depărtau de adulți. Nu știu de ce, mamele noastre nu ne țineau lângă ele. De ce? Nici până acum nu știu. De regulă, noi, băieții, nu prea eram prieteni cu fetele, așa se obișnuia: pe fete le pocneam, le trăgeam de codițe. Dar aici toți erau prieteni. Ca să înțelegeți, nici câinii din curte nu lătrau.
La câțiva pași de noi, nemții au pus o mitralieră, iar lângă ea s-au așezat doi soldați SS, care au început să vorbească liniștiți, să glumească și chiar să râdă.
Am reținut tocmai asemenea detalii…
A venit un ofițer tânăr. Ni s-a tradus ce spunea:
— Domnul ofițer ordonă să-și spună numele cei care au legături cu partizanii. Dacă tăceți, vă împușcăm pe toți.
Oamenii au rămas așa cum erau, unii în picioare, alții pe jos.
— Trei minute, și vă împușcă, a spus traducătorul și a ridicat trei degete.
Nu-mi luam ochii de la mâna lui.
— Două minute, și vă împușcă…
Ne-am strâns mai tare unul în altul; cineva îi spunea ceva cuiva, dar nu în cuvinte, ci cu mișcări ale mâinii, ale ochilor. Eu, unul, n-aveam niciun dubiu că o să ne împuște și că n-o să mai existăm.
— Ultimul minut, și *kaput*…
Am văzut cum un soldat a tras închizătorul, a încărcat panglica de cartușe și a luat mitraliera în mână. Până la unii dintre noi erau doi metri, până la alții, zece…
Dintre cei care stăteau în față au fost aleși paisprezece oameni. Le-au dat lopeți și le-au ordonat să sape o groapă. Noi am fost goniți mai aproape, să-i vedem cum sapă… Săpau repede-repede… Zbura praful… Țin minte că groapa era mare, adâncă, înaltă de un stat de om. Asemenea gropi se sapă când faci o casă, pentru fundație.
Împușcau câte trei oameni. Îi puneau pe marginea gropii și trăgeau. Ceilalți

se uitau… Nu mai țin minte dacă părinții își luau rămas-bun de la copii sau copiii de la părinți. O mamă și-a ridicat poalele rochiei și a acoperit ochii fetiței. Dar nici copiii mici nu plângeau…
I-au împușcat pe cei paisprezece și au început să acopere groapa. Iar noi stăteam și ne uitam cum aruncă pământul, cum îl tasează cu cizmele. Deasupra tasau și cu lopețile, ca să fie frumos. Îngrijit. Înțelegeți, făceau chiar și colțuri, curățau. Un neamț în vârstă și-a șters sudoarea de pe frunte cu batista, de parcă muncise pe câmp. S-a apropiat de el un cățeluș… Nimeni nu putea pricepe de unde apăruse, al cui era. Neamțul l-a mângâiat…
Peste cincisprezece zile au dat voie oamenilor să deshumeze morții. Să fie luați de familii și îngropați. Atunci au început să țipe femeile, a prins a boci tot satul. I-au plâns.
De multe ori am întins pânza ca să pictez scena asta… Dar a ieșit altceva: copaci, iarbă…
„O SĂ-MI CUMPĂR O ROCHIE CU FUNDIȚĂ…” Poli*a Pașkevici – 4 ani*
În prezent e croitoreasă.
La patru ani nu mă gândeam niciodată la război…
Mi-l imaginam așa: o pădure mare, neagră, unde se desfășoară un război. Ceva îngrozitor. De ce în pădure? Pentru că, în povești, lucrurile cele mai înfricoșătoare se întâmplă mereu în pădure.
Prin orașul nostru, Belânici, treceau întruna trupe, nu-mi dădeam seama atunci că se retrăgeau. Eram părăsiți. Țin minte că în casă erau mulți militari, mă țineau în brațe. Le părea rău, voiau să-mi dea ceva, dar n-aveau ce. După ce plecau dimineața, în casă, pe pervazuri și peste tot, rămâneau o mulțime de cartușe. Și gradații roșii, smulse. Însemne distinctive. Mă jucam cu ele… Nu le înțelegeam semnificația… ce fel de jucării erau…
Despre ce am să vă spun acum mi-a povestit mătușa… Când nemții au intrat în orașul nostru, aveau lista comuniștilor. Pe lista asta se aflau și tatăl nostru, și profesorul care locuia vizavi. Profesorul avea un fiu, eu eram prietenă cu el, noi îl numeam Igrușka – „jucărie”. Dar probabil familia îi spunea Igor, așa îmi imaginez. Pentru că în minte mi-a rămas numele amestecat cu porecla, Igrușka. Pe tații noștri i-au luat împreună…
Sub privirile mele… mama a fost împușcată pe stradă. Când s-a prăbușit, i s-a deschis paltonul, s-a făcut roșu, ca și zăpada din jurul ei…
Apoi multă vreme ne-au ținut în nu știu ce magazie. Era înfricoșător, plângeam, țipam. Mai aveam o soră și un frate – de doi ani și jumătate și de un an –, iar eu aveam patru ani, eram cea mai mare. Deși eram mici, știam că, atunci când se trăgea cu proiectile, nu era bombardament aerian, ci tir de artilerie. Recunoșteam după sunet dacă zbura un avion al nostru sau unul străin, dacă bomba avea să cadă departe sau aproape de noi. Era groaznic, înfiorător, dar, dacă ne ascundeam capul, nu mai părea așa înspăimântător, important era să nu le vezi.
Apoi am mers undeva cu sania, toți trei; în nu știu ce sat, femeile ne-au împărțit pe la case, care pe unde a apucat. Pe frățiorul meu nu voia să-l ia nimeni, iar el plângea: „Dar pe mine?” Eu și surioara mea ne temeam că o să

ne despartă și de-acum nu o să mai trăim împreună. Mereu trăiserăm împreună.
O dată a fost cât pe ce să mă mănânce un ciobănesc german. Stăteam la fereastră, și pe stradă treceau niște nemți, aveau cu ei doi ciobănești mari. Unul dintre ei s-a năpustit la fereastră și a spart geamul. Cineva a apucat să mă smulgă de pe pervaz, dar m-am speriat așa de tare, că de atunci am început să sughiț. Și acum mi-e frică de câinii mari.
… După război ne-au dat la casa de copii, undeva aproape de o șosea. Iar pe șoseaua aia treceau zile în șir convoaie de prizonieri germani. Noi aruncam în ei cu pământ și cu pietre, gardienii însă ne alungau și ne ocărau.
La casa de copii, toți își așteptau părinții, sperau că vor veni și-i vor lua acasă. Când apărea un bărbat sau o femeie necunoscută, toți alergau spre ei și strigau:
— E tatăl meu… Mama mea…
— Ba nu, e tatăl meu!
— Au venit după mine!
— Ba nu, după mine au venit!
Îi invidiam foarte tare pe cei pe care îi găseau părinții. Nici nu ne lăsau să ne apropiem de mamele și de tații lor: „N-o atinge, e mama mea!” sau „Nu-l atinge, e tatăl meu!” Nu se mai dezlipeau de ei nicio clipă, nu care cumva să-i ia altcineva. Sau de frică să nu plece iar.
Am învățat împreună la școală – cei de la casa de copii și copiii din familii. Toți o duceam greu, dar fiecare copil avea de acasă, în săculețul lui de pânză, fie o bucățică de pâine, fie un cartof; noi însă nu aveam nimic. Toți eram îmbrăcați la fel; cât am fost mici, nu ne păsa, dar când am crescut, am suferit. Pe la doisprezece – treisprezece ani îmi doream o rochiță frumoasă, pantofiori, numai că noi toți purtam ghetuțe – și băieții, și fetele. Voiam o panglică colorată în codițe, creioane colorate, un ghiozdan. Voiam bomboane, dar așa ceva aveam numai la Anul Nou – dropsuri. Ni se dădea destulă pâine neagră, pe care o sugeam ca pe bomboane, așa de gustoasă ni se părea.
Aveam o învățătoare tânără. Celelalte femei erau în vârstă, așa că pe ea o iubeam toți. O adoram. Nici nu începeau lecțiile până nu venea ea la școală. Stăteam la fereastră și o așteptam: „Viiineeee! Viiiii…” Ea intra în clasă, și fiecare voia s-o atingă, fiecare își spunea: „Uite, așa e mama mea…”
Eu visam că o să cresc, o să încep să muncesc și o să-mi cumpăr multe rochii – una roșie, una verde, alta cu buline, cu fundiță. Cu fundiță neapărat! În clasa a șaptea am fost întrebată: ce vrei să te faci? Dar eu mă hotărâsem demult – croitoreasă.
Cos rochii…
„CUM A MURIT, DACĂ AZI N-AU EXECUTAT PE NIMENI?…” Edua*rd Voroșilov – 11 ani*
În prezent lucrează la televiziune.
I-am povestit despre război numai mamei… Mamei mele… pentru că mi-e apropiată…
În satul în care se afla detașamentul nostru de partizani murise un bătrân;

chiar în casa lui locuiam. Când l-am îngropat, a intrat un băiat de vreo șapte ani și a întrebat:
— De ce stă bunicul culcat pe masă?
I s-a răspuns:
— Bunicul a murit…
Băiețelul s-a mirat foarte tare:
— Cum a murit, dacă azi n-au executat pe nimeni?
Băiatul avea șapte ani, dar știa deja, de doi ani, că se moare numai când se trage cu pușca.
Am reținut asta…
Mi-am început povestirea cu detașamentul de partizani, dar în el nu am nimerit imediat. Abia spre sfârșitul celui de-al doilea an de război. N-am mai spus cum venisem cu mama înapoi la Minsk cu o săptămână înainte de război, cum ea m-a dus în tabăra de pionieri de lângă oraș…
În tabără cântam cântece: *Dacă mâine va fi război*, *Trei tanchiști*, *Prin văi și pe coline*. Ultimul era preferatul tatălui meu… Îl cânta des… Tocmai apăruse filmul Copiii c*ăpitanului Grant, și îmi* plăcea o melodie din filmul ăsta: Hai, cân*tă-ne un cântec, vântule vesel!… Tot timpu*l ieșeam la gimnastica de înviorare cu el pe buze.
În ziua aceea n-am ieșit la înviorare, deasupra noastră huruiau avioanele… Am ridicat ochii și am văzut că dintr-un avion se desprind niște chestii negre. Nu aflaserăm încă nimic despre bombe. Lângă tabăra de pionieri era calea ferată pe care am mers până la Minsk. Planul era simplu: în apropierea Facultății de Medicină unde lucra mama era gara; dacă mergeam pe șine, ajungeam la ea. L-am luat cu mine pe un băiat care locuia aproape de gară, era mult mai mic decât mine și plângea rău; mergea încet, dar mie îmi plăcea să merg pe jos, cu tata bătusem cu piciorul toate împrejurimile Leningradului natal. Am ajuns totuși până la gara din Minsk, până la Podul din Nord; la bombardament l-am și pierdut pe băiețel.
Mama nu era la Facultatea de Medicină. În apropiere locuia profesorul Golub, cu care mama lucra atunci, i-am găsit apartamentul, dar era gol… Peste ani, am aflat ce se întâmplase: imediat ce începuseră să bombardeze orașul, mama luase o mașină de ocazie și venise după mine, pe șosea, până la Ratomka. Acolo, găsise tabăra distrusă…
Toți plecaseră din oraș care-ncotro. Ce mi-am zis? Leningradul e mai departe decât Moscova; la Leningrad era tata, dar el plecase pe front. La Moscova însă aveam niște mătuși, ele nu plecau nicăieri. N-aveau să plece pentru că locuiau la Moscova, în capitală… Pe drum, m-am lipit de o femeie cu o fată. N-o cunoșteam, dar a înțeles că eram singur și că nu aveam nimic, că mi-era foame și m-a chemat: „Vino la noi, o să mâncăm împreună”.
Țin minte că atunci am mâncat prima oară în viață slănină cu ceapă. La început m-am strâmbat, apoi am mâncat. Cum începea bombardamentul, mă uitam după femeia asta cu fetița ei. Seara am găsit un șanț și ne-am instalat să ne odihnim. Bombardamentele erau constante. Femeia s-a uitat în urmă și a scos un strigăt ușor… Eu m-am ridicat puțin și am privit în direcția în care tocmai se uitase ea; am văzut cum zbura razant un avion și cum, lângă

motor, pe suprafața lui licăreau niște luminițe. În dreptul acestor luminițe, de-a lungul drumului, se ridicau nori de fum. Din instinct m-am trântit pe fundul șanțului. Tirul de mitralieră mi-a trecut pe deasupra capului, și avionul a plecat mai departe. M-am ridicat și am văzut-o pe femeie întinsă pe marginea șanțului. În loc de față avea o pată însângerată. M-am speriat așa de rău, că am sărit din șanț și am luat-o la fugă. De atunci mă tot chinuie întrebarea: Oare ce s-o fi întâmplat cu fetița? N-am mai întâlnit-o…
Am ajuns într-un sat… Pe stradă, sub copaci, erau culcați niște răniți nemți. Așa i-am văzut prima dată pe nemți…
Sătenii fuseseră scoși din case și puși să aducă apă; sanitarii nemți o încălzeau pe foc în niște căldări mari. Dimineață i-au urcat pe răniți în mașini, și în fiecare mașină au pus câte un băiat, doi. Ni s-au dat niște ploști cu apă și ne-au învățat cum să-i ajutăm pe răniți: să înmuiem o batistă și să i-o punem unuia pe cap, să umezim buzele altuia. Un rănit cerea într-una: *Wasser… Wasser… Îi lipe*[14] am plosca de buze și mă lua tremuratul. Nici acum nu-mi pot da seama ce sentimente mă încercau în acele momente. Repulsie? Nu. Ură? Nu. Amestecate. Și milă… Ura se formează în om, nu e acolo de la început. La școală fuseserăm învățați lucruri bune, fuseserăm învățați să iubim. Dar iar divaghez… Când m-a lovit prima dată un neamț, n-am simțit durere, ci altceva. Cum adică, m-a lovit, cu ce drept? Asta m-a cutremurat.
Iar m-am întors la Minsk…
Aici m-am împrietenit cu Kim. Am făcut cunoștință cu el pe stradă. L-am întrebat cu cine locuiește și mi-a răspuns:
— Cu nimeni.
Am aflat că și el se pierduse și i-am propus:
— Hai să locuim împreună!
— Hai! s-a bucurat el, pentru că nu avea unde să stea.
Eu stăteam în apartamentul părăsit al profesorului Golub.
O dată, eu și Kim am văzut pe stradă un băiat mai mare ca noi, care căra un suport pentru curățat pantofi. I-am cerut informații: ce fel de cutie e necesară, cum se face vacsul. Pentru vacs trebuia să faci rost de funingine – era destulă în oraș, câtă voiai, și s-o amesteci cu nu ştiu ce ulei. Ce să mai, am făcut un amestec urât mirositor, negru. Dacă îl întindeai cu grijă, chiar strălucea.
O dată, a venit la mine un neamț și și-a pus piciorul pe cutie, avea niște cizme murdare, și noroiul era vechi, uscat. Pentru că mai avusesem de-a face cu asemenea încălțăminte, aveam un cuțitaș special pentru a răzui mai întâi noroiul, după care dădeam cu cremă. Am luat cuțitașul, am apucat să răzuiesc cu el doar de două ori, dar lui nu i-a plăcut. A dat cu piciorul în cutie, iar pe mine m-a lovit în față…
Nu fusesem bătut – nu vorbesc de bătăile între copii, care evidențiază alte calități și care sunt nenumărate în școlile din Leningrad. Dar nu mă mai lovise niciun adult până atunci.
Kim mi-a văzut expresia feței și mi-a strigat:
— Să nu îndrăznești să te uiți așa la el! Să nu îndrăznești!… O să te

omoare…
În perioada aceea am văzut pentru prima oară că pe străzi apăruseră oameni cu niște petice galbene cusute pe palton sau pe sacou. Am auzit de ghetou… Cuvântul era rostit de toți în șoaptă… Kim era evreu, dar se tunsese la zero și ne hotărâserăm să spunem că e tătar. Când a început să-i crească părul, un păr negru, creț, numeni nu l-ar fi crezut tătar. Sufeream pentru prietenul meu, noaptea mă trezeam, îi vedeam părul creț și nu mă mai lua somnul: trebuia să mă gândesc la ceva ca să nu-l ia pe Kim în ghetou.
Am găsit o mașină și l-am mai tuns o dată. Deja dăduse înghețul, iarna nu-și mai făcea nimeni cizmele. Aveam un plan nou. Comandamentul german înființase în oraș un hotel pentru ofițerii aflați în trecere. Ei veneau cu niște rucsacuri mari, cu valize, iar hotelul nu era așa de aproape. Printr-o minune, am făcut rost de o sanie mare, și pândeam trenurile la gară. Când venea unul, încărcam bagajele a doi – trei oameni în sania aia și o trăgeam prin tot orașul. Primeam în schimb fie pâine, fie țigări, iar pe țigări puteam lua de la piață orice aliment.
Când a fost luat Kim, trenul sosise noaptea, cu mare întârziere. Înghețaserăm bocnă, dar nu puteam pleca de la gară, pentru că intrase deja în vigoare interdicția de circulație. Fuseserăm dați afară din clădire și așteptam. În fine, a venit trenul, am încărcat sania și am pornit la drum. Trăgeam, ne tăiau curelele, și ei ne tot goneau: *Schnell, schnell*[15]! Noi nu puteam să mergem mai repede, așa că au început să ne lovească.
Am dus lucrurile în hotel și așteptam să ne dea și nouă ceva. Unul a ordonat: „Plecați!” și l-a îmbrâncit pe Kim, căruia i-a zburat căciula de pe cap. Atunci au început să urle: *Juda!* Și l-au luat…
Peste câteva zile, am aflat că prietenul meu ajunsese în ghetou. M-am dus acolo… Zile întregi m-am învârtit prin jur… De câteva ori l-am și văzut prin sârma ghimpată. I-am dus pâine, cartofi, morcovi. Cum se întorcea gardianul cu spatele și mergea până la colț, îi și aruncam cartoful. Kim se apropia, îl ridica…
Locuiam la câțiva kilometri de ghetou, dar noaptea se auzeau de acolo niște țipete teribile în tot orașul, și mă trezeam: Oare mai trăiește Kim? Cum să-l salvez? După un alt pogrom, m-am dus la locul convenit, și mi s-a spus prin semne: Kim nu mai este!
Am fost nefericit… Dar tot mai speram…
Într-o dimineață, cineva mi-a ciocănit la ușă. Am sărit ca ars… Primul meu gând a fost: „Kim!” Dar nu, nu era el. Mă trezise un băiat de la etajul de dedesubt, care mi-a spus: „Hai cu mine afară, sunt oameni morți. Să-l căutăm pe tata!” Am ieșit cu el, se ridicaseră restricțiile de circulație, dar trecători aproape că nu erau. Strada era acoperită cu zăpadă; la cincisprezece – douăzeci de metri sub stratul de omăt zăceau împușcați soldații noștri luați prizonieri. Îi duseseră prin oraș noaptea, și cei care rămăseseră în urmă fuseseră împușcați în ceafă. Toți zăceau cu fața în jos.
Băiețelul nu-i putea atinge, se temea ca printre ei să nu se afle și tatăl lui. Atunci mi-am dat seama că, nu știu de ce, nu mi-era frică de moarte. Mă

împăcasem cu ea în sinea mea. Eu îi întorceam, iar el se uita atent la fețele lor. Așa am străbătut toată strada…
De atunci… nu mai vărs nicio lacrimă… Nici măcar atunci când, poate, ar trebui. Nu mai știu să plâng. În timpul războiului am plâns o singură dată, când a murit sora medicală a partizanilor, Natașa… Îi plăceau versurile, ca și mie. Îi plăceau trandafirii, ca și mie; vara îi aduceam buchete de măceș.
O dată m-a întrebat:
— Câte clase ai terminat înainte de război?
— Patru…
— Când o să se termine războiul, ai să te duci la liceul militar?
Înainte de război, îmi plăcuse uniforma tatei și voiam să port armă. Dar i-am spus că nu, n-aveam să fiu militar.
Și acum era moartă, întinsă pe niște crengi de pin lângă un cort, iar eu stăteam deasupra ei și plângeam. Atunci am plâns pentru prima oară când am văzut un om mort.
… M-am revăzut cu mama… Când ne-am întâlnit, s-a uitat doar la mine, nici măcar nu m-a mângâiat, și repeta întruna:
— Tu? Oare tu ești?
Abia după multe zile ne-am povestit unul altuia despre război…

[14] Apă… apă (în limba germană în original)
[15] Repede, repede (în limba germană, în original)

„PENTRU CĂ NOI SUNTEM FETIȚE, IAR EL E BĂIEȚEL…” Rimm*a Pozneakova (Kaminskaia) – 6 ani*
În prezent e muncitoare.
Eram la grădiniță… Mă jucam cu păpușile…
Sunt chemată: „A venit tata după tine. E război!” Dar eu nu vreau să plec nicăieri. Vreau să mă joc. Plâng.
Ce-i aia război? Cum adică o să mă omoare? Cum adică o să-l omoare pe tata? Mai era un cuvânt necunoscut – „refugiați”. Mama ne-a pus de gât niște săculeți cu certificatele noastre de naștere și cu bilețele pe care scrisese adresa. În caz că ea era omorâtă, să se știe cine suntem.
Am mers mult, mult pe jos. Ne-am pierdut de tata, ne-am speriat. Mama a spus că tata fusese dus în lagărul de concentrare, dar noi mergem la el. Ce e aia lagăr de concentrare? Luasem mâncare, dar ce mâncare? Mere coapte. Casa noastră arsese, livada la fel, în meri atârnau mere coapte. Le-am adunat și le-am mâncat.
Lagărul de concentrare se afla la Drozdî, lângă lacul Komsomolskoe. Acum e parte din orașul Minsk, dar atunci era un sat. Țin minte o sârmă ghimpată neagră, oamenii erau negri și ei, toți aveau același chip. Nu l-am recunoscut pe tata, ne-a recunoscut el pe noi. A vrut să mă mângâie, dar, nu știu de ce, mă temeam să mă apropii de sârma ghimpată, o trăgeam pe mama să mergem acasă.
Când și cum s-a întors tata acasă nu mai țin minte. Știu că lucra la moară, și mama ne trimitea la el cu prânzul – pe mine și pe surioara mea cea mică, Toma. Tomocika era micuță, eu eram puțin mai mare, deja purtam un sutien

mai mic – înainte de război erau asemenea sutiene pentru copii. Mama ne dădea bocceluța cu mâncare, iar în sutien îmi punea manifeste. Erau mici, scrise de mână pe o foaie dintr-un caiet de școală. Mama ne petrecea până la poartă, plângea și ne sfătuia: „Să nu vă duceți la nimeni, numai la tata!” Apoi rămânea în picioare și aștepta să ne întoarcem până ne vedea înapoi acasă tefere.
Nu țin minte să-mi fi fost frică… Odată ce mama a spus că trebuie să mergem, mergeam. Ăsta e lucrul cel mai important, spunea ea. Mă temeam să n-o ascult, să nu fac ce ne ruga ea. O îndrăgeam nespus. Nici nu ne imaginam să n-o fi ascultat.
E frig, ne înghesuim toți lângă sobă; avem un cojoc mare și ne băgăm sub el. Ca să facem focul în sobă, alergam la gară să furăm cărbuni. Ne târam pe genunchi, să nu ne observe santinela, ne târam și ne ajutam și de coate. Aduceam o căldare de cărbuni și arătam ca niște coșari: și genunchii, și coatele, și nasul, și fruntea ne erau negre.
Noaptea ne culcam cu toții grămadă, niciunul nu voia să doarmă singur. Eram patru: eu, cele două surioare ale mele și Boris, în vârstă de patru ani, pe care mama îl înfiase. Mai târziu, am aflat că Boris era fiul ilegalistei Lelia Revinskaia, prietena mamei. Dar atunci mama ne-a spus că e un băiețel care rămâne adesea singur acasă și care n-are ce să mănânce, căruia îi e frică. Ea voia să-l acceptăm și să-l îndrăgim. Își dădea seama că nu e simplu. Copiii pot să reacționeze exact invers. Și a procedat înțelept – nu l-a adus ea la noi pe Boris, ci ne-a trimis pe noi la el: „Duceți-vă și aduceți-l pe băiețel și împrieteniți-vă cu el!” Ne-am dus și l-am adus.
Boris avea multe cărți cu desene frumoase, le-a luat cu el pe toate, l-am ajutat să le care. Stăteam pe sobă, și el ne spunea povești. Ne-a plăcut așa de mult de el, că era mai ceva ca un frate adevărat, poate și pentru că știa multe povești. Le spuneam tuturor în curte: „Să nu-l necăjiți!”
Noi toate suntem bălăioare, dar Boris e oacheș. Mama lui avea o coadă groasă ca abanosul și, când a venit la noi, mi-a dăruit o oglinjoară. Am ascuns-o și m-am hotărât să mă uit în ea dimineața ca să am și eu o coadă la fel.
Alergăm prin curte, și copiii strigă tare:
— Dar Boris al cui este?
— Al nostru.
— Atunci de ce voi toate sunteți bălaie, iar el e brunet?
— Pentru că noi suntem fetițe, iar el e băiețel – așa ne învățase mama să răspundem.
Chiar era al nostru, pentru că mama lui fusese ucisă, la fel și tatăl, iar pe el voiau să-l trimită în ghetou. Aflasem asta de undeva. Mama noastră se temea să nu fie recunoscut și luat cu de-a sila. Când mergeam undeva, noi îi spuneam mamei „mamă”, iar Boris îi zicea „tanti”.
— Spune-mi „mamă”, îl ruga ea și-i dădea o bucățică de pâine.
El lua pâinea și se îndepărta:
— Mulțumesc, tanti!
Se așeza. Și lacrimile începeau să-i șiroiască…

„TU NU EȘTI FRATELE MEU, DACĂ TE JOCI CU COPIII NEMȚI…” Vase*a Sigaliov-Kneazev – 6 ani*
În prezent e antrenor sportiv.
Era în zori…
A început tirul de împușcături, tata a sărit din pat, a fugit la ușă, a deschis-o și a țipat ușor. Am crezut că s-a speriat, dar el căzuse, îl nimerise un glonț exploziv.
Mama a găsit niște cârpe, dar n-a aprins lumina, pentru că se trăgea în continuare. Tata gemea și se zvârcolea. Pe fereastră pătrundea o lumină slabă, care îi cădea direct pe față…
— La pământ! ne-a spus mama.
Și, deodată, a început să bocească tare. Ne-am aruncat țipând peste ea, am alunecat pe sângele tatei și am căzut. Am simțit miros de sânge și încă un iz greu – intestinul tatei era perforat…
Îmi amintesc un sicriu lung, mare, deși tata nu era așa de înalt. „De ce i-au făcut un sicriu așa de mare?” mă întrebam. Mai târziu mi-am explicat tot eu: ca să nu stea înghesuit, pentru că tata avea o rană urâtă, și așa nu-l durea prea tare. Tot asta i-am spus și băiatului din vecini.
După o vreme, tot în zori, au venit nemții și ne-au luat pe mine și pe mama. Ne-au dus în piață, în fața uzinei unde lucrase tata înainte de război (e în satul Smolovka, regiunea Vitebsk). Eram noi și încă două familii de partizani, mai mulți copii decât adulți. Mama avea – toată lumea știa – familie mare: cinci frați și cinci surori, toți partizani.
Pe mama au început s-o lovească, în văzul tuturor sătenilor și al nostru. O femeie mă tot îndemna: „Lasă ochii în jos! Lasă ochii în jos!…” Dar eu mă smulgeam din mâinile ei și mă încăpățânam să mă uit. Dincolo de sat era o colină împădurită; au lăsat copiii pe loc, iar pe adulți i-au dus acolo. Eu m-am agățat de mama, dar ea mă împingea la o parte și striga: „Rămâneți cu bine, copii!” Țin minte că, din cauza vântului, rochia mamei s-a ridicat când a căzut în tranșee…
Au venit ai noștri, am văzut ofițeri cu epoleți. Asta mi-a plăcut foarte mult, m-am apucat și mi-am făcut și eu niște epoleți din coajă de mesteacăn, am desenat cu cărbune tresele. Le-am pus la haina mea țărănească, pe care mi-o cususe o mătușă. Îmbrăcat așa și cu opinci în picioare, m-am dus și i-am raportat căpitanului Ivankin (de la mătușă am aflat numele lui): e unul, Vasea Sigaliov, care vrea să-i bată pe nemți împreună cu dumneavoastră. Mai întâi au glumit, au râs, apoi au întrebat-o pe mătușă-mea unde-mi sunt părinții. Când au aflat că sunt orfan, soldații mi-au cusut într-o noapte niște cizme din pânză de cort impermeabilă, mi-au scurtat o manta și au modificat o căciulă și epoleții pe jumătate. Unul chiar mi-a croit un porthart ofițeresc. Și așa am devenit fiul detașamentului 203 de deminare. Am fost încadrat în funcția de ofițer de legătură. Am făcut mari eforturi, deși nu știam nici să scriu, nici să citesc. Pe când mama încă mai trăia, unchiul meu m-a rugat: „Du-te la podul de cale ferată și numără câți nemți sunt acolo!” Cum să număr? Mi-a pus o mână de secară în buzunar, iar eu am mutat pentru fiecare neamț câte un bob de secară din buzunarul din dreapta în cel din

stânga. Unchiul a numărat apoi boabele.
— Războiul ca războiul, dar de citit și de scris tot trebuie să înveți, mi-a spus instructorul de partid Șapoșnikov.
Soldații au făcut rost de hârtie, și chiar el mi-a încropit un caiet în care a scris tabla înmulțirii și alfabetul. Eu învățam, și el mă asculta. Aducea o ladă goală de la proiectile, o linia și zicea: „Scrie!”
În Germania eram deja trei copii – Volodea Pocivadlov, Vitea Barinov și eu. Volodea avea paisprezece ani, Vitea, șapte, iar eu, pe atunci, tot șapte. Eram foarte buni prieteni, ca frații, pentru că nu mai aveam pe nimeni.
Dar când am văzut că Vitea Barinov se juca „de-a războiul” cu băieții nemți și că-i dăduse unuia boneta lui cu steluță, am început să țip că nu mai e fratele meu. N-o să-mi mai fie niciodată frate! Mi-am luat pistolul confiscat și i-am ordonat să vină după mine la unitate. Și acolo l-am băgat chiar eu la arest, într-o cămară. El era soldat, iar eu, sergent. Chiar mă comportam ca un superior.
Cineva i-a spus despre asta căpitanului Ivankin, care m-a chemat:
— Unde e soldatul Vitea Barinov?
— Soldatul Barinov e la arest, am raportat eu.
Căpitanul mi-a explicat multă vreme că toți copiii sunt buni, nevinovați, că, după ce se termină războiul, copiii ruși și nemți o să fie prieteni.
S-a terminat războiul, și eu am primit trei medalii: „Pentru luarea Königsbergului”, „Pentru luarea Berlinului” și „Pentru victoria împotriva Germaniei”. Unitatea noastră s-a întors în Jitkovici, unde am deminat câmpurile. Din întâmplare, am aflat că fratele meu mai mare e în viață și locuiește la Vileika…
Deși fusesem trimis la Liceul Suvorov, am fugit la Vileika. L-am găsit acolo pe fratele meu și în curând a venit la noi și sora noastră. Eram deja o familie. Ne instalaserăm într-un pod. Cu mâncarea era mai greu. Și într-o zi, îmi pun eu uniforma, cele trei medalii și mă duc la Consiliul Orășenesc.
Am găsit o ușă pe care atârna tăbliță: „Președinte”. Am ciocănit, am intrat și am raportat solemn:
— Sergentul Sigaliov a venit să facă demersuri pentru a primi rația de la stat.
Președintele a zâmbit și a venit în fața mea.
— Dar unde locuiești? a întrebat.
— În pod.
Și i-am dat adresa.
Seara ni s-a adus un sac de varză, a doua zi, unul de cartofi.
O dată, președintele m-a întâlnit pe stradă și mi-a dat o adresă:
— Să vii diseară, te așteptăm.
M-a primit o femeie, soția lui. O chema Nina Maksimovna, iar pe el, Aleksei Mihailovici. Am mâncat pe săturate și m-am spălat. Îmi rămăseseră mici hainele de soldat, așa că gazdele mi-au dau două cămăși.
Am început să mă duc pe la ei, mai întâi rar, apoi din ce în ce mai des, apoi în fiecare zi. O patrulă militară mă întâlnește la un moment dat și mă întreabă:

— Băiete, ale cui sunt medaliile astea de ți le-ai pus? Unde e tatăl tău?
— Nu am tată…
Trebuia să am legitimația la mine.
Aleksei Mihailovici m-a întrebat:
— Vrei să fii copilul nostru?
— Vreau… Tare mult… am răspuns.
M-au înfiat și mi-au dat numele lor, Kneazev.
Multă vreme n-am putut să le spun „tată” și „mamă”. Dar Nina Maksimovna m-a îndrăgit numaidecât, îi era milă de mine. Dacă făceau rost de ceva dulce, îmi dădeau mie. Voiau să mă mângâie, să mă alinte. Mie însă nu-mi plăceau dulciurile, pentru nu că mâncasem niciodată. Înainte de război fuseserăm săraci, iar în armată mă obișnuisem cu viața de soldat. Nu-mi plăcea tandrețea, pentru că nu mai avusesem de mult parte de așa ceva, trăisem printre bărbați. Nici nu știam cuvinte de alint.
Într-o noapte m-am trezit și am auzit cum Nina Maksimovna plângea de partea cealaltă a zidului. Se jeluia că eu n-aveam să fiu niciodată copilul lor, că nu puteam să-mi uit părinții… Sângele meu… Tot ce văzusem în război… Că în mine nu e aproape nimic copilăresc și tandru. M-am dus încetișor la ea și am cuprins-o pe după gât: „Nu mai plângeți, mamă!” S-a oprit din plâns, și atunci i-am văzut ochii scânteind. Îi spuneam prima oară „mamă”. După un timp, i-am spus „tată” și soțului ei. La un singur lucru nu am renunțat niciodată: le vorbeam cu „dumneavoastră”.
N-au făcut din mine un băiat de casă, și pentru asta le sunt recunoscător. Aveam sarcini clare: să fac curat prin casă, să scutur preșurile, să aduc lemne din magazie, să fac focul în sobă când veneam de la școală. Fără ei nu aș fi avut studii superioare. Ei m-au îndrumat spre studiu, iar după război trebuia să învăț bine. Atât.
Când eram în armată, iar unitatea noastră se afla la Jitkovici, comandantul ne-a ordonat să învățăm – mie, lui Volodea Pocivadlov și lui Vitea Barinov. Toți trei ne-am așezat în aceeași bancă, în clasa a doua. Aveam armele la noi și nu recunoșteam pe nimeni. Nu voiam să ne supunem profesorilor civili: cum să ne dea ei ordine dacă nu poartă uniformă militară? Autoritate asupra noastră aveau numai comandanții. Intră profesorul, toată clasa se ridică, noi rămânem așezați.
— De ce stați jos?
— Păi noi nu ne supunem dumneavoastră. Numai comandantului.
În pauza mare îi aranjam pe toți elevii în pluton și mărșăluiam, îi învățam cântece militare.
Directorul școlii a venit la unitate și i-a vorbit comisarului adjunct despre comportamentul nostru. Am fost băgați la arest și degradați. Vovka Pocivadlov era sergent-major, a devenit sergent, eu eram sergent și am devenit caporal, Vitka Barinov era caporal și a devenit fruntaș. Comandantul a purtat discuții lungi cu fiecare dintre noi, ne-a spus că notele de opt și zece la aritmetică erau acum mai importante pentru noi decât medaliile. Asta era sarcina noastră, să învățăm bine. Noi voiam să tragem cu arma, dar știam că trebuie să învățăm carte…

Dar tot mergeam la școală cu medaliile. Am niște fotografii păstrate de atunci: stau în bancă cu medaliile pe piept și desenez pentru gazeta noastră de pionieri.
Când am luat un zece la școală, am strigat din prag:
— Mamă, am luat un zece!
Așa de ușor îmi era deja să spun „mamă”!…
„CHIAR UITASERĂM CUVÂNTUL ACESTA…” Ania *Gurevici – 2 ani*
În prezent e montator de aparate radio
Fie țin eu minte, fie mi-a povestit mama mai târziu…
Mergem pe un drum. Abia ne mișcăm: mama e bolnavă, eu și sora mea suntem mici – sora mea are trei anișori, eu, doi. Cum să ne salvăm?
Mama a scris un bilețel – numele, prenumele, anul nașterii –, mi l-a pus în buzunar și mi-a spus: „Du-te!” Mi-a arătat o casă unde alergau niște copii… Voia să fiu evacuată, să plec cu casa de copii, se temea să nu murim toate. Voia să salveze pe careva din noi. Și trebuia să mă duc singură: dacă m-ar fi dus mama, nu m-ar fi primit. Erau acceptați numai copiii fără părinți, iar eu o aveam pe mama. Șansa mea a fost că nu m-am uitat în urmă, altfel n-aș fi putut să plec nicăieri de lângă ea. Ca orice copil, m-aș fi aruncat plângând de gâtul ei, și nimeni nu m-ar fi obligat să rămân într-o casă străină. Asta a fost șansa mea…
Mama mi-a spus: „Te duci și deschizi ușa aia…” Așa am făcut. Dar casa de copii nu a putut fi evacuată.
Îmi amintesc o sală mare și pătuțul meu lângă perete… Multe, multe asemenea pătuțuri. Noi le aranjam cu grijă, cu mare atenție. Perna trebuia să stea mereu în același loc. Dacă n-o așezam corect, educatoarele ne certau, mai ales când veneau niște oameni în costume negre. Polițiști sau nemți, nu știu, mi-au rămas în minte niște costume negre. Nu țin minte să ne fi bătut, dar eram îngrozită că puteam să iau bătaie pentru ceva. Parcă nu-mi amintesc jocurile noastre… Să fi fost răsfățați… Eram foarte activi – făceam ordine, spălam, dar asta era muncă. Însă nu mi-a rămas în minte nimic copilăresc: râsete… nazuri…
Nimeni nu ne alinta niciodată, dar nu plângeam după mama. Niciun copil de acolo nu avea mamă. Chiar uitaserăm cuvântul acesta…
Ne dădeau de mâncare așa: un castron cu *zatirka*[16] și o bucățică de pâine pe toată ziua. Mie nu-mi plăcea *zatirka* și-i dădeam porția mea unei fetițe, care îmi dădea în schimb bucățica ei de pâine. Asta era prietenia noastră. Nimeni nu băga de seamă; totul a fost bine până când o educatoare a remarcat ce schimb făceam. Am fost pusă la colț, în genunchi, și am stat acolo multă vreme, singură, în sala mare, pustie… Și acum, dacă aud cuvântul zati*rka, în*cep imediat să plâng, îmi vine să vomit. Când am crescut, nu puteam să pricep: de ce cuvântul ăsta îmi stârnește o asemenea repulsie? Uitasem de casa de copii…
Aveam deja șaisprezece ani, ba nu, probabil șaptesprezece, când m întâlnit-o pe educatoarea mea de la casa de copii. Văd o femeie în autobuz… Mă uit la ea și sunt atrasă de ea ca de un magnet, așa de tare, că ratez stația unde trebuie să cobor. N-o cunosc pe femeia asta, n-o mai țin minte, dar mă simt

atrasă de ea. În fine, n-am mai rezistat și am început să plâng. M-am enervat pe mine însămi: ei, de ce fac asta? Mă uitam la ea ca la un tablou pe care îl văzusem undeva, dar îl uitasem și de care voiam să-mi amintesc. Parcă avea ceva familiar, poate chiar semăna cu mama întru câtva, dar cine e, nu știam. Enervarea și lacrimile mi-au țâșnit în ochi. M-am întors, am pornit spre ieșire. Stăteam așa și plângeam.
Femeia a văzut totul, a venit la mine și mi-a spus:
— Anecika, nu plânge!
Dar cuvintele ei mă fac să plâng mai tare.
— Păi nu vă cunosc.
— Uită-te mai bine la mine!
— Pe cuvânt, nu vă cunosc.
Și încep să urlu.
Ea m-a scos din autobuz.
— Uită-te bine la mine și o să-ți amintești totul. Eu sunt Stepanida Ivanovna…
Eu o țin una și bună:
— Nu vă cunosc. Nu v-am întâlnit niciodată.
— Mai ții minte casa de copii?
— Care casă de copii? Probabil mă confundați cu altcineva.
— Nu, adu-ți aminte de casa de copii!… Sunt educatoarea ta.
— Tatăl meu a murit, am mamă. Ce casă de copii?
Deja uitasem de casa de copii, pentru că deja locuiam cu mama. Acasă la noi. Femeia m-a mângâiat încetișor pe cap, dar, oricum, lacrimile îmi curgeau șuvoi. Și atunci mi-a spus:
— Uite numărul meu de telefon!… Sună-mă dacă vrei să afli despre tine! Te țin minte bine… Erai cea mai mică de la noi…
A plecat, iar eu n-am putut să mă mișc din loc. Desigur, trebuia să fi fugit după ea, s-o întreb, dar n-m făcut-o.
De ce oare? Eram o sălbatică, pur și simplu o sălbatică, asociam oamenii cu ceva străin, periculos, nu puteam să vorbesc cu nimeni. Stăteam singură ore întregi, vorbeam singură. Mi-era frică de absolut orice.
Mama m-a găsit abia în ’46… Aveam opt ani. Fusese trimisă împreună cu sora mea în Germania, unde supraviețuiseră, nu știu cum. Când se întorseseră, mama căutase prin toate casele de copii din Bielorusia, fără prea mare speranță. Iar eu eram aproape, la Minsk… Ceea ce însemna că pierdusem bilețelul dat de ea și fusesem înregistrată cu un alt nume. Mama a verificat toate fetițele cu prenumele Ania din casele de copii din Minsk și m-a recunoscut după ochi, după statura înaltă. O săptămână întreagă a venit și s-a uitat la mine: sunt Anecika ei sau nu? Îmi rămăsese prenumele adevărat. Pe mine, când am văzut-o, m-au cuprins niște sentimente tulburi, am început să plâng fără motiv. Nu, nu erau amintiri despre ceva cunoscut, ci despre altceva… Toți cei din jur îmi spuneau: „E mama. Mama ta”. Se deschidea o lume nouă – mama! Se deschidea o ușă misterioasă… Nu știam nimic despre oamenii aceștia care se numesc „mamă” și „tată”. Eu mă temeam, iar ceilalți se bucurau. Toată lumea zâmbea…

Mama a venit cu vecina noastră de dinainte de război:
— Caut-o aici pe Anecika mea!
Vecina a arătat imediat spre mine.
— Uite-o pe Anecika! Să nu te îndoiești, ia-o! Are ochii tăi, fața ta…
Seara, a venit la mine educatoarea.
— Mâine o să te ia, ai să pleci.
Îmi era groază…
Dimineață m-au spălat, m-au îmbrăcat, toată lumea erau blândă cu mine. Doica noastră bătrână, certăreață, îmi zâmbea. Mi-am dat seama că era ultima zi alături de ei, își luau rămas-bun de la mine. La un moment dat nici nu mai voiam să plec. M-au schimbat în hainele pe care mi le adusese mama: ghetele de la ea, rochia. Așa m-am despărțit de prietenele mele de la casa de copii… Stăteam în mijlocul lor ca o străină… Iar ele se uitau la mine de parcă mă vedeau prima oară.
Acasă, cea mai puternică impresie mi-a făcut-o difuzorul. Nu existau încă radioreceptoare, dar într-un colț atârna o farfurie dinspre care venea un sunet. Nu-mi luam ochii de la ea: mâncam – mă uitam la ea, mă duceam la culcare – mă uitam într-acolo. De unde sunt oameni în difuzor, cum au încăput? Nimeni nu-mi explica, eram necomunicativă. La casa de copii mă împrietenisem cu Tomocika, îmi plăcea, era veselă, zâmbea des, dar pe mine nu mă plăcea nimeni, pentru că nu zâmbeam niciodată. Am început să zâmbesc la șaisprezece – șaptesprezece ani. La școală mă feream să zâmbesc, să nu mă vadă cineva, îmi era rușine. Nu știam să socializez cu fetele; ele vorbeau în pauze despre orice, eu nu puteam să spun nimic. Stăteam jos și tăceam.
Mama m-a luat de la casa de copii și, peste două zile, duminică, am mers cu ea la piață. Acolo am văzut un milițian și m-a cuprins isteria, am început să strig:
— Mama, nemții!
Și am rupt-o la fugă.
Mama, după mine, oamenii m-au înconjurat, iar eu tremuram toată:
— Nemții!
Apoi două zile nu am ieșit din casă. Mama mi-a tot explicat că este un milițian care ne păzește, păstrează ordinea pe stradă, dar nu eram ușor de convins. Chiar deloc… Nemții veneau la noi, în casa de copii, în niște mantale negre… Într-adevăr, când ne luau sânge, ne duceau într-o cameră separată și erau în halate albe, dar nu mai țin minte halatele albe. Am reținut uniforma lor…
Acasă nu mă puteam obișnui cu sora mea: și ar fi trebuit să-mi fie apropiată, dar eu o vedeam prima oară în viață, și, nu se știe de ce, era sora mea. Mama pleca zile întregi la serviciu. Dimineața ne trezeam, și ea deja plecase; în cuptor găseam două oale de pământ din care scoteam singure terciul. Toată ziua o așteptam ca pe ceva neobișnuit, ca pe un fel de fericire. Și ea venea târziu, când noi dormeam deja.
Am găsit undeva nu o păpușă, ci capul unei păpuși. L-am îndrăgit. A fost bucuria mea, îl țineam în brațe de dimineața până seara. Era singura mea

jucărie. Dar eu visam la o minge. Când ieșeam în curte, toți aveau o minge; pe atunci le căram în niște plase speciale, așa cum se și vindeau. Am rugat la un moment dat pe cineva să mă lase s-o țin și eu puțin.
Mi-am cumpărat o minge la optsprezece ani, din primul meu salariu de la fabrica de ceasuri. Mi s-a îndeplinit visul: am adus mingea și am agățat-o acasă, în plasa ei, pe o etajeră. Mi-era rușine să ies cu ea în curte, eram deja mare; stăteam doar în casă și mă uitam la ea.
Peste ani, m-am hotărât să mă duc la Stepanida Ivanovna. Singură nu m-aș fi decis, dar soțul meu a insistat:
— Mergem împreună. Cum să nu vrei să afli ceva despre tine?
— Crezi că nu vreau? Mi-e frică…
Am format numărul ei de telefon, și la capătul celălalt al firului am auzit:
— Stepanida Ivanovna Dediulea a murit…
Nu pot să-mi iert asta…

[16] Fel de mâncare specific belarus, un fel de găluște frecate și fierte în lapte
„TREBUIE SĂ MERGEȚI PE FRONT, DAR V-AȚI ÎNDRĂGOSTIT DE MAMA MEA…” Iania *Cernina – 12 ani*
În prezent e învățătoare.
O zi obișnuită, care a început ca oricare alta…
Dar în tramvai oamenii deja vorbeau: „Ce grozăvie! Ce grozăvie!”, iar eu nu puteam pricepe ce se întâmplase. Am dat fuga acasă și am văzut-o pe mama, frământa aluat și lacrimile îi curgeau șiroaie. „Ce s-a întâmplat?” am întrebat-o. Primul lucrul pe care ni l-a spus a fost: „E război! Au bombardat Minskul…” Noi tocmai ne întorseserăm la Rostov de la Minsk, unde fuseserăm în vizită la o mătușă.
La 1 septembrie ne-am dus totuși la școală, dar pe 10 septembrie școala s-a închis. Începuse evacuarea orașului. Mama a spus că trebuie să ne pregătim de plecare, dar eu nici nu voiam să aud: „Ce evacuare?” M-am dus la Comitetul Raional de Comsomol și i-am rugat să mă primească în Comsomol înainte de termen. Am fost refuzată, pentru că puteai deveni membru de la paisprezece ani, iar eu aveam numai doisprezece. Dacă intru în Comsomol, credeam eu, o să pot participa la orice, o să ajung imediat adultă. O să pot pleca pe front.
Eu și mama ne-am urcat în vagonul de tren. Aveam un geamantan în care îmi luasem două păpuși: una mare și una mică. Țin minte că mama nu se împotrivise. Cum ne-au salvat păpușile astea o să vă povestesc mai târziu…
N-am ajuns bine în stația Kavkazskaia, că trenul a fost bombardat. Ne-am urcat pe un peron neacoperit. Nu ne dădeam seama încotro mergem. Un singur lucru știam: plecam cât mai departe de linia frontului, de câmpul de luptă. Ploua cu găleata, mama mă proteja cu trupul ei. În stația Baladjarî, de lângă Baku, am coborât ude și negre – de fumul locomotivei. Și flămânde. Înainte de război duceam un trai modest, nu aveam lucruri bune pe care să le putem duce la târg, să le dăm la schimb sau să le vindem, mama avea la ea numai buletinul. Stăm noi în gară și nu știm ce să facem. Încotro s-o apucăm? Vine un soldat – nu un soldat, un soldățel, mititel, brunețel, cu o

raniță în spate, cu un ceaunaș. Era clar: tocmai fusese luat în armată și pleca pe font. S-a oprit lângă noi, iar eu m-am lipit de mama.
— Încotro mergi, femeie? întreabă el.
Mama răspunde:
— Nu știu. Suntem evacuate.
El vorbește rusește, dar cu un accent pronunțat:
— Să nu vă fie frică la noi, du-te la mama mea! Pe toți ne-au luat în armată: pe tatăl nostru, pe mine și pe alți doi frați. A rămas singură. Ajut-o și stați împreună! Iar eu o să mă întorc și o să mă însor cu fetița ta.
Ne-a spus adresa, n-aveam pe ce s-o notăm, așa că am ținut-o minte: stația Evlah, raionul Kah, satul Kum, Musaev Musa. Am reținut toată viața adresa aceasta, deși nu ne-am dus acolo. Ne-a luat la ea o femeie singură. Trăia într-o locuință temporară din placaj, în care încăpeau doar un pat și o noptieră mică. Dormeam cu capetele pe interval și cu picioarele sub pat.
Am avut noroc de oameni buni…
Nu pot uita când de mama s-a apropiat un soldat, cu care s-a luat la vorbă. El i-a mărturisit că în Krasnodar îi murise toată familia, și că se ducea pe front. Tovarășii îl strigă, îl cheamă în vagon, iar el stă și nu se poate despărți de noi.
— Văd că sunteți sărace, permiteți-mi să vă las rația mea militară, nu mai am pe nimeni, spune el deodată.
Mama a început să plângă. Iar eu am înțeles situația în felul meu și am început să strig la el:
— E război… Familia dumneavoastră a murit, trebuie să mergeți pe front și să vă răzbunați pe nemți, dar v-ați îndrăgostit de mama mea. Cum de nu vă e rușine?
Stau așa în picioare, el și mama, și amândoi au lacrimi în ochi, iar eu nu înțeleg cum poate mama mea cea bună să stea de vorbă un om așa de rău, care nu vrea să meargă pe front, care vorbește de iubire, deși iubirea nu poate exista decât pe timp de pace. Nu știu de unde am tras eu concluzia că era vorba de iubire, că doar discutau despre rația lui militară de locotenent…
Și mai vreau să povestesc despre Tașkent… Tașkent este războiul meu. Locuiam la căminul uzinei la care muncea mama. Uzina se afla în centrul orașului, dar căminului i se alocase un club. În hol și în sala de spectacol locuiau familiștii, iar pe scenă, „burlacii” – așa erau numiți muncitorii ale căror familii se refugiaseră. Eu și mama ne aciuaserăm într-un colț al sălii de spectacol.
Ni se dăduseră cartele pentru un pud[17] de cartofi. Mama muncea de dimineață până seara la uzină, iar eu a trebuit să iau cartofii. Jumătate de zi am stat la coadă, apoi am târât sacul după mine, pe pământ, mai bine de un kilometru, pentru că nu puteam să-l ridic. Copiii nu erau lăsați în mijloacele de transport fiindcă se declanșase gripa și se instituise carantină. Chiar în zilele acelea… Oricât m-am rugat, nu m-au primit în autobuz! Când mai aveam doar de traversat drumul către căminul nostru, am rămas fără putere, am căzut pe sac și am început să plâng. M-au ajutat niște oameni

străini – m-au dus la cămin cu tot cu cartofii. Și acum simt greutatea aceea… La fiecare intersecție de străzi… Nu puteam să las sacul baltă, era salvarea noastră. Puteam să mor, și nu l-aș fi lăsat baltă! Mama venea flămândă de la serviciu, vânătă.
Nu mă gândeam decât că și eu trebuia să ajut, că sufeream de foame și că mama ajunsese cât mine de slăbuță. O dată, chiar nu aveam nimic de mâncare și m-am hotărât să vând singura noastră plapumă de finet, și de banii primiți să cumpăr pâine. Dar copiii nu aveau voie să vândă, și miliția m-a băgat la izolatorul pentru copii. Am stat acolo până a fost anunțată mama la uzină. Când a ieșit din schimb, ea m-a luat, iar eu am început să plâng în hohote de rușine și pentru că mamei îi era foame, iar acasă nu aveam nicio bucățică de pâine. Mama avea astm bronșic, noaptea tușea groaznic și se sufoca. Trebuia să mănânce cât de cât ceva și se simțea mai bine. Ascundeam mereu sub pernă o bucățică de pâine pentru ea. Deși dormeam, știam că sub pernă e pâine și tare mai voiam s-o mănânc.
Fără știrea mamei, m-am dus să mă angajez la uzină. Eram așa de mică și distrofică, încât n-au vrut să mă angajeze. M-am pus pe plâns. Cuiva i s-a făcut milă de mine și am fost primită la contabilitatea din atelier: urma să completez fișele cu normele muncitorilor, să calculez salariul. Lucram la o mașină care era prototipul mașinii de calculat de azi. Acum e silențioasă, dar atunci, după ce că era cât un tractor, mai și funcționa cu un bec. Douăsprezece ore parcă stăteam cu capul într-un soare fierbinte, iar, din cauza hârâitului mașinii, spre sfârșitul zilei asurzeam.
Și mi s-a întâmplat ceva îngrozitor: unui muncitor, în loc de două sute optzeci de ruble, i-am calculat optzeci. Omul avea șase copii, și nimeni nu observase greșeala mea până în ziua de salariu. Aud că aleargă cineva pe coridor și strigă: „O omor! O omor! Din ce să le dau de mâncare copiilor?” Mi se spune:
— Ascunde-te, probabil de tine e vorba.
S-a deschis ușa, și eu m-am lipit de mașină, n-aveam unde să mă ascund. Înăuntru a țâșnit un bărbat solid, în mâini avea ceva greu.
— Unde e?
Cineva a arătat spre mine:
— Uite-o!…
El s-a sprijinit de perete.
— Pfui! Nici n-am pe cine să omor, așa am și eu acasă.
S-a întors și a plecat.
Iar eu m-am prăbușit peste mașină și am izbucnit într-un plâns, mamă, mamă…
Mama lucra la secția de control tehnic din aceeași uzină. Aici se făceau proiectile pentru katiușe[18], de două calibre – de 16 și de 18 kilograme. Corpul proiectilului, pus sub presiune, era verificat să aibă rezistența necesară. Trebuia ridicat, fixat și expus la un anumit număr de atmosfere. Dacă era de calitate, scala începea să pârâie. Atunci era scos și pus în lăzi. Dacă nu era, filetul ceda, proiectilele zburau urlând sub cupolă, după care cădeau cine știe unde. Și vuietul ăla, și groaza când zburau proiectilele…

Toți se băgau sub bancuri…
Mama tresărea și țipa noaptea. O îmbrățișam, și se liniștea.
Era spre sfârșitul lui ’43… Armata noastră era de mult în ofensivă… Înțelesesem că trebuia să învăț. M-am dus la directorul uzinei. În cabinetul lui se afla un birou înalt, de după care aproape că nici nu mă vedea. Și îmi încep eu discursul pregătit:
— Vreau să mă eliberați din funcție de la uzină, trebuie să învăț.
Directorul se enervează:
— Nu eliberăm din funcție pe nimeni. Acum e război.
— Eu fac greșeli la norme pentru că nu știu carte. Uitați, recent, i-am calculat mai puțin unui om.
— O să înveți. Nu am oameni suficienți.
— Dar după război va fi nevoie de oameni cu carte, iar noi suntem niște analfabeți.
— Ei, gânganie mică! Directorul s-a ridicat de la biroul lui. Pe toate le știi!
M-am dus la școală în clasa a șasea. La lecțiile de literatură și istorie, profesorii ne povesteau, iar noi stăteam în bănci și împleteam ciorapi, mănuși, pungute pentru armată. Împleteam și învățam versuri. Îl repetam în cor pe Pușkin.
Așteptam sfârșitul războiului, era un vis așa de drag, că eu și mama chiar ne temeam să vorbim despre el. O dată, în timp ce mama era la uzină, au venit la noi acasă niște împuterniciți și ne-au întrebat pe toți: „Ce puteți da pentru Fondul de Apărare?” M-au întrebat și pe mine. Ce aveam noi? Nimic, în afară de câteva obligațiuni pe care mama le păstra cu grijă. Toți dădeau câte ceva, cum să nu fi dat și noi? Am dat toate obligațiunile.
Țin minte că mama nu m-a certat când s-a întors de la serviciu. Atâta mi-a spus numai: „Era tot ce aveam, pe lângă păpușile tale”.
Și de păpuși m-am despărțit… Mama pierduse cartelele lunare de pâine, efectiv muream de foame. Și mi-a venit ideea salvatoare: să încercăm să dăm la schimb păpușile mele – pe cea mare și pe cea mică. Ne-am dus cu ele la târg. A venit un uzbek bătrân: „Cât costă?” Am spus că trebuie să supraviețuim o lună, că nu avem cartelă. Bătrânul uzbek ne-a dat un pud de orez, așa că n-am murit de foame. Mama s-a jurat: „Imediat ce ne întoarcem acasă o să-ți cumpăr două păpuși frumoase”.
Când ne-am întors la Rostov, n-a putut să mi le cumpere, o duceam tot greu. Mi le-a cumpărat în ziua când am terminat institutul. Două păpuși, una mare și una mică…

[17] Unitate de măsură egală cu 16, 38 kilograme
[18] Sistem sovietic de artilerie de câmp

„ÎN ULTIMELE CLIPE AU ÎNCEPUT SĂ-ȘI STRIGE NUMELE…” Artur *Kuzeev – 10 ani*
În prezent este administrator al unui hotel.

Cineva trăgea clopotul… Îl tot trăgea…
Biserica fusese închisă de mult la noi, nici nu mai țin minte când, acolo a fost dintotdeauna magazia colhozului. Depozitau cerealele. Când a auzit

clopotul mort de mult, satul a amuțit: „E de rău!” Mama… Toți au năvălit afară din case…
Așa a început războiul…
Dacă închid ochii, văd și acum…
Pe stradă sunt duși trei soldați ai Armatei Roșii, au mâinile legate la spate cu sârmă ghimpată. Sunt numai în lenjerie de corp. Doi tineri și unul mai bătrân. Merg cu capetele plecate.
Sunt împușcați lângă școală. Chiar pe drum.
În ultimele clipe, au început să-și strige numele și prenumele, în speranța că cineva le auzea și le reținea. Ca să le dea de veste rudelor.
Eu mă uitam printr-o gaură în gard… Am ținut minte…
Unul era Vanecika Ballai, altul – Roman Nikonov. Iar cel bătrân a strigat: „Trăiască tovarășul Stalin!”
Și imediat, pe drumul ăla au apărut camioane. Ei zăceau la pământ… Camioanele cu soldați și cu muniții au trecut peste ei. Apoi motocicliștii. Veneau nemții întruna, fără oprire. Ziua și noaptea. Zile în șir.
Iar eu repetam… Mă trezeam noaptea și repetam: Vanecika Ballai, Roman Nikonov… Nu mai țin minte al treilea nume…
„TOATE PATRU NE-AM ÎNHĂMAT LA SANIE…” Zina *Prihodko – 4 ani*
În prezent e muncitoare.
Bombardează… Se cutremură pământul, casa noastră…
Aveam o casă mică și o livadă. Ne-am ascuns înuntru și am tras obloanele. Stăm toate patru: eu, cele două surori ale mele și mama. Mama spune că a tras obloanele și că nu mai e așa de înspăimântător. Într-adevăr, dar tot ne e frică. Nu vrem totuși s-o supărăm pe mama.
… Mergem în urma căruței, apoi, cineva ne pune pe boccele pe noi, cele mai mititele. Nu știu de ce mi se pare că dacă adorm o să fiu omorâtă; am făcut sforțări să nu închid ochii, dar degeaba. Atunci m-am înțeles cu sora mea mai mare să închid eu ochii prima, ca să dorm puțin, iar ea să stea de pază, să nu ne omoare, apoi să doarmă ea și să fac eu de pază. Dar am adormit amândouă, și ne-a trezit țipătul mamei: „Nu vă speriați! Nu vă speriați!” Undeva în față se trăgea… Oamenii țipau… Mama ne lăsa capetele în jos, dar noi voiam să ne uităm…
Împușcăturile au încetat, și am plecat mai departe. Am văzut oameni întinși în șanțul de pe marginea drumului și am întrebat-o pe mama:
— Ce fac oamenii ăștia?
— Dorm, a răspuns ea.
— Și de ce dorm în șanț?
— Pentru că e război.
— Și noi o să dormim în șanț? Eu nu vreau să dorm în șanț.
Făceam nazuri.
Am încetat când am văzut că mama începuse să plângă.
Desigur, nu știam unde mergeam, încotro ne îndreptam. Nu înțelegeam. Țin minte un singur cuvânt, Azarici, și un gard de sârmă de care mama nu ne lăsa să ne apropiem. După război, am aflat că ajunseserăm în lagărul de concentrare de la Azarici. După o vreme chiar m-am dus în locul acela. Dar

ce să mai recunoști? Iarbă, pământ… Lucruri obișnuite. Dacă a mai rămas ceva, e numai în memoria noastră…
Când povestesc, îmi mușc mâinile până la sânge ca să nu plâng…
Mama e adusă de undeva și întinsă pe pământ. Ne târâm spre ea, așa îmi amintesc, că ne târâm, nu mergem în picioare. O strigăm: „Mamă! Mamă!” O rog: „Mamă, nu dormi!” Suntem toate pline de sânge, pentru că mama e plină de sânge. Nu cred că ne dădeam seama că era sânge, ce e aia sângele, dar înțelegeam că e ceva groaznic.
În fiecare zi veneau mașini în care se urcau oameni și plecau. Noi o rugam pe mama: „Mămico, hai să mergem cu mașina! Poate că merge la bunica”. De ce ne aduceam aminte de bunica? Pentru că mama ne spunea mereu că, undeva în apropiere, locuiește bunica noastră, care nu știa unde suntem. Credea că suntem la Gomel. Mama nu voia să meargă cu mașina aia, ne îndepărta mereu de ea. Iar noi plângeam, o imploram, încercam s-o convingem. Într-o dimineață, s-a învoit… Venise iarna, înghețam…
Îmi mușc mâinile ca să nu plâng. Nu pot să nu plâng…
Am mers multă vreme, și cineva i-a spus mamei – sau chiar ea și-a dat seama – că ne duceau să ne împuște. Când mașina s-a oprit, au ordonat să coboare toată lumea. Eram într-un cătun, și mama l-a întrebat pe gardian: „Putem să bem puțină apă? Îmi cer copiii”. Acela ne-a dat voie să intrăm într-o casă. Femeia din casă ne-a dat o cană mare cu apă. Mama mea bea cu înghițituri mici, încet, iar eu, în sinea mea: „Mie mi-e așa de foame, de ce o fi vrut mama să bea apă?”
După ce a băut o cană, mama a mai cerut una. Femeia a umplut-o, i-a dat-o și i-a spus că în fiecare dimineață mulți oameni sunt duși în pădure, dar nimeni nu se mai întoarce.
— Aveți cumva vreo altă ieșire, să plecăm de aici? întreabă mama.
Femeia a făcut semn cu mâna că avea. O ușă dădea în stradă, cealaltă, în curte. Am ieșit în grabă din casă și am început să ne târâm. Nu cred că am mers vreun pic, chiar ne-am târât până la casa bunicii noastre. Cât și cum am mers târâș nu mai țin minte.
Bunica ne-a pus pe sobă, iar pe mama, pe pat. Dimineață, mama trăgea deja să moară. Noi stăteam speriate și nedumerite: cum să moară mama, să ne părăsească, când noi nu avem tată? Țin minte că mama ne chema și zâmbea:
— Fetelor, să nu vă certați niciodată!
Păi de ce să ne certăm? De ce? Nu aveam nicio jucărie. Aveam o piatră mare, rotundă. Nu aveam bomboane. Nu o aveam decât pe mama să ne răsfețe.
Dimineață, bunica a înfășurat-o într-un cearșaf alb mare și a pus-o pe o sanie. Toate patru ne-am înhămat la sania aia…
Vă rog să mă iertați… Nu mai rezist… Plâng…
„BĂIEȚEII ĂȘTIA SUNT UȘUREI CA VRĂBIUȚELE…” Raia *Ilinkovskaia – 14 ani*
În prezent e profesor de logică.
N-am să uit cum miroseau teii în Elskul natal…
Tot ce fusese înainte ni se părea, în timpul războiului, lucrul cel mai minunat

de pe lume. Asta mi-a rămas pentru totdeauna. Până azi.
Din Elsk ne-am refugiat eu, mama și fratele meu mai mic. Ne-am oprit în satul Gribanovka de lângă Voronej, unde ne gândeam să așteptăm sfârșitul războiului, dar, la câteva zile după ce sosiserăm acalo, nemții s-au apropiat de Voronej. Chiar în urma noastră.
Ne-am urcat într-un tren de marfă; ni se spunea că ne duc pe toți departe, spre răsărit. Mama ne liniștea: „Acolo o să fie multe fructe”. Am mers mult, pentru că staționam adesea pe linii de rezervă. Unde și cât aveam să stăm, nu știam niciodată, de aceea oamenii săreau în gări, să ia apă, cu frica-n sân. Pe o sobă de metal care ardea fierbea o căldare de crupe de grâu pentru tot vagonul. Cât am mers, numai asta am mâncat.
Trenul s-a oprit în stația Kurgan-Tiube, lângă Andijan… Așa m-a frapat natura necunoscută, că o vreme chiar am uitat de război. Totul înflorea, era scăldat în soare. M-am înveselit din nou. Am început să mă simt ca înainte.
Ne-au dus la colhozul Kâzâl iul. Mai știu și azi cum se numea, după atâta timp. Mă mir și eu cum de n-am uitat. Țin minte cum învățam, cum repetam cuvinte necunoscute. Ne-am instalat în sala de sport a școlii, împreună cu alte opt familii. Localnicii ne-au adus plăpumi și perne. Plăpumile uzbece se fac din petice multicolore, pernele se umplu cu bumbac. Am învățat repede să adun tulpini uscate de bumbac, cu care făceam focul.
Nu ne-am dat imediat seama că și aici era război. Ni se dăduse puțină făină, așa că nu ne-a ajuns multă vreme. Făceam foamea. La fel și uzbecii. Împreună cu copiii uzbeci alergam în urma căruțelor și, o, ce fericire era pe noi dacă pica ceva din ele! Cea mai mare bucurie a noastră era să găsim turte presate din semințe de in; boabele de bumbac sunt galbene, seamănă cu cele de mazăre, dar sunt foarte tari.
Frățiorul meu Vadik avea șase ani, îl lăsam singur acasă, iar eu și mama mergeam să muncim la colhoz. Strângeam orezul, culegeam bumbacul. Pentru că nu eram obișnuită, mă dureau mâinile, iar noaptea nu puteam să adorm. Într-o seară ne-am întors acasă, iar Vadik ne-a întâmpinat. Pe o funie aruncată peste umărul lui se legănau trei vrăbii, iar în mână ținea praștia. Își spălase deja trofeele „vânătorești” în pârâiaș și o aștepta pe mama. Am pus să facem supă. Ce mândru mai era! Mâncam cu mama supă și-l tot lăudam, dar vrăbiile erau așa de slabe, că în oala micuță nu lucea nici pic de grăsime. Numai ochii fericiți ai fratelui luceau deasupra oalei.
Era prieten cu un băiat uzbec, care a venit la noi o dată, cu bunica lui. Bătrâna se tot uită la băieți, dă din cap și-i spune ceva mamei. Mama nu înțelegea, dar brigadierul de atunci știa limba rusă și ne-a tradus: „Femeia vorbește cu Dumnezeul ei, cu Allah. Și se plânge la el că războiul este treaba bărbaților, a militarilor. De ce să sufere copiii? Cum de a lăsat băieței ăștia să fie ușurei ca vrăbiuțele în care trag cu praștia?” Bunica pune pe masă o mână de fructe uscate aurii: tari și dulci ca zahărul! Puteai să le sugi multă vreme, să muști din ele bucățică cu bucățică, apoi să spargi sâmburele și să mănânci miezul crocant.
Nepotul ei se uită la fructe cu ochi la fel de flămânzi. Arzători! Mama s-a tulburat, bunica i-a mângâiat mâna, a liniștit-o și l-a strâns pe nepot lângă

ea. „El are mereu o farfurie de *katek*, pentru că el stă acasă, cu bunica”, ne-a tradus brigadierul. *Katek* este lapte acru de capră. Cât am fost refugiați, mie și fratelui meu ni se părea că nimic nu e mai gustos pe lume.
Ei pleacă, bunica și nepotul, iar noi stăm la masă, toți trei. Nimeni nu îndrăznește să întindă primul mâna spre fructele aurii…
„MĂ RUȘINAM CĂ AVEAM GHETUȚE DE FATĂ…” Marl*en Robeicikov – 11 ani*
În prezent e șef de departament la Consiliul Orășenesc.
Am văzut războiul din copac…
Adulții nu ne dădeau voie, dar noi tot ne urcam în copaci și urmăream din brazii înalți luptele aeriene. Plângeam când ardeau avioanele noastre, dar nu ne era frică, parcă ne uitam la un film. A doua sau a treia zi, am fost strânși într-un careu comun, și directorul ne-a spus că tabăra noastră de pionieri urma să fie evacuată. Deja știam că Minskul arde din cauza bombelor și că nu ne duceau acasă, ci altundeva, mai departe de război…
Vreau să vă povestesc cum ne-am pregătit de plecare… Ni s-a spus să ne luăm valizele și să punem în ele numai lucruri necesare: tricouri, cămăși, șosete, batiste. Le-am împăturit, iar deasupra, fiecare și-a pus cravata de pionier. Așa ne imaginam în mintea noastră de copii: o să ne întâlnim cu nemții, ei o să deschidă valizele și o să vadă cravatele roșii… Așa o să ne răzbunăm pentru tot…
Trenul nostru mergea mai repede ca războiul… O luase înaintea războiului… În stațiile unde opream nu se știa încă nimic de război, oamenii nu-l văzuseră. Și noi, niște copii, le povesteam adulților despre război: cum ardea Minskul, cum fusese bombardată tabăra, cum ardeau avioanele noastre. Dar, cu cât ne îndepărtam mai tare de casă, cu atât mai mult așteptam să vină părinții după noi. Nici nu bănuiam că mulți deja nu mai aveam părinți; nici prin gând nu ne trecea. Vorbeam despre război, dar nu-l trăiam încă. Făceam încă parte dintr-o lume a păcii.
Din tren ne-au îmbarcat pe vaporul *Comuna din Paris* și ne-au dus pe Volga. De două săptămâni eram pe drum și nu ne dezbrăcaserăm niciodată. Pe vapor mi-am scos prima dată papucii, ni s-a dat voie. Aveam niște papuci cauciucați cu panglicuțe. Miroseau înfiorător! I-am tot spălat și până la urmă i-am aruncat. Am ajuns la Hvalânsk desculț.
Așa de mulți eram, că au fost înființate două case de copii bieloruși, una de școlari, iar alta, de preșcolari. Cum de știu asta? Pentru că cei care trebuiau să se despartă de frați sau surori plângeau foarte tare; mai ales cei mici se temeau să nu-i piardă pe cei mai mari. Când rămăseserăm fără părinți în tabăra de pionieri, fusese interesant, parcă totul era un joc, dar aici ne-am speriat cu toții. Copii cu familii, obișnuiți cu părinții lor, cu alintul. Pe mine mama mă trezea în fiecare dimineață și mă săruta seara înainte de culcare. Alături de noi era o casă de copii unde trăiau „adevărații” copii de orfelinat, noi eram foarte diferiți de ei. Se obișnuiseră deja să trăiască fără părinți, dar noi trebuia să ne adaptăm la noua situație.
Țin minte anul ’43: o linguriță de lapte condensat și o bucățică de pâine pe zi, sfeclă fiartă, iar vara – supă din coji de pepene. Ne uitam la filmul *Martie*

– *aprilie*, în care vedeam cum iscoadele noastre făceau terci din coajă de mesteacăn. La noi, fetițele învățaseră și ele să facă terci din mesteacăn.
Toamna ne pregăteam singuri lemnele de foc, fiecare avea normă – un metru cub. Pădurea era în munți. Copacii era doborâți mai întâi, jupuiți de scoarță, apoi tăiați cu fierăstrăul în bucăți de un metru și stivuiți. Norma era calculată pentru un adult, dar fetițele munceau împreună cu noi și aveau aceeași normă. Așa că trebuia să muncim mai mult noi, băieții. Acasă nu tăiaserăm niciodată lemne cu fierăstrăul, pentru că toți eram de la oraș, dar aici trebuia să tăiem bușteni groși și apoi să-i spargem.
Zi și noapte ne era foame, și când munceam, și când dormeam. Mai ales iarna. Fugeam din casa de copii la unitatea militară, unde căpătam uneori câte un polonic de supă. Dar eram mulți, nu puteau nici ei să-i hrănească pe toți. Dacă apucai să ajungi primul, tot primeai ceva, dacă întârziai, asta era. Aveam un prieten, Mișka Cerkasov. Stăm noi jos o dată, și îmi zice: „Aș merge pe jos și douăzeci de kilometri dacă aș căpăta un castron de terci”. Afară erau minus treizeci de grade, el s-a îmbrăcat și a fugit la unitatea militară. Le-a cerut soldaților ceva de mâncare, ei i-au spus că aveau puțină, dar s-au învoit și l-au trimis după ceaunaș. Mișka a ieșit și s-a uitat: veneau și copiii din casa vecină, și, dacă el fugea înapoi după ceaunaș, nu mai primea nimic.
Se întoarce la soldați și le spune: „Turnați!” Și, în loc de ceaun, și-a scos și le-a întins căciula. Părea așa de hotărât, că soldatul i-a turnat în căciulă un polonic întreg. Mișka a trecut ca un erou pe lângă copiii de la celălalt orfelinat, care n-au mai primit nimic, și a fugit înapoi spre ai lui. Îi înghețaseră urechile, dar ne-a adus supă. Dar ce supă, o căciulă plină de gheață! Am răsturnat-o pe toată într-o farfurie, n-a mai așteptat nimeni să se dezmorțească, am mâncat-o așa, iar fetele i-au frecat urechile lui Mișka. Atâta fericire se zugrăvea pe chipul lui că adusese mâncare pentru toți, că nici n-a început să mănânce primul!
Cea mai gustoasă mâncare pentru noi erau semințele presate. Le împărțeam pe categorii, în funcție de calitatea gustului; un sort se numea de halva. Se făcea operațiunea „Macul”. Câțiva oameni se urcau din mers în mașină și aruncau turte de semințe presate de mac, iar alții le prindeau. Se întorceau la casa de copii plini de vânătăi, dar sătui. Ei, desigur, erau și târgurile de vară și de toamnă! Atunci ne era nouă bine. Gustam din toate, pe săturate: de la o femeie luai o bucățică de măr, de la alta, una de roșie. Nu se considera o golănie să furi de la târg, dimpotrivă, era un act de eroism! Nu conta ce înșfăcam, trebuia să mâncăm ceva, indiferent ce.
În clasa noastră învăța băiatul directorului fabricii de ulei. Copiii sunt copii! Stăteam la lecție, ne jucam de-a „bătălia navală”. Iar el stătea în spate și mânca pâine cu ulei de floarea-soarelui. Mirosea în toată clasa.
Șușotim între noi și-i arătăm pumnul, adică „ai să vezi tu când se termină lecțiile!”…
Deodată, învățătoarea se face nevăzută. Căzuse de-a-n picioarelea. Era nemâncată și simțise mirosul ăla… și leșinase… Fetele de la noi au dus-o acasă, locuia cu mama ei. Seara, am decis ca fiecare dintre noi să păstreze

câte o bucățică de pâine și să i-o dăm învățătoarei. Sărmana n-ar fi primit de la noi pentru nimic în lume, dar i le duceam pe ascuns mamei ei și o rugam să nu-i spună că sunt de la noi.
Aveam livada și grădina noastră de legume. În livadă erau meri, iar în grădină, varză, morcovi, sfeclă. Le păzeam, stăteam mai mulți de veghe. Când predam serviciul, număram tot: fiecare cuib de varză, fiecare morcov. Noaptea ne gândeam: „De-ar mai crește peste noapte un morcov! N-ar fi trecut pe listă și am putea să-l mâncăm”. Dacă morcovii erau trecuți pe listă, Doamne ferește să dispară! mai mare rușinea!
Stăteam în grădină, aveam ce mânca în jurul nostru, dar noi răbdam. Și tare ne mai venea să mâncăm! O dată am făcut de pază cu un băiat mai mare. Ce i-a dat lui prin minte?
— Ia uite, paște o vacă…
— Ei, și?
— Ești prost! Păi tu nu știi că există o dispoziție care spune că, dacă o vacă dintr-o gospodărie particulară paște pe domeniul statului, fie e confiscată, fie proprietarii sunt amendați?
— Păi paște pe pășune.
— Și ce, e legată?
Și îmi expune planul lui: luăm vaca, o tragem în livada noastră și o legăm. Apoi îi căutăm pe proprietari. Zis și făcut. Am tras vaca în livada casei noastre de copii și am legat-o. Tovarășul meu a dat fuga în sat, a găsit-o pe proprietăreasă și i-a îndrugat toată povestea cu dispoziția și cu confiscatul…
Acum nu prea mai cred… Mă îndoiesc că femeia l-a crezut și s-a speriat. Mai degrabă cred că i-a fost milă de noi, a văzut că eram flămânzi. Înțelegerea a fost ca noi să păștem vaca, iar femeia să ne dea în schimb câțiva cartofi.
Se îmbolnăvise o fetiță de la noi și avea nevoie de o transfuzie de sânge. În toată casa de copii n-au avut de la cine să ia sânge. Vă dați seama?
Visul nostru era să ajungem pe front. Ne adunaserăm câțiva băiețandri, cei mai dornici, hotărâți să fugim. Spre norcul nostru, la casa de copii a venit un dirijor militar, căpitanul Gordeev, care a selectat patru băieți cu ureche muzicală, inclusiv pe mine. Și așa am ajuns în război.
Toată casa de copii ne-a condus. N-aveam cu ce să mă îmbrac, așa că o fetiță mi-a dat costumul ei de marinar, alta, o pereche de ghetuțe – pentru că avea două.
Așa am plecat pe front. Cel mai mult mă rușinam că aveam ghetuțe de fată…
„STRIGAM ÎNTRUNA, NU MĂ PUTEAM STĂPÂNI…” Liud*a Andreeva – 5 ani*
În prezent e controlor.
Din război am rămas cu impresia unui foc care tot ardea. La nesfârșit…
Ne adunăm noi, câțiva copii mici, și știți despre ce vorbim? Că înainte de război ne plăceau chiflele și ceaiul dulce și că așa ceva nu va mai exista vreodată.
Știam și când trebuie să plângem, pentru că văzuserăm când plângeau mamele și bunicile noastre. Plângeau des, în fiecare zi…
Aveam o mamă tânără și frumoasă, știam, căci alți copii aveau mame mai bătrâne. Dar la cinci ani am înțeles că era rău de noi dacă mama era tânără

și frumoasă. Era periculos. Mi-am dat seama de asta la cinci ani… Am înțeles chiar și că e bine că sunt mică. Cum poate să înțeleagă așa ceva un copil? Că nu-mi explicase nimeni nimic…
După atâția ani, mă tem să-mi răscolesc amintirile, chiar și să mă ating de ele…
O dată, lângă casa noastră a oprit o mașină nemțească. Nu oprise pentru ceva anume, se stricase. Soldații au intrat în casă, ne-au gonit pe mine și pe bunica în cealaltă cameră, iar pe mama au obligat-o să-i ajute. Au încălzit apă, au pregătit cina. Vorbeau așa tare, de parcă nu discutau între ei și nici nu râdeau, ci strigau la mama mea.
S-a înserat. E deja noapte. Deodată, mama năvălește în cameră, mă ia în brațe și fuge cu mine afară. Nu aveam livadă, și curtea era goală. Alergăm și nu știm unde să ne ascundem. Ne-am băgat sub mașină. Ei ies în curte să ne caute, luminează cu lanternele. Mama stă deasupra mea și aud cum îi clănțăne dinții. E rece toată.
Dimineață, când nemții au plecat și am intrat în casă, bunica noastră era întinsă pe pat, legată cu niște sfori… goală! Bunica… Bunica mea! De groază, am început să țip. Mama m-a împins afară… Eu strigam întruna… Nu mă puteam stăpâni…
Multă vreme mi-a fost frică de mașini. Cum le aud, mă ia tremuratul, mă apucă frisoanele. S-a terminat războiul, ne duceam la școală de-acum… Îndată ce vedeam că vine un tramvai, nu mă puteam stăpâni, începeau să-mi clănțăne dinții. Tremuram. În clasă eram trei copii care trăiserăm sub ocupația fascistă. Un băiat se temea de huruitul avioanelor. Era primăvară, cald, învățătoarea deschide fereastra… Se aude huruitul unui avion sau trece o mașină… Ochii mei și ai acestui băiat se fac mari, pupilele ni se dilată, ne cuprinde panica. Iar copiii refugiați, care se întorseseră acasă, râd de noi.
Primele focuri de artificii… Oamenii au ieșit să le vadă, dar eu și mama ne-am ascuns într-o groapă și am stat acolo până au venit vecinii: „Ieșiți, nu e război, e sărbătoarea Victoriei!”
Cât îmi doream jucării pentru copii! Voiam copilărie… O bucată de cărămidă – și nouă ni se pare că e o păpușă. Dacă zăresc în nisip niște cioburi colorate de sticlă, și azi vreau să le ridic. Încă mi se par frumoase.
Am crescut… Și cineva mi-a spus: „Ce frumoasă ești! Ca mama ta”. Nu m-am bucurat, m-am speriat. Niciodată nu mi-a plăcut când mi s-a spus asta…
„TOȚI COPIII S-AU PRINS DE MÂINI…” Andr*ei Tolstik – 7 ani*
În prezent e doctor în științe economice.
Eram copil…
Mi-o amintesc pe mama… Făcea cea mai gustoasă pâine din sat, avea cele mai frumoase răsaduri din grădină. Cele mai mari dalii creșteau la noi în grădiniță și în curte. Ne cosea tuturor cămăși frumoase – mie și tatei, celor doi frați mai mari. Le broda gulerașele cu cruciulițe roșii, albastre, verzi…
Nu mai țin mine cine mi-a spus primul că mama a fost împușcată. Una din femeile din vecini. Am fugit acasă. Mi s-a spus: „N-au împușcat-o în casă, ci în afara satului”. Tata lipsea, era la partizani, la fel și frații mei mai mari și

vărul meu. M-am dus la un vecin, nenea Karp:
— Mama a fost omorâtă. Trebuie s-o aducem acasă.
Am înhămat vaca (nu aveam cai) și ne-am dus. Lângă pădure, nenea Karp m-a oprit:
— Așteaptă puțin aici! Eu sunt bătrân, nu mi-e frică dacă mă omoară. Tu ești copil.
Aștept și îmi trec prin cap tot felul de gânduri. Ce-o să-i spun tatei? Cum să-i spun că mama a fost omorâtă? Și gânduri copilărești – dacă o văd pe mama moartă, n-o să mai fie niciodată vie. Dar, dacă n-o văd moartă, o să mă duc acasă și o s-o găsesc acolo.
Pieptul mamei fusese ciuruit tot de un tir automat. Aceeași dâră era și în bluză... Și o gaură neagră în tâmplă... Voiam să-i pună cât mai repede baticul alb, să nu mai văd gaura aia neagră. Aveam sentimentul c-o doare.
Nu m-am urcat în car, am mers pe lângă el...
În sat, în fiecare zi îngropau pe câte cineva... Țin minte cum au fost îngropați patru partizani – trei bărbați și o femeie. Erau îngropați deseori partizani, dar am văzut pentru prima dată cum era îngropată o femeie. I-au săpat un mormânt separat... Era pusă separat, întinsă pe iarbă, sub un păr bătrân... Femeile bătrâne s-au așezat în jurul ei și i-au mângâiat multă vreme mâna...
— De ce au pus-o separat? am întrebat eu.
— E tânără... mi-au răspuns femeile.
Când am rămas singur, fără rude, fără părinți, m-am speriat. Ce să fac? M-au dus în satul Zalesie, la mătușa Marfa. Nu avea copii, iar soțul îi plecase pe front. Ne ascundeam în beci. Ea îmi ținea capul strâns lipit de al ei: „Puișorule...”
Tanti Marfa s-a îmbolnăvit de tifos. După ea, m-am îmbolnăvit și eu. M-a luat la ea baba Zenka. Cei doi fii ai ei luptau pe front. Noaptea mă trezesc, ea moțăie lângă mine pe pat: „Puișorule...” Toți sătenii fug de nemți în pădure, dar baba Zenka stă lângă mine. Nu m-a părăsit niciodată: „Puișorule, o să murim împreună”.
După ce m-am vindecat de tifos, multă vreme nu am putut să merg. Pe drum drept mergeam, dar dacă era cât de cât pantă, mi se tăiau picioarele. Îi așteptam deja pe soldații noștri. Femeile s-au dus în pădure să adune căpșune – altceva nu aveau să le ofere.
Soldații veneau obosiți. Iar eu stăteam jos, pe pământ, și nu mă puteam ridica.
S-a întors și tata de la partizani. Știa că sunt bolnav și mi-a adus o bucățică de pâine și una de slănină, groasă de un deget. Amândouă miroseau a mahorcă. Totul mirosea a tata.
Cuvântul „Victorie” l-am auzit în timp ce culegeam ștevie de pe pajiște. Toți copiii s-au prins atunci de mâini și au alergat în sat...
„NICI NU ȘTIAM CUM SE ÎNGROAPĂ OAMENII, DAR ATUNCI NE-AM ADUS, CINE ȘTIE CUM, AMINTE...” Miha*il Șinkariov – 13 ani*
În prezent e lucrător la căile ferate.
Vecinii noștri aveau o fetiță surdă...

Toți strigau: „Război! Război!”, iar ea alerga la sora mea cu păpușa și cânta. Deja nici copiii nu mai râdeau. „Ce bine”, îmi spuneam eu, „ea n-a auzit de război”.
Eu și prietenii mei ne-am înfășurat în mușama albastră insignele de șoimi ai patriei și cravatele roșii și le-am îngropat sub niște tufe de lângă râu. În nisip. Și noi eram conspiratori! În fiecare zi ne duceam acolo.
Toată lumea se temea de nemți, până și copiii și câinii. Mama punea ouăle pe banca din fața curții, pe uliță. Pe atunci, nemții nu intrau în casă. Nu întrebau: *„Jude?”* Eu și surioara mea aveam păr negru și creț…
Ne scăldam în râu… Și deodată vedem că se ridică ceva negru de la fund. Ah, momentul acela! Ne-am zis că o fi un buștean scufundat. Obiectul a fost adus de curent spre mal, și atunci am văzut niște mâini, un cap… Ne-am dat seama că era un om. Cred că nimeni nu s-a speriat, n-a țipat. Ne-am adus aminte de ce vorbea lumea, că în locul acela fusese omorât mitraliorul nostru și căzuse în apă împreună cu mitraliera din dotare.
După doar câteva luni de război, deja nu ne mai înspăimânta imaginea morții. L-am tras pe mitralior pe mal și l-am îngropat. Cineva a fugit după o lopată, am săpat o groapă și l-am îngropat. Am păstrat un moment de tăcere. O fetiță chiar s-a închinat – bunica ei slujise cândva la biserică și știa rugăciunile.
Am făcut totul de unii singuri. Singuri, fără adulți. Înainte de război nici nu știam cum se îngroapă oamenii, dar atunci ne-am adus, cine știe cum, aminte.
Două zile ne-am scufundat să căutăm mitraliera…
„A ADUNAT OASELE ÎNTR-UN COȘ…” Leon*id Sivakov – 6 ani*
În prezent e lăcătuș-sculer.
Deja răsărise soarele…
Văcarii își adunau vitele. Cei din detașamentele de pedeapsă le-au lăsat răgaz să trimită vitele dincolo de pârâiașul Greza și au început să intre prin case. Aveau o listă după care făceau execuțiile. Înșiră: mama, bunicul, copiii cutare, în vârstă de atâția ani… Urmăresc după listă: dacă lipsește vreunul, încep să-l caute. Găsesc un copil în pat, sub sobă…
Îi împușcă doar când îi găsesc pe toți…
În casa noastră se adunaseră șase persoane: bunica, mama, sora mea cea mare, eu și doi frați mai mici. Șase suflete… I-am văzut pe fereastră cum s-au dus la vecini, am dat fuga în antreu cu fratele meu cel mai mic și am pus cârligul. Ne-am așezat pe un cufăr lângă mama.
Cârligul era slab, neamțul l-a rupt imediat. A trecut pragul și a tras o rafală. Nici n-am apucat să văd bine dacă era bătrân sau tânăr. Toți am căzut. Eu m-am prăvălit peste cufăr…
Mi-am venit în fire când am simțit că picura ceva pe mine… Picura întruna, ca apa. Am ridicat capul: picura sângele mamei, mama era moartă. M-am târât sub pat, peste tot numai sânge… Sunt plin de sânge, ca într-o baltă… Umed…
Aud că vin doi oameni. Numără: atâția morți. Unul spune: „Aici lipsește unul. Trebuie să-l găsim”. Au început ei să caute, s-au aplecat sub pat, iar

acolo mama ascunsese un sac de secară. Eu stăteam în spatele lui. Au tras sacul și au plecat mulțumiți. Au uitat că lipsea unul de pe listă. Eu mi-am pierdut cunoștința…
A doua oară mi-am revenit când ne-a luat foc casa…
Era insuportabil de cald și-mi venea să vomit. Văd că sunt plin de sânge, dar nu-mi dau seama dacă sunt rănit, nu simt nicio durere. Casa e plină de fum… Cum-necum m-am târât în grădină, apoi în livada vecinului. Abia atunci am simțit că eram rănit la picior și lovit la mână. M-a luat o durere! Iar mi-am pierdut cunoștința…
A treia oară mi-am venit în simțiri când am auzit o voce ciudată de femeie…
Mugeau niște viței. Guițau niște porci, țipau și ardeau găinile rănite… Dar voci omenești nu se auzeau… Numai țipătul acela… M-am târât spre el…
Nu înceta. Cineva țipa de ai fi zis că nu se va opri niciodată. M-am târât după țipăt, ca după un fir, spre garajul colhozului. Nu vedeam pe nimeni… Țipătul venea de undeva de sub pământ… Atunci mi-am dat seama că cineva țipa dintr-o groapă, din adâncul ei…
Nu puteam să mă ridic, m-am târât spre groapă și m-am aplecat… Era plină de oameni… Toți fuseseră evacuați din Smolensk, locuiau la noi la școală. Vreo douăzeci de familii. Zăceau cu toții în groapă, iar deasupra lor se tot ridica și cădea o fetiță rănită. Și țipa. M-am uitat în spate: Unde să mă mai târăsc acum? Deja ardea tot satul… Nu mai era nimeni viu… Numai fetița asta… Am căzut în groapă… Cât am stat așa întins nu știu…
Apoi îmi dau seama că fetița e moartă. O împing, o strig, nu răspunde. Doar eu sunt viu, toți sunt morți. Soarele îi încălzise, de la sângele cald se ridicau aburi. M-a luat amețeala…
Am zăcut așa multă vreme – când eram conștient, când nu. Vineri ne împușcaseră, iar sâmbătă au venit din alt sat bunicul și sora mamei. M-au găsit în groapă și m-au pus într-o roabă. Roaba mă zdruncina, eu aveam dureri, îmi venea să strig, dar glasul îmi pierise. Puteam doar să plâng… Multă vreme n-am vorbit… Șapte ani… Șopteam câte ceva, dar nimeni nu deslușea nimic. După șapte ani am început să rostesc, încet-încet, câte un cuvânt clar… Chiar și eu mă ascultam…
De pe locul unde a fost casa noastră, bunicul a adunat oasele într-un coș. Nici nu l-a umplut…
Uite că v-am povestit… Dar asta să fie oare tot? Tot ce-a rămas dintr-o asemenea grozăvie? Câteva zeci de cuvinte…
„AU SCOS PISICUȚII DIN CASĂ…” Toni*a Rudakova – 5 ani*
În prezent e directoare de grădiniță.
Primul an de război… Îmi aduc aminte puține lucruri…
Nemții au venit dimineață, nici nu se crăpase bine de ziuă. I-au aliniat pe toți pe o pajiște, și îi chemau pe cei tunși scurt: „Ieși!” Cei tunși erau prizonieri de război pe care oamenii îi luaseră pe la casele lor. I-au dus lângă pădure și i-au împușcat.
Până să se întâmple asta, noi alergam în afara satului. Ne jucam lângă pădure. Atunci ne-au îngrozit.
Țin minte cum, la un moment dat, a copt mama multă pâine. O pusese peste

tot: pe laviţe, pe masă, pe jos, pe ştergare, în tindă. Mă minunam:
— Mamă, la ce ne trebuie atâta pâine? Pe cutare şi cutare i-au împuşcat. La cine o să mai dai de mâncare?
Ea m-a alungat afară:
— Du-te la copii!…
Mi-era frică să n-o omoare şi pe mama, mă ţineam mereu după ea.
Pâinea au luat-o noaptea partizanii. Niciodată n-am mai văzut atâta pâine. Nemţii au luat tot de prin case, au ras tot. Noi făceam foamea, şi eu nu înţelegeam. O rugam pe mama:
— Fă focul în sobă şi coace pâine! Multă, multă.
Asta e tot ce-mi amintesc din primul an de război…
Probabil am crescut, pentru că mai târziu îmi amintesc mult mai multe. Cum ne-au dat foc la sat… Ţin minte totul… Mai întâi au tras în noi, apoi au dat foc… M-am întors din morţi…
Nu făceau execuţii afară, ci în case. Stăteam la fereastră.
— Uite, s-au dus s-o împuşte pe Aniska…
— La Aniska au terminat. Se duc la tanti Anfisa…
Şi noi stăm, aşteptăm să vină şi să ne împuşte. Nimeni nu plânge, nimeni nu strigă. Stăm aşa în picioare. Tot la noi se aciuase o vecină cu băieţii ei. Şi ce zice ea?
— Să ieşim din casă! Afară nu împuşcă.
Intră nemţii în curte: primul, un soldat, al doilea, un ofiţer. Ofiţerul e înalt, are cizme lungi, caschetă înaltă. Ţin minte ca acum. Parcă-l şi văd…
Au vrut să ne bage în casă. Vecina cade pe iarbă şi sărută cizmele ofiţerului:
— Nu intrăm. Ştim că acolo o să ne împuşcaţi.
Nemţii: *Zurück! Zurück!*, adică „Înapoi!” În casă, mama s-a aşezat pe o laviţă lângă masă. Şi îmi amintesc că a luat o cănuţă cu lapte şi a început să-i dea să mănânce celui mic. Era aşa de linişte, că toţi auzeam înghiţiturile lui.
M-am aşezat într-un colţişor şi mi-am pus în faţă o măturică. Pe masă era o faţă de masă lungă, şi băiatul vecinilor s-a ascuns sub masă, după ea. Un frate al meu s-a băgat sub pat. Iar vecina, lângă prag, s-a pus în genunchi şi îi implora în numele tuturor:
— Domnişorule, avem copilaşi mici! Domnişorule, avem copilaşi!
Asta ţin minte. L-a implorat multă vreme.
Ofiţerul s-a apropiat de masă, a ridicat faţa de masă şi a tras. S-a auzit un ţipăt, el a mai tras o dată. Ţipa băiatul vecinilor… A tras de vreo cinci ori…
Se uită la mine… Oricât încerc să mă ascund după măturică, nu mă pot face nevăzută. El are nişte ochi căprui aşa de frumoşi!… Cum să uit?… M-am speriat aşa de tare, că am întrebat: „Nene, o să mă omorâţi?” El nu răspunde… Chiar în acest timp, iese din cealaltă cameră soldatul. Ei, cum iese? Smulge draperia mare dintre camere şi gata. Şi îl cheamă pe ofiţer. Acolo, pe pat, erau nişte pisicuţi. Fără pisică, numai pisicuţii. Îi iau în mână, zâmbesc, încep să se joace cu ei. Apoi ofiţerul i-i dă înapoi soldatului să-i scoată afară. Au scos pisicuţii din casă…
Ţin minte cum ardea părul mamei mele moarte… Şi copilaşului de lângă ea,

scutecele… Ne-am târât peste ei, eu și fratele meu mai mare, mă țineam de pantalonii lui: mai întâi în curte, apoi în grădină. Până seara am stat ascunși între plantele de cartof. Seara ne-am târât în tufișuri. Și atunci am început să plângem…
Cum de-am rămas în viață? Nu mai țin minte… Am rămas în viață eu, fratele meu și cei patru pisicuți. A venit bunica noastră, ea locuia peste râu, și ne-a luat pe toți…
„ȚINE MINTE: MARIUPOL, STRADA PARCULUI NUMĂRUL 6…” Sașa *Soleanin – 14 ani*
În prezent e invalid de război gradul unu.
Cât îmi doream să nu mor!… Nu-ți dorești niciodată așa de mult să trăiești ca în război…
Suntem duși la execuție. Ne duc repede. Nemții se grăbesc undeva, am înțeles din discuțiile lor. Înainte de război îmi plăceau lecțiile de limba germană. Chiar am învățat singur câteva poezii de-ale lui Heine. Suntem trei: eu și doi locotenenți-majori, prizonieri de război. Un copil… M-au prins în pădure când adunam arme. Scăpasem de două ori, dar a treia oară m-au prins.
E groaznic să mori…
Mi se șoptește:
— Să fugi! Noi o să sărim pe gardieni, iar tu să te arunci în tufăriș.
— N-o să fug…
— De ce?
— Rămân cu voi.
Voiam să mor împreună cu ei. Ca un soldat.
— Îți ordonăm să fugi! Să trăiești!
Unul, Danila Grigorievici Iordanov, era din Mariupol, celălalt, Aleksandr Ivanovici Iliński, din Breansk.
— Ține minte: Mariupol, Strada Parcului numărul 6… Ai reținut?
— Breansk, strada… Ai reținut?
Au început să tragă.
Am fugit… am fugit… Îmi tot bubuia în cap: cutare, cutare, să țin minte… cutare, cutare… să țin minte. Și, de frică, am uitat.
Am uitat numele străzii și al casei din Breansk…
„AUD CUM I SE OPREȘTE INIMA…” Lena *Aronova – 12 ani*
În prezent e jurist.
Orașul nostru s-a militarizat deodată… Gomelul nostru liniștit și verde…
Părinții au decis să mă trimită la Moscova, unde, la Academia Militară, învăța fratele meu. Toți considerau că Moscova nu avea să fie niciodată cucerită, că era o fortăreață impenetrabilă. Nu voiam să plec, dar părinții au insistat, pentru că, atunci când ne bombardau, nu mâncam nimic zile întregi. Mă hrăneau cu forța. Slăbisem vizibil. Mama era convinsă că la Moscova era liniște și bine. Că acolo aveam să-mi revin. Iar ea și tata urmau să vină cum se termina războiul. Foarte repede.
Trenul nu a ajuns până la Moscova, ne-au dat jos la Maloiaroslaveț. În gară era un telefon interurban. M-am dus într-un suflet la el, voiam să sun la

fratele meu, să-mi spună ce să fac. El mi-a spus: „Stai acolo și așteaptă, o să vin după tine”. N-am avut liniște toată noaptea, erau foarte mulți oameni. Deodată s-a anunțat: Peste jumătate de oră pleacă un tren la Moscova, urcați-vă. Mi-am luat lucrurile și am alergat la tren, m-am urcat în patul de sus și am adormit. Când m-am trezit, trenul era oprit lângă un râuleț, unde femeile spălau. „Unde e Moscova?” m-am mirat eu. Mi s-a răspuns că ne duceau spre răsărit…
Am coborât din vagon și am început să plâng și de supărare, și de disperare. Și atunci m-a văzut Dina, prietena mea. Plecaserăm împreună din Gomel, mamele noastre ne conduseseră amândouă, iar la Maloiaroslaveț ne pierduserăm una de alta. Acum eram din nou împreună. Deja nu-mi mai era așa de frică. În stații ni se aducea de mâncare: sendvișuri, lapte în bidoane aduse cu carele, o dată ni s-a dat chiar supă.
În regiunea Kustanai, în stația Djarkul, am fost dați jos. Eu și Dina mergeam pentru prima oară cu căruța. Ne linișteam una pe alta că imediat ce ajungem scriem acasă. Eu mă întrebam: „Dacă n-o să ne bombardeze casele, părinții o să primească scrisorile de la noi, dar, dacă le bombardează, unde le mai trimitem?” Mama mea era medic-șef la spitalul de pediatrie, iar tata, director al școlii de meserii. Tatăl meu era un om pașnic, avea o înfățișare de profesor. Când a venit prima oară de la școală cu un pistol (li se dăduseră pistoale) – și-l pusese cu tocul în sacoul civil –, m-am speriat. Am impresia că și lui îi era frică de el, îl scotea cu grijă seara și-l punea pe masă. Trăiam într-o casă mare, dar nu aveam militari în familie, așa că niciodată nu mai văzusem arme. Mi se părea că pistolul o să înceapă să tragă singur, că în casa noastră se instalase deja războiul. Dacă tata n-ar mai purta pistolul, războiul s-ar termina.
Eu și Dina eram fete de oraș, nu știam să facem nimic. Am ajuns la destinație și a doua zi am fost duse la munca câmpului. Toată ziua stăteam aplecate. Am amețit la un moment dat și am căzut. Dina plângea deasupra mea, dar nu știa cum să mă ajute. Era mai mare rușinea: fetele din partea locului își îndeplineau norma. Când noi ajungeam abia la jumătatea lanului, ele erau deja hăt departe. Cel mai groaznic a fost când m-au pus să mulg vaca; mi-au dat donița în mână, dar eu nu mulsesem niciodată o vacă. Mi-era frică să mă apropii de ea.
O dată, a venit cineva de la gară și a adus ziare. Acolo am citit că Gomel fusese cucerit și am plâns mult împreună cu Dina. Dacă Gomelului căzuse, însemna că muriseră și părinții noștri. Așa că trebuia să mergem la casa de copii. Nici nu voiam să aud așa ceva, eu voiam să-mi caut fratele. Dar au venit după noi părinții Dinei, care ne-au găsit printr-o minune. Tatăl ei era medic-șef în orașul Saraktaș din regiunea Cikalov. Pe teritoriul arondat spitalului era o căsuță, și acolo locuiam noi. Dormeam pe niște priciuri din scânduri, salteaua era umplută cu paie. Tare mă mai chinuiau cozile mele lungi, care treceau de genunchi. Nu puteam să mi le tai fără permisiunea mamei. Speram că și mama trăiește și o să mă găsească. Iar mamei tare îi mai plăceau cozile mele și m-ar fi certat dacă le tăiam.
O dată, în zori – asta se întâmplă numai în basme, darămite pe timp de

război –, s-a auzit un ciocănit în fereastră… M-am ridicat: era mama. M-am prăbușit… fără cunoștință… Primul lucru pe care l-a făcut mama a fost să-mi taie cozile și să-mi frece scalpul cu o tinctură împotriva păduchilor.
Mama știa că liceul tatei fusese evacuat în Novosibirsk, și am plecat cu ea într-acolo. La Novosibirsk am început să merg la școală. Dimineața învățam, iar după-amiaza mergeam să dăm o mână de ajutor la spitalul militar. În oraș veneau mulți răniți, erau trimiși în spatele frontului. Am fost primite ca sanitare, eu am fost repartizată la chirurgie, secția cea mai grea. Ni s-au dat niște cearșafuri vechi, pe care le rupeam să facem fețe și le rulam, iar uneori, de pe front ni se aduceau niște bandaje așa de proaste, că le scoteam cu coșurile și le îngropam în curte. Erau pline de sânge, de puroi…
Am crescut în familie de medici, și înainte de război visam să fiu neapărat medic. Dacă e la chirurgie, la chirurgie. Alte fete se temeau, dar pentru mine nu conta decât să ajut, să mă simt utilă. Cum terminam orele, alergam într-un suflet la spitalul militar, ca să nu întârziem, să ajungem la timp. Țin minte că de câteva ori am leșinat. Medicii deschideau răni care se lipiseră, rănițiii țipau… Noi îi duceam în sala de operație și-i scoteam de acolo pe tărgi. De câteva ori mi s-a întors stomacul pe dos de la mirosul bandajelor; fețele miroseau înțepător, nu a medicament, ci a ceva necunoscut, sufocant… A moarte… Cunoșteam mirosul morții… Cum intrai în salon, simțeai mirosul acela, deși rănitul era încă în viață… Multe fete au renunțat, n-au rezistat. Coseau mănuși pentru soldații de pe front; care se pricepea împletea. Dar eu nu puteam să renunț la spital. Cum să renunț? Dacă află toți că mama mea e medic?
Dar plângeam amarnic când mureau rănițiii. Unii mureau cu strigătul pe buze: „Domnule doctor! Domnule doctor! mai repede!” Doctorul venea grabnic, dar nu putea să-l salveze, la chirurgie erau cei grav răniți. Îmi aduc aminte de un locotenent… Mi-a cerut buiota. I-am pus-o, și el m-a apucat de mână… Nu mai puteam să i-o desprind… Îmi lipește mâna de corpul lui și se ține de mine cu toate puterile. Aud sub palmă cum i se oprește inima. Bate, bate și la un moment dat se oprește…
În timpul războiului am aflat atâtea lucruri… Mai mult decât într-o viață întreagă…
„AM MERS PE FRONT CU SORA MEA, SERGENT-MAJOR VERA REDKINA…” Niko*lai Redkin – 11 ani*
În prezent e mecanic.
În casă s-a făcut liniște… Familia s-a împuținat…
Frații mei mai mari au fost concentrați imediat, trimiși pe front. Sora mea Vera a tot insistat pe lângă comisariatul militar, și în martie ’42 a plecat și ea pe front. Am rămas acasă numai eu și sora mea mai mică.
Când ne-am refugiat, ne-am adăpostit la niște rude în regiunea Oriol. Eu lucram la colhoz. Bărbații lipseau, așa că toate sarcinile lor cădeau pe umerii celor de vârsta mea, ai adolescenților. În locul bărbaților eram noi, cu vârste cuprinse între nouă și paisprezece ani. Am arat pentru prima dată în viața mea. Femeile stăteau lângă cai și-i mânau. Eu stăteam și așteptam să vină cineva să mă învețe, dar ei trăseseră deja o brazdă, o începuseră pe a

doua. Eu eram singur. Hai să fac și singur! Când pe lângă brazdă, când prin ea, și uite-așa am arat. Dimineața pe câmp, iar seara, cu băieții, în schimbul de noapte. Paștem caii. O zi așa, a doua… A treia am arat ce am arat și am căzut.
În ’44, sora mea Vera a venit o zi la noi. Ieșise din spitalul militar, fusese rănită. Dimineață a fost dusă la gară cu căruța, iar eu am alergat pe jos după ea. La gară, soldatul nu mi-a dat voie în vagon: „Tu cu cine ești, băiete?” Nu m-am pierdut cu firea: „Cu sergent-major Vera Redkina”.
Așa am fost admis pe front.
„ÎN DIRECȚIA DIN CARE RĂSARE SOARELE…” Vali*a Kojanovskaia – 10 ani În prezent e muncitoare.*
Memoria copilului… În memoria copilului rămâne ori frica, ori ceva bun…
Casa noastră se afla în apropierea spitalului militar. Spitalul a fost bombardat, și eu am văzut cum cădeau de la ferestre răniți cu cârje. A luat foc și casa noastră… Mama a sărit în foc ca să apuce să ia hainele noastre, ale copiilor.
A ars casa noastră… A ars mama… Ne-am năpustit după ea, oamenii ne-au prins și ne-au ținut: „Copii, n-o mai puteți salva pe mama voastră”. Unde au fugit toți, acolo ne-am dus și noi. Erau morți peste tot, pe jos… Răniții gemeau, cereau ajutor. Cine să-i ajute? Eu aveam unsprezece ani, sora mea, nouă. Ne-am pierdut una pe alta…
Ne-am regăsit la casa de copii Ostrošițki Gorodok de lângă Minsk; în Minsk intraseră deja nemții. Cu un an înainte de război ne dusese acolo tata în tabăra de pionieri. Un loc frumos. Nemții au transformat tabăra în casă de copii. Ni se părea totul și cunoscut, și străin. Câteva zile n-am făcut decât să plângem pentru că rămăseserăm fără părinți și ne arsese casa. Educatoarele erau bătrâne, iar regulamentul, nemțesc. După un an – cam așa cred, că după un an – au început să ne selecteze ca să ne ducă în Germania. Nu după vârstă, ci după statură. Din nefericire, eu eram înaltă ca tata, iar sora mea, mai scundă, ca mama. Au sosit mașinile, eram înconjurați de nemți cu automate. Eu sunt urcată în mașină, sora mea țipă, este împinsă la o parte, soldații trag cu mitraliera spre picioarele ei. N-o lasă la mine. Așa ne-au despărțit…
Vagonul era plin ochi de fetițe, niciuna nu avea mai mult de treisprezece ani. Prima oprire a fost la Varșovia. Nimeni nu ne-a dat de mâncare sau de băut, doar un bătrânel a venit cu buzunarele pline de hârtii făcute sul, pe care era scrisă în rusă rugăciunea *Tatăl nostru*, și ne-a dat fiecăreia câte una.
După ce-am trecut de Varșovia, am mai mers două zile. Am fost duse, am impresia, la un punct sanitar. Ne-au dezbrăcat pe toate în pielea goală, laolaltă cu băieții. Plângeam de rușine. Fetele voiau să stea într-o parte, băieții în alta, dar ne-au înghesuit la grămadă și au pus furtunul pe noi… Apă rece… Cu un miros necunoscut, pe care nu-l mai întâlnisem până atunci, nu știu ce substanță dezinfectantă era. Nu-i interesa dacă ne împroșcau în ochi, în gură, în urechi – ne dezinfectau. După aceea ne-au dat niște pantaloni în dungi și niște jachete în genul unor pijamale, iar în picioare, niște sandale de lemn. Pe piept ne-au înfipt niște plăcuțe metalice

inscripționate Ost.[19]
Ne-au scos afară și ne-au aliniat. Credeam că ne duc undeva, în vreun lagăr, dar din spate cineva a șoptit: „Ne vând”. A venit un neamț bătrân, a luat încă trei fete în afară de mine, a dat banii și ne-a arătat o căruță cu paie: „Urcați!”
Ne-a dus la un fel de moșie… Era o casă mare, înaltă, înconjurată de un parc vechi. Ne-a instalat în magazie: într-o parte se aflau doisprezece câini, în cealaltă eram noi. Imediat ne-a dus la câmp să muncim – adunam pietre, ca să nu strice plugurile și semănătoarele. Trebuia să le așezăm la distanțe egale, într-un singur loc. Încălțate în sandalele alea de lemn, făcuserăm bătături peste tot la picioare. De mâncare primeam pâine proastă și lapte simplu.
Una din fetițe n-a rezistat, a murit. A fost dusă cu caii în pădure, unde a și fost îngropată fără nimic pe ea. Au adus înapoi la moșie sandalele de lemn și pijamaua vărgată. Țin minte că o chema Olia.
Era acolo un neamț bătrân, bătrân care hrănea câinii. Vorbea foarte prost rusește, dar încerca să ne încurajeze: „*Kinder, Hitler kaput*. Avalanșa rusească”. Se ducea în coteț, fura o căciulă de ouă și o ascundea în lada lui cu instrumente – el mai făcea și muncă de tâmplărie la moșie. Ia toporul în mână și se duce, chipurile, să lucreze. Scoate lada și o pune lângă noi. Se uită în toate părțile și dă din mâini să le mâncăm mai repede. Noi bem ouăle și îngropăm cojile.
Într-o zi ne-au chemat doi băieți sârbi care lucrau și ei tot la moșie – erau ca și noi, sclavi – și ne-au spus secretul lor… Aveau un plan: „Trebuie să evadăm, altfel o să murim toți ca Olia. O să ne îngroape în pădure, iar sandalele noastre de lemn și pijamalele o să le aducă înapoi”. Nouă ne era frică, dar ne-au convins. Iată deci cum a fost… Dincolo de moșie era o mlaștină, ne-am strecurat acolo pe neobservate într-o dimineață, apoi am fugit. Am fugit în direcția din care răsare soarele, spre răsărit.
Seara, am căzut toți într-un tufăriș și am adormit, epuizați. Dimineață, când am deschis ochii, liniște, numai broaștele orăcăie. Ne-am sculat, ne-am spălat cu rouă și am pornit mai departe. După ceva timp, am văzut în fața noastră o șosea. Trebuia s-o traversăm. Dincolo de ea era o pădure deasă și frumoasă. Salvarea noastră! Un băiat s-a târât până la șosea, a cercetat împrejurimile și ne-a chemat: „Fuga!” Eram pe șosea, când din pădure a ieșit în direcția noastră o mașină cu niște mitraliori. Ne-au înconjurat și au început să-i lovească pe băieți, să-i calce în picioare.
I-au aruncat în mașină morți, iar pe noi, fetele, ne-au așezat alături. Și au spus: „De ei e bine, dar de voi, scroafe rusoaice, o să fie și mai bine”. Ne recunoscuseră după etichete că suntem din est. Noi eram așa de îngrozite, că nici nu plângeam.
Ne-au dus în lagărul de concentrare. Acolo am văzut cum copiii stăteau pe paie, iar ploșnițele se urcau pe ei. Aduceau paie din lanurile care începeau imediat după sârma ghimpată electrificată.
În fiecare dimineață răsuna ivărul de fier și un ofițer și o femeie frumoasă intrau râzând. Ea ne vorbea rusește:

— Cine vrea terci, să se așeze în rând câte doi. Vă ducem să vă dăm de mâncare…
Copiii se împiedicau, se înghesuiau, toți voiau terci.
— Doar douăzeci și cinci de copii, număra femeia. Nu vă certați! Ceilalți așteptați până mâine.
La început, am alergat laolaltă cu cei mici, dar, după un timp, am început să mă gândesc cu groază: „De ce nu se mai întorc cei care sunt duși să mănânce terci?” M-am așezat chiar lângă ușa de fier de la intrare. Eram deja puțini, iar femeia oricum nu mă băga în seamă. Stătea mereu în picioare și număra întoarsă cu spatele la mine. Nu pot să spun cât a durat asta. Mi se pare că… atunci mi-am pierdut memoria…
Nicio pasăre și niciun gândac n-am văzut în lagărul de concentrare. Speram să găsesc măcar o râmă. Dar nu era nicio vietate acolo…
Deodată auzim larmă, strigăte, focuri de armă. Zornăie ivărul de fier, în baraca noastră năvălesc soldați de-ai noștri, strigând: „Copii!” Ne iau pe umeri, în brațe, mai mulți deodată, pentru că suntem ușori ca niște fulgi. Ne sărută, ne îmbrățișează și plâng. Ne scot de acolo…
Vedem hornul negru al crematoriului…
Câteva săptămâni am fost tratați, hrăniți. Mă întreabă cineva: „Câți ani ai?” Răspund: „Treisprezece…” „Și noi care credeam că opt”. Când ne-am mai întremat, ne-au dus în direcția din care răsare soarele.
Acasă…
[19] Est (în limba germană în original)
„CĂMAȘA ALBĂ SE VEDEA DE LA DISTANȚĂ ÎN ÎNTUNERIC…” Efim
Fridland – 9 ani
În prezent e director adjunct la un combinat chimic.
Copilăria mi s-a sfârșit odată cu primele împușcături… Copilul din mine trăia încă, dar alături de altcineva…
Înainte de război îmi era frică să rămân singur în apartament, dar atunci m-am lecuit de frica asta. Nu mai credeam nici în duhurile casei ascunse după sobă, despre care vorbea mama, dar nici ea nu le mai pomenea. Am plecat din Hotimsk cu o căruță. Mama a cumpărat un coș cu mere, l-a pus lângă mine și sora mea, și noi mâncam. A început bombardamentul. Sora mea avea în mâini două mere frumoase și am început să ne certăm pe ele, ea nu voia să mi le dea. Mama ne spune să ne adăpostim, dar noi continuăm. Până la urmă, am rugat-o pe sora mea: „Dă-mi măcar un măr, altfel o să ne omoare, și nu apuc să-l gust”. Ea mi l-a dat pe cel mai frumos. Atunci s-a terminat și bombardamentul și n-am mai mâncat mărul norocos.
Mergeam în căruță, iar în fața noastră mergea o cireadă de vaci. De la tata (înainte de război, fusese director la fermă la Hotimsk) știam că nu erau vaci obișnuite, ci de prăsilă, care fuseseră cumpărate pe bani grei din străinătate. Țin minte că tata nu putuse să-mi explice ce înseamnă „pe bani grei”, până nu mi-a spus concret că fiecare vacă costă cât un tractor. Cât un tanc. Cât un tanc înseamnă o sumă foarte mare. Aveau grijă de fiecare vacă.
Pentru că am crescut într-o familie de zootehniști, îmi plăceau animalele. După un alt bombardament, am rămas fără căruță, așa că mergeam în fața

cirezii, legat de taurul Vaska. Avea un inel în nas, de inel era legată o funie, iar de capătul funiei mă prinsesem eu. Multă vreme, vacile nu s-au putut obișnui cu bombardamentul, erau greoaie, nedeprinse cu deplasările pe distanțe mari; le crăpaseră copitele, oboseau groaznic. După ce se auzeau focurile de armă, era greu să le aduni. Dar, dacă taurul ieșea pe drum, toate se duceau după el. Iar taurul asculta numai de mine.
Într-o noapte, mama mi-a spălat o cămașă albă… În zori, „Trezirea!” strigă locotenentul-major Turcin, care conducea caravana. Îmi pun cămașa, iau taurul și pornim. Țin minte că tot timpul am purtat cămașa aia albă. Se vedea de la distanță în întuneric, toată lumea mă vedea. Dormeam lângă taur, sub picioarele lui din față, așa mă încălzeam. Vaska nu se scula niciodată primul, aștepta să mă scol eu. Simțea că sunt copil și că poate să mă lovească. Mă culcam cu el și nu-mi era frică niciodată.
Am ajuns pe jos până la Tula. Peste o mie de kilometri. Am mers trei luni. Ni se rosese toată încălțămintea, mergeam desculți. Rămăseseră puțini văcari. Vacilor li se umflaseră ugerele, nu mai reușea nimeni să le mulgă. Ugerul devenea dureros, vaca stătea lângă tine și se uita. Nu mai puteam de mâini, în fiecare zi mulgeam cincisprezece – douăzeci de vaci. Parcă văd: pe drum e întinsă o vacă cu un picior din spate lovit, iar din ugerul vânăt îi picură lapte. Se uită la oameni și așteaptă… Soldații se opresc și pun mâinile pe puști, ca să-i curme chinul. Îi rog să aștepte puțin…
Mă apropii de ea și o mulg, laptele cade pe pământ. Vaca îmi linge recunoscătoare umărul. Mă ridic și spun: „Acum trageți…” Și fug, ca să nu văd…
La Tula am aflat că toate vacile de prăsilă aduse de noi urmau să ajungă la combinatul alimentar, nu mai aveau unde să le ducă. De oraș se apropiau nemții. Mi-am pus cămașa albă și m-am dus să-mi iau rămas-bun de la Vaska. Taurul îmi răsufla greu în față…
… În mai ’45 ne întorceam acasă cu trenul. Ne apropiam de Orșa. În momentul acela stăteam la geam, dar în spatele meu, simțeam, era mama. Am deschis geamul. Mama îmi spune: „Simți mirosul mlaștinilor noastre?” Plângeam arareori, dar atunci am izbucnit în hohote. Cât am fost evacuați, nici nu mă gândisem cum se cosea fânul din mlaștină, cum era adunat în stoguri și cum, după ce se usca puțin, se ofilea și începea să miroasă. Mirosul drag, nemaiîntâlnit, al fânului de mlaștină. Mi se pare că numai la noi, în Bielorusia, fânul de mlaștină miroase atât de puternic. Mirosul ăla m-a urmărit peste tot. Îl simțeam și în vis.
De ziua Victoriei, din casă a ieșit în fugă vecinul nostru, nenea Kolea, și a început să tragă focuri în sus. Băieții l-au înconjurat:
— Nenea Kolea, lasă-mă pe mine!
— Nenea Kolea, lasă-mă pe mine!…
El i-a lăsat pe toți. Și eu am tras atunci pentru prima oară…
„S-A PRĂBUȘIT PE PODEAUA CURATĂ, PE CARE TOCMAI O SPĂLASEM…”
Mașa *Ivanova – 8 ani*
În prezent e învățătoare.
Aveam o familie unită. Ne iubeam unii pe alții…

Tatăl meu luptase în Războiul Civil. De atunci mergea în cârje. Conducea colhozul, iar gospodăria lui era fruntașă. Când am învățat să citesc, îmi arăta tăieturi din ziarul *Pravda* unde se scria despre colhozul de la noi din sat. Fiind cel mai bun președinte de colhoz, înainte de război, tata fusese trimis la congresul colhoznicilor fruntași și la expoziția agricolă de la Moscova. De acolo îmi adusese niște cărți frumoase pentru copii și o cutiuță din tablă cu bomboane de ciocolată.
Eu și mama îl iubeam pe tata. Și el pe noi. Fac oare să pară copilăria mea mai frumoasă decât a fost? Nu știu, dar toate amintirile mele de dinainte de război sunt pline de bucurie și lumină. Pentru că era pur și simplu copilărie… Copilărie adevărată…
Țin minte multe cântece. Femeile se întorceau de la câmp cântând. Soarele se rostogolește dincolo de orizont, iar de după deal se aude:
*E timpul să mă duc acasă, timpul, Deja se lasă înserarea… Ale*rg dincotro vine cântecul – acolo e mama, îi aud vocea. Mama mă ia în brațe, o cuprind cu brațele după gât, sar pe mal înainte, iar cântecul mă ajunge din urmă, îmi umple tot universul. E așa de bine, așa de multă veselie!
După o asemenea copilărie fericită, deodată, brusc, a venit războiul…
În primele zile, tata a plecat… A fost lăsat în oraș, să lucreze în ilegalitate. Nu locuia acasă, pentru că la noi îl cunoștea toată lumea. Venea numai noaptea.
O dată, l-am auzit cum vorbea cu mama:
— Am aruncat în aer o mașină nemțească pe șosea lângă…
Eu am început să tușesc pe sobă. Părinții mei s-au speriat.
— Nimeni nu trebuie să știe asta, scumpa noastră, m-au avertizat ei.
A început să-mi fie frică noaptea. Mă temeam ca tata să nu vină acasă, iar nemții să afle și să vină să-l ia… Pe tăticul meu, pe care îl iubesc așa de tare.
Tot timpul îl așteptam. Mă băgam în colțul cel mai ascuns al sobei noastre mari, o îmbrățișam pe bunica, dar mi-era frică să adorm. Dacă adormeam, mă trezeam des. Pe horn vuiește viscolul, capacul hornului tremură și zornăie. Am un singur gând: să nu adorm și să-l ratez pe tata.
Deodată, îmi pare că nu viscolul vuiește, ci e mama care plânge. Am febră. Tifos.
Noaptea, târziu, a venit tata. Eu l-am auzit prima și am strigat-o pe bunica. Tata era rece, iar eu ardeam de febră. Stătea lângă mine și nu putea să plece. Obosit, îmbătrânit, dar la fel de drag, de blând. După câteva ore de la sosirea lui, a bătut cineva la ușă. A bătut tare. El nici n-a apucat să-și pună cojocul, că în casă a intrat poliția. L-au tras afară – eu, după el. El a întins mâinile spre mine, dar a fost lovit cu automatul peste mâini. L-au lovit în cap. Desculță, am alergat după el prin zăpadă până la râu, strigând: „Tăticule! Tăticule!”… Bunica jelea în acasă: „Unde este Dumnezeu? Unde se ascunde?”
Tata a fost omorât…
Bunica n-a putut să îndure o asemenea durere. A plâns din ce în ce mai încet și, după două săptămâni, a murit noaptea pe sobă. Eu dormeam alături și am îmbrățișat-o, moartă. Nu mai era nimeni în casă, mama și fratele meu se

ascundeau la vecini.
După ce a murit tata, și mama s-a schimbat. Nu mai pleca nicăieri de acasă. Vorbea numai despre tata, obosea repede, deși înainte de război fusese stahanovistă. Mereu frumoasă. Pe mine nici nu mă băga în seamă, iar eu făceam tot posibilul să-i atrag atenția. S-o înveselesc cumva. Dar ea se anima doar când ne aduceam aminte de tata.
… Țin minte că au venit la noi niște femei fericite:
— Din satul vecin au trimis un băietan călare, războiul s-a terminat. În curând se întorc bărbații noștri.
Mama s-a prăbușit pe podeaua curată, pe care tocmai o spălasem…
„DUMNEZEU VEDEA OARE TOATE ASTEA? ȘI CE PĂRERE AVEA?…” Iura *Karpovici – 8 ani*
În prezent e șofer.
Am văzut ceea ce nu trebuia să văd… Ceea ce un om nu poate să vadă. Iar eu eram mic…
Văd cum un soldat fuge și parcă se împiedică. Apoi cade. Scurmă îndelung pământul, îl îmbrățișează…
Am văzut cum prizonierii noștri de război erau purtați prin sat, în coloane lungi, în mantale rupte și arse pe margini. Acolo unde stătuseră peste noapte pe copaci rămânea scoarța zgâriată. În loc de mâncare li se arunca un cal mort… Îl sfâșiau…
Am văzut cum într-o noapte a pornit-o la vale un tren german care luase foc, iar dimineață toți cei care lucrau la căile ferate au fost puși pe șine, și nemții au trecut cu locomotiva peste ei…
Am văzut cum erau înhămați oameni la brișcă – aveau stele galbene pe spate – și cum erau mânați cu cravașele. Nemții se plimbau tare veseli…
Am văzut cum mamelor li se luau cu baionetele copiii din brațe și mai apoi erau aruncați în foc sau în fântână… Mie și mamei nu ne-a venit rândul…
Am văzut cum plângea câinele vecinilor. Stătea singur pe cenușa casei stăpânilor, cu ochi de om bătrân…
Iar eu eram mic…
Am crescut cu asta… Am crescut posac și neîncrezător, sunt o fire dificilă. Când plânge cineva, nu mi-e milă, dimpotrivă, mi-e bine, pentru că eu nu știu să plâng. De două ori m-am căsătorit și de două ori m-a părăsit soția, niciuna nu a rezistat prea mult. E greu să mă iubească cineva. Știu… Știu și eu asta…
Au trecut mulți ani… Acum aș vrea să înțeleg: Dumnezeu vedea oare toate astea? Și ce părere avea?
„IAR LUMEA E AȘA DE FRUMOASĂ!…” Liud*mila Nikanorova – 12 ani*
În prezent e ingineră.
Aș vrea să-mi amintesc… Înainte de război vorbeam oare despre război?
La radio se auzeau cântece: „Dacă mâine o să fie război” și „Adăpostul e puternic, tancurile noastre sunt rapide”. Copiii puteau dormi liniștiți…
Familia noastră locuia la Voronej. Orașul copilăriei mele… La școală aveam mulți profesori dintre intelectualii vechi. Oameni cu o cultură muzicală deosebită. Corul de copii al școlii noastre, în care cântam și eu, era extrem

de popular în oraș. Cred că toți iubeau teatrul.
Casa noastră era plină de familii de militari. O casă cu trei etaje, cu multe coridoare. În curte înflorea vara un salcâm parfumat. În scuarul din fața casei ne jucam mult, aveam unde să ne ascundem. Cât privește părinții, am fost o norocoasă. Tata era militar de carieră. Uniforma militară am avut-o sub ochi toată copilăria. Mama avea o fire blândă și niște mâini de aur. Sunt singura fiică. Însă, ca orice copil singur la părinți, eram răsfățată, capricioasă, dar, totodată, rușinoasă. Mergeam la clubul de muzică și coregrafie de pe lângă Casa Armatei Roșii. Duminica, singura lui zi liberă, tatei îi plăcea să se plimbe cu noi prin oraș. Eu și mama trebuia să mergem la stânga lui, pentru că tata îi saluta mereu pe militarii cu care se întâlnea. Ducea mâna la cozoroc.
Și-i mai plăcea să citească poezii cu mine, mai ales din Pușkin:
Învață, fiul meu; știința ne scurtează Experimentele vieții grabnic trecătoare... Ziu[20] a aceea de iunie… Într-o rochiță frumoasă, m-am dus cu o prietenă în grădina Casei Armatei Roșii, la un spectacol care trebuia să înceapă la ora douăsprezece. Acolo vedem că toată lumea ascultă difuzorul de pe un stâlp, cu fețele pline de disperare.
— Auzi, e război! îmi spune prietena.
M-am repezit înapoi acasă. Am smucit ușa. Înăuntru era liniște, mama nu venise, iar tata se bărbierea concentrat în fața oglinzii. Avea obrazul plin de spumă.
— Tată, e război!
Tata s-a întors spre mine și a continuat să se bărbierească. I-am văzut în ochi o expresie pe care nu i-o cunoșteam. Țin minte că difuzorul din perete era închis. Era tot ce putuse face pentru a ne ține, pe mine și pe mama, departe de îngrozitoarea veste.
Viața mi s-a schimbat instantaneu… Nu-mi aduc aminte ca tata să mai fi fost acasă în zilele acelea. Trăiam parcă o altă viață. Se țineau adunări generale ale locatarilor: cum să stingem incendiul dacă lua foc casa, cum să acoperim ferestrele noaptea – pentru că în oraș nu trebuia să se vadă nicio lumină. Au dispărut de pe rafturi alimentele, au apărut cartelele.
A venit și ultima seară, care n-a fost nici pe departe așa cum o vedeam la cinematograf: lacrimi, îmbrățișări, săritul în trenul care pornise deja. Nici vorbă! Totul a decurs ca și cum tata se ducea la manevre. Mama strânge lucrurile, gulerul e deja cusut, la fel și epoleții, îi verifică nasturii, șosetele, batistele. Tata își împăturește mantaua, cred că eu i-am ținut-o.
Am ieșit toți trei în coridor. Era târziu, la ora aceea se închideau toate ușile din casă cu excepția celei de la intrare, și, ca să ieșim în curte, a trebuit să urcăm de la parter la etajul unu, să traversăm un coridor lung și să coborâm din nou. Afară era întuneric, și tata, mereu precaut, a spus:
— Nu e nevoie să mă conduceți mai departe. Ne-a îmbrățișat: Totul o să fie bine. Nu vă faceți griji!
Și a plecat.
De pe front, ne-a trimis câteva scrisori: „O să învingem în curând, atunci o să trăim altfel. Cum se comportă Liudmilocika?” Nu pot să-mi aduc aminte

ce am făcut până la 1 septembrie. Desigur, o supăram pe mama pentru că rămâneam multă vreme la prietene fără permisiunea ei. Alarma aeriană a devenit o obișnuință, dacă putem spune așa. În curând, toți știau ce aveau de făcut: coborau în adăpost sau stăteau în casă. Nu o dată m-a prins bombardamentul pe stradă, în centru. Intram repede într-un magazin sau într-o scară de bloc, și asta era tot.
Circulau multe zvonuri. Dar nu mi-au rămas în minte… în mintea mea de copil… Mama lucra la spitalul militar. În fiecare zi veneau trenuri cu răniți.
Uimitor este că în magazine apăruseră din nou mărfuri, iar oamenii le cumpărau. Câteva zile, eu și mama ne-am tot gândit: Să cumpărăm oare o pianină nouă? Am decis ca, pentru moment să nu cumpărăm, să-l așteptăm pe tata. Era totuși, o achiziție importantă.
Incredibil, dar școala a început, ca de obicei, la 1 septembrie. De la tata, în tot cursul lunii august, n-am primit nicio veste. Speram și așteptam, deși cunoșteam deja cuvinte precum „asediu” și „partizani”. La sfârșitul lunii, am fost anunțați să fim pregătiți în orice moment pentru evacuare. Am aflat ziua exactă, se pare, cu douăzeci și patru de ore înainte. Mamele nu-și mai vedeau capul de treabă. În orice caz, eram convinși că urma să plecăm pentru vreo două luni, să stăm undeva la Saratov și să ne întoarcem. Într-o boccea, așternutul, în alta, vesela și un geamantan cu haine. Suntem gata.
Pe drum, am reținut o scenă: trenul nostru pleacă fără să sune sirena, luăm oalele de pe foc, nu mai e timp să-l stingem; plecăm, și de-a lungul terasamentului sunt șiruri de focuri. Eșalonul a ajuns la Alma-Ata, apoi s-a întors la Cimkent. Și tot așa de câteva ori, un du-te-vino. În fine, cu niște boi înceți înjugați la care, am intrat într-un aul. Am văzut pentru prima oară o căruță cu coviltir… Ca într-un basm oriental… Totul e colorat, straniu. Mi se pare interesant…
Dar când am observat la mama primul fir de păr alb, am amuțit, am început să mă maturizez rapid. Mâinile mamei! Nu știu ce nu puteau să facă. Cum de-i trecuse prin minte să ia în ultimul moment mașina de cusut (fără cutie, într-o pernă) și s-o arunce în mașina care pornea spre gară? Mașina de cusut a fost cea care ne-a dat de mâncare. Noaptea, mama obișnuia să coasă. Oare mai și dormea?
La orizont se zăresc culmile munților Tian-şan. Primăvara stepa e plină de lalele, iar toamna, de ciorchini de struguri și pepeni galbeni (dar cum să-i cumperi?!). Mai ales că e război! Noi îl căutam pe tăticul nostru! În trei ani, am scris treizeci de cereri: la Statul-Major al Armatei, la Poșta de campanie nr. 116, la Comisariatul Poporului pentru Apărare, la GUK – Direcția Generală a Cadrelor din Armata Roșie din Buguruslan… De pretutindeni primeam un singur răspuns: „Nu se regăsește în listele celor morți sau răniți…” Din moment ce nu se regăsește, tot așteptam, speram.
La radio au început să anunțe vești îmbucurătoare. Trupele noastre eliberează oraș după oraș. Uite, și Orșa a fost eliberat. E locul natal al mamei. Acolo sunt bunica și surorile ei. E eliberat și Voronejul… Dar Voronejul fără tata ne pare străin. Am renunțat la statutul de refugiat și am plecat la bunica. Peste tot ne suiam numai la capătul vagonului, pentru că

înăuntru trebuia să te pricepi să-ți faci loc. Cinci zile și cinci nopți la capătul vagonului…
Locul meu preferat din casa bunicii este în spatele sobei calde. La școală sunt îmbrăcată cu palton; multe fetițe au paltoane cusute din mantale, iar băieții au pur și simplu mantale. Într-o dimineață devreme aud la difuzor: Victorie! Am cincisprezece ani… Mă îmbrac cu ceva primit cadou de la tata, dinainte de război – o bluziță de lână fină și niște pantofiori noi cu toc –, și mă duc la școală. Am păstrat lucrurile astea, îmi fuseseră cumpărate pentru când voi crește mare, și uite că am crescut.
Seara stăm la masă, în fața noastră sunt o fotografie a tatei și un volumaș de Pușkin cu margini îngălbenite și cu pagini care se desprind din cotor. E un cadou pentru mama de pe când era logodnica lui. Îmi amintesc cum citeam împreună versuri și cum el, când îi plăcea ceva în mod deosebit, spunea: „Iar lumea e așa de frumoasă!” Repeta mereu cuvintele acestea în clipele plăcute.
Nu-mi pot imagina că tata, atât de iubit, nu mai e printre cei vii…

[20] Versuri din drama istorică *Boris Godunov*
„MI-A ADUS NIȘTE BOMBOANE LUNGI, SUBȚIRI… CA NIȘTE CREIOANE…” Leonida *Belaia – 3 ani*
În prezent e călcătoreasă.
Ce poate să-și amintească un copil de trei ani? O să vă răspund…
Trei – patru imagini am reținut, total disparate.
… În spatele casei, pe pajiște, niște oameni fac gimnastică și se scaldă în râu. Se stropesc cu apă, strigă, râd, se zbenguie, cum fac băieții noștri din sat. De obicei, mama mă lăsa să mă duc la băieți, dar acum strigă speriată și nu-mi dă voie să ies din casă. Când o întreb cine sunt oamenii ăia, răspunde îngrozită: „Nemți”. Alți copii au alergat la râu și au adus de acolo niște bomboane subțiri… Mi-au dat și mie…
Aceiași oameni mărșăluiesc ziua pe strada noastră. Au împușcat toți câinii, pentru că lătrau la ei.
După asta, mama mi-a interzis să mai ies ziua pe stradă. Stăteam zile întregi în casă cu motanul.
… Fugim undeva… Roua e rece. Bunica are fusta udă până la brâu, iar eu sunt udă din cap până-n picioare. Ne ascundem în pădure, mă usuc în haina bunicii, rochița mi se usucă și ea.
Unul dintre vecini s-a urcat într-un copac. Aud: „Arde… Arde… Arde…” Un singur cuvânt…
… Ne întoarcem în sat. În locul caselor au rămas numai niște cărbuni negri. Pe locul unde trăiseră vecinii noștri găsim un pieptăn. Recunosc pieptănul ăsta; fetița vecinilor, Aniutka, mă pieptăna cu el. Mama nu-mi poate explica unde sunt fetița și mama ei. De ce nu se întorc? Mama se ține cu mâna de inimă. Iar eu îmi amintesc cum Aniutka mi-a adus de la oamenii care se scăldau în râu niște bomboane lungi, subțiri, ca niște creioane… Foarte gustoase, nu mai văzusem așa ceva… Era frumoasă Aniutka, ei îi dădeau mereu multe bomboane. Cele mai multe.

Noaptea, ne băgăm picioarele în cenușă, să ne încălzim și să adormim. Cenușa e caldă, moale…

„CUFĂRAȘUL ERA CHIAR PE MĂRIMEA LUI…” Dunia *Golubeva – 11 ani*

În prezent e mulgătoare.

E război… Dar noi trebuie să arăm…

Mama, sora și fratele meu au plecat la câmp să semene in. N-a trecut mai mult de o oră, că au venit fuga femeile:

— Dunia, i-au împușcat pe ai tăi. Sunt întinși pe câmp…

Mama era pe răzor, iar din sac curgeau semințe. Fusese ciuruit de gloanțe…

Am rămas singură cu un nepoțel al meu. Sora mea născuse recent, iar soțul ei era la partizani. Doar cu băiețelul ăsta…

Eu nu știam să mulg vaca. Sărmana mugește în grajd, simte că nu e femeia care o mulge. Câinele urlă toată noaptea. Și vaca la fel…

Bietul copilaș se târăște la mine, vrea să sugă lapte… Mi-am adus aminte cum îi dădea de mâncare sora mea… Îi întind sfârcul, el molfăie ce molfăie și adoarme. Eu nu am lapte, dar el obosește de efort și adoarme. Unde a răcit? Cum s-a îmbolnăvit? Sunt și eu mică, ce să înțeleg?… Tușește, tușește și n-are ce mânca. Vaca ne fusese deja confiscată de polițai.

Și a murit copilașul. A gemut ce a gemut și a murit. Deodată, nu se mai aude nimic dinspre el. Ridic cârpele, e negru tot, doar fețișoara i-a rămas albă. O fețișoară albă, iar el, negru tot.

E noapte. Ferestrele sunt negre. Unde să mă duc? Am să aștept dimineața. O să-i chem pe oameni. Acum stau și plâng că nu mai e nimeni în casă, nici măcar copilașul ăsta. Când s-a crăpat de ziuă, l-am pus într-un cufăraș… De la bunicul ne rămăsese un cufăraș în care își ținea el instrumentele, mic cât un pachețel. Îmi era frică să nu vină pisicile sau șobolanii să-l mănânce. Era așa de mititel, chiar mai mic decât atunci când trăia. L-am învelit într-un ștergar curat de in și l-am sărutat.

Cufărașul era chiar pe mărimea lui…

„ÎMI ERA FRICĂ SĂ AM VISUL ĂSTA…” Lena *Starovoitova – 5 ani*

În prezent e zidăriță.

Mi-a rămas un vis… Un vis…

Mama și-a pus paltonul verde și cizmele și a înfășurat-o în plapuma groasă pe surioara mea de șase luni. Și a plecat. Eu stau și aștept la fereastră să se întoarcă. Văd deodată că pe drum sunt duși câțiva oameni, printre ei și mama cu surioara mea. În dreptul casei noastre, mama a întors capul și s-a uitat către fereastră. Nu știu dacă m-a văzut sau nu. Neamțul a lovit-o cu patul armei, a lovit-o așa de tare, că s-a cocoșat…

Seara a venit mătușa, sora mamei… Plângea foarte tare, își smulgea părul din cap, iar mie îmi spunea orfană, copil orfan. Atunci am auzit pentru prima dată aceste cuvinte…

Noaptea am visat că mama aprindea soba, focul ardea tare și surioara mea plângea. Mama mă strigă, iar eu sunt undeva departe și nu aud. M-am trezit îngrozită: mama mă strigă, iar eu nu răspund. Mama plângea în vis… Nu puteam să-mi iert că plângea. Multă vreme am avut acest vis… Mereu același. Voiam și… totodată îmi era frică să am visul ăsta…

Nu am nici măcar o fotografie a mamei. Numai visul ăsta… N-am cum s-o mai văd…
„VOIAM SĂ FIU SINGURĂ LA MAMA ȘI SĂ MĂ RĂSFEȚE” *Maria Puzan – 7 ani*
În prezent e muncitoare.
Vă rog să mă iertați, când îmi aduc aminte de asta… Nu pot… Eu… Nu pot să privesc în ochii altui om…
Au scos din grajd vacile de la colhoz și i-au băgat în locul lor pe oameni. Și pe mama noastră. Eu și frățiorul meu stăteam în tufișuri. El avea doi anișori, nu plângea. Stătea cu noi și câinele nostru.
Dimineață am ajuns acasă. Casa era, dar mama nu. Nici oameni nu sunt. Numai noi am rămas. Car apă, trebuie să fac focul în sobă, frățiorul meu cere de mâncare. De cumpăna de la fântână atârnau vecinii noștri. M-am dus în celălalt capăt al satului, unde era o fântână din cărămidă care avea cea mai bună apă. Cea mai gustoasă. Și acolo sunt oameni spânzurați. M-am întors cu căldările goale. Frățiorul meu plângea, i-era foame: „Dă-mi pâine! Dă-mi o coajă!” O dată chiar l-am mușcat, ca să nu mai plângă.
Așa am trăit câteva zile, singuri în sat. Oamenii erau întinși pe pământ sau spânzurați. Nu ne era frică de morți, erau numai oameni cunoscuți. Apoi am întâlnit o femeie străină și am început să plângem: „Vrem să stăm cu dumneavoastră. Ne e frică singuri”. Ea ne-a pus în sanie și ne-a dus în satul ei. Mai avea doi băieți. Acolo am trăit până au venit soldații noștri.
… La casa de copii mi-au dăruit o rochie portocalie, cu buzunărașe. Așa de mult îmi plăcea, că i-am rugat pe toți: „Dacă mor, să mă îngropați cu rochia asta! Mama a murit, tata a murit, și eu o să mor în curând”. Multă vreme am așteptat să mor. Mereu plângeam când auzeam cuvântul „mamă”. O dată am fost certată pentru nu știu ce și pedepsită la colț, și am fugit din casa de copii. De câteva ori am fugit s-o găsesc pe mama.
Nu țin minte ziua mea de naștere… Mi s-a spus să-mi aleg o zi care-mi place. Ei, care-ți place! Mie îmi plăceau sărbătorile din luna mai. Îmi spun: Nimeni n-o să creadă dacă spun că m-am născut pe 1 mai, nici pe 2, dar, dacă să spun că pe 3, pare mai credibil”. Aniversații erau adunați trimestrial, li se organiza o masă festivă cu bomboane și ceai, li se ofereau cadouri: fetelor, ceva pentru rochie, băieților, cămăși. O dată a venit la casa de copii un bunic pe care nu-l cunoșteam și ne-a adus multe ouă fierte; ni le-a împărțit tuturor și a fost foarte încântat că ne făcuse o asemenea bucurie. Chiar de ziua mea de naștere…
Eram deja bolnavă, dar mă plictiseam, nu aveam jucării. Când mă duceam la culcare și adormeau toți, scoteam pene din pernă și mă uitam la ele. Ăsta era jocul meu preferat. Când eram bolnavă, stăteam în pat și visam la mama. Voiam să fiu singură la mama și să mă răsfețe.
Multă vreme nu am crescut, nu m-am dezvoltat… Niciun copil de la casa de copii nu creștea prea bine. Probabil din cauza suferinței. Nu creșteam pentru că auzeam puține cuvinte de alint. Fără mamă, nu puteam să creștem…
„NU SE SCUFUNDAU, ERAU CA NIȘTE MINGIUȚE…” Vali*a Iurkevici – 7*

ani
În prezent e pensionară.
Mama spera să nască un băiat… Și tata își dorea un băiat. Dar au avut o fetiță.
Toți își doreau așa de mult un băiat… Și am crescut mai mult ca un băiat decât ca o fetiță. Părinții mă îmbrăcau în haine de băiat și mă tundeau băiețește. Îmi plăceau jocurile de băieți: „cazacii războinici”, „la război”, „cu cuțitașele”. Mai ales „la război” îmi plăcea să joc. Mă credeam curajoasă.
… În apropiere de Smolensk, vagonul nostru cu evacuați a fost strivit de un bombardament. Noi am scăpat, nu știu cum, am fost scoase de sub rămășițe. Am ajuns până într-un sat, când a început bombardamentul. Stăteam în beci la cineva, casa s-a dărâmat și noi am rămas sub moloz. Când bombardamentul a încetat, ne-am strecurat cumva afară din beci și primul lucru pe care mi-l amintesc sunt mașinile. Treceau niște mașini, iar din ele zâmbeau oameni în mantale negre, strălucitoare. Nu pot să descriu sentimentul pe care-l încercam, îmi era frică, dar eram oarecum și îngrijorată. Au trecut prin sat și au dispărut. Noi, copiii, ne-am dus să vedem ce se întâmplă în afara satului. Pe câmp, am avut în fața ochilor o imagine înfiorătoare. Tot lanul de secară era plin de morți. Probabil că nu aveam nici fire de fată, pentru că nu mi-a fost frică să mă uit, deși nu mai văzusem vreodată așa ceva. Cadavrele zăceau în funingine neagră, erau așa de multe, că nu-mi venea să cred că ceea ce zăcea pe pământ erau oameni. A fost prima mea impresie din război… Soldații noștri negri…
M-am întors cu mama la noi la Vitebsk. Casa noastră fusese distrusă, dar bunica ne aștepta… Ne-a adăpostit pe toate o familie de evrei, doi bătrâni foarte bolnavi și foarte buni. Tot timpul ne temeam pentru ei, pentru că în oraș erau puse pretutindeni anunțuri care spuneau că evreii trebuie să se prezinte în ghetou. Noi i-am rugat să nu iasă din casă. Într-o zi, nu eram acolo… Eu și sora mea ne jucam pe undeva, iar mama plecase și ea nu știu unde… Și bunica… Când ne-am întors, am găsit un bilet în care ni se spunea că proprietarii se duseseră în ghetou pentru că se temeau pentru noi, ei sunt bătrâni, dar noi trebuie să trăim. Prin oraș erau numai anunțuri de genul: rușii trebuie să-i predea pe evrei în ghetou, dacă știu unde se ascund, altfel, vor fi și ei împușcați.
Am citit bilețelul și am fugit cu sora mea la râul Dvina. Nu exista pod, oamenii erau duși în ghetou cu bărcile. Malul era înconjurat de nemți. Sub privirile noastre bătrâni, copii erau îmbarcați, duși până în mijlocul râului și răsturnați acolo. I-am căutat pe bătrânii noștri, dar nu i-am găsit. Am văzut cum s-a urcat în barcă o familie – soț, soție și doi copii. Când barca a fost răsturnată, adulții s-au dus la fund, dar copiii ieșeau întruna la suprafață. Nemții îi loveau cu vâslele și râdeau. Îi loveau într-un loc, ei ieșeau la suprafață în altul, îi ajungeau și iar îi loveau. Nu se scufundau, erau ca niște mingiuțe…
Era o liniște așa de mare – poate mi se înfundaseră mie urechile și mi se părea că e așa multă liniște. Deodată, în toată această liniște s-a auzit un râs de om tânăr cu voce groasă… Nu departe se aflau niște nemți tineri, priveau

spectacolul și râdeau. Nu mai țin minte cum am ajuns acasă cu sora mea, cum am tras-o după mine. E clar că pe atunci copiii se maturizau repede. Sora mea avea trei ani, înțelegea tot, dar tăcea și nu plângea.
Îmi era frică să merg pe stradă și mă simțeam oarecum mai în siguranță când umblam printre ruine. Într-o noapte, nemții au dat buzna în casă și au început să ne înghiontească. Să ne scoale. Eu dormeam cu sora mea, mama cu bunica. Ne-au scos pe toate afară, nu ne-au lăsat să luăm nimic. Era la începutul iernii. Ne-au înghesuit în mașini și ne-au dus la tren.
Alitus – așa se numea orașul lituanian în care ne-am trezit peste câteva zile. În gară ne-au încolonat și așa ne-au dus mai departe. Pe drum am întâlnit lituanieni. Ei știau, probabil, unde ne duc. O femeie a venit la mama și i-a spus: „Vă duc în lagărul morții, dați-mi fetița, s-o salvez! Dacă rămâneți în viață, o s-o găsiți”. Sora mea era frumușică, tuturor le era milă de ea. Dar ce mamă își dă copilul?
În lagăr, au luat-o imediat de lângă noi pe bunica. Au spus că bătrânii trebuie să stea în altă baracă. Am așteptat un semn de la ea, dar bunica a dispărut. Am aflat apoi de undeva că toți bătrânii fuseseră trimiși încă din primele zile în camera de gazare. După bunica, într-o dimineață au luat-o pe sora mea. Înainte de asta, câțiva nemți veniseră în baracă și făcuseră o listă cu copiii; îi alegeau pe cei frumoși, neapărat blonzi. Sora mea avea bucle blonde și ochi albaștri. Nu erau trecuți pe listă toți, ci numai aceștia. Pe mine nu m-au luat, eram brunetă. Nemții o mângâiau pe sora mea pe cap, le plăcuse foarte mult.
Sora mea era luată dimineața și adusă înapoi seara. Se topea pe zi ce trecea. Mama o tot întreba, dar ea nu povestea nimic. Fie îi speriau, fie le dădeau acolo ceva, niște medicamente, de ea nu mai ținea minte nimic. Mai târziu, am aflat că le luau sânge. Trebuie să le fi luat mult, în mod sigur, pentru că peste câteva luni, într-o dimineață sora mea a murit. Când au venit din nou după copii, ea era deja moartă.
Pe bunica am iubit-o enorm, pentru că rămâneam mereu cu ea când tata și mama se duceau la muncă. Dar n-o văzusem moartă și tot speram că trăiește. Pe sora mea am văzut-o moartă lângă mine, întinsă pe pat de parcă era vie… Era așa de frumoasă…
În baraca învecinată stăteau niște femei din Oriol, erau îmbrăcate cu haine de blană, cloș; fiecare avea mulți copii. Au fost scoase din baracă, încolonate câte șase și puse să mărșăluiască împreună cu copiii. Copiii se agățau de ele. Le-au pus chiar și muzică… Dacă o femeie nu mergea în ritm cu celelalte, o loveau cu biciul. Dar ea continua să meargă. Știa că, dacă nu se supunea, îi împușcau și pe ea, și pe copiii ei. M-a răscolit când le-am văzut cum se ridicau și mergeau. Cu hainele lor grele de blană…
Adulții erau trimiși la muncă, scoteau din râul Neman bârne și le trăgeau pe mal. Acolo, în apă, mureau mulți. O dată, comandantul m-a luat și m-a băgat într-un grup care trebuia să meargă la muncă. Atunci din mulțime a ieșit repede un sergent bătrân, m-a împins și s-a băgat în locul meu. Seara, când eu și mama am vrut să-i mulțumim, nu l-am mai găsit. Ni s-a spus că murise în râu.

Mama mea era învățătoare. Repeta mereu: „Trebuie să rămâi om”. Până și în iad s-a străduit să păstreze niște obiceiuri ale casei noastre. Nu știu unde spăla și când, dar mereu aveam totul curat, spălat. Iarna spăla cu zăpadă. Scotea totul de pe mine, eu stăteam pe prici sub plapumă, iar ea spăla. Nu aveam alte haine decât ceea ce era pe noi.
Dar țineam sărbătorile… Adunam pentru zilele acelea ceva de mâncare – o bucățică de sfeclă fiartă sau un morcov. Mama încerca să zâmbească de fiecare dată. Era încrezătoare că vor veni ai noștri. Datorită acestei credințe am și supraviețuit.
După război, am mers nu în clasa întâi, ci direct într-a cincea. Eram mare, dar foarte introvertită, multă vreme m-am ferit de oameni. Toată viața mi-a plăcut singurătatea. Oamenii mă făceau să sufăr, îmi era greu în preajma lor. Păstram în mine ceva numai al meu, pe care nu-l puteam împărtăși cu nimeni.
Mama, desigur, a remarcat că mă schimbasem. Încerca să mă scoată din starea asta, inventa sărbători, nu uita de onomastica mea. Mereu aveam musafiri, prietenii ei. Chiar ea le chema pe prietenele mele. Mie mi-era greu să înțeleg, dar ea era atrasă de oameni. Și nu-mi dădeam seama cât mă iubea.
Iar mă salvează iubirea ei…
„ȚIN MINTE AVIOANELE NOASTRE PE CERUL ALBASTRU-ALBASTRU…”
Piot*r Kalinovski – 12 ani*
În prezent e inginer constructor.
Înainte de război…
Țin minte că am învățat despre război. Ne-am pregătit. Am învățat să tragem, să aruncăm grenade. Chiar și fetele. Toți voiau să treacă probele pentru a primi insigna de trăgător Voroșilov, ardeam de nerăbdare. Cântam cântecul *Granada*. Avea niște cuvinte minunate despre eroul care se duce să lupte „ca să le dea țăranilor pământul din Granada”. Să ducă mai departe cauza revoluției mondiale! Da, așa eram noi. Astea ne erau visurile.
În copilărie, eu scriam chiar povești. Am învățat devreme să citesc și să scriu. Eram talentat. Mama voia să mă fac, cred, actor, dar visul meu era să învăț să zbor, să port uniformă de pilot – tot în spiritul vremii noastre. Eu, unul, n-am întâlnit înainte de război un băiat care să nu viseze să devină aviator sau marinar. Nouă ne trebuia fie cerul, fie marea. Tot globul pământesc!
Imaginați-vă însă ce s-a întâmplat cu mine, cu oamenii noștri când i-am văzut pe nemți în orașul nostru natal. Pe străzile noastre. Am plâns… Când s-a lăsat noaptea, oamenii au tras obloanele și plângeau în spatele ferestrelor închise…
Tata s-a dus la partizani… O familie de vecini de peste drum s-a îmbrăcat în cămăși brodate și i-a întâmpinat pe nemți cu pâine și sare. Au fost filmați…
Când i-am văzut pe primii locuitori ai orașului spânzurați, am alergat acasă: „Mamă, oamenii noștri atârnă în cer!” Atunci m-am speriat pentru prima oară de cer, care după întâmplarea asta nu mi-a mai plăcut la fel de mult. Țin minte că oamenii erau spânzurați foarte sus, poate așa mi se păruse de

frică. Doar mai văzusem oameni morți jos, pe pământ, dar nu mă speriasem așa de tare…
În curând, tata a venit după noi… Acum mergeam împreună…
Un post de partizani, al doilea… Și deodată auzim în toată pădurea cântece rusești. Recunosc vocea Ruslanovei. De[21] tașamentul avea un patefon și trei sau patru plăci care erau puse până se toceau. Am rămas blocat, nu-mi venea să cred că eram la partizani și că auzeam cântece. Doi ani am trăit într-un oraș ocupat de nemți, uitasem cum cântă oamenii. Am văzut însă cum mor… Cum se tem…
În ’44 am luat parte la parada de la Minsk organizată de partizani. Stăteam pe margine, pe flancul drept, ca să văd tribuna. „Încă n-ai crescut”, spuneau partizanii, „te pierzi printre noi și n-o să vezi nimic, dar tu trebuie să ții minte ziua asta”. Printre noi nu era niciun fotograf. Păcat. Nu pot să-mi imaginez cum eram atunci. Și tare aș vrea să știu… Să-mi văd fața…
Nu mai țin minte tribuna. Țin minte avioanele noastre pe cerul albastru-albastru. Le așteptasem așa de mult, tot războiul le așteptasem…

[21] Lidia Andreevna Ruslanova (1900–1973), vestită cântăreață rusă de estradă

„PÂRÂIAU CA DOVLECII COPȚI…” Iakov *Kolodiński – 7 ani*
În prezent e profesor.
Primele bombardamente…
Începe tirul… Târâm în livadă, sub vișini, pernele, hainele; pernele sunt mari, nu ne vedem de ele, ne ies numai picioarele. Când avioanele pleacă, ducem totul înapoi în casă. Și tot așa de câteva ori pe zi. După o vreme nu mai luam nimic, mama ne aduna numai pe noi, copiii, restul era abandonat.
Ziua aceea… Mi se pare că am împrumutat câte ceva din povestirile tatei, dar multe le țin chiar eu minte.
E dimineață… În grădină e ceață. Deja ne confiscaseră vacile. Mama mă trezește și îmi dă o cană cu lapte cald. Trebuie să plecăm repede la câmp. Tata pregătește coasa.
La fereastră ciocănește un vecin și-l cheamă pe tata.
Tata iese.
— Să fugim!… Nemții umblă cu lista prin sat. Cineva i-a turnat pe toți comuniștii. Pe învățătoare au luat-o…
Amândoi s-au târât prin grădini spre pădure. Peste ceva vreme, vin la noi doi nemți și un polițai.
— Unde e bărbat-tu?
— S-a dus la coasă, răspunde mama.
Au intrat în casă, s-au uitat, nu ne-au atins și au ieșit.
Negura de dimineață încă se întinde ca un fum. E frig. Mă uit cu mama din spatele portiței: un vecin e scos pe stradă, nemții îi leagă mâinile, pe învățătoare o duc undeva… Toți au mâinile legate la spate și sunt puși în rând câte doi. Niciodată nu mai văzusem un om legat. M-am înfiorat. Mama mă gonește: „Du-te și pune-ți hăinuța!” Eu stau în bluză, mă ia tremuratul, dar nu intru.

Casa noastră se afla chiar în centrul satului. I-au adunat pe toți acolo. Totul s-a terminat repede. Oamenii legați stăteau în picioare cu capetele plecate. Au fost numărați după listă și duși în afara satului. O mulțime de bărbați și învățătoarea.
Femeile și copiii au alergat în urma lor. Erau mânați repede… Noi am rămas în urmă… Când am ajuns la ultimul grajd, s-au auzit împușcăturile. Oamenii încep să cadă, ba cad, ba se ridică. Călăii îi împușcă repede și se urcă în mașini. Un neamț cu motocicleta se întoarce și dă ocol morților. Are în mână ceva greu, o bâtă sau un cric de motocicletă, nu mai țin minte… Fără să coboare de pe motocicletă, mergând încet, le sparge tuturor capetele… Un alt neamț voia să tragă cu pistolul, dar primul nu l-a lăsat. Toți au plecat, el a stat până le-a spart tuturor capul. Nu mai auzisem niciodată înainte cum pârâie oasele omenești… Pârâiau ca dovlecii copți pe care îi spărgea tata cu toporul și din care adunam semințele.
Mi s-a făcut așa de frică, încât am părăsit-o pe mama, i-am lăsat pe toți în urmă și am fugit. Singur. M-am ascuns nu în casă, nu știu de ce, ci în grajd. Mama m-a căutat multă vreme. Două zile n-am putut să scot niciun cuvânt, niciun sunet.
Îmi era frică să ies. Vedeam pe fereastră: unul căra o scândură, altul, un topor, altul fugea cu căldarea. Rindeluiau scândurile, în fiecare curte stăruia mirosul de scânduri proaspăt rindeluite, pentru că aproape în fiecare curte era un sicriu. Când simt acest miros, chiar și azi mi se pune un nod în gât. Chiar și azi…
În sicrie erau oameni pe care îi cunoșteam… Niciunul nu avea cap. În loc de cap era pus ceva înfășurat într-o basma albă… Rămășițele găsite…
… Tata s-a întors cu doi partizani. Era o seară liniștită, sătenii aduseseră vitele acasă. Ar fi trebuit să ne ducem la culcare, dar mama ne-a pregătit pentru drum. Ne-am pus costumașele. Mai aveam doi frați, unul de patru ani, celălalt de nouă luni. Eu eram cel mai mare. Am ajuns până la fierărie, acolo ne-am oprit, și tata s-a uitat în jur. Eu la fel. Satul deja nu mai semăna cu un sat, ci cu o pădure neagră, necunoscută.
Mama îl căra în brațe pe cel mic, tata ducea boccelele și pe fratele mijlociu, iar eu abia țineam pasul cu ei. Un partizan tânăr spune: „Haideți să-l duc eu!”
Și a pornit purtând într-o mână mitraliera, iar în cealaltă, pe mine…
„AM MÂNCAT… UN PARC ÎNTREG” Ania *Grubina – 12 ani*
În prezent e pictoriță.
Îmi pierd vocea când povestesc despre asta… Îmi piere glasul…
La Minsk am ajuns după război. Eu eram din Leningrad. Am supraviețuit blocadei de acolo, când a murit de foame un întreg oraș, dragul, frumosul meu oraș. A murit tata… Mama i-a salvat pe copii. Înainte de război, ea era „sufletul” casei. În ’41 s-a născut fratele meu Slavik. Ce vârstă avea când a început blocada? Șase luni, cam așa, șase luni… Și pe el tot mama l-a salvat… Pe toți trei… Dar pe tata l-am pierdut. În Leningrad, tuturor le mureau tații, ei mureau cel mai repede, mamele supraviețuiau. Probabil ele nu trebuiau să moară. Cu cine am fi rămas noi?

Când a fost străpuns inelul blocadei și am plecat din Leningrad, am fost duși în Ural, în orașul Karpinsk. Primii au fost salvați copiii. Fusese evacuată toată școala noastră. Pe drum, toți vorbeau întruna despre mâncare – despre mâncare și despre părinți. La Karpinsk ne-am năpustit imediat în parc, nu ca să ne jucăm, ci ca să mâncăm. Cel mai mult ne plăcea zada, era așa de gustoasă! Mâncam mugurii tineri de la pinii mici, smulgeam iarbă. Din blocadă cunoșteam toate soiurile de iarbă comestibilă, oamenii mâncaseră tot ce era verde în oraș. În parcuri și în grădina botanică de primăvară nu mai rămăseseră frunze. În parcul din Karpinsk era mult măcrișul-iepurelui. Eram în ’42, și în Ural bântuia foametea, dar oricum nu așa de groaznic ca în Leningrad.
În casa de copii fuseseră adunați numai copii din Leningrad. Nu puteam să fim hrăniți pe săturate. Multă vreme n-am mâncat pe săturate. Stăteam la lecții și mâncam hârtie. O dată, stăteam la masă, la micul dejun și am văzut o pisică vie… Am sărit de la masă: „O pisică! O pisică!” Toți copiii au văzut-o și au început să alerge după ea: „O pisică! O pisică!” Educatoarele erau localnice, se uitau la noi ca la niște nebuni. În Leningrad nu mai rămăseseră pisici vii… O pisică vie era un vis – mâncare pentru o lună întreagă… Nu ne credeau când le povesteam. Țin minte că ne mângâiau, ne îmbrățișau. Nimeni n-a ridicat vocea la noi până nu ne-a crescut părul. Înainte de plecare, toți fuseserăm tunși zero, și băieții, și fetele. Unora le căzuse părul de foamete. Nu ne răsfățam, nu ne zbenguiam. Stăteam jos și ne uitam. Și mâncam tot…
Nu mai țin minte care dintre noi a povestit despre prizonierii nemți… Când am văzut primul neamț… Știam deja că este prizonier. Prizonierii munceau în afara orașului, la minele de cărbuni. Nici până în ziua de azi n-am înțeles de ce veneau la casa noastră de copii, a celor din Leningrad.
Când l-am văzut pe neamțul ăsta… Nu spunea nimic, nu cerea nimic. Abia terminaserăm masa de prânz și, probabil, încă miroseam a mâncare, pentru că el stătea lângă mine și adulmeca aerul. Maxilarul i se mișca involuntar, de parcă mesteca ceva, iar el încerca să-l țină cu mâinile, să nu-i mai zvâcnească. Dar nu reușea. Nu suportam să văd un om flămând. Deloc! Niciunul dintre noi… Am alergat și le-am chemat pe fete. Cuiva îi mai rămăsese o bucățică de pâine, și i-am dat bucățica asta.
El ne-a tot mulțumit.
— *Danke schön… Danke schön…*
A doua zi, a venit la noi cu tovarășul lui. Și așa s-au aciuat… Erau încălțați cu niște pantofi grei din lemn. Boc-boc… Cum auzeam bocănitul ăsta, dădeam fuga…
Deja știam când vin și chiar îi așteptam. Îi luam și pe cei care mai păstraseră câte ceva de mâncare. Când eram de serviciu la bucătărie, le lăsam toată porția mea de pâine din ziua respectivă, iar seara râcâiam oalele. Toate fetele păstrau câte ceva, nu mai țin minte dacă le păstrau și băieții. Băieții de la noi erau mereu flămânzi, niciodată nu le ajungea mâncarea. Educatoarele ne certau, pentru că fetele leșinau uneori de foame, dar noi tot le păstram pe ascuns mâncare prizonierilor.

În ’43 nu mai veneau la noi, era mai ușor, în Ural foametea se mai potolise. La casa de copii aveam pâine adevărată și ni se dădea terci pe săturate. Dar nici în ziua de azi nu suport să văd un om flămând. Cum se uită… Nu se uită niciodată drept în față, mereu privește undeva în lateral… Am văzut recent la televizor niște evacuați… Iar e război pe undeva, sunt împușcați oameni. Supraviețuitorii flămânzi stau la coadă cu castroanele goale, cu ochii goi… Țin minte ochii ăștia… Am fugit în camera cealaltă, am făcut o criză de isterie…
În primul an din evacuare, singura dorință pe care ne-o stârnea natura era de a gusta tot ce găseam: o fi comestibil sau nu? Abia după un an am văzut ce frumoasă e natura din Ural. Brazi sălbatici, iarbă înaltă, păduri întregi de mălini. Ce apusuri sunt acolo! Am început să desenez. Nu aveam vopsea, desenam cu creionul. Desenam cărți poștale, pe care le trimiteam părinților noștri la Leningrad. Cel mai mult îmi plăcea să desenez mălini. Karpinskul mirosea a mălin.
De mulți ani mă obsedează dorința de a merge acolo. Tare aș vrea să văd dacă mai există casa de copii, era o clădire din lemn. Oare s-o mai fi păstrat până azi? Cum o arăta acum parcul orașului? Aș vrea să mă duc primăvara, când totul e înflorit. Acum nu-mi mai pot imagina cum e să mănânci fructe de mălin cu pumnul, dar noi așa făceam. Chiar și când erau verzi. Amare.
După blocadă… Știu că omul poate mânca orice. Oamenii mâncau chiar și pământ… La târguri, se vindea pământ din depozitele Badaev, bombardate și arse; era extrem de apreciat pământul acela îmbibat cu ulei de floarea-soarelui sau cu magiun ars. Ambele sortimente costau mult. Mama își permitea să cumpere doar cel mai ieftin pământ, cel pe care stătuseră butoaiele cu hering. Pământul acesta mirosea numai a sare, dar n-avea sare în el. Avea numai mirosul de hering.
Tot ce era în parcurile din Leningrad era gratis, așa că am mâncat un parc întreg. Să te bucuri de flori… Pur și simplu să te bucuri… Am învățat asta…
La zece ani după terminarea războiului…
„CINE PLÂNGE E ÎMPUȘCAT…” Vera *Jdan – 14 ani*
În prezent e mulgătoare.
Mi-e frică de bărbați… Asta mi se trage de la război…
Am fost luați cu automatele și duși în pădure. Într-o poiană. „Nu”, dă din cap neamțul. „Nu aici…” Ne-au dus mai departe. Polițaii spun: „E un lux să vă punem pe voi, niște bandiți de partizani, într-un loc așa de frumos. Să-i punem în noroi!”
Au ales locul cel mai jos, unde era mereu apă. Tatei și fratelui meu le-au dat lopeți să sape o groapă. Pe mine și pe mama ne-au lăsat lângă un copac, să ne uităm la ei cum sapă groapa. Fratele meu a aruncat pentru ultima oară lopata: „Ei, Verka!…” Avea șaisprezece ani… Șaisprezece… Abia îi împlinise…
Eu și mama ne-am uitat cum îi împușcă… N-am putut să întoarcem capul sau să închidem ochii. Polițaii ne urmăreau… Fratele meu n-a căzut în groapă, ci s-a aplecat din cauza glonțului și a făcut un pas înainte, s-a așezat lângă groapă. Polițaii l-au împins cu cizmele în groapă, în noroi. Cel mai groaznic

nu era faptul că fuseseră împușcați, ci că-i puseseră în noroiul acela lipicios. În apă. Nu ne-au lăsat să plângem, ne-au dus în sat. Pe ei nici măcar nu i-au acoperit cu pământ.
Două zile am plâns cu mama. Am plâns încet, acasă. A treia zi au venit același neamț și cei doi polițai: „Pregătiți-vă să vă îngropați bandiții!” Ne-am dus în locul acela, și ei pluteau în groapă. Acolo era deja un puț, nu un mormânt. Ne-am luat lopețile, îi acopeream și plângeam. Ei ne-au spus: „Cine plânge e împușcat. Zâmbiți!…” Ne-au obligat să zâmbim… Eu mă aplec, neamțul vine la mine și se uită la fața mea: zâmbesc sau plâng?
Stau în picioare lângă noi… Toți sunt bărbați tineri, frumoși… Zâmbesc… O groază sălbatică mi-a cuprins inima, nu m-am speriat de cei morți, ci de cei vii. De atunci mi-e frică de bărbații tineri. Toată viața am trăit singură…
Nu m-am măritat, n-am cunoscut iubirea… Mi-a fost frică: dacă fac cumva un băiat?…
„MĂMICA ȘI TĂTICU’, CE CUVINTE DE AUR!…” Ira *Mazur – 5 ani*
În prezent e constructor.
Probabil ar trebui să povestesc despre singurătatea mea, despre cum m-am obișnuit să fiu singură…
O fetiță, Lenocika, avea o plapumă roșie, iar eu una maro. Când veneau avioanele nemțești, ne culcam la pământ și ne acopeream cu plăpumile. Sub noi, cea roșie, iar deasupra, cea maro, a mea. Le spuneam fetelor că pilotul vede de sus culoarea maro și crede că e piatră…
Cât despre mămica, nu mi-a rămas în memorie decât că mi-era frică să n-o pierd. Cunoșteam o fetiță a cărei mămică murise în timpul unui bombardament și care rămăsese singură. Tot timpul plângea. Mămica mea o lua în brațe și o liniștea. Apoi… Eu și o tanti necunoscută am îngropat-o în sat pe mămica… Am spălat-o – era slăbuță, ca o fetiță. Nu mi-a fost frică, tot timpul am mângâiat-o. Părul și mâinile îi miroseau ca de obicei, nici n-am remarcat unde fusese rănită. Avea probabil o rană de glonț, mică. Nu știu de ce, îmi spuneam că rana pe care i-o făcuse glonțul e mică. Am văzut o dată pe drum niște gloanțe mici. Și fusesem uimită: Cum poți omorî cu gloanțele astea mici un om mare? Chiar și pe mine – doar și eu sunt de o mie, de un milion de ori mai mare. Nu știu de ce, am ținut minte milionul ăsta, mi se părea că e foarte, foarte mult, așa de mult, că nici nu poți să numeri.
Mămica mea n-a murit pe loc. A stat mult timp întinsă pe iarbă și mai deschidea ochii:
— Ira, trebuie să-ți povestesc…
— Mamă, nu vreau…
Mi se părea că, dacă o să-mi spună ceea ce voia să spună, o să moară.
Când am spălat-o, mămica avea o coadă lungă și capul acoperit cu o băsmăluță. Ca o fetiță… Asta e imaginea mea de acum despre ea. Am depășit deja de două ori vârsta ei de-atunci, mămica avea douăzeci și cinci de ani când a murit. Acum am și eu o fată care-i seamănă.
Ce mi-a rămas în minte de la casa de copii? Sunt o fire rigidă, nu știu să fiu maleabilă, să-mi aleg cu grijă cuvintele. Nu știu să iert. Membrii familiei îmi reproșează că nu sunt tandră. Cum poți să fii tandru când crești fără

mămică?
La casa de copii voiam să am cana mea, personală, să fie numai a mea. Mereu îi invidiam pe oamenii care păstrau lucruri din copilărie. Eu nu am așa ceva, nu pot să spun că obiectul cutare sau cutare îl am din copilărie. Și tare aș vrea să spun asta! Uneori chiar inventez…
Unele fetițe se atașaseră de educatoarele noastre, dar mie îmi plăceau doicile. Semănau mai mult cu mămicile noastre imaginare. Educatoarele erau severe și ordonate, dar doicile erau mereu ciufulite, morocănoase, cumva ca acasă, ne mai și ardeau câte una, dar în niciun caz tare. Ca niște mămici. Ne spălau pe noi, ne spălau lucrurile la baie. Puteam să stăm pe genunchii lor. Ne atingeau trupul gol. Numai o mămică putea să facă asta, îmi dădeam seama. Ele ne dădeau de mâncare, ne tratau de guturai și ne ștergeau lacrimile așa cum știau ele mai bine. Când ajungeam în mâinile lor, nu mai simțeam că eram la casa de copii, ci acasă.
Aud adesea cum oamenii spun „mama mea” sau „tatăl meu”. Eu nu înțeleg ce înseamnă „mamă” sau „tată”. Parcă sunt niște străini. Numai „mami” și „tati”. Dacă ai mei ar fi trăit, le-aș fi spus „mămica” și „tăticu’”.
Ce cuvinte de aur!…
„AU ADUS-O SFÂȘIATĂ…” Vali*a Zmitrovici – 11 ani*
În prezent e muncitoare.
Nu vreau să-mi aduc aminte… Nu vreau să-mi mai aduc aminte, niciodată nu mai vreau…
Eram șapte copii. Înainte de război, mama râdea: „Soarele strălucește, toți copiii vor crește!” Cum a început războiul, a început să plângă: „E un ceas așa de rău, iar în casă copiii sunt ca bobii…” Iuzik avea șaptesprezece ani, eu unsprezece, Ivan nouă, Nina, patru, Galia, trei, Alik, doi, Sașa, cinci luni. Era bebeluș, încă sugea la piept și plângea.
Pe atunci nu știam, abia după război ne-au spus oamenii că părinții noștri avuseseră legături cu partizanii și cu prizonierii noștri de război care lucrau la fabrica de lapte. Acolo lucra și sora mamei. Un singur lucru țin minte: într-o noapte, erau la noi niște bărbați și, probabil, se vedea puțină lumină, deși ferestra fusese acoperită cu o plapumă groasă; s-a auzit o împușcătură și glonțul a nimerit chiar în fereastră. Mama a luat lampa și a pus-o sub masă.
… Mama ne cocea ceva din cartofi. Putea să facă orice din cartofi, o sută de feluri de mâncare. Se pregătea pentru o sărbătoare. Țin minte că în casă mirosea delicios. Tata cosea trifoiul lângă pădure. Nemții au înconjurat casa și au ordonat: „Ieșiți!” Am ieșit mama și noi, cei trei copii. Ei au început s-o lovească pe mama, iar ea striga:
— Copii, intrați în casă!
A fost pusă la zid lângă fereastră, iar noi ne uitam pe fereastră.
— Unde e fiu-tău ăla mare?
Mama răspunde:
— Cosește la trifoi.
— Să mergem acolo!
O împing pe mama în mașină, apoi urcă și ei.

Galia a ieșit fuga din casă și striga că vrea la mama. Au aruncat-o și pe ea în mașină. Mama strigă:
— Copii, intrați în casă!…
A venit repede tata de la câmp, sigur îl anunțaseră oamenii. A luat niște acte și a fugit după mama. Și el a strigat: „Copii, intrați în casă!” Ca și când casa ne salva sau acolo era mama. Noi am așteptat în curte… Spre seară, ne-am urcat care pe poartă, care în măr: Nu mai vin tata, mama, sora noastră și fratele nostru? Am văzut că oamenii alergau din celălalt capăt al satului: „Copii, ieșiți din casă și fugiți! Părinții voștri nu mai sunt. Vin și după voi…”
Ne-am târât spre mlaștină prin câmpul de cartofi și am stat acolo toată noaptea, până la răsăritul soarelui. Ce să facem? Mi-am adus aminte c-o uitaserăm în leagăn pe cea mică. Ne-am dus în sat și am luat-o. Era încă în viață, atâta că se învinețise de plâns. Fratele meu Ivan ce zice? „Dă-i de mâncare!” Ce să-i dau eu de mâncare? Doar nu aveam lapte. Iar el s-a speriat că Sașa o să moară și m-a rugat: „Încearcă!…”
A venit o vecină:
— Copilași, o să vă caute. Duceți-vă la mătușa!
Mătușa noastră locuia în alt sat.
— O să mergem s-o căutăm pe mătușa, dar să ne spuneți unde sunt mama, tata, sora noastră și fratele nostru?
Ea ne-a spus că fuseseră împușcați… Erau lângă pădure…
— Dar nu mergeți acolo, copii!
— Plecăm din sat și mergem să ne luăm rămas-bun.
— Copilași, nu!…
Vecina ne-a condus în afara satului, dar nu ne-a dus la familia noastră.
Peste mulți ani am aflat că mamei îi scoseseră ochii, îi smulseseră părul, îi tăiaseră sânii. Pe micuța Galia, care se ascunsese sub un brad și nu vedea de acolo, au năpustit câinii ciobănești. Au adus-o sfâșiată. Mama era încă în viață, înțelegea tot… Sub privirile ei…
După război, mai rămăseserăm eu și sora mea Nina. Am găsit-o la niște oameni străini și am luat-o la mine. Ne-am dus la Consiliul Raional: „Dați-ne o cămăruță, o să stăm împreună”. Ne-au dat un coridor într-un cămin muncitoresc. Eu munceam la fabrică, Nina era la școală. Niciodată nu i-am spus pe nume, mereu îi ziceam „surioară”. E singura pe care o mai am. Numai pe ea.
Nu vreau să-mi aduc aminte. Dar trebuie să le povestim oamenilor nenorocirea noastră. E greu să plâng de una singură…

„TOCMAI IEȘISERĂ PUII DIN GĂOACE… MI-ERA FRICĂ SĂ NU-I OMOARE…” Alioșa K*rivoșei – 4 ani*

În prezent e muncitor la căile ferate.

Amintirea mea… Singura…
Tocmai ieșiseră puii din găoace. Gălbiori, se legănau pe podea, veneau spre mâinile mele. În timpul bombardamentului, bunica îi aduna în sită:
— Ca să vezi, e război, și puii acum și-au găsit să iasă!
Mi-era frică să nu-i omoare. Și azi țin minte cât am plâns de spaima asta. Bombardament… Toată lumea fuge în beci să se ascundă, iar eu nu pot să

ies din casă. Strâng puii la piept și ies abia după ce bunica ia sita în care stăteau ei. Merg și număr: un pui, doi, trei… Erau cinci…
Număram bombele care cădeau. Una, două… șapte…
Așa am învățat să număr…
„REGE DE TREFLĂ, REGE DE TOBĂ…” Gali*na Matuseeva – 7 ani*
În prezent e pensionară.
Se naște un om…
Lângă el stau doi îngeri și-i pecetluiesc soarta. Îi urzesc firul vieții lung sau scurt. Iar Dumnezeu privește de sus, el i-a trimis pe îngeri să întâmpine noul suflet. Să-i spună că El există.
Frumoasa mea… Eu îmi dau seama după ochi dacă omul e fericit sau nu. Nu mă duc la fiecare pe stradă și-l opresc: „Tinere, frumosule, pot să te întreb ceva?” Oamenii aleargă încoace și-ncolo, iar eu aleg unul singur din mulțime, de parcă știu. Ceva îmi răsună în piept, se face așa, cald, și apar cuvintele. Patima vorbirii. Încep să vorbesc… Prezic destinul… Etalez cărțile, iar în cărți afli tot: ce a fost și ce va fi și cum se liniștește sufletul, cu cine va pleca. Pleacă acolo de unde a venit, în cer. Cărțile îți arată… Omul e mândru, dar soarta lui e înscrisă dinainte în ceruri. Există acolo un text… Dar fiecare îl citește în felul lui…
Noi suntem țigani… Un popor liber… Avem legile noastre, țigănești. Patria noastră e acolo unde locuim și acolo unde se bucură inima noastră, pentru noi peste tot e patrie. Oriunde sub cer. Așa m-au învățat tata și mama. Căruța cu coviltir se leagănă, se zgâlțâie pe drumuri, iar mama îmi spune rugăciunile noastre. Le îngână. Culoarea cenușie… Culoarea drumului, culoarea prafului… Culoarea copilăriei mele… Frumoasa mea, ai văzut cumva vreun cort țigănesc? Rotund și înalt, precum cerul. În el m-am născut. În pădure, sub stele. Din față nu mi-e frică nici de păsările de noapte, nici de animalele sălbatice. Am învățat să cânt și să joc lângă foc. Cuvintele cântecelor noastre sunt tandre, răscolitoare… Când eram mică nu le înțelegeam, dar tot plângeam. Asemenea cuvinte… se strecoară în inima omului, o atâță. O alină. O zădărăsc cu drumul, cu libertatea, cu marea iubire… Nu degeaba se spune că rusul moare de două ori: o dată pentru patrie, a doua oară când îi ascultă pe țigani.
Frumoasa mea, de ce-mi pui așa de multe întrebări? O să povestesc chiar eu…
În copilărie am cunoscut fericirea. Crede-mă!
Vara trăiam împreună, cu șatra. O singură familie. Ne opream mereu lângă un râu sau o pădure – într-un loc frumos. Dimineața cântă păsările, și mama cântă – mă trezește. Iar iarna ceream să stăm pe la casele oamenilor, pe atunci oamenii aveau inimă de aur. Trăiam bine cu ei. Dar mereu așteptam primăvara. Aveam grijă de cai, țiganii au grijă de cai ca de copii. În aprilie, de Paște, făceam plecăciune în fața oamenilor buni și ne pregăteam de plecare. Soare, vânt… Trăim fiecare clipă, azi e o zi fericită – cineva te ține noaptea în brațe sau copiii îți sunt sănătoși și sătui și ești fericită. Iar mâine e o nouă zi. Astea sunt cuvintele mamei… Mama nu m-a învățat multe lucruri. Dacă Dumnezeu ți-a trimis un copil, nu trebuie să-l înveți multă

vreme, învață și singur.
Așa am crescut… Dar fericirea mea a fost de scurtă durată. Țigănească…
Într-o dimineață m-au trezit discuțiile și strigătele.
— E război!
— Ce război?
— Cu Hitler.
— Las’ să se lupte! Noi suntem oameni liberi. Trăim în pădure.
Atunci au apărut avioanele… Au împușcat vacile de pe pajiște… Fumul se ridica până la cer… Seara, cărțile mamei s-au împrăștiat așa de tare, că ea s-a luat cu mâinile de cap și a început să se rostogolească prin iarbă.
Tabăra se oprise. Nu se mișca. Eu mă plictiseam, mie îmi place drumul.
Într-o seară vine lângă foc o țigancă bătrână, plină de riduri, cum e pământul uscat de soare. N-o știam, era din altă șatră. De departe.
Povestea:
— Dimineață ne-au înconjurat, cu niște cai buni, sătui. Aveau coamele strălucitoare și potcoave puternice. Nemții stăteau în șei, iar polițaii îi scoteau pe țigani din corturi. Le luau inelele de pe degete, le smulgeau cerceii din urechi. Toate femeile aveau urechile pline de sânge și degetele scrântite. Înfigeau baionetele în perne… Căutau aur…
O fetiță i-a rugat: „Domnișorilor, nu trageți! O să vă cânt un cântec țigănesc”. Ei au început să râdă… Ea le-a cântat, a dansat, și apoi au împușcat-o… Toată șatra a dispărut… Au ars corturile… Numai caii au rămas. Fără oameni. Caii i-au luat cu ei…
Focul tace. Țiganii tac. Eu stau jos lângă mama.
Dimineață, pregătiri: boccele, perne, oale. Toate sunt îngrămădite în căruță.
— Unde mergem?
— La oraș, îmi răspunde mama.
De ce la oraș? Îmi pare rău să renunț la râu, la soare.
— Nemții au dat ordin…
Ni s-a permis să locuim la Minsk pe trei străzi. Aveam ghetoul nostru. O dată pe săptămână, nemții veneau și ne verificau după listă: *Ein Zigeuner… zwei Zigeuner… Frum*oasa mea…
Cum am trăit?
Mergeam cu mama prin sate… Cerșeam… Unii ne dădeau grâu, alții porumb. Toată lumea ne chema: „Vai, țigăncușo, intră! Spune-mi soarta! Soțul meu e pe front”. Războiul îi despărțise pe oameni, toți erau despărțiți. Așteptau. Își doreau să le dea cineva o speranță.
Mama ghicea, iar eu ascultam… Rege de treflă, rege de tobă… Moartea e o carte neagră. Cartea de pică… Șapte… Iubirea pătimașă e regele de cupă. Militarul e regele negru de pică. Drum apropiat este șase de tobă…
Mama iese veselă din curte, iar pe drum plânge. E groaznic să-i spui omului adevărul: soțul tău o să fie omorât sau fiul tău nu mai e printre cei vii. L-a primit pământul, e acolo. Iar cărțile mărturisesc…
Într-o casă am rămas să înnoptăm. N-am dormit atunci… Am văzut cum, la miezul nopții, femeile și-au desfăcut cozile lungi și au făcut vrăji. Fiecare deschidea câte o fereastră, arunca în noaptea întunecată niște boabe de

cereale și asculta vântul: dacă vântul era liniștit, ursitul era viu, dacă începea să urle, să bată în fereastră, atunci nu mai trebuia să-l aștepți, nu se mai întorcea. Iar vântul tot urla și bătea în geam.
Niciodată n-am fost mai iubite ca în timpul războiului. În clipele grele. Mama știa descântece. Putea să ajute și oamenii, și animalele: a salvat vaci, cai. Vorbea cu fiecare pe limba lui.
Umblau zvonuri: țiganii dintr-o șatră au fost împușcați, alții… Dintr-a treia au fost duși într-un lagăr de concentrare…
S-a terminat războiul, ne-am bucurat unii de alții. Cum ne întâlneam cu cineva, ne îmbrățișam. Rămăseserăm puțini. Iar oamenii au început din nou să ghicească și să facă farmece. În casă, sub icoană, se află înștiințarea „de moarte”, dar femeia oricum te roagă: „Vai, țigăncușo, ghicește! Poate soțul meu mai e în viață. Poate o fi greșit copistul”.
Mama ghicea și eu ascultam…
Prima dată i-am ghicit și eu la un târg unei fetițe. Îi căzuse iubire mare. O carte fericită. Și mi-a dat o rublă. I-am dăruit fericirea, chiar dacă pentru o clipă.
Frumoasa mea, și tu să fii fericită! Du-te cu Dumnezeu! Povestește despre soarta noastră țigănească! Oamenii știu puține…
Te aves baxtalo[22]… Domnul să te aibă în pază!

[22] Bună ziua! (în limba romani în original)
„O MARE FOTOGRAFIE DE FAMILIE…” Tole*a Cerveakov – 5 ani*
În prezent e fotograf.
Tot ce mi-a rămas în minte e ceva ce seamănă cu o mare fotografie de familie…
În prim-plan e tata cu pușcă și cu caschetă de ofițer, pe care o poartă și iarna. Cascheta și pușca se conturează mai clar decât chipul lui. Tare aș vreau și eu să le am pe amândouă – cascheta și pușca. Eh, băietan!
Alături de tata e mama. Nu mai țin minte cum arăta mama pe atunci, am reținut mai mult ce făcea: spăla mereu ceva alb, care mirosea a medicamente. Era soră medicală în detașamentul de partizani.
Undeva suntem eu și fratele meu mai mic. El e mereu bolnav. Da, îmi amintesc că e roșu, are tot trupușorul acoperit cu o coajă. El și mama plâng noaptea. El, de durere, mama, de groază că pruncul o să moară.
În planul din spate văd femei care vin cu niște cănuțe la casa mare țărănească în care e adăpostit spitalul militar unde lucrează mama. În cănuțe e lapte. Laptele e vărsat într-o căldare, în care mama îl scaldă pe fratele meu. E prima noapte când fratele meu nu plânge, ci doarme. Dimineață, mama îl întreabă pe tata:
— Cum să le plătesc oamenilor?
O mare fotografie… Una singură…
„VĂ PUN ÎN BUZUNAR MĂCAR NIȘTE SEMINȚE DE USTUROI” *Katia Zaiaț – 12 ani*
În prezent e muncitoare la sovhozul Klicevski.
Bunica ne gonește de la ferestre…

Ea se uită afară și povestește:
— L-au găsit în secară pe bătrânul Todor… Și pe soldații noștri răniți… Le adusese fiilor costumele, voia să le dea haine de schimb, să nu-i recunoască nemții. Soldații au fost împușcați în secară, iar lui Todor i-au ordonat să sape o groapă lângă pragul casei lui. Și el sapă…
Bătrânul Todor este vecinul nostru. De la fereastră îl vedem cum sapă groapa. Gata, a terminat-o… Nemții îi iau lopata, îi strigă ceva pe limba lor. Bătrânul nu înțelege sau nu aude, pentru că e de mult surd. Atunci îl împing în groapă și îi fac semn să stea în genunchi. Și așa îl îngropă, de viu… În genunchi…
Toți s-au îngrozit… Cine sunt ăștia? Oameni sunt? Primele zile ale războiului…
Multă vreme, oamenii au ocolit casa bătrânului Todor. Tuturor li se părea că moșul strigă de sub pământ…
Au dat foc satului, încât n-a mai rămas decât pământul. Doar pietrele din curte, și alea, negre. La noi în grădină nici iarbă n-a mai rămas. A ars toată. Trăiam din pomană – mergeam cu sora mea în alte sate și le ceream oamenilor să ne dea câte ceva.
Mama era bolnavă, nu putea să meargă cu noi. Îi era rușine.
Ajungem într-o casă.
— De unde sunteți, copilași?
— Din Iadrionaia Sloboda… Ne-au dat foc…
Lumea ne dădea un castronel cu orz, o bucățică de pâine, un ou… Slavă Domnului, toți ne dădeau!
Altă dată intrăm într-o casă, iar femeile încep să bocească:
— Vai, copilași, câți mai sunteți! Dimineață au mai venit două rânduri.
Sau:
— Abia ce au plecat oamenii de la noi. N-a mai rămas pâine, vă pun în buzunar măcar niște semințe de usturoi.
Și uite-așa, din nicio casă nu ne lăsau să plecăm cu mâinile goale. Măcar câte o mână de in și tot ne dădeau, așa că într-o zi adunam câte o grămăjoară. Mama torcea singură, țesea. La mlaștină, vopsea pânza cu turf, în negru.
Tata s-a întors de pe front, și ai mei au început să construiască o casă. În tot satul rămăseseră numai două vaci. Aduceau lemnele cu vacile, cu cârca… Un buștean mai mare ca mine nu puteam să-l car, dar, dacă era exact cât mine, îl târam…
Războiul nu s-a terminat curând… Se spune că patru ani a durat. Da, patru ani au tras cu puștile… Dar cât au uitat?
„A-NA A-RE ME-RE…” Fede*a Trutko – 13 ani*
În prezent e șeful secției de control tehnic la o fabrică de var.
Să vă povestesc…
Cu două zile înainte de izbucnirea războiului o dusesem pe mama la spital, se îmbolnăvise grav. Spitalul era la Brest. N-am mai văzut-o de atunci.
Peste două zile, nemții au intrat în oraș. I-au scos din spital pe bolnavi, iar cei care nu puteau să meargă au fost duși undeva cu mașinile. Printre ei,

vorbeau oamenii, era și mama mea. Au fost împușcați pe undeva. Dar unde? Cum? Când? N-am aflat, n-au lăsat nicio urmă.
Pe mine, pe sora mea și pe tata ne-a prins războiul acasă, la Berioza. Fratele meu Volodea învăța la liceul tehnic de drumuri și poduri din Brest. Celălalt frate, Aleksandr, terminase la Pinsk Liceul Flotei Roșii și lucra tot acolo ca mecanic.
Tatăl nostru, Stepan Alekseevici Trutko, era vicepreședinte al Consiliului Raional din Berioza. Primise ordin să se refugieze cu tot cu documente la Smolensk. A venit în grabă acasă:
— Fedea, ia-o pe sora ta și duceți-vă la bunicul la Ogorodniki!…
Dimineață am ajuns în sătucul bunicului, iar noaptea bătea la fereastră fratele meu Volodea, care venise pe jos, două zile și două nopți, de la Brest. În octombrie a apărut în sat și Aleksandr. Povestea că vaporul cu care mergeau la Dnepropetrovsk fusese bombardat. Unii scăpaseră, alții fuseseră luați prizonieri. Câțiva oameni reușiseră să fugă, printre care și Sașa al nostru.
Toți ne-am bucurat când au venit partizanii la bunicul. Să mergem cu ei! Să ne răzbunăm!
— Câte clase ai terminat? m-a întrebat comandantul lor.
— Cinci clase.
Am auzit ordinul:
— Să fie dus în tabăra pentru familii!
Frații mei au primit puști, iar eu, un creion.
Deja eram pionier. Ăsta era atuul meu principal. Am cerut să fiu trimis în detașamentul de luptă.
— Noi avem mai puține creioane decât puști, a râs comandantul.
Peste tot era război, iar noi învățam. Școala noastră se numea „școala verde”. Nu aveam bănci, clase, manuale, eram numai elevi și profesori. Împărțeam toți un singur abecedar, un manual de istorie, o culegere de aritmetică și un manual de matematică. Fără hârtie, cretă, cerneală și creioane. Am curățat o poiană, am presărat nisip, și asta era „școala noastră verde”. Scriam cu niște nuielușe subțiri. În loc de caiete, partizanii ne aduseseră manifeste nemțești, tapet și ziare vechi. Făcuseră rost de undeva până și de un clopoțel. De el se bucuraseră cel mai mult. Ce școală e aia dacă nu sună clopoțelul? Aveam cravate roșii.
— Avioaneee! strigă elevul de serviciu.
Poiana se golește.
După bombardament, lecția continuă. Cei din clasa întâi scriu cu nuielușele pe nisip:
„A-na a-re me-re…”
Din crenguțe și bucăți mici de lemn am făcut un abac mare, care stătea în picioare. Tot din lemn am decupat câteva seturi de litere. Aveam chiar și lecții de educație fizică. Amenajasem un teren de sport cu o bară, o pistă de alergare, o prăjină și cercuri pentru aruncarea grenadelor. Eu le aruncam cel mai departe.
Am terminat clasa a șasea și eram hotărât ca într-a șaptea să mă duc la

război. Mi-au dat o pușcă. Apoi chiar eu am făcut rost de o carabină belgiană, era mică și ușoară.
Am învățat să trag bine, dar matematica am uitat-o…
„MI-A DAT O KUBANKĂ[23] CU PANGLICĂ ROȘIE…” Zoia *Vasilieva – 12 ani*
În prezent e inginer la oficiul de patente.
Ce bucuroasă eram înainte de război! Fericită…
Intrasem la studioul de coregrafie de pe lângă teatrul nostru de operă și balet. Un studio experimental unde erau selectați de peste tot copiii cei mai talentați. Iar mie îmi dăduse o scrisoare de recomandare celebrul regizor moscovit Galizovski. În ’38 se ținuse la Moscova o paradă a celor care făceau educație fizică – așa dădusem eu de el. Noi fuseserăm trimiși de la Palatul Pionierilor din Minsk. Aruncam niște baloane albastre și roșii… Mergeam încolonați… Galizovski era regizorul principal al acestei parade și mă remarcase.
Peste un an vine la Minsk, mă găsește și îi scrie o scrisoare Zinaidei Anatolievna Vasilieva, artistă a poporului, celebritatea noastră bielorusă… Chiar atunci, ea organiza un studio de coregrafie. Îi duc scrisoarea. Tare aș mai fi vrut s-o citesc, să văd ce scrie în ea, dar nu-mi permit. Zinaida Anatolievna locuia la hotelul Evropa, în apropierea Conservatorului. Pentru că eu făceam toate astea pe ascuns de părinți, am plecat de acasă în mare grabă. Am alergat desculță pe stradă și abia acolo mi-am pus sandalele, fără să mă mai schimb. Dacă m-aș fi îmbrăcat cu haine festive, mama m-ar fi întrebat unde mă duc. Iar părinții mei nici nu voiau să audă de balet, se împotriveau categoric.
I-am dat scrisoarea Zinaidei Anatolievna, ea a citit-o și mi-a spus: „Dezbracă-te! Să vedem mâinile, picioarele!” Îmi venea să intru în pământ de groază: Cum să-mi scot acum sandalele, când picioarele mele sunt murdare? În mod sigur groaza mi se citea pe față, ea și-a dat seama imediat. Mi-a dat un prosop și a împins un scaun spre lavoar…
M-au la la studio, din douăzeci de persoane rămăseserăm numai cinci. O viață nouă mi se deschidea în față: dans clasic, ritmic, muzică… Ce bucuroasă eram! Zinaida Anatolievna mă îndrăgea. Ea, la rândul ei, era idolul nostru, zeitatea noastră, nu exista nimeni mai frumos ca ea pe lume. În ’41 deja dansam în baletul Priv*ighetoarea de* Krosner, intram în actul al doilea, în dansul cazacilor. Am apucat să-l prezentăm chiar și la decada artei bieloruse din Moscova. A fost un succes. Mai dansasem și în rolul puiului celui mic la premiera studioului nostru, în baletul Puii*. Ac*olo o cloșcă era mama-mare, iar eu eram puiul cel mai mic.
După decada de la Moscova am fost premiate cu bilete la tabăra de pionieri de lângă Bobruisk. Și acolo am dansat *Puii* noștri. Ni s-a promis în dar un tort uriaș. Ni l-au făcut pe 22 iunie…
În semn de solidaritate cu Spania, purtam niște bonete, căciula mea preferată. Mi-am pus-o de îndată ce copiii au început să strige: „Război!” În drum spre Minsk am pierdut-o…
La Minsk, mama m-a îmbrățișat în prag, și am fugit toate la gară. În timpul bombardamentului ne-am pierdut unii de alții. Nu le-am mai găsit pe mama

și pe sora mea, am plecat fără ele. Dimineață, trenul s-a oprit la Krupki și n-a mers mai departe. Oamenii intrau în casele țăranilor, dar mie mi-era rușine, pentru că eram singură, fără mama. Seara am intrat, totuși, într-o casă și am cerut ceva de băut. Mi s-a dat niște lapte. Ridic eu ochii de la cană spre vitrină și o văd pe mama tânără, în rochie de mireasă. Încep să strig: „Mamă!” Bunicul și bunica ne-au luat la întrebări: „De unde vii? Cine ești?” Așa ceva numai în timpul războiului se poate întâmpla – nimerisem în casa unchiului meu, fratele bunicului patern, pe care nu-l văzusem niciodată până atunci. Desigur, nu m-au mai lăsat să plec nicăieri. Ce minuni!
La Minsk, dansasem *Puii* și acum trebuia să-i păzesc de coțofene. Cu puii încă mai era cum era, dar de gâște mă temeam de-a binelea. Mă temeam de orice, chiar și de cocoș. Am dat prima dovadă de eroism când am plecat cu gâștele la păscut. Gâscanul era inteligent, simțea că mi-e frică de el, sâsâia și mă trăgea la spate de sarafan. Mă mai temeam foarte tare de furtună. Trebuia să fac tot felul de tertipuri în fața noilor mei prieteni, care nu se temeau nici de gâște, nici de cocoș. Dacă vedeam pe cer că se apropie furtuna, inventam ceva și fugeam în casa cea mai apropiată. Nu era zgomot mai groaznic decât bubuitul tunetului. Și doar trecusem deja prin bombardament…
Îmi plăceau oamenii de la țară, bunătatea lor, toți îmi spuneau „copiliță”. Țin minte un cal foarte interesant, îmi plăcea să-l mân, iar unchiul îmi dădea voie. Fornăia, dădea din coadă, dar, lucrul cel mai important, asculta de mine: trag mâna dreaptă, știe că trebuie s-o cotească în dreapta, trag mâna stângă, la stânga.
Îl rugam pe unchiul:
— Du-mă cu calul la mama!
— Când s-o termina războiul te duc.
Unchiul era posac și sever.
Am pus la cale o evadare din pod. O prietenă m-a condus dincolo de sat.
În gară m-am urcat într-un vagon de marfă, dar am fost dată jos. M-am urcat într-o mașină și m-am așezat pe o margine a banchetei. Îmi e și groază să-mi aduc aminte: în mașină sunt un neamț, o nemțoaică, polițiști, iar eu sunt între ei, dar nu s-au atins de mine. Pe drum, au început să-mi pună întrebări: „Unde ai învățat? Câte clase ai terminat?”
Când au aflat că mai și studiasem la școala de balet, nu le-a venit să creadă. Chiar acolo, în remorcă, am dansat dansul „puiului” meu. Dar limbi străine?
În clasa a cincea începuserăm să învățăm franceza, așa că o aveam încă proaspătă în minte. Nemțoaica m-a întrebat ceva în franceză, și i-am răspuns. Erau uimiți că o fată de la țară terminase cinci clase, studiase la școala de balet și învățase chiar și limba franceză. Să le fi văzut fețele!
Acum nici nu pot să-mi amintesc ce sentiment aveam. Că-i înjosisem. Reieșea asta din ochii lor, din cuvintele lor, din neîncrederea și uimirea lor… Erau, din câte am înțeles, medici, oameni educați. Li se inoculase ideea că suntem niște sălbatici, oameni inferiori…
… Dar iată ce e amuzant: îmi era frică de un cocoș, dar cum am văzut partizanii, cu căciulile lor de blană, cu curelele lor, cu stelele și automatele

lor, le-am zis: „Nene, eu sunt foarte curajoasă. Luați-mă la voi!” În detașamentul de partizani, toate visurile mele s-au spulberat. Trebuia să stau la bucătărie și să curăț cartofi. Vă imaginați revolta din sufletul meu! Am făcut de serviciu o săptămână la bucătărie, apoi m-am dus la comandantul detașamentului: „Vreau să fiu luptător adevărat!” Mi-a dat o kubankă cu panglică roșie, dar eu voiam numaidecât o pușcă.
M-am întors la mama cu medalia Partizan al Războiului pentru Apărarea Patriei clasa a II-a. M-am dus la școală și am uitat de tot, jucam cu fetele oină, mă plimbam cu bicicleta. O dată, am nimerit cu bicicleta într-un crater făcut de o bombă, m-am rănit, am văzut sânge, dar mi-am adus aminte nu de război, ci de studioul de balet. Cum o să mai dansez acum? O să vină în curând Zinaida Anatolievna Vasilieva, iar eu am genunchiul rănit…
Numai că nu ne-am mai întors la școala de balet. M-am dus să lucrez la uzină, trebuia s-o ajut pe mama. Și tare mai voiam să învăț!… Mai târziu așa s-a întâmplat: fata mea învăța în clasa a șaptea, iar mama ei într-a noua. La seral.
Din cauza războiului am dus o altă viață… A mea și nu numai a mea…

[23] Căciulă militară căzăcească, cu blană pe margine și capac din postav
„ȘI TRĂGEAM ÎN SUS…” Ania *Pavlova – 9 ani*
În prezent e bucătăreasă.
Of, o să mă doară sufletul!… Iar o să mă doară…
Nemții m-au târât în grajd… Mama alerga după mine și-și smulgea părul din cap. Striga: „Faceți ce vreți cu mine, numai nu vă atingeți de copil!” Mai aveam doi frați mai mici, și ei țipau…
De fel, suntem din satul Mehovaia, regiunea Oriol. De acolo ne-au trimis pe jos în Bielorusia. Ne mutau dintr-un lagăr de concentrare în altul… Când au vrut să mă ia în Germania, mama s-a sacrificat și mi l-a dat mie în brațe pe fratele meu mai mic. Așa m-am salvat. Am fost scoasă de pe listă.
Of! Sufletul meu n-o să aibă liniște. L-am tulburat…
Câinii îi mușcau pe copii… Ne așezăm pe un copil sfâșiat și așteptăm să i se oprească inima. După aceea îl acoperim cu zăpadă… Ăsta îi e mormântul până la primăvară…
… În ’45, după Victorie, mama a fost trimisă la Jdanovici să participe la construirea unui sanatoriu, iar eu m-am dus cu ea. Așa am rămas aici. De patruzeci de ani lucrez la sanatoriu… De la prima piatră sunt aici, totul s-a ridicat sub ochii mei. Mi-au dat o pușcă și zece prizonieri nemți pe care îi duceam la muncă. Prima dată, femeile au tăbărât asupra prizonierilor: care cu pietre, care cu lopata, care cu mătura. Eu alergam pe lângă ei cu pușca și strigam: „Fetelor, nu-i atingeți… Fetelor, am semnat pentru ei. Trag!” Și trăgeam în sus…
Femeile plâng, plâng și eu. Iar nemții stau nemișcați, nu-și ridică ochii…
Mama nu m-a dus niciodată la Muzeul Războiului. O dată, mă uitam într-un ziar, la fotografiile unor oameni executați. Mama mi l-a luat și m-a certat.
Nici acum nu avem în casă vreo carte de război… Și deja de mult locuiesc fără mama…

„ÎN CLASA ÎNTÂI, MAMA MĂ DUCEA ÎN BRAȚE LA ȘCOALĂ…” Inna *Starovoitova – 6 ani*
În prezent e agronom.
Mama ne-a sărutat și a plecat…
Am rămas patru în bordei: cei mai mici – fratele meu, un verișor, o verișoară și eu, cea mai mare, șapte ani. Nu era prima dată când rămâneam singuri, și învățaserăm să nu plângem, să stăm cuminți. Știam că mama noastră era iscoadă și fusese trimisă în misiune, iar noi trebuia s-o așteptăm. Mama ne luase din sat, și acum locuiam împreună cu ea la partizani, în tabăra pentru familii. Ăsta fusese fost visul nostru multă vreme! Iar acum eram fericiți.
Stăm și ascultăm: copacii foșnesc, femeile spală undeva în apropiere, îi ceartă pe copii. Deodată, un strigăt: „Nemții! Nemții!” Toți au început să iasă iute din bordeiele lor, să-i cheme pe copii, să fugă cât mai departe în pădure. Dar noi unde să fugim, singuri, fără mama? Dacă mama află că nemții vin în tabără și vine la noi? Pentru că sunt cea mai mare, ordon: „Gura toți! Aici e întuneric, și nemții n-o să ne găsească”.
Ne-am ascuns. Am amuțit de tot. Cineva s-a uitat prin bordei și a spus în rusește:
— Ieșiți, care sunteți!
Era o voce calmă, și noi am ieșit din bordei. Am văzut un om înalt în uniformă verde.
— Tu ai tată? a întrebat el.
— Am.
— Și unde e?
— E departe, pe front, am raportat eu.
Țin minte că neamțul chiar a zâmbit.
— Dar mama ta unde e? m-a mai întrebat el.
— Mama a plecat cu partizanii, în cercetare…
A venit al doilea neamț, era îmbrăcat în negru. Au vorbit ceva între ei și ăsta, în negru, ne-a indicat cu mâna locul unde să ne ducem. Acolo erau femeile cu copiii care nu apucaseră să fugă. Neamțul în negru a îndreptat mitraliera spre noi și mi-am dat seama ce avea de gând să facă. Nici n-am apucat să strig și să-i îmbrățișez pe cei mici…
M-a trezit plânsetul mamei. Da, mi se pare că dormeam. Mă ridic încet și văd că mama sapă o groapă și plânge. Stătea cu spatele spre mine, și eu nu aveam putere s-o strig, doar să mă uit la ea. Mama s-a îndreptat să-și tragă sufletul, a întors capul spre mine și a început să strige: „Innocika!” S-a năpustit asupra mea și m-a luat în brațe. Cu o mână mă ține pe mine, iar cu cealaltă îi pipăie pe ceilalți: poate-o mai fi vreunul viu. Nu, erau reci…
După ce m-am vindecat, am numărat cu mama nouă răni de la gloanțe: într-un umăr, două gloanțe, în celălalt, tot două. Într-un picior, două, în celălalt, două. Adică opt. Și la gât am o rană. A noua.
S-a terminat războiul… În clasa întâi, mama mă ducea în brațe la școală…
„CĂȚELUȘULE, IARTĂ-MĂ!… CĂȚELUȘULE, IARTĂ-MĂ!…” Galina F*irsova – 10 ani*
În prezent e pensionară.

Aveam un vis – să prind o vrabie și s-o mănânc…
Deși rar, păsările apăreau totuși în oraș. Primăvara, toți se uitau la ele și se gândeau la ce mă gândeam și eu. La același lucru… Nimeni nu avea putere să-și abată gândul de la mâncare. De foame, simțeam că mă îngheață un frig permanent, un frig groaznic. Chiar și în zilele însorite, oricâte ai pune pe tine, tot frig îți e, nu poți să te încălzești.
Tare ne mai doream să trăim!…
O să vă povestesc despre Leningrad, unde locuiam pe atunci. Despre blocada din Leningrad. Ne exterminau de multă vreme prin înfometare. Nouă sute de zile de blocadă… Nouă sute… O zi mi se părea o veșnicie. Nici nu vă puteți imagina ce lungă i se pare ziua unui om flămând. Un ceas, o clipă… Aștepți mult timp prânzul, apoi cina… În blocadă, rația ajunsese la o sută douăzeci și cinci de grame de pâine pe zi. Asta pentru cei care munceau, pe cartelă… Și din pâine picura apă… Trebuia s-o împărțim în trei – micul dejun, prânzul și cina. Beam numai apă fiartă… Apă fiartă goală…
Pe întuneric, iarna, de la șase dimineața (mai cu seamă iarna țin minte), mă așezam la coadă la brutărie. Stăteam cu orele… Ore lungi… Până îmi venea rândul, se întuneca iar. Vânzătorul taie bucățelele astea la lumina lumânării. Oamenii stau și-l urmăresc. Îi urmăresc fiecare mișcare cu niște ochi scânteietori, nebunești… În tăcere.
Tramvaiele nu circulă… Nu avem apă, căldură, electricitate. Dar cea mai groaznică e foamea. Am văzut un om care rodea nasturi. Niște nasturi mici și mari. Oamenii înnebuneau de foame…
La un moment dat n-am mai auzit. Atunci am mâncat pisica… O să vă povestesc mai târziu cum am mâncat-o. Apoi am orbit… Tocmai atunci ne-a fost adus un câine. Asta a fost salvarea mea.
Nu-mi aduc aminte… Nu reținn când mi-a încolțit gândul că poți să-ți mănânci pisica sau câinele. Când a devenit un gând obișnuit, un mod de-a fi. Nu-mi aduc aminte precis momentul… După porumbei și rândunele, brusc au început să dispară din oraș pisicile și câinii. Noi nu aveam un animal pe lângă casă, pentru că mama zicea că asta implică răspundere, mai ales dacă iei un câine. Dar prietena mamei nu putea să-și mănânce propria pisică, așa că ne-a adus-o nouă. Și am mâncat-o. Atunci mi-a revenit auzul… Apoi mi-a dispărut subit; dimineață încă mai auzeam, dar seara, mama îmi spunea ceva, iar eu nu mai răspundeam.
A mai trecut un timp, și iar muream… Prietena mamei ne-a adus câinele ei. Și pe el l-am mâncat. Dacă n-ar fi fost câinele ăsta, n-am fi supraviețuit. Sigur n-am fi supraviețuit, asta e clar. Deja începuserăm să ne umflăm de foame. Sora mea nu mai voia să se scoale dimineața… Câinele era mare și blând. Două zile s-a chinuit mama… Cum să se hotărască? A treia zi, l-a legat de calorifer, la bucătărie, și pe noi ne-a trimis afară…
Țin minte chiftelele alea… le țin minte…
Tare ne mai doream să trăim!…
Adesea ne adunam lângă fotografia tatei. Tata era pe front. Scrisorile de la el veneau rar. „Fetițele mele…”, ne scria. Noi îi răspundeam, dar încercam să nu-l tulburăm.

Mama păstrase câteva bucățele de zahăr, într-un săculeț din hârtie. Era rezerva noastră de aur. O dată… nu m-am abținut, știam unde e zahărul și am luat o bucățică. Peste câteva zile, încă una… Apoi, după ceva timp, din nou… În curând, în săculețul mamei nu mai rămăsese nimic, era gol…
Mama s-a îmbolnăvit și avea nevoie de glucoză, de zahăr… Nu se mai putea ridica… Ne-am sfătuit între noi și am decis să scoatem săculețul prețios. Comoara noastră! Doar pentru o astfel de zi îl păstraserăm! Neapărat, mama o să se facă bine. Sora cea mare a început să-l caute, dar ia zahărul de unde nu-i. A scormonit prin toată casa. Am căutat și eu împreună cu ei…
Seara, am recunoscut…
Sora mea m-a bătut. M-a mușcat. M-a zgâriat. Iar eu o rugam: „Omoară-mă! Omoară-mă! Cum să mai trăiesc acum?!” Chiar voiam să mor…
Eu v-am povestit despre câteva zile… Dar în total au fost nouă sute…
Nouă sute de asemenea zile…
Sub privirile mele, o fetiță a furat la târg o franzelă de la o femeie. Era micuță… Oamenii au prins-o și au trântit-o la pământ, au început s-o lovească… Au bătut-o groaznic, cu brutalitate. Iar ea se grăbea să termine de mâncat, să înghită franzela. S-o înghită înainte ca ei s-o omoare…
Nouă sute de asemenea zile…
Bunicul nostru slăbise așa de mult, că o dată a căzut pe stradă… Își luase deja rămas-bun de la viață… Dar a trecut pe lângă el un muncitor. Muncitorii aveau cartele cu rații mai bune, nu cu mult, dar mai bune… Și s-a oprit muncitorul ăsta și i-a băgat bunicului în gură niște untdelemn de floarea-soarelui – rația lui. Bunicul a ajuns până acasă, ne povestea și plângea: „Nici măcar nu-i știu numele!”
Nouă sute…
Oamenii se mișcau încet prin oraș, ca niște umbre. Ca într-un somn profund… Adică îi vezi, dar ai impresia că visezi. Mișcările acelea lente, de parcă înoată, de parcă nu merg pe pământ, ci prin apă…
Vocea mi se schimba de foame sau dispărea de tot… Nu puteai să-ți dai seama după voce dacă cineva e bărbat sau femeie. Și nici după haine, căci toți erau înfofoliți în niște cârpe. Micul nostru dejun era o bucată de tapet, un tapet vechi, dar pe care mai rămăsese clei de făină… Tapetul ăsta și niște apă fierbinte…
Nouă sute de zile…
Plec de la brutărie… Primisem rația zilnică, bucățelele astea mici, de câteva grame, și mă pomenesc cu un câine în fața mea. Se apropie de mine și mă miroase – simte izul de pâine.
Mi-am dat seama că asta era fericirea noastră. Câinele ăsta… Era salvarea noastră! O să duc câinele acasă…
I-am dat o bucățică de pâine, și el a venit după mine. Lângă casă, i-am mai rupt o bucățică, mi-a lins mâna. Am intrat în scară, dar nu prea voia să urce treptele, se oprea la fiecare etaj. I-am dat toată pâinea, bucățică cu bucățică… Așa am ajuns până la etajul trei, dar noi stăteam la patru. Aici s-a încăpățânat și n-a mai vrut vrut să se miște. Se uita la mine de parcă simțea ceva. Înțelegea. L-am îmbrățișat: „Cățelușule, iartă-mă!… Cățelușule, iartă-

mă!…” l-am implorat… Și s-a urnit din loc…
Tare ne mai doream să trăim!…
Am auzit la radio: „Blocada e străpunsă! Blocada e străpunsă!” Nu existau oameni mai fericiți decât noi. Mai fericiți de atât nu se putea. Rezistaserăm! Blocada e străpunsă…
Pe stradă treceau soldații noștri. Am alergat la ei, dar nu mai aveam putere să-i îmbrățișăm…
În Leningrad sunt multe monumente, dar lipsește unul. Au uitat de el, de monumentul câinilor din blocadă.
Cățelușule, iartă-mă!…
„NU E FATA MEA! NU E A MEAAAA!…” Faina *Liuțko – 15 ani*
În prezent e lucrător în cinematografie.
Îmi aduc aminte în fiecare zi, și totuși trăiesc… Cum trăiesc? Explicați-mi!…
Țin minte că cei din detașamentele de pedeapsă erau toți negri, negri… Cu caschete înalte… Până și câinii lor erau negri. Luceau.
Ne lipeam de mamele noastre… Nu-i omorau pe toți din sat. Unii îi luau pe cei care stăteau în dreapta. Pe partea dreaptă. Acolo stăteam eu și mama… Ne-au separat: copiii într-o parte, părinții, în cealaltă. Ne-am dat seama că pe părinți urma să-i execute chiar atunci, iar pe noi ne păstrau. Acolo era și mama mea… Iar eu nu voiam să trăiesc fără mama… I-am rugat să mă lase la ea și plângeam. Cine știe cum, m-au lăsat…
Cum a văzut asta, mama a început să țipe:
— Nu e fata mea!
— Mămică! Mă…
— Nu e fata mea! Nu e fata mea! Nu e a meaaaaa!…
— Măăămiiicăăăă!!
Ochii ei nu erau plini de lacrimi, ci de sânge. Ochi plini de sânge…
— Nu e fata mea!
M-au tras la o parte… Și am văzut cum au fost mai întâi împușcați copiii. Îi împușcau și se uitau cum se chinuie părinții. Pe mama n-am mai văzut-o… Probabil căzuse…
Era acolo o femeie care își ținea bebelușul în brațe; el bea apă din biberon. Au tras mai întâi în biberon, apoi în copil și abia după aceea au omorât-o și pe mamă…
Sunt uimită că mai trăiesc după toate astea… Mică, am supraviețuit… Dar mare, cum o să trăiesc? M-am maturizat demult!…
„OARE NOI ERAM COPII? ERAM DEJA BĂRBAȚI ȘI FEMEI…” Viktor *Leșciński – 6 ani*
În prezent e director al unui liceu tehnic energetic.
Era vară. Mă dusesem în vizită la mătușa mea…
Noi locuiam la Bâhovo, iar mătușa în satul Kommuna, de lângă Bâhovo. În centrul satului era o casă lungă, pentru vreo șaptesprezece familii, casa comunală. Asta e tot ce am reținut.
Toată lumea vorbea că e război. Trebuia să mă întorc la părinți, dar mătușa nu mă lăsa.
— O să plece când o să se termine războiul.

— Dar o să se termine repede războiul?
— Sigur că repede.
După ceva timp, vin pe jos părinții: „La Bâhovo sunt nemți. Oamenii fug prin sate”. Am rămas la mătușa.
Iarna au intrat în casă partizani… Le-am cerut o pușcă. Erau nepoții mamei, verii mei. Au râs și mi-au dat una, s-o țin în mână. Era grea.
În casă mirosea tot timpul a piele, a clei cald. Tata cosea cizme pentru partizani. L-am rugat să-mi coasă și mie niște cizme. El spunea să mai aștept, că avea mult de lucru, iar eu, țin minte, îi demonstram că îmi trebuie niște cizme mici, pentru că am piciorul mic. Mi-a promis…
Ultima amintire despre tata – cum e dus pe stradă spre o mașină mare… și e lovit cu o vargă peste cap…
… Când s-a terminat războiul, nu mai aveam nici tată, nici casă. La unsprezece ani, eram cel mai mare. Mai aveam un frățior și o surioară. Mama a luat pământ în arendă. Am cumpărat o casă veche; avea așa un acoperiș, că, dacă ploua, n-aveai unde să te adăpostești, curgea apă peste tot. Și apa intra peste tot. La unsprezece ani am pus chiar eu geamurile și am reparat acoperișul cu paie. Am construit și un grajd…
Cum?
Prima bârnă am rostogolit-o și am pus-o singur, la a doua m-a ajutat mama. Când am ajuns sus nu mai puteam lucra singur. Făceam așa: rindeluiam bârna pe pământ, tăiam colțul și așteptam până treceau femeile spre muncă, la câmp. Dimineața, femeile își uneau forțele și ridicau bârna, iar eu o șlefuiam și o fixam. Până seara mai rindeluiam una… Seara, când se întorceau de la muncă, mă ajutau s-o ridic… Și peretele creștea…
În sat erau șaptezeci de gospodării, și numai doi bărbați se întorseseră de pe front. Unul era în cârje. „Copile! Tu ești copilul meu!” bocea mama lângă mine. Seara, unde mă așezam, acolo adormeam.
Oare noi eram copii? Eram deja bărbați și femei…
„SĂ NU DAI LA UN NENE STRĂIN COSTUMUL TATEI!…” Vale*ra Niciporenko – 4 ani*
În prezent e șofer de autobuz.
Era deja anul ’44.
Aveam vreo opt ani, nu? Cred că opt… Știam că tata nu mai e. Alții așteptau; deși primiseră înștiințare că bărbații muriseră, tot așteptau. Dar noi aveam o dovadă sigură. Un prieten al tatei ne trimisese ceasul lui… Pentru fiu… Pentru mine… Asta a fost dorința tatei înainte de a muri. Am și acum ceasul ăsta, îl păstrez.
Trăiam toți trei din salariul mic al mamei. Ne duceam zilele cu apă și pâine. S-a îmbolnăvit sora mea, i s-a descoperit o tuberculoză galopantă. Medicii i-au spus mamei că are nevoie de o alimentație sănătoasă, de unt, de miere. Și în fiecare zi unt! Pentru noi, asta era ca o pepită de aur… Ceva de neimaginat… La prețul pieței, salariul mamei ajungea pentru trei franzele. De banii ăștia puteai cumpăra doar două sute de grame de unt.
Ne mai rămăsese un costum al tatei, unul bun. L-am dus cu mama la târg și am găsit repede cumpărător, pentru că era un costum frumos. Tata îl

cumpărase chiar înainte de război și nu apucase să-l poarte. Îl ținuserăm în dulap, era nou-nouț... Cumpărătorul l-a evaluat, s-a târguit cu mama și i-a dat banii, iar eu am început să urlu în mijlocul pieței: „Să nu dai la un nene străin costumul tatei!” A venit la noi chiar și un milițian...
Cine poate spune după asta că nu au fost copii în război? Nimeni...
„NOAPTEA PLÂNGEAM: UNDE E MAMA MEA CEA VESELĂ?” *Galia Spannovskaia – 7 ani*
În prezent e tehnician constructor.
Memoria are culoare...
Țin minte că înainte de război totul era în mișcare; totul se mișca și-și schimba culorile. Cel mai adesea erau culori vii. În război, la casa de copii, parcă totul a stat în loc. Și culorile sunt cenușii.
Am fost mutați în spatele frontului. Numai copiii, fără mame. Am mers multă vreme, prea multă. Primeam de mâncare biscuiți și unt de ciocolată; nu apucaseră, pesemne, să ia nimic altceva pentru drum. Înainte de război îmi plăceau biscuiții și untul de ciocolată, erau foarte gustoase. Dar într-o lună, cât am stat pe drum, am ajuns să le urăsc pe viață.
Cât a durat războiul, voiam să vină mai repede mama și să ne întoarcem la Minsk. Visam străzile, cinematograful de lângă casa noastră, sunetul tramvaielor. Mama mea era foarte bună, foarte veselă, eram prietene. Pe tata nu mi-l amintesc, a murit de tânăr.
... Și uite că mă găsește mama și vine la casa de copii. Pe neașteptate. Ce fericire! Fug la mama... Deschid ușa... În prag stă un militar: poartă cizme, pantaloni, bonetă, bluză militară. Cine-i ăsta? Era într-adevăr mama mea. Entuziasm general! Mama mea, și mai era și militar!
Nu mai țin minte cum a plecat pentru că am plâns foarte mult; probabil de-asta nici nu-mi mai amintesc.
Și iar o aștept pe mama. Trei ani o aștept. De data asta, mama a venit în rochie, dar eu, de bucurie că mă ia de acolo, n-am observat nicio diferență. Nimic nu mai conta, mama era acolo! Tot timpul voiam să mă uit la ea, să n-o pierd, să nu dispară din nou. Mă uitam la ea, dar nu vedeam că nu mai avea un ochi. Nu concepeam că i se putuse întâmpla ceva. Mama era un fel de minune... Ca soarele... Mama! Venise de pe front foarte bolnavă. Era o altă mamă. Zâmbea puțin, nu mai cânta, nu mai glumea, plângea puțin.
Ne-am întors la Minsk, unde am dus-o foarte greu. Nu ne-am mai găsit casa care-mi plăcea așa de mult. Nu mai era nici cinematograful nostru... Nu mai erau străzile noastre... În locul lor, numai pietre...
Noaptea plângeam: Unde e mama mea cea veselă? De ce e mereu tristă? De ce nu glumește și nu vorbește cu mine? Tot timpul tace.
Dimineața făceam în așa fel încât să nu-și dea seama că plânsesem noaptea. Zâmbeam...
„NU MĂ LASĂ SĂ ZBOR...” Vase*a Saulcenko – 8 ani*
În prezent e sociolog.
După război m-a chinuit multă vreme același vis, un vis despre primul neamț omorât... Pe care l-am ucis chiar eu, nu doar că l-am văzut mort... Se face că eu zbor și el nu mă lasă. Mă înalț, zbor, zbor... El mă prinde și cădem

laolaltă… Mă prăvălesc într-o groapă. Când să mă ridic, el nu mă lasă… Nu mă lasă să zbor…
Același și același vis… Zeci de ani m-a chinuit. Abia de puțin timp a dispărut…
Când l-am omorât pe neamțul ăsta… Văzusem cum îl împușcaseră pe bunicul meu pe stradă, iar pe bunica lângă fântâna noastră… Sub privirile mele, o loviseră pe mama în cap cu patul armei… Când murise, avea părul roșu, nu negru… Dar, când am tras în neamțul ăsta, nici n-am apucat să mă gândesc la asta. Era rănit… Voiam să-i iau automatul, așa mi se spusese. Împlinisem zece ani, partizanii mă luaseră deja la instrucție. Alerg spre el și-l văd fluturând în fața mea un pistol; neamțul își încleștase mâinile pe el și mi-l flutura prin față. Dar nu apucă să tragă, că îl împușc eu… Pesemne că l-am nimerit, pentru că pistolul i-a căzut din mâini…
Nici n-am avur răgazul să mă sperii că-l omorâsem… În timpul războiul nu mi-am amintit de el. În jurul nostru erau mulți morți, nici nu ne mai speriau. Trăiam printre ei, chiar ne obișnuiserăm. O singură dată mi-a fost frică. Intrasem într-un sat căruia îi dăduseră foc de curând. Dimineață îl incendiaseră, iar seara am venit noi. Am văzut o femeie arsă… Era neagră toată, căzută la pământ, dar mâinile îi rămăseseră albe, niște mâini vii, de femeie. Atunci mi-a fost prima dată frică. Era cât pe ce să țip, abia m-am abținut.
Nu, nu am fost copil. Nu mă țin minte copil… deși… Nu mă temeam de cei uciși, dar îmi era frică să merg noaptea prin cimitir. Nu mă speriau morții întinși pe pământ, ci cei de sub pământ. Groaza copilăriei a rămas, deși cred că, până la urmă, copiii nu se tem de nimic…
Au eliberat Bielorusia… Peste tot erau nemți omorâți. Pe ai noștri îi adunam și îi îngropam în gropi comune, dar nemții zăceau așa multă vreme, mai ales iarna. Copiii alergau pe câmp să se uite la ei… Și chiar acolo, printre ei, continuau să se joace „de-a războiul” sau „de-a cazacii războinici”.
M-a mirat că acest vis despre neamțul omorât a apărut după mulți ani… A fost neașteptat pentru mine…
Și m-a urmărit zeci de ani…
Am un fiu, deja bărbat în toată firea. Când era mic, mă chinuia simplul gând de a încerca să-i povestesc despre război… El mă tot întreba, iar eu mă eschivam. Îmi plăcea să-i citesc basme, voiam să aibă copilărie. Acum e adult, dar tot nu-mi vine să vorbesc cu el despre război. Poate o să-i povestesc cândva despre visul meu. Poate… Nu sunt convins…
Ar însemna să-i distrug lumea. O lume fără război… Cei care n-au văzut cum omul își omoară seamănul sunt cu totul altfel.
„TOȚI VOIAU SĂ SĂRUTE CUVÂNTUL «VICTORIE»…” Ania *Korzun – 2 ani În prezent e zootehnistă.*
Țin minte cum s-a terminat războiul… 9 mai ’45…
Au venit în fugă la grădiniță niște femei.
— Copii, e victorie! Victorieeee!
Râd și plâng. Plâng și râd.
Toate au început să ne sărute. Niște femei necunoscute… Ne sărută și

plâng… S-a dat drumul la difuzor. Ascultam cu toții. Noi, cei mici, nu înțelegeam cuvintele, înțelegeam că bucuria venea de acolo, de sus, din farfuriuța neagră a difuzorului. Adulții ne ridicaseră pe unii în brațe, alții se urcaseră singuri… Se urcau unii peste alții, ca o scară, abia al treilea sau al patrulea ajungea la farfuriuța neagră și o săruta. Apoi se schimbau între ei… Toți voiau să sărute cuvântul „Victorie”…
Seara, am văzut focuri de artificii. Cerul strălucea. Mama a deschis fereastra și a început să plângă:
— Fetița mea, ține minte asta toată viața ta!…
Când tata s-a întors de pe front, îmi era frică de el. Îmi dădea o bomboană și spunea:
— Zi „tata”!…
Luam bomboana și mă ascundeam cu ea sub masă:
— Nenea…
Tot războiul n-am avut tată, am crescut cu mama și bunica. Cu mătușa. Nu-mi imaginam ce avea să facă tata în casa noastră.
Că doar avea să vină cu o pușcă…
„O CĂMAȘĂ FĂCUTĂ DINTR-O BLUZĂ MILITARĂ DE-A TATEI…” Niko*lai Beriozka – născut în anul 1945*
În prezent e taximetrist.
M-am născut în ’45, dar țin minte războiul. Îl știu… L-am văzut…
Mama mă închidea în altă cameră sau mă trimitea afară la copii, dar eu oricum auzeam cum striga tata. Striga mult. Mă lipeam de o crăpătură din tocul ușii: tata își ținea cu ambele mâini piciorul bolnav și îl legăna sau se tăvălea pe jos și lovea cu pumnii: „Război! Război blestemat!”
Când îi trecea durerea, mă lua în brațe, iar eu îi atingeam piciorul:
— Războiul doare?…
— Războiul! E blestemat, răspundea tata.
Și încă… Vecinii aveau doi băieți mici, eram prieten cu ei… În afara satului au dat peste o mină. Asta se întâmpla, probabil, în ’49…
Mama lor, tanti Ania, s-a aruncat după ei în mormânt… Au scos-o de acolo…
La școală m-am dus într-o cămașă făcută dintr-o bluză militară de-a tatei. Eram fericit! Toți băieții ai căror părinți se întorseseră din război aveau cămășile făcute din bluzele taților.
După război, tata a murit din cauza războiului. Din pricina rănilor.
Nu trebuie să-mi imaginez nimic. Am văzut războiul. Visez războiul… Plâng în vis că mâine o să vină și o să-l ia pe tata. În casă miroase a postav militar nou…
Între timp, au crescut și nepoții mei…
„L-AM ÎMPODOBIT CU GAROAFE ROȘII…” Mari*am Iuzefovskaia – născută în anul 1941*
În prezent e ingineră.
M-am născut în timpul războiului… Și tot în timpul războiului am crescut.
Îl așteptăm pe tata din război…
Câte nu mi-a făcut mama: m-a tuns la zero, mi-a frecat pielea capului cu gaz, m-a uns cu nu ştiu ce. Iar eu uram asta din tot sufletul, mă rușinam, nici nu

ieșeam în curte. În primul an după război mă năpădiseră păduchii și furunculii… Era imposibil să scap de ei…
Și atunci a venit telegrama asta: tata era demobilizat. Ne-am dus să-l întâmpinăm la gară. Mama mă gătise, îmi prinsese o fundă roșie în creștetul capului, nu știu de ce. Și tot trăgea de mine: „Să nu te scarpini! Să nu te scarpini!” Mâncărimea asta insuportabilă! Funda asta blestemată, care stă să cadă în orice clipă. Ce-mi trecea prin cap: „Dar dacă tatei n-o să-i placă de mine? Doar nu m-a văzut niciodată”.
Dar s-a întâmplat ceva și mai rău. Tata m-a văzut și a alergat mai întâi spre mine. Imediat… Într-o clipită… Și am simțit numaidecât, cu pielea, cu tot trupușorul meu, cum parcă s-a tras înapoi, pentru o clipă… Am fost așa de necăjită! M-a durut așa de tare, încât atunci când m-a luat în brațe, l-am împins cu toată puterea în piept. Atunci m-a izbit deodată un miros de gaz. Și doar mă însoțea de peste un an, nici nu-l mai simțeam, deja mă obișnuisem cu el. Dar atunci l-am simțit, poate pentru că tata mirosea minunat și necunoscut. Era așa de frumos spre deosebire de mine și de mama mea chinuită. Asta m-a străpuns în adâncul sufletului. Mi-am smuls funda, am aruncat-o jos și am călcat-o cu piciorul.
— Ce faci? s-a mirat tata.
— Are firea ta, râdea mama, care înțelesese gestul meu.
Îl ținea pe tata cu ambele mâini, așa au și mers acasă.
Noaptea, am strigat-o pe mama, am rugat-o să mă ia la ea în pat. Mereu dormisem cu ea, tot războiul… Dar mama nu mi-a răspuns, parcă dormea. N-aveam cui să-i spun de durerea mea.
În timp ce adormeam la loc, m-am hotărât să fug la casa de copii.
Dimineață, tata mi-a dăruit două păpuși. Până la vârsta de cinci ani nu avusesem păpuși adevărate. Doar câteva făcute din cârpe. De bunica. Păpușile pe care mi le-a adus tata aveau ochi care se închideau și se deschideau, li se mișcau mâinile și picioarele, una piuia ceva în genul cuvântului „mama”. Mi s-a părut ceva magic. Țineam foarte mult la ele, îmi era și frică să ies cu ele din casă. Le arătam la fereastră. Locuiam la parter, se adunau copiii din toată curtea să se uite la păpuși.
Eram slabă, bolnăvicioasă, împiedicată: ba mă loveam la frunte, ba mă zgâriam într-un cui. Și, de multe ori, mai și leșinam. Nici copiii nu prea se jucau cu mine. Eu încercam să dau de înțeles că sunt în stare; câte n-am inventat pentru asta! Ajunsesem chiar s-o lingușesc pe Dusia, fetița femeii de serviciu. Dusia era solidă, veselă, tuturor le plăcea să se joace cu ea.
Ea m-a rugat să iau cu mine afară o păpușă, și eu n-am rezistat. E adevărat, nu imediat. M-am mai împotrivit o vreme.
— Nu mă mai joc cu tine! mă amenința Dusia.
Asta a avut un efect rapid asupra mea.
Am scos păpușa care „vorbea”. Dar nu ne-am jucat multă vreme cu ea. Ne-am certat nu știu din ce motiv, ba chiar ne-am și bătut. Dusia a luat păpușa de picioare și a izbit-o de un perete. Capul i s-a desprins, iar din burtă i-a căzut butonul.
— Dusia, ești nebună? au început să plângă toți copiii.

— Păi de ce comandă ea? îi șiroiau Dusiei lacrimile pe obraji… Dacă are tată, poate orice. Și păpuși, și tată, ei i se cuvine totul.
Dusia nu avea nici tată, nici păpuși…
Primul brad l-am făcut sub masă. Pe atunci trăiam la bunicul, stăteam înghesuiți. Așa de înghesuiți, că mai aveam loc numai sub masa mare. Acolo am pus și brăduțul și l-am împodobit cu garoafe roșii. Țin atât de bine minte ce proaspăt și curat mirosea! Un miros care nu seamănă cu nimic. Nici cu al mămăligii făcută de bunica, nici cu al dohotului de cizmărie al bunicului.
Aveam o mărgea de sticlă – comoara mea. Nu puteam nicicum să-i găsesc un loc în brad. Voiam s-o pun în așa fel încât să strălucească, indiferent din ce parte te-ai fi uitat la ea. Am pus-o în vârf. Când m-am dus la culcare, am luat-o și am ascuns-o, mi-era frică să nu dispară…
Dormeam în albie. Albia era din zinc, avea niște vinișoare albăstrui, ca de gheață. Oricât de bine ar fi fost spălată după ce era folosită, mirosul de leșie cu care se spălau rufele – săpunul era o raritate – persista. Mie îmi plăcea. Îmi plăcea să-mi lipesc fruntea de marginile reci ale albiei, mai ales când eram bolnavă. Îmi plăcea foarte mult să o legăn ca pe un leagăn. Atunci începea să trosnească și toată lumea mă certa. Țineau foarte mult la albia asta. Era singurul lucru care ne mai rămăsese de dinainte de război.
Și, la un moment dat, am cumpărat un pat cu niște cercuri strălucitoare pe spătar… M-a apucat un entuziasm de nedescris! M-am urcat în el și imediat m-am rostogolit pe podea. Cum? Așa să fie? Nu-mi venea să cred că într-un pat așa de frumos se poate dormi.
Tata m-a văzut pe jos, m-a ridicat și m-a strâns tare, tare la piept. Iar eu m-am lipit de el, l-am cuprins de gât, așa cum făcea mama.
Țin minte cum a râs fericit…
„MULTĂ VREME L-AM AȘTEPTAT PE TATA. TOATĂ VIAȚA…” Arse*ni Gutin – născut în anul 1941*
În prezent e electrician.
De Ziua Victoriei împlineam patru ani…
De dimineață am început să le spun tuturor că deja am cinci ani. Nu că mergeam pe cinci ani, ci că îi împlinisem deja. Voiam să fiu mare. Tata o să se întoarcă din război, iar eu sunt deja mare.
În ziua aceea, președintele le-a chemat pe femei: „E victorie!” Le-a sărutat pe toate, pe fiecare în parte. Eu eram cu mama… Mă bucuram, dar mama plângea.
S-au adunat toți copiii… În afara satului au dat foc la roțile de cauciuc ale mașinilor nemțești. Strigau: „Ura! Uraaaa! Victorie!” Băteau în niște caschete nemțești pe care le adunaseră mai demult, cu nemiluita, din pădure. Băteau în ele ca în niște tobe.
Noi trăiam într-un bordei… Am alergat într-acolo… Mama plângea și nu înțelegeam de ce. De ce nu se bucură într-o asemenea zi?
A început să plouă. Am rupt niște nuiele cu care măsuram bălțile de lângă bordeiul nostru.
— Ce faci? mă întrebau oamenii.
— Măsor să văd dacă e adâncă groapa. Altfel, tata o să vină și o să se

prăvălească în ea.
Vecinii plângeau, și mama plângea. Eu nu înțelegeam ce înseamnă asta: „dispărut fără urmă”.
Multă vreme l-am așteptat pe tata. Toată viața…
„LÂNGĂ GRANIȚA ACEASTA… LA HOTAR…” Valia Br*inskaia – 12 ani*
În prezent e ingineră.
Păpușile cele mai frumoase îmi amintesc mereu de război…
Cât timp mama și tata erau în viață, nu vorbeam despre război. Acum, că nu mai sunt, mă gândesc adesea că e bine să-i știi în casă, bătrâni. Cât sunt ei în viață, noi încă suntem copii… Chiar și după război mai suntem copii.
Tatăl nostru era militar. Locuiam în apropiere de Białystok. Pentru noi, războiul a început de la prima oră, din prima clipă. Aud ca prin vis un vuiet, ca niște bubuituri de tunet, dar oarecum neobișnuit, continuu. Mă trezesc și fug la fereastră – deasupra cazărmilor din localitatea Graevo, unde eu și sora mea mergeam la școală, ardea cerul.
— Tată, e furtună?
— Pleacă de la fereastră, e război! s-a auzit vocea tatei.
Mama îi face geamantanul de campanie. Tata era chemat adesea la alarmă, în mod obișnuit… Mie mi-era somn… M-am trântit pe pat, pentru că nu înțelesesem nimic. Eu și sora mea ne culcaserăm târziu pentru că fuseserăm la film. În perioada antebelică, „a merge la film” nu însemna deloc ce înseamnă acum. Filmele rulau numai duminica și erau puține: Noi sunt*em din Kronstadt, Ceapae*v, *Dacă m*âi*ne o să fie război, Băieț*i *veseli. Vizion*area era organizată în cantina Armatei Roșii. Noi, copiii, nu ratam nicio peliculă, știam toate filmele pe de rost. Chiar le suflam actorilor de pe ecran replicile sau le-o luam înainte, îi întrerupeam. Electricitate nu era nici în sat, nici în unitate, filmul era „rulat” cu ajutorul unui motor. Cum începea să pârâie motorul, lăsam orice și alergam să ocupăm locuri lângă ecran. Câteodată ne aduceam chiar și taburete.
Filmele țineau mult: când se termina o parte, toți așteptam răbdători ca mecanicul de film să deruleze cealaltă bobină. Dacă pelicula era nouă, era bine, dar, dacă era veche, se rupea mereu; până o lipea, până se usca… Dacă mai lua și foc, era și mai rău. Cel mai rău era când motorul se îneca. Se întâmpla adesea să nu apucăm să vedem filmele până la capăt. Atunci se dădea comanda:
— Compania întâi, la ieșire! Compania a doua, în formație!
Dacă erau chemați la alarmă, chiar și mecanicul de film o rupea la fugă. Când pauzele dintre părți se prelungeau prea mult, răbdarea spectatorilor ceda, și începeau agitația, fluierăturile, strigătele. Sora mea se urca pe masă și anunța: „Deschidem concertul!” Tare îi mai plăcea, cum se spunea pe atunci, să declame! Nu știa mereu textul perfect, dar se urca pe masă fără trac.
Obiceiul ăsta i-a rămas de la grădiniță, când locuiam în garnizoana militară din apropiere de Gomel. După ce copiii recitau, noi două cântam, eram chemate la bis cu cântecul *Adăpostul e solid și tancurile noastre sunt rapide*. Geamurile din cantină tremurau când militarii cântau refrenul:

Bubuind din tunuri, sclipind din arumura de oțel, Pornesc tancurile înaintarea furibundă... Așa că iată-ne pe 21 iunie ’41… cu o noapte înainte de izbucnirea războiului… Cred că vedeam pentru a noua oară filmul Dacă mâine o *să fie război. După film* am mai rămas multă vreme, dar tata ne-a gonit acasă: „Vă mai culcați azi? Mâine e duminică”.
… M-am trezit de tot când alături s-a auzit o explozie, iar din geamul de la bucătărie au început să cadă cioburi. Mama l-a înfășurat în plapumă pe frățiorul nostru aproape adormit, Tolik. Sora mea era deja îmbrăcată, tata nu era acasă.
— Fetelor, ne grăbește mama, hai mai repede! La graniță e groaznic…
Fugim în pădure: mama gâfâie, îl duce pe frățiorul nostru în brațe, nu ni-l dă și nouă, și repetă întruna:
— Fetelor, să nu rămâneți în urmă!… Fetelor, aplecați-vă!…
Nu știu de ce, am reținut că soarele ne bătea foarte tare în ochi. Era senin ca lacrima. Păsările cântau. Iar vuietul ăsta asurzitor al avioanelor…
Tremuram, dar după aceea mi s-a făcut rușine că tremuram. Mereu voiam să fiu ca eroii curajoși din cartea lui Arkadi Gaidar, *Timur și echipa lui*. Și acum ce făceam – tremuram? L-am luat pe frățiorul meu în brațe, am început să-l legăn și chiar să fredonez *Și fătuca tinerică*… Era un cântec „de dragoste” din filmul Port*arul. Ma*ma ni-l cânta des, și se potrivea foarte bine cu starea mea de spirit de atunci. Eram… îndrăgostită! Nu știu ce spun teoriile prin cărțile de psihologie a adolescentului, dar eu eram mereu îndrăgostită. Într-o vreme, îmi plăceau în același timp mai mulți băieți. Dar atunci îmi plăcea unul, Vitea, din garnizoana de la Graevo; era în clasa a șasea. Iar clasa a șasea învăța în aceeași încăpere cu clasa a cincea a noastră. Primul rând de bănci era clasa a cincea, al doilea rând, clasa a șasea. Nu-mi imaginez cum reușeau profesorii să țină lecțiile. Mie, oricum, nu-mi ardea de lecții. De câte ori nu mi-am frânt gâtul tot holbându-mă la Vitea!
Îmi plăcea totul la el: și faptul că era mic de statură (exact ca mine), și că avea niște ochi albaștri-albaștri (ca ai tatălui meu), și că citea foarte mult (nici nu se compara cu Alik Poddubnik care dădea niște bobârnace dureroase și căruia îi plăcea de mine). În special îi plăcea Jules Verne! Ca și mie. În biblioteca armatei se aflau operele complete ale lui Jules Verne, iar eu le citisem pe toate încă din clasa a treia…
Nu mai țin minte cât am stat în pădure… La un moment dat, nu s-au mai auzit exploziile. S-a lăsat liniștea. Femeile au răsuflat ușurate: „I-au respins ai noștri”. Dar atunci, în toiul acestei liniști… deodată, s-a auzit vuietul unor avioane… Am sărit pe drum. Avioanele zburau în direcția graniței. „Uraaaa!”
Și totuși avioanele alea aveau „ceva” care nu era al nostru: aripile nu semănau cu ale noastre, iar bubuitul suna altfel. Erau bombardiere germane, zburau aripă lângă aripă, încet și greoi. Aveai impresia că pe cer nu mai era niciun loc liber. Am început să le numărăm, dar am pierdut șirul. Peste ani, în Cronica anil*or de război, am revăzut* avioanele astea, dar nu mi-au mai dat aceeași impresie. Filmările fuseseră făcute la nivelul avionului. Dar, când te uiți la ele de jos, din desișul copacilor, cu ochii unui adolescent, priveliștea e sinistră. Mai târziu, am visat deseori avioanele astea. Era un vis

cu „continuare” – cerul acesta de plumb se prăbușea lent peste mine și mă apăsa, mă apăsa, mă apăsa. Mă trezeam lac de sudoare și mă lua cu frig. Groaznic!
Se zvonea că bombardaseră podul. Ne-am speriat: Și tata? Tata nu va putea să treacă râul, nu știe să înoate.
Acum nu pot să spun sigur… Dar țin minte că tata a dat fuga la noi: „O să vă evacueze cu o mașină”. I-a adus mamei un album plin cu fotografii și o plapumă groasă, vătuită: „Să învelești copiii, o să fie curent”. Atât am luat cu noi. Așa de tare ne grăbeam. Nici acte, nici buletine, nicio copeică. Mai aveam și o oală cu chiftele pe care mama o pregătise pentru duminică, și ghetuțele fratelui meu. Iar sora mea (minune!) a apucat în ultima clipă o pungă în care am găsit mai târziu o rochie din crepdeșin a mamei și niște pantofi. Pur și simplu din întâmplare. Poate că ea și tata voiau să se ducă în vizită duminică? Nu am de la cine să mai aflu acum. Viața pașnică a dispărut instantaneu, a trecut în plan secund.
Așa ne-au evacuat…
La gară am ajuns repede, dar în gară am stat mult. Totul trepida și bubuia. S-a oprit lumina. Lumea a început să aprindă hârtie, ziare. Au găsit un felinar. La lumina lui, umbrele uriașe ale oamenilor care stăteau jos se proiectau pe pereți, pe tavan. Când încremeneau, când se mișcau. Atunci s-a dezlănțuit și imaginația mea: nemții sunt în fortăreață, ai noștri sunt prizonieri. M-am decis să mă supun singură torturilor să văd dacă rezist. Mi-am băgat degetele între niște lăzi și le-am strivit. Am urlat de durere. Mama s-a speriat:
— Ce-i cu tine, fata mea?
— Mi-e frică că nu voi rezista la torturile de la interogatoriu.
— Ce spui, prostuțo? Ce interogatoriu? Ai noștri n-o să-i lase pe nemți…
Mă mângâia pe cap, mă săruta pe creștet.
Eșalonul s-a deplasat tot timpul sub bombardament. Cum începea tirul, mama se culca pe noi: „Să ne omoare ori pe toți, ori doar pe mine!…” Primul mort pe care l-am văzut a fost un băiețel. Stătea culcat și se uita în sus, iar eu încercam să-l trezesc… Am tot încercat… Nu puteam pricepe că nu mai era viu. Aveam o bucățică de zahăr, i-o dădeam, doar-doar o să se scoale. În zadar…
Stăteam sub bombardament, iar sora mea îmi șoptește: „Dacă n-o să ne mai bombardeze, o s-o ascult pe mama. O s-o ascult întotdeauna”. Și, într-adevăr, după război, Toma a fost foarte ascultătoare. Mama își amintea că înainte de război o știa neastâmpărată. Și micul nostru Tolik… Înainte de război deja mergea bine în picioare, vorbea bine. Dar atunci a încetat să mai vorbească. Se apuca tot timpul cu mâinile de cap.
Am văzut cum a încărunțit sora mea. Avea un păr lung, care a albit brusc, în câteva zile… Într-o noapte…
Trenul s-a pus în mișcare. Dar unde e Tamara? Nu e în vagon. Ne uităm, Tamara aleargă în urma vagonului cu un buchet de albăstrele. Era acolo o câmpie cât vedeai cu ochii, grâul era mai înalt ca noi, și prin el erau albăstrele. Fața ei… Și acum am fața ei înaintea ochilor. Ochișorii ei negri

sunt larg deschiși, aleargă tăcută. Nici „mamă” nu strigă. Aleargă tăcută.
Mama să înnebunească… Se smucește să sară din tren… Eu îl țin pe Tolik, și amândouă strigăm. În clipa aceea a apărut un soldat… A împins-o pe mama din ușă, ea a sărit, a ajuns la Tomka și, luându-și avânt, a aruncat-o în vagon.
Dimineață am văzut-o că albise. Câteva zile nu i-am spus nimic, am ascuns oglinda, până când s-a privit din întâmplare într-o altă oglindă și a început să plângă:
— Mamă, sunt deja bunică?
Mama a liniștit-o:
— O să-l tăiem și o să crească din nou negru.
După întâmplarea asta, mama a hotărât:
— Gata! Nimeni nu mai iese din vagon! Dacă ne omoară, ne omoară. O să rămânem în viață, dacă așa ne e sortit!
Când se striga: „Avioane! Ieșiți toți din vagoane!”, ea ne împingea sub saltele, și celor care ne dădeau afară din vagon le spunea:
— Copiii au plecat, eu nu pot să ies.
Trebuie să spun că mama rostea des cuvântul enigmatic „soartă”. O tot întrebam:
— Ce-i aia soartă? E Dumnezeu?
— Nu, nu e Dumnezeu. Nu cred în Dumnezeu. Soarta este linia vieții, răspundea mama. Mereu am crezut în soarta noastră.
În timpul bombardamentului îmi era groază… tare groază. Mai târziu, în Siberia, mi-am detestat această lașitate. Întâmplător, am citit o dată cu coada ochiului o scrisoare a mamei către tata. Și noi scriam atunci primele scrisori din viața noastră, și mă hotărâsem să văd cum scrie mama. Iar mama îi povestea că Tamara tace când suntem bombardați, în timp ce Valia plânge și-i e frică. Pentru mine a fost suficient să citesc așa ceva. Când, în primăvara anului ’44, a venit tata la noi, nu puteam să ridic ochii spre el – îmi era rușine. Groaznic! Dar despre întâlnirea cu tata, mai târziu. Mai e până atunci…
Îmi aduc aminte un raid de noapte… De regulă, noaptea nu erau raiduri și trenul mergea cu viteză. Dar acum, un raid. Tir în toată regula… Gloanțele care răpăie pe acoperișul vagonului, urletul avioanelor, dârele luminoase ale gloanțelor care vâjâie… Ale schijelor… Lângă mine este omorâtă o femeie. Mai târziu mi-am dat seama că era moartă… Dar nu cade. Nu are unde, pentru că vagonul e ticsit de oameni. Stă în picioare între noi și horcăie. Sângele îmi acoperă fața, e cald, lipicios. Bluza și chiloțeii îmi sunt deja îmbibați de sânge. Mama începuse să țipe, mă pipăia și zicea:
— Valia, te-au împușcat?
Nu eram în stare să răspund.
Acela a fost, într-un fel, un moment de cotitură. Știu că după asta… Da… N-am mai tremurat niciodată. Devenisem indiferentă, nu mai simțeam nici frică, nici durere, nici milă. Eram într-un fel de amorțire, de nepăsare.
Țin minte că n-am ajuns direct în Ural. O vreme ne-am oprit în satul Balanda din regiunea Saratov. Ne-au dus acolo seara și am dormit. Dimineață, la șase dimineața, un cioban a trosnit din bici, și toate femeile au sărit ca arse, și-au

apucat copiii și au ieșit urlând: „Bombardament!…” Au strigat până a venit președintele și le-a liniștit că era doar un cioban care mâna oile. Atunci și-au venit toate în fire…
Când a început să urle banda rulantă, Tolik al nostru s-a speriat și a început să tremure. Nu puteam lipsi nici măcar o clipă de lângă el, numai când adormea puteam să ieșim. Mama a mers cu noi la comandamentul militar să afle vești despre tata, să ceară ajutor. Comandantul îi cere:
— Prezentați-mi documente că soțul dumneavoastră e comandant al Armatei Roșii!
Nu aveam documente, doar o fotografie a tatei în care era îmbrăcat în uniformă militară. Comandantul o ia, dar are îndoieli:
— Poate că nu e soțul dumneavoastră. Cum dovediți?
Tolik l-a văzut că ținea fotografia:
— Dă-l pe tata!…
Comandantul a râs:
— Ei, în „documentul” ăsta nu pot să nu cred.
Sora mea umbla cu pete albicioase pe cap, mama o tunsese. În fiecare dimineață se uita să vadă cum îi creștea părul cel nou: negru sau cărunt? Fratele meu o liniștea: „Nu plânge, Toma!… Nu plânge!…” Părul i-a crescut tot alb. Băieții o tachinau întruna. Niciodată nu-și dădea jos șalul, nici la ore. Într-o zi, am venit de la școală. Tolik nu era acasă.
— Unde e Tolik? am fugit la mama la lucru.
— La spital.
… Merg cu sora mea pe stradă și ducem o coroană albastră, din ghiocei și costumul de marinar al fratelui nostru. Mama merge cu noi, ne spune că Tolik a murit. Lângă morgă, se oprește, nu poate intra. Am intrat numai eu și l-am recunoscut imediat pe Tolik, era gol-goluț. N-am vărsat nicio lacrimă, eram de piatră.
Scrisoarea de la tata a ajuns la noi în Siberia. Mama a plâns toată noaptea. Cum să-i scrie tatei că băiatul a murit? Dimineață, toate trei am dus la poștă o telegramă: „Fetele sunt în viață. Toma a albit”. Tata a ghicit că Tolik nu mai este. Aveam o prietenă al cărei tată murise. La sfârșitul scrisorilor mele scriam mereu cum mă ruga ea: „Tată, salutări de la mine și de la prietena mea, Lera”. Toți voiam să avem un tată.
La scurtă vreme, a sosit o scrisoare de la tata. Ne anunța că fusese multă vreme într-o misiune în spatele frontului și se îmbolnăvise. La spital, i se spusese că numai familia îl poate vindeca: dacă-i vede pe ai lui, o să-i fie mai bine.
Îl așteptam de câteva săptămâni. Mama scosese din geamantan lucrurile noastre sacre – rochia din crepdeșin și pantofii. Făcusem o înțelegere – să nu vindem rochia și pantofii oricât de greu ne-ar fi fost. Din superstiție. Ne era frică: dacă le vindeam, tata nu s-ar mai fi întors.
Aud prin geam vocea tatei și nu-mi vine a crede: el să fie oare? Nu-mi venea să cred că am să pot să-l văd, ne obișnuiserăm să-l așteptăm. Pentru noi, tata era de multă vreme cel pe care-l așteptăm la nesfârșit. În ziua aceea, nu s-au ținut lecții la școală – toți au ieșit să-l vadă pe tatăl nostru. Era primul

care venea din război. Două zile, eu și sora mea n-am fost la școală, era un du-te-vino la noi, toată lumea ne întreba, ne scria bilețele: „Ce face tatăl vostru?” Tatăl nostru era deosebit – cavaler al Ordinului Lenin, Erou al Uniunii Sovietice: Anton Petrovici Briński…
Tata, ca și Tolik al nostru odinioară, nu voia să stea singur. Nu putea, îi era rău singur. Mă lua mereu după el. O dată am auzit… Îi povestea cuiva cum partizanii se duseseră într-un sat și văzuseră acolo mult pământ reavăn, proaspăt săpat… Se opriseră și se așezaseră acolo…
Peste câmp, vine în fugă un băiat care le strigă că în locul acela au împușcat tot satul și i-au îngropat… Pe toți țăranii…
Tata a văzut cum cad din picioare. Niciodată n-a mai vorbit în prezența noastră despre război…
… Vorbeam puțin despre război. Părinții mei erau convinși că un război așa de groaznic nu va mai exista niciodată. Multă vreme au crezut asta. Pentru mine și sora mea, singurul lucru care ne-a rămas din război a fost că ne cumpăram păpuși. Nu știu de ce. Probabil pentru că nu avuseserăm parte de suficientă copilărie, de bucurie copilărească. Sora mea suferea mai mult, era mai mică. Învățam la institut, și ea știa că cel mai bun cadou pentru mine este o păpușă. A născut o fată, și m-am dus la ele în vizită.
— Ce să-ți dăruiesc?
— O păpușă…
— Te întreb ce să-ți dăruiesc ție, nu fetiței tale.
— Asta îți spun, dăruiește-mi o păpușă!
Când copiii noștri au crescut, le-am dăruit păpuși. Tuturor le dăruim păpuși, tuturor cunoștințelor noastre.
Mai întâi s-a prăpădit mama noastră dragă, apoi s-a dus și tata. Am simțit, imediat am simțit că suntem ultimele. Lângă granița aceea… la hotar… Suntem ultimii martori. Timpul nostru se sfârșește. Trebuie să vorbim…
Cuvintele noastre vor fi ultimele…

Table of Contents

„Îi era frică să se uite înapoi…”
„Prima și ultima mea țigară”.
„Bunica se ruga… Se ruga să-mi vină sufletul înapoi…”
„Erau întinși, rozalii, pe cărbuni…”
„Oricum o vreau pe mama”.
„Niște jucării nemțești așa de frumoase…”
„O mână de sare… Tot ce rămăsese din casa noastră…”
„Și am sărutat toate portretele din manual…”
„Eu l-am adunat cu mâinile mele… E alb, alb…”
„Vreau să trăiesc! Vreau să trăiesc!…”
„Prin butoniera pentru nasture…”
„Am auzit numai țipătul mamei…”
„Noi cântam, iar soldații plângeau…”
„La cimitir, morții erau la suprafață, de parcă mai fuseseră omorâți o dată…”
„Și mi-am dat seama că e tata… Îmi tremurau genunchii…”

„Închide ochii, băiete!… nu te uita!…”
„Frățiorul nostru plânge că nu fusese când era tata…”
„Prima a venit fetița aceasta…”
„Eu sunt mama ta…”
„Am rugat-o: putem să-l lingem?…”
„… O jumătate de linguriță de zahăr în plus”.
„Căsuță, să nu arzi! Căsuță, să nu arzi!…”
„A venit în halat alb, ca mama…”
„Tanti, luați-mă și pe mine în brațe!…”
„… Și o legăna ca pe o păpușă”.
„Părinții îmi cumpăraseră deja abecedar…”
„… Nici nu erau logodiți, și nici soldați nu erau…”
„Măcar un copilaș să rămână…”
„Își șterge lacrimile cu mâneca…”
„Atârna de frânghie ca un copil…”
„Acum o să fiți copiii mei…”
„Le sărutam mâinile…”
„Mă uitam la ei cu ochi de fetiță…”
„Mama n-a zâmbit niciodată…”
„Nu m-am putut obișnui cu numele meu…”
„Bluza lui de militar era jilavă…”
„De parcă o salvase pe fata lui…”
„Până la detașament m-au dus pe brațe… eram lovit din cap până-n picioare”.
„De ce sunt așa de mic?…”
„Veneau la mirosul de om…”
„De ce au împușcat-o în față? Mama era așa de frumoasă…”
„Ceri să fii împușcat…”
„Nu aveam nici măcar băsmăluță…”
„Nu mai aveam cu cine să mă joc…”
„Deschid fereastra și arunc foile în vânt…”
„Căutați aici!…”
„Pe bunicul l-am îngropat lângă fereastră…”
„… Deasupra tasau și cu lopețile, ca să fie frumos”.
„O să-mi cumpăr o rochie cu fundiță…”
„Cum a murit, dacă azi n-au executat pe nimeni?…”
„Pentru că noi suntem fetițe, iar el e băiețel…”
„Tu nu ești fratele meu, dacă te joci cu copiii nemți…”
„Chiar uitaserăm cuvântul acesta…”
„Trebuie să mergeți pe front, dar v-ați îndrăgostit de mama mea…”
„În ultimele clipe au început să-și strige numele…”
„Toate patru ne-am înhămat la sanie…”
„Băieții ăștia sunt ușurei ca vrăbiuțele…”
„Mă rușinam că aveam ghetuțe de fată…”
„Strigam întruna, nu mă puteam stăpâni…”
„Toți copiii s-au prins de mâini…”

„Nici nu știam cum se îngroapă oamenii, dar atunci ne-am adus, cine știe cum, aminte…”
„A adunat oasele într-un coș…”
„Au scos pisicuții din casă…”
„Ține minte: Mariupol, strada Parcului numărul 6…”
„Aud cum i se oprește inima…”
„Am mers pe front cu sora mea, sergent-major Vera Redkina…”
„În direcția din care răsare soarele…”
„Cămașa albă se vedea de la distanță în întuneric…”
„S-a prăbușit pe podeaua curată, pe care tocmai o spălasem…”
„Dumnezeu vedea oare toate astea? și ce părere avea?…”
„Iar lumea e așa de frumoasă!…”
„Mi-a adus niște bomboane lungi, subțiri… ca niște creioane…”
„Cufărașul era chiar pe mărimea lui…”
„Îmi era frică să am visul ăsta…”
„Voiam să fiu singură la mama și să mă răsfețe”.
„Nu se scufundau, erau ca niște mingiuțe…”
„Țin minte avioanele noastre pe cerul albastru-albastru…”
„Pârâiau ca dovlecii copți…”
„Am mâncat… un parc întreg”.
„Cine plânge e împușcat…”
„Mămica și tăticu’, ce cuvinte de aur!…”
„Au adus-o sfâșiată…”
„Tocmai ieșiseră puii din găoace… mi-era frică să nu-i omoare…”
„Rege de treflă, Rege de tobă…”
„O mare fotografie de familie…”
„Vă pun în buzunar măcar niște semințe de usturoi”.
„A-na a-re me-re…”
„Mi-a dat o kubankă cu panglică roșie…”
„Și trăgeam în sus…”
„În clasa întâi, mama mă ducea în brațe la școală…”
„Cățelușule, iartă-mă!… Cățelușule, iartă-mă!…”
„Nu e fata mea! Nu e a meaaaa!…”
„Oare noi eram copii? Eram deja bărbați și femei…”
„Să nu dai la un nene străin costumul tatei!…”
„Noaptea plângeam: unde e mama mea cea veselă?”
„Nu mă lasă să zbor…”
„Toți voiau să sărute cuvântul «victorie»…”
„O cămașă făcută dintr-o bluză militară de-a tatei…”
„L-am împodobit cu garoafe roșii…”
„Multă vreme l-am așteptat pe tata. Toată viața…”
„Lângă granița aceasta… La hotar…”